GEZAMELTE SHRIFTEN

Chaim Zhitlowsky

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

דר. ח. זשיטלאָווסקי

געזאַמלטע שריפטן

פינפטער באַנד

אין קאַמף פאַר פאָלק און שפּראַך

פאַרלאַג ת. בזשאָזאַ

וואַרשע 1931

Printed in Poland

Dr. Ch. Żytłowski
PISMA t. V.
Wydawnićtwo Ch. Brżoża
Warszawa, 1931.

Druk. G. PIMENT Warszawa, Sierakowska 4.

אינהאלט:

אין קאמף פאר פאלק און שפראך

פאָרוואָרט

אלע ארטיקלען, וואס געהען אריין אין דעם באנד זענען געשריבען אין דעם יאהרצעהנט, וואס צווישען 1897 און 1907, ד. ה. דער צייט, ווען איך האב געקאנט ארבייטען אין אידיש נאר צופעליג, זיך אבברייסענדיג פון דער ארבייט אין רוסיש און דייטש. זיי אלע זענען כאראקטעריזירט דורך דעם, וואס זיי זענען געשריבען ניט פאר דער אינטעליגענץ, נאר פאר די מאסען, פאר די סאציאליסטישע ארבייטער פון יענער עפאכע. מען דארף דעריבער ניט דערווארטען פון זיי קיין בעזונדערע טעאָרעטישע פערטיפונג.

ערשיינען אין א בעזונדער זאמלונג — אונטער דעמזעלביגען נאמען: „אין קאמף פאר פאלק און שפראך“ — האבען זיי געזאלט נאך אין דעם יאהר 1908, ווען א געוויסער אידישער פערלעגער, וואס האט געשפיעלט א ראליע אין די אידישע ראדיקאלע קרייזען, האט גענומען אויף זיך ארויסצוגעבען זיי. ליידער האט זיך באלד ארויסגעוויזען, אז יענער ראדיקאלער פערלעגער איז גאר אן אגענט פון דער רוסישער רעגיערונג, און עס האט געדויערט א היבשע ווייל, ביז דער מאנוסקריפט פון דער זאמלונג האט געקאנט אויסגעלייזט ווערען פון זיינע הענד.

אין דעם משך פון דעם יאהרצעהנט, וואס די ארטיקלען נעהמען ארום, איז פארגעקומען א גרויסע ענדערונג אין מיין שטעלונג צו דעם אידישען נאציאנאלען פראבלעם. אין 1903 (נאך „קישינעוו“) האב איך איינגעזעהען די ריכטיגקייט פון דעם טעריטאָריאליסטישען פרינציפ און דורך דעם גופא איז אָבגעשוואכט געווארען מיין ביטערע געגנערשאפט צו די גרונד־געדאנקען פון דעם פאָליטישען ציוניזם. זיין בעדייטונג פאר דער פערענטפערונג פון דעם אידישען פראבלעם — זעה איך איצטער — מוז וואקסען אין דערזעלביגער מאס, אין וועלכער עס ווערט שארפער די נויט אין אן אייגענעם לאנד. עס ווערען קלענער די שאנסען אויפצובויען א אידיש לאנד ערגעץ וואו אין חוץ לארץ און עס ווערט נעפעל-

האָפטער די האָפענונג אויף אַ באַלדיגער סאָציאַלער רע־וואָלוציע, וואָס זאָל מאַכען די פעלקער, ד. ה. די ארבייטענדע מאַסען, פאַר די פולע באַלאַבאַטים פון דעם ערד־באַל און בעשאַפען פאַר יעדען פאָלק די בעדינגונגען פאַר אַ נאָרמאַלע, פרייע, פּראָגרעס־סיווע ענטוויקעלונג, ווי דאָס פאָדערט דער אמת'ער אינטערנאַציאָנאַלער סאָציאַליזם.

אָט די פערענדערונג אין מיינע געדאַנקען האָט אָבער ניט גע־פאָדערט פון מיר, איך זאָל מיך אָבזאָגען פון אַ וועלכען עס איז פּאָזיטיווען פרינציפּ אין מיין גלויבען. אַלע זיינע „מצות עשה'ס" זענען געבליעבען דיזעלביגע און זיי אַלע ווערען פאָרמולירט דורך די פאָלגענדע צוויי הויפּט־פאָדערונגען:

1. די נאַציאָנאַלע ווידערבעלעבונג פון דעם אידישען פאָלק אומעטום, וואו זיינע קינדער וואוינען, אויף די יסודות פון ערד־אַרבייט, איראָ־פּעאישער קולטור און אידישער שפראַך.

2. די אידישע אינטעליגענץ דעם אידישען פאָלק.

צוגעקומען איז נאָר אַ דריטע פאָדערונג:

3. אַן אייגען לאַנד!

דיזעלביגע פאָדערונגען זענען דער בעלעבענדער גייסט אין אַלע אַרטיקלען, וואָס געהען אריין אין דעם באַנד.

שוין דער כראָנאָלאָגיש ערשטער אַרטיקעל: „פאַר וואָס דוקא אידיש?" זאָגט קלאָר ארויס דעם געדאַנק, אַז מיר זענען אַ פאָלק און ווילען אויך ווייטער לעבען ווי אַ פאָלק, אַז אידיש איז אונ־זער שפראַך, און אַז אונזער קולטורעלער שאַפען דאַרף ווייטער פאָרגעהן אין אידיש און נאָר אין אידיש; ניט אין העברעאיש, און ניט אין איינער פון די פרעמדע אייראָפּעאישע שפראַכען. ליידער איז די טעאָרעטישע בעגרינדונג אין יענעם אַרטיקעל זעהר אַן אָרימע, אַן עמבריאָנישע. אין שפּעטערדיגע ארבייטען האָב איך פערפאָלשטענדיגט די אַרגומענטען פון יענער ריכטונג, וואָס טראָגט איצטער דעם נאָמען: „אידישיזם". אין גאַנצען אויסגעשעפּט זענען די אַרגומענטען פאַר אידישיזם נאָך עד היום

ניט, און דער קאַמף פאַר אונזער שפּראַך סיי אַנטגעגען די העבּ־ראַיסטען, סיי אַנטגעגען די אַסימילאַנטען, שטעהט נאָך עד היום אויף דער טאַגעס־אָרדנונג פון אונזער פּראָגרעסיווען עפענטליכען לעבען.

אין דעם אַרטיקעל: „ציוניזם אָדער סאָציאַליזם"—דעם שאַרפּ־סטען אָנפאַל אויף דעם ציוניזם, וואָס איז ווען אַרויס פון אונטער מיין פעדער, — ווערט צום ערסטען מאָל **אין אידיש** אַרויסגעזאָגט און אַוועקגעשטעלט פאַר'ן אידישען פאָלק **דאָס פּראָבּלעם פון נאַציאָנאַלער גלייכבּע־רעכטיגונג** אין חוץ־לארץ. (אין רוסיש האָב איך די פאָדערונג אַרויסגעזאָגט אין מיין ביכעל „יעווריי ק' יעווריעיאַם" פון דעם יאָהר 1892. די אידישע איבּערזעצונג פון דעם ביכעל געהט אריין אין דעם זעקסטען באַנד פון מיינע געזאַמעלטע שריפ־טען.)

פון יענעם אַרטיקעל קאָן דער לעזער אויך זעהן, אַז די געג־נערשאַפט צו דעם ציוניזם איז שוין אויך יעמאָלט געפלאָסען פון איין־איינציגען מקור: פון זיין פיינדליכער שטעלונג צו די אידע־אַלען און יסודות פון דער נאַציאָנאַלער ווידערבעלעבונג אין גלות בכלל און צו דער אידיש־סאָציאַליסטישער אַרבּייטער בּעוועגונג בפרט. און אויף וויפיעל עס זיינען נאָך פערבּליעבּען אין איהם שיריים פון יענער שטעלונג, אויף אַזוי פיעל מוז ער נאָך בּעקעמפט ווערן אַקוראַט אַזוי העפטיג, ווי געוועזן.

צום גליק פאַר ביידע צדדים, — דעם אידישען סאָציאַליזם און דעם ציוניזם, — קומען אין דעם לעצטערן פאַר ערנסטע איינ־וועניגסטע ענדערונגען, דער עיקר, צווישען די פּועלי־ציון, און עס איז אפשר ניט ווייט די צייט, ווען עס וועט זיך אויסבּילדען אַ **ריין אידישיסטישער ציוניזם**, וואָס וועט די אַרבּייט אין ארץ־ישראל פיהרען ניט **להיפך** צו דער אַרבּייט אין חוץ־לארץ, ווי דאָס ווערט געטהאָן איצטער, נאָר אויף דיזעל־בּיגע אידישיסטישע יסודות, ווי אין חוץ לארץ, כדי צו העלפען איהם, — דעם „חו לארץ", — אין זיין „קאַמפף פאַר פאָלק און שפּראַך".

אפילו „דער פּראָלעטאַריאַט און זיין סאָציאַל־פּאָליטישער

שטאנדפונקט", וואָס בעהאנדעלט אין אַ פּאָפּולערער פאָרם אַן אַל־
געמיינעם וויסענשאַפטליך־סאָציאַליסטישען ענין, איז אין תוך אַ
פּאַרטזעטצונג פון דעם ארטיקעל: „דער בעגין פון דער אידישער
ווידערראויפלעבונג". זיין צוועק איז: קלאָר מאכען דעם סאָציא־
ליסטישען בליק אויף דעם מהות פון לוין־ארבייט און פויערטום
און דערמימ אָבראַמען פון וועג יענע טענות אנטגעגען אידישע
ערד־ארבייט, וואָס שטאַמען מצד דעם שלעכט־פערשטאַנענעם
מארקסיזם. אייניגע דערגענצונגען צו די געדאנקען, וואָס ווערען
דאָרטען ענטוויקעלט, קאָן דער לעזער געפינען אין מיין ביכעל:
„דער סאָציאַליזם פון די סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען", ארויס־
געגעבען פון דער „עדיוקיישאָנאַל קאָמיטע" פון ארבייטער־רינג,
אַלס נומער 5 פון דער „ארבייטער רינג ביבליאָטעק".

אין דער אָבטיילונג: „אויס פרעמדע לשונות" זענען אריין די
מייסטע, שוין פריהער געדרוקטע איבערזעצונגען פון פרעמדע
שפּראַכען. די נויטווענדיגקייט צו בעשעפטיגען זיך מיט אזעלכע
איבערזעצונגען איז פאַר מיר ארויסגעפלאָסען פון אַ דאָפּעלטען
קוואַל. איינמאָל איז דאָס געווען די נויט צו בעשאפען אַ גוטע
פּראָגרעסיווע ארבייטער־בעלעטריסטיק. אָבער נאָך וויכטיגער איז
פאַר מיר אין יענער צייט געווען צו בעווייזען, אַז אין דער אידי־
שער שפּראַך קאָנען איבערגעגאָסען ווערן די בעסטע ווערק פון
דער אייראָפּעאישער ליטעראַטור. —

דעם ערשטען מאַי 1917 ווערט צוואַנציג יאָהר, זינט עס איז
געשריבען געוואָרען דער ארטיקעל „פאַר וואָס דוקא אידיש". אי־
בערבליקענדיג די צייט און די רעזולטאַטען, וואָס זענען דערגרייכט
געוואָרען אין דעם קאַמף פאַר אונזער שפּראַך, קאָן ביי מיר קיין
ברעקעל ספק ניט בלייבען, אַז דער וועג, וואָס איך האָב יעמאָלט
פאָרגעשלאָגען דער אידישער סאָציאַליסטישער אינטעליגענץ און
דער אידישער ארבייטערשאַפט, איז אַ ריכטיגער, און אַז קיין מאַכט
איז שוין ניט ביכולת, זיי אראָבצובריינגען פון איהם.

וואָרענוויל, נ. דזש., אין יאַנואַר 1917.

אָ בריעף פון אַ אידישען סאָציאַליסט

(1906)

א בריעף פון א אידישען סאָציאַליסט *)

דור הולך ודור בא... א דור געהט נאָך א דור.

געוועזן א צייט, ווען דער אידישער סאָציאַליסט האָט מיט אַלע זיינע כחות געזעהן וואָס גיכער ארויסצושפּרינגען פון זיין אידישקייט, וואָס גיכער אראָבצוואוארפען פון זיך דעם „פערפוילטען שימעל", אין וועלכען, נאָך זיין מיינונג נאָך, זיין פאָלק ליגט שוין באַלד צוויי טויזענד יאָהר. קיין איין ליכטיגען פונקט האָט ער ניט געזעהן אין דעם לעבען, דעם טראַכטען, דעם האָפען פון דעם אידישען פאָלק. דאָס גאַנצע אידישע פאָלק האָט אויסגעזעהן אין זיינע אויגען, ווי יענער בר־מינן, ווען דער מכשף האָט געהייסען, א רגע פאַר יציאת נשמה, בלייבען אזוי, ווי ער איז. זיינע אברים זענען שוין קאַלט, דער מוח און דאָס הארץ — ווי אנ'אויסגעגאַנגענער זייגער, די בלוטען פערגליווערט, נאָר די נשמה הענגט נאָך ערגעץ וואו אויפ'ן שפּיץ נאָז, ניט ביכולת אריבערצוטרעטען דעם מכשף'ס פערבאָט, אין איין הייסער גלודיגער תשוקה: ווען וועט שוין קומען דער בעל־שם, וואָס זאָל אראָבנעהמען פון איהר דעם מכשף'ס כשוף און זאָל זי בעפרייען פון דעם אין תוך אריין שוין טויטען גוף... און דער בעל־שם איז געקומען, און ער האָט אויסגעשפּראָכען זיין הייליג וואָרט, און פון דעם בר־מינן איז תוך כדי דבור געוואָרען א הויפען מיסט...

„א הויפען מיסט!" קיין אנדער וואָרט האָב איך ניט אויסצודריקען דעם קוק פון דעם אַלטען אידישען סאָציאַליזם אויף דאָס אידישע פאָלק. פון אַלץ אין דעם אידישען לעבען האָט איהם געשלאָגען אנקעגען דער פוילער מתים־גערוך פון דער געשטאָרבענער, נאָר ניט בעגראָבענער אומה. די רעליגיאָן — אן אונוויסענדער, פאַנאַטישער אָבערגלויבען אין שדים, רוחות, משיח און צדיקים.

---

*) „פאָלקסשטימע", נומער 1 (1906).

דער מקור חיונה — פון ווערים, וואָס ווידמען זיך אין אַ פּער־עפוש׳טען זומפּ. די „פּאָליטיק״ און דער קוק אויף דער וועלט — אָנגעמאָסטען און צוגעפּאַסט צו דעם לעבען פון ווערים, וואָס ווידע־מען זיך אין אַ פּער׳עפוש׳טען זומפּ...

„אַנטלויפען!״ — דאָס איז געווען דער איינציגער געדאַנק, וואָס אין איהם האָט זיך אויסגעדריקט די התחיבות, די שולדיגקייט פון דער אידישער אינטעליגענץ צו דעם אידישען פאָלק... און די אויפגעקלערטע סאָציאַליסטישע יוגענד איז „אַנטלאָפען״, ווי נאָר זי האָט דערהערט דאָס הייליג וואָרט פון דעם בעל־שם — דעם סאָציאַליזם.

דור הולך ודור בא... אַ דור געהט נאָך אַ דור, און דער שפּע־טערער קריטיקירט דעם פריהערדיגען און זעהט צו פערריכטען זיינע גרייזען.

ס׳איז געווען אַ טעות צו קוקען אויף דאָס אידישע פאָלק, ווי אויף אַ פּער׳כשופ׳טען בר־מינן. ס׳איז געווען אַ טעות אריינצו־לעגען אין דעם הייליגען שם, דעם סאָציאַליזם, אַ „הייב מיתה״ פאַר דאָס אידישע פאָלק. נייע מענשען האָבען אויף דאָס ניי אי־בערגעקוקט די אַלטע דאָקומענטען, זענען אריינגעדרונגען טיפער אין דער געשיכטע פון דעם פאָלק, האָבען מיט בעסערע אינסטרו־מענטען אויסגעהערט זיין דופק און האָבען געפונען: דאָס פאָלק לעבט, עס האָט גאָר קיין מאָל בדעה נישט געהאַט אוועקצוגעהן פון דער וועלט, און דער גאַנצער כשוף פון דעם מכשף איז נאָר בעשטאַנען אין דעם, וואָס ער האָט פערבלענדט די אויגען פון די זעהער, זיי זאָלען ניט זעהען דאָס, וואָס עס וואַרפט זיך בפועל ממש אין די אויגען, און דאָס הייליגע וואָרט פון דעם בעל־שם, דער סאָ־ציאַליזם, האָט לאָ די וואָס ניט געמאַכט פון איהם אַ הויפען מיסט, נאָר אדרבא! עס האָט געווירקט אויף איהם, ווי אַ שופר של משיח, ווי אַ טרומייט פון אויסלייזונג און בעפרייאונג, וואָס האָט אַ טריי־סעל געטאָן אַלע זיינע גליעדער, אָנגעגרייט אראָבצואוואַרפען פון זיך דעם כשוף פון צוויי טויזענד יאָהר.

ביי דער נייער אידישער סאָציאַליסטישע יוגענד, ד. ה. ביי די, וואָס זענען באמת ניי און פריש אין זייערע געדאַנקען און געפיהלען, טאַנצען ניט נאָך דעם אויסגעעלטערטען, אויסגעוועבטען סאָ־

ציאַליסטישען שולחן־ערוך פון אונזערע טאַטעס און זיידעס, האָט זיך אין גאַנצען איבערגעביטען דער קוק אויף אונזער פאָלקס־לעבען, אויף זיין מאוס'דיג טראַגישען ראַנגלען־זיך פאַר זיין עקזיסטענץ אויף דער וועלט, אויף זיין טראַכטען, זיין פיהלען, זיין האָפען.

קוקט זיך צו צו דער אידישער פּראָגרעסיווער ליטעראַטור, צו דער ליטעראַטור אין אונזער פאָלקס־שפּראַך, וועלכע דער ס אָ ־ צ י אַ ל י ז ם האָט אָבגעמינטערט צו אַ געזונטען לעבען, און פערגלייכט זי מיט דער „אפּיקורסישער" ליטעראַטור פון די פריהערדיגע דורות (די „אַנטלאָפענע" האָבען, פערשטעהט זיך, קיין ליטעראַטור ניט איבערגעלאָזען), — און איהר וועט נשתומם ווערען, וואָס פאַר אַ געוואַלטיגע רעוואָלוציע עס איז שטילערהייד פאָרגעקומען אין די מוחות פון דער פּראָגרעסיווער אידישער אינטעליגענץ. וואָס דאַרפט איהר מעהר? נעהמט די אידישע רעליגיאָן און איבערהויפּט דאָס ח ס י ד ו ת. אין דער אַלטער ליטעראַטור, ווי נאָר דער מחבר פלעגט ארויסרופען אין אייער פאַנטאַזיע דאָס בילד פון אַ פרומען רב אָדער אַ חסיד מיט זיין שטריימעל און די לאַנגע געקרייזעלטע פּאות, האָט איהר שוין געקענט זיין זיכער, אַז ער, דער מחבר הייסט עס, וועט איהם באַלד אָנהויבען אויסלייענען אַ צעטעל פון חטאים, פון וועלכע די האָר שטעלט זיך קאַפּויר, אַז ער וועט באַלד נעהמען דרעשען זיין לייב מיט אייזערנע קאַמען אָדער, לכל הפּחות, דער־טרינקען איהם אין אַ מבול פון וויצען.

איצטער געפינען מיר גאַנץ אַנדערע טיפּען פון פרומע און חסידישע מענשען אין דער אידישער ליטעראַטור. אַ דאַנק פּרץ'ן, וואָס האָט, אויב איך האָב ניט קיין טעות, דער ערשטער אראָב־געוואָרפען פון זיך די קייטען פון דער אַלטער השכלה־טראַדיציע אין אונזער קונסט, האָבען זיך גענומען מעהרען אין איהר בילדער פון דעם אידישען פ אָ ל ק ס ־ ל ע ב ע ן, טיפּען און געשטאַלטען פון דער אַלטער, פאַר טויט פערשריענער אידישקייט, פון וועלכע עס שלאָגט אַ גאַנצער פאָנטאַן פון לעבעדיגער ענערגיע. עס מוז איטלי־כען ווערען קלאָר, אַז דיזעלבע שטאַרקע נאַציאָנאַלע ענערגיע, וואָס שטראָמט אין פּרץ'ס „צווישען צוויי בערג", — אין די טיפּען און געשטאַלטען, וואָס ער פיהרט ארויס, און אין זיין ווערק גופא, — אַז דיזעלביגע שטאַרקע נאַציאָנאַלע ענערגיע, וואָס שטראָמט אין

די אָדערן פון פינסקי'ס „משה מגיד" אין זיין „פאמיליע צבי" און אין ראפּאָפּאָרט־אַנסקי'ס „לייוועגטענעם גוטען אידען" אין זיין „אשמדאי", איז דיזעלביגע שטראָמענדיגע נאציאָנאַלע אידישע ענערגיע, וואָס האָט זיך, נאָך דעם געזעץ פון דער פערוואנדלונג פון דער היסטאָרישער קראפט, ארויסגעריסען מיט אזא שטורם אין דעם רעוואָלוציאָנערען קאמפּף פון'ם אידישען פּראָלעטאריאט און דער אידישער סאָציאליסטישער יוגענד. זי איז מעהר נישט, ווי איבערגעגאָסען געוואָרען פון דער רעליגיעזער פאָרם אין א רעוואָלוציאָנערע פאָרם, ניט אַיין האָר ניט פערלירענדיג פון איהר אידישען נאציאָנאַלען תוך.

אזא ענערגיע, אזא באמת וואונדערליכער כח קען ניט שטאַמען פון א פער'כשוף'טען בר־מינן. פון א הויפען מיסט רייסען זיך ניט ארויס קיין דונערן און בליצען.

און ניט נאָר האָט אונז די נייע ליטעראטור בעוויזען גאנצע קוואלען, גאנצע וואסער־פאלען פון לעבעדיגער אידישער, נאציאָנאַלער ענערגיע, וואָס, ריכטיג אָנגעווענדט, העלפען זיי דרעהען די רעדער פון דער געשיכטע. זי האָט אונז ניט נאָר בעוויזען, אז אין דער פינסטערער הייל, וואוהין אונזער אויג האָט ערשט ניט לאַנג גענומען אריינדרינגען, האָט קיין מאָל ניט אויפגעהערט צו שלאָגען א מעכטיגער שטראָם פון לעבענס־ענערגיע, וואָס האָט זיך ערשט ניט לאנג ארויסגעריסען אויף דער ליכטיגער וועלט. זי האָט אונז אויך בעוויזען, אז דער שטראָם בעשטעהט אין תוך אריין פון דער זעלביגער ענערגיע, וואָס טרייבט אומעטום די רעדער פון דער געשיכטע און לאָזט זי ניט רוהען א מינוט; אז אויך ער, דער אידישער שטראָם, נעהמט זיך פון דעמזעלביגען מקור, פון וואנען עס פליסט די גאנצע מענשליכע קולטור, — פון דער אייביגער מענשליכער תשוקה נאָך אמת אין זיינע קענטניסען, נאָך שעהנקייט אין זיין ארבייט, נאָך יושר אין זיין לעבען...

אָך, ווען די ליכטיגע שטערען אין הימעל וואָלטען, אַנשטאַט די איצטיגע פיגורען פון דעם „וואָגען", דעם „בער", און ווער ווייס נאָך וואָס פאר א דריידעל, צונויפגעשטעלט זיך אין א קלאָרען, אייביג ליכטיגען כתב, פון וועלכען די מענשען וואָלטען געקענט לייענען, וואָס איז אמת, וואָס איז שעהנקייט, וואָס איז יושר!

ווען אַנשטאַט דעם „מילכינגען וועג", וואָלט דאַרטען אייביג גע־שיינט דאָס בילד פון דעם ר י כ ט י ג ע ן וועג! וויפיעל וואָלט דאָס פערשפּאָרט דער מענשהייט קאָפּדרעהעניש און האַרצמאַטערניש; ס'וואָלט אפשר פערשפּאָרט געווען די גאַנצע געשיכטליכע ענטוויק־לונג... א נאַרישער וואונש! איך האַלט אין דעם פּונקט מיט לעסינג, וואָס האָט געזאָגט, אַז אויב דער אויבערשטער וואָלט איהם אויף אויסצוקלייבען אין איין האַנד אויסגעשטרעקט דעם הוילען, קלאָרען, „אמת'ן" אמת און אין דער אַנדער האַנד דעם אייביג־ברע־נענדיגען, אייביג ניט געשטילטען ד אָ ר ש ט צו דעם אמת, וואָלט ער גענומען די אַנדער האַנד און וואָלט געענטפערט: רבונו של עולם! דער הוילער, קלאָרער „אמת'ער" אמת איז ניט פאַר אונז, זינדיגע מענשען. אונז גיב די ת ש ו ק ה צו דעם אמת, וואָס ווערט אייביג ניט פערלאָשען...

פערשיעדען איז דער אמת, וואָס די מענשען מיינען, אָט־אָט האָבען זיי איהם געפונען אויף קלאָר. פערשיעדען, נאָך דער צייט און נאָך דעם אָרט, נאָך די פעלקער און נאָך די קלאַסען, נאָך די רעליגיאָנען און נאָך די פּאַרטייען, נאָך דעם מהות פון דעם, וואָס זוכט איהם און געפינט איהם. נאָר־וואָס געפונען, בעווייזט זיך אין איהם דער וואָרעם פון קריטיק, וואָס עסט איהם אויס און פוילט איהם אויס. אייביג און גלייך פאַר אַלע עהרליכע מענשען און איידעלע גאַטורען איז אָבער דערפאַר די ליעבשאַפט צו איהם, דאָס בייגקען נאָך איהם, דאָס ווילען איהם דערגרייכען, איטליכער נאָך זיין כח, נאָך זיינע קענטניסען, נאָך זיין השגה. און אויך אין דער פינסטערער הייל פון דעם אידישען לעבען אין גלות האָט, מיט א משונה'דיג לייכטענדיגען פלאַקער, געברענט דיזעלביגע אַלגעמיין־מענשליכע תשוקה אין די הערצער פון די איידעלע, פון די בעסטע. אָט דאָס האָט אונז בעוויזען די נייע־אידישע ליטעראַטור, אָט דאָס האָט געהאָלפען איבערבייטען אונזער קוק אויף דאָס אידישע פאָלק.

איך וויים, אַז א טייל פון מיינע לעזער זענען שוין גרייט אַרויסצונעהמען פון טאָש דעם פאַרטיגען תירוץ אין דער אייביג־אידישער פאָרם פון א קשיא: „און ווער הייסט אייך גלויבען די פּרץ'ס, די פינסקי'ס, די אַנסקי'ס אויפ'ן וואָרט?"

גערעכט, ליעבער לעזער! בלויז אויפ'ן וואָרט זאָלסטו קיי־

נעם ניט גלויבען; נעהם טאקי, זיי מוחל, און זעץ זיך אוועק, ווי דער סדר איז, אויסשטודירען אונזער ג ע ש י כ ט ע, אלע די ספרים, וואס האם אידישע פאלק האט בעשאפען. נעהם, לכל הפחות, פארש אויס איין איינציגע צייט פון אונזער געשיכטליכען לעבען, — די טונקעלסטע, די פון אלע משכילים פערשאלטענסטע, די צייט, אויף וועלכע אונזערע גרעטץ'ס קוקען מיט קרומע אויגען, ווייל נאך זיי נאך קומט אויס, אז אין דער צייט איז דער אידישער געדאנקען פערהערבט געווארען און פערקראכען אין א פוילען זומפ. — איך מיין די צייט פון די ח ס י ד ו ת. און קוק זיך צו, ווער עס האט זי בעסער פערשטאנען: אונזערע אלטע „אפיקורסים" (די עהר זאל זיי זיין לייכטען), אדער אונזער יונגער ליטערארישער דור...

און כדי צו בעווייזען, אז איך מיין חלילה ניט קיין שפאס מיט מיינע רייד, און כדי אפשר צוגעבען חשק צו אזא מין ארבייט, וויל איך דא ברייגגען א גאנץ קליין ברעקעלע פון א חסידישער מעשה'לע, וואס אויף איהר האבען זיך דערצויגען, וואס פון איהר האבען געצויגען יניקה אפשר מיליאנען אידישע נשמות פאר די לעצטע פינף און זיבעציג יאהר. איך מיין דא די אין טויזענדער עקזעמפלארען פערשפרייטע חסידישע „מעשה משבעה בעטלערס" (א מעשה פון זיבען בעטלערס) מיט איהר בעל-העגלה'דיגען לשון-קודש, מיט איהר „כי יש רחמנות גדול עליו" („עס איז א גרויסער רחמנות אויף איהם"), מיט איהר „ויש בכאן מעשה שלמה" („און עס איז דא אין דערין א גאנצע מעשה")„ מיט איהר „איך לוקחין לכאן את אותו הבעטליר", („ווי נעהמט מען אהער יענעם בעטלער"), וואס האבען אזוי שרעקליך-מיאוס געגרילצט אין די אויערן פון אונזערע משכילים — בעלי המליצה, און פון וואנען עס לויכטען אונז איצטער אנקעגען די קינדיש-ריינע אויגען פון דער קינדיש-ריינער „בעל-העגלה'דיגער" נשמה. איך ווייס ניט, אויב אין דער גאנצער וועלטליכער סימבאלישער ליטעראטור, איך מיין, אין יענעם טייל פון ליטעראטור, וואס זוכט אויסצודריקען אין בילדער, משלים און רמזים וועלט-געדאנקען און וועלט-געפיהלען, וועלען מיר געפינען (אפשר איין מעטערלינק אבגערעכענט) א גלייכען צו איהר, צו דער חסידישער מעשה'לע פון די זיבען בעטלער, וואס

שטאַמט אפשר פון דעם גנעיאלען בעל־העגלה אליין, פון דעם בעל־שם, דעם פאָטער פון דער חסידישער בעוועגונג...

דער שטאַמעלדיגער בעטלער דערצעהלט: ער געהט אום און קלייבט צונויף אלע טאָג אלע אמת׳ע גענאָדען (חסדים של אמת) און ברייננט זיי צו דעם גרויסען מאַן, דעם מאַן פון אמת׳ען גענאָד, און ער, דער מאַן פון אמת׳ען גענאָד, שפינט פון זיי אויס די צייט, און דער עיקר פון דער צייט איז פון די אמת׳ע גענאָדען. („ועיקר התהוות הזמן הוא ע״י החסדים של אמת״).

„און איטליכע זאַך״, דערצעהלט ווייטער דער שטאַמעלדיגער בעטלער, „האָט א הארץ, און אויך די גאַנצע וועלט האָט איהר הארץ. און דאָס הארץ פון דער וועלט איז אין גאַנצען פאַר זיך א געשטאַלט מיט א פנים, מיט הענד און מיט פיס, אזוי אז דער נאָגעל פון דעם פוס פון דעם הארץ איז הארציגער, איידער אנ׳אַנדערס הארץ. און דאָס הארץ פון דער וועלט שטעהט אויף איין עק פון דער וועלט, און אויף דעם אַנדער עק פון דער וועלט איז דאָ א בארג, און אויף דעם בארג איז דאָ א שטיין, און פון דעם שטיין שלאָגט א קוואל. און דאָס הארץ שטעהט אנקעגען דעם קוואל, און גלוסט, און בענקט תמיד נאָך איהם, און חלש׳ט, עס זאָל קומען צום קוואל, „און דער קוואל גלוסט צו דעם הארץ אויך״. און די אייביגע בענקשאַפט פון דעם הארץ פון דער וועלט ווערט נאָך פערשטאַרקט דורך דעם, וואָס די זון ברענט עס און יאָגט עס צו דעם קוואל און מאַכט נאָך ווילדער, „זיין תשוקה און זיין ליעבשאַפט און זיין אויסגעהן, וואָס עס געהט אויס נאָך דעם קוואל, ווייל ער שטעהט תמיד אנקעגען איהם״ (מן גודל ההשתוקקת והגעגועים שהוא מתגעגע וכוסף תמיד ומשתוקק מאד בכלות הנפש אל אותו המעין וצועק וכו׳ כי הוא עומד תמיד כנגד המעין הנ״ל וצועק נא גיוואלד ומשתוקק אליו מאד כנ״ל״). און אז דאָס הארץ דאַרף אביסעל אָברוהען, יעמאָלט קומט א גרויסער פויגעל און שפּרייט פאַנאַנדער זיינע פליגלען איבער איהם און פערשטעלט איהם פון דער זון, און יעמאָלט ווערט איהם א ביסעל גרינגער („ואז יש לו נייחא קצת״); אָבער אויך בשעת׳ן אָברוהען לאָזט עס ניט אראָב די אויגען פון קוואל, און עס ציהט איהם צו איהם. אָבער געהן צום קוואל קען דאָס הארץ ניט, ווייל ווי נאָר עס וויל געהן און זיך דערנעהנטערען צום בארג,

אזוי ווערט פערשטעלט פאַר זיין אויג דער שפּיץ פון דעם שפּוי, און ער זעהט ניט מעהר דעם קוואַל, און אויב ער זאָל ניט זעהן איין רגע דעם קוואַל, געהט איהם אין גאַנצען אויס דאָס חיות, „ווארום זיין גאַנצער חיות איז פון דעם קוואַל" („כי עיקר חיותו הוא מן המעין"). שטעהט עס אַנקעגען דעם באַרג, זעהט עס דעם שפּיץ פון דעם שפּוי פון דעם באַרג מיט דעם קוואַל, וואָס פליסט פון איהם, לויפט עס אָבער צו איהם, קאָן עס ניט זעהן דעם קוואַל, און יעמאָלט קען איהם די נשמה חס ושלום אויסגעהן. „און אַז דאָס הארץ וואָלט חס ושלום געשטאָרבען, וואָלט די גאַנצע וועלט בטל געוואָרען, ווארום דאָס הארץ איז דאָס חיות פון איטליכער זאַך און אודאי קען קיין זאַך קיין קיום ניט האָבען אָהן אַ הארץ" („וכשזה הלב הי' מסתלק ח"ו אזי יתבטל כל העולם כולו. כי הלב הוא החיות של כל דבר. ובודאי אין קיום בלא לב"). און אין דעם קוואַל גופא איז ניטאָ קיין צייט, ווייל ער איז גאָר ניט אין דער צייט, און זיין זיין אין דער צייט שטאַמט פון דעם, וואָס דאָס הארץ שענקט איהם אַ מתנה יעדען טאָג אַ טאָג, אַלץ וואָס דאָס הארץ פאַרמאָגט אין צייט. און אַז דער טאָג האַלט שוין ביים אויסגעהן, און זיי פּיהלען, אַז ווען דער טאָג וועט אויסגעהן, וועט אויפהערען צו שלאָגען דער קוואַל, און דאָס הארץ וועט בלייבען שטיל, און די וועלט מוז אין גאַנצען בטל ווערען, הויבען זיי אָן, דאָס הארץ און דער קוואַל, צו זעגענען זיך, איינס מיט דעם אנדערען, און „הויבען אָן זינגען איינע די אנדערע וואונדערליכע ליעדער, מיט שטאַרקער ליעבשאַפט און גרויסער בענקשאַפט זעהר און זעהר" („ומתחילין לומר הידות ושירים שקורין לודיר נפלאים זה לזה באהבה רבה והשתוקקות גדול מאד, מאד"). און עס איז פאַראַן אַ מאַן, „דער מאַן פון דעם אמת'ען גענאָד" (איש הסד האמת), ער איז דער משגיח אויף דערויף. און אַז דער טאָג האַלט שוין בפועל ממש ביי'ם אויסגעהן, אָט־אָט הערט ער אויף, שענקט דער מאַן פון אמת'ען גענאָד נאָך אַ טאָג דעם הארץ, און דאָס הארץ שענקט איהם ווידער צו דעם קוואַל. און אַז דער טאָג קומט פון וואַנען ער קומט, געהט ער אויך מיט וואונדערליכע ליעדער, וואָס אין זיי זענען אַלע חכמות... און די גאַנצע צייט, וואָס דער מאַן פון אמת'ען גענאָד האָט, האָט ער דאָס דורך איהם, דעם שטאַמעלדיגען בעטלער, וואָס

קלייבט אויף אלע טאָג די חסדים של אמת און ברייננט זיי צו דעם איש חסד האמת". *)

וואָס האָט געמיינט דער מוהר"ן, דעם בעל־שם'ס אייניקעל, אָדער אפשר דער בעל־שם אליין מיט דער מעשה'לע? די הסידים זאָגען, אין איהר שטעקען „סודי סודות" און „רזי דרזין", וואָס נאָר אפשר דער רבונו של עולם אליין איז ביכולת זיי קלאָר צו פערשטעהן. געווים האָט דער מחבר געהאט ז י י נ ע געדאַנקען אין זינען, בעת ער האָט אויסגעמאָלט דאָס שענע בילד, וואָס מיר האָבען נאָר וואָס געבראַכט כמעט מיט דיזעלביגע ווערטער, ווי אין טעקסט גופא. אָבער אזוי איז שוין די טבע פון אַ טיעף פּאָעטישען סימבאָלישען ווערק. עס איז ווי די מוזיק, וואָס רופט ארוים אלגעמיין מענשליכע געפיהלען, און יעדען אייצעלנעם מענשען קען זיך דערביי טראַכטען זיינע געדאַנקען, וואָס פּאַסען צו די געפיהלען. בערג און בערג פון פירושים, רעליגיעזע, מעטאַפיזישע, פילאָזאָפישע, קינסטלערישע, מאָראַלישע קען מען אריינטייטשען אין די רייד פון דעם שטאַמעלדיגען בעטלער, און אלע וועלען זיי זיין אמת, אויב זיי וועלען ניט פונאַנדערנייסען דאָס בילד.

אָבער לעגט אוועק אלע פירושים אָן אַ זייט. שטעלט אייך אויף אַ רגע פאָר, עס איז באמת דאָ אַ שטאַמעלדיגער בעטלער, וואָס קלייבט אלע טאָג צונויף די חסדים של אמת, וואָס שפּינט פון זיי אוים צייט („און די צייט האָט געוועבט איהר לאנגען, איהר ב ש ר ' ע ן פאָדעם", דערמאָנט זיך אונז פּרץ'ס אַ פערז), און עס איז באמת דאָ אַ הארץ פון דער וועלט, וואָס געהט אוים פון תשוקה צו אַ הויכען־הויכען קוואַל, און זיי זענען איינע פון די אנדערע אבגעטיילט דורך אַ גאַנצע וועלט, און זייער לעבען, ווי דאָס לעבען פון דער גאַנצער וועלט, הענגט אויף אַ האָר, ביז דער שטאַמעלדיגער בעטלער הייסט ווידער צונויפקלייבען חסדים של אמת, וואָס קלעקען מעהר נישט, ווי אויף אַ טאָג, און — בעט וו א ג נ ע ר ' ן ער זאָל אנשרייבען די מוזיק צו די ליעדער, מיט וועלכע דאָס הארץ פון דער וועלט און דער קוואַל, — וואָס איז ניט פון ד ע ר וועלט,

---

*) זעה דעם ספר „סיפורי מעשיות", מה שזכינו לשמוע מפי רבינו הקדוש... נחמן זצוק"ל מברסלוב, נכד הבעש"ט. לעמבערג, 1902, דף ע, ע"א.

וואָס דאָ, אין דער זינדיגער וועלט, מוז ער, נעבעך, אָנקומען צו געשענקטע צייט, — זעגענען זיך איינע מיט דעם אנדערן פאַר'ן פערלאָשען ווערען אויף אייביג, — און זאָגט באמת, אויב דאָס בילד אליין איז ניט ווערט אויפגענומען צו ווערען בכבוד גדול צווישען די שעהנסטע בילדער פון דער אלוועלטליכער פּאָעזיע.

„הויפענס פון מיסט“ בעשאַפען ניט אזעלכע בילדער... אין „הויפענס פון מיסט“ וועט איהר ניט געפינען דעם *ברענענדיגען וועלט־שמערץ*, וואָס איז אויסגעדריקט אין דער קליי־נער מעשה'לע פון דעם שטאַמעלדיגען בעטלער; דעם וועלט־שמערץ, וואָס מאַכט שפּראָצען ביי דער מענשהייט די פּאָעזיע פון בייראָן און היינע, געטהעס „פויסט“, און וואָס האָט איהר *שורש* אין דעם אייביגען בענקען פון דעם מענשען נאָך דעם העכסטען קוואַל, וואָס גיט איהם כחות צו לעבען, וואָס דערהאַלט אין איהם דאָס חיות. ווי איהר זאָלט ניט אָנרופען יענעם העכסטען קוואַל: גאָט, אָדער ליעבע צו אייער פאָלק, אָדער גלויבען אין סאָציאַליזם, אָדער קונסט, אָדער פרייהייט, אָדער וויסענשאַפט, אָדער שעהנקייט — דאָס זיינען אַלץ פערשיעדענע נעמען, פערשיעדענע געשטאַלטען פון דעם מענשליכען אידעאַל, צו וועלכען עס טרייבט איהם שטענ־דיג, וועלכען ער וועט קיינמאָל ניט דערגרייכען, — ווייל, ווען ער דערגרייכט איהם, וואַקסט פון איהם אַרויס אַ *נייער* אידעאַל, — אָבער אָהן וועלכען ער קען נישט לעבען איין מינוט.

לאָז זיין, ווי קאַרל מאַרקס וויל, אַז אין איהם דריקט זיך אויס מעהר נישט, ווי דאָס לעכצען פון די שטענדיג מעהר געוואַק־סענע פּראָדוקטיוו־קרעפטען נאָך אַ שטענדיג מעהר געוואַקסענעם מאַרק פאַר סחורות. אין דערזעלביגער צייט לעכצען זיי שוין יעצט נאָך אַ העכערען ציעל (אידעאַל בלע"ז) — אַנ'אַנדער אָרדנונג פון דער געזעלשאַפט, וואָס זאָל קענען געבען אַ פרייען פּלאַץ פאַר זייער ענטוויקלונג, וועלכע וואַקסט פון טאָג צו טאָג („וואָס זאָל זיין מסוגל מקבל צו זיין די השפּעה פון דעם מעין הנובע“, — וואָלט איך געזאָגט אין חסידות). לאָז זיין אזוי. דערפון, ד. ה. פון דער מאַטעריאַליסטישער אויסטייטשונג פון דער געשיכטע, אויב מען פערשטעהט זי נאָר ניט אזוי מגושמ'דיג פשוט, ווי דער מאַרק־סיסטישער המון־עם וויל, נאָר אזוי, ווי מאַרקס אַליין האָט זי פער־

שטאַנען, — דערפון. זאָג איך, ווערט א האָר ניט געמינערט פון דעם פאַקט, אז די מענשהייט יאָגט זיך נאָך אלץ העכערע אידעאַלען, וואָס וואַקסען מיט איהר גופא, מיט איהרע פראָדוקטיוו־קרעפטען און מיט איהרע גייסטיגע קרעפטען, מיט איהר נשמיות און מיט איהר רוחניות, און וואָס העכער זי שטייגט צום הימעל, אלץ העכער און ברייטער און שעהנער ווערט דער הימעל איבער איהר קאָפּ, וואָס פיהרט צו דעם „אין סוף“, צו דער אונענדליכקייט...

איך בלעטער ווידער דורך די מעשה'לע מיט די זיבען בעטלער, און אין די אויגען פאַלט נאָך א בילד, וואָס פּאַסט מיר צו מיין ענין.

דער בעטלער מיט דעם קרומען האַלז דערצעהלט (איך ציטיר נאָך דעם גאַליצישען „עברי־טייטש“, נאָר מיט אונזער אָרטאָגראַפיע): „סע איז פאַראַן צוויי מדינות. און די צוויי מדינות זיינען וויים איינע פון דער אנדערער טויזענד מייל. און דאָרטען אין די צוויי מדינות, אז עס קומט די נאַכט, קען מען ניט שלאָפען, וואָרום, אז עס ווערט נאַכט, אזוי הויבען זיי אלע אָן צו קלאָגען מיט א קול יללה אנשים ונשים וטף, וואָרום ביי נאַכט הערט מען דאָרט א קול יללה (דהינו א וויינענדיג קול פון קלאָגען), און מחמת דעם מוזען זיי אלע דאָרט אָנהויבען צו קלאָגען, מענער און ווייבער און קליינע קינדער. „אז עס זאָל ליגען א שטיין, וואָלט ער צוגאַסען געוואָרען“, און דאָס וויינענדיג קול פון קלאָגען קומט פון דעם, וואָס „עס איז פאַראַנען צוויי פויגעל, איינער אָן ער און איינע א זי, און די פויגעל זיינען נאָר איין פּאָר אויף דער וועלט. איז ווי זי פערפאַלען געוואָרען, זוכט ער זי און זי איהם, האָבען זיי זיך זעהר לאַנג געזוכט איינס דאָס אנדערע, ביז זיי זיינען פעראירט געוואָרען, און זיי האָבען געזעהן, אז זיי קענען זיך שוין ניט געפינען איינס דאָס אנדערע, זיינען זיי געבליבען שטעהן און זיי האָבען זיך געמאַכט נעסטען. דער ער האָט זיך געמאַכט א נעסט לעבען איין מדינה פון די צוויי מדינות, און ניט רעכט נאָהענט, נאָר וועדליג דאָס קול פון דעם פויגעל הייסט דאָס נאָהענט, וואָרום פון דעם אָרט, וואו ער האָט זיך געמאַכט א נעסט, קען מען שוין הערען זיין קול אין דער מדינה. און אזוי האָט די זי אויך געמאַכט א נעסט לעבען דער אנדער מדינה, ד. ה. אויך ניט אזוי רעכט נאָהענט,

נאָר פון דאָרט קען מען שוין הערען איהר קול. און אז עס קומט די נאַכט, אזוי הויבען אָן די פאָר פויגעל צו קלאָגען, ער קלאָגט אויף איהר און זי אויף איהם. אָט דאָס איז דאָס קול יללה, וואָס מען הערט אין די צוויי מדינות וואָס מחמת דעם קול מוזען זיי אַלע קלאָגען דאָרט און קענען ניט שלאָפען"*).

ווידער דערזועלביגער מאָטיוו פון ליעבע און בענקשאַפט צווי־שען צוויי, וואָס זיינען פאָר טויזענדער מיילען וויט איינער פון דעם אנדערען אָבגעריסען אפשר אויף אייביג; דערזעלביגער הײנע'שער מאָטיוו פון דעם טענענבוים, וואָס שטעהט איינער אליין אין וויטען צפון און בענקט אין חלום נאָך דעם טייטעל־בוים, וואָס שטעהט איינער אליין אין וויטען דרום און בענקט אין דער איינזאמקייט, אָקוראַט ווי ער! נאָר ביי היינע'ן איז דער מאָטיוו געוואָרען איידעל און דין, ווי איינגעמאַטערט, ווי א „קול דממה דקה" באלד ביי'ם אויסגעהן, און דערפאַר ווירקט ער אויף אונז, פעראיידעלטע מענשען, נאָך שטארקער, איידער אין דער חסידישער מעשה, וואו ער פילדערט („צועק נא געוואלד!"), ווי די מוזיק אין א וואַגנערשער אָפּערע...

פאר וואָס פילדערט דאָס געפיהל אזוי אין דער גאַנצער חסידי־שער פּאָעזיע? דאָס געפיהל שטאַמט געוויס פון דערזעלביגער הייליגער אונצופריעדענהייט, וואָס טרייבט די מענשהייט אַלץ פאָראויס, פון דערזעלביגער אלגעמיין מענשליכער בענקשאַפט, מיט וועלכער זי רייסט זיך צו דעם, וואָס איהר איז ליעב און טייער.

אָבער ביי דעם אידען מישט זיך נאָך צו די ספּעציעלע נאַ־ציאָנאַלע בענקשאַפט צו דער אלגעמיינער מענשליכער בענקשאַפט. די פערוואָגעלטקייט אין גלות, די אָבגעריסענהייט פון דעם לאנד, דער יתום־געפיהל, וועלכער נעהמט איהם דורך טאָג טעגליך, גיסט אריין אין זיין נשמה נייע קוואלען פון יסורים, וואָס גיסען זיך צונויף אין איין שטראָם מיט דעם אלגעמיין־מענשליכען פערלאַנג נאָך א בעסערען לעבען אויף דער וועלט און מיט זיין זיכערער האָפ־נונג, אז זיין פערלאַנג וועט מקוים ווערען. נעהמט אין האנד זיינע סליחות, די וואונדערליכע נאציאָנאַלע עלעגיעס פון דעם אידי־

*) דאָרטען גופא, דף ע"ב עמוד ב' און דף ע"ג.

שען פאָלק, די האַרץ־צורייסענדע קלאָג־ליעדער אויף זיין לאגע, אין וועלכע איין איינציגער מאָטיוו פערהילכט אלע אַנדערע: „מאז ועד עתה הננו נדחים, נהרגים ונשחטים ונטבחים“...

„פון יעמאָלט אָן און ביז איצטער זענען מיר פערשטויסען, גע׳הרג׳עט און געקוילעט און געשאָכטען“...

מיט א בעזונדער צער, וואָס לעגט זיך, ווי א געדיכטער וואָל־קען אויף דער נשמה און פערפינסטערט די ליכטיגע זון, קלינגט דוקא אין אונזער געבילדעטען צוואנציגסטען יאָהרהונדערט דער אייבי־גער געשריי: „לעינינו עשקו עמלינו, ממושך וממורט ממנו, נתנו עלם עלינו, סבלנו על שכמנו, עבדים משלו כנו, פורק אין מידם“. „פאר אונזערע אויגען גערויבט אונזער מיה, געריסען פון אונז און געצויגען, געלעגט אויף אונז זייער יאָך, וואָס מיר האָבען שווער געליטען אויף אונזערע אקסלען, קנעכט געהערשט איבער אונז, ניטאָ, ווער ס׳זאָל אויסלייזען פון זייערע הענד“... און עס דוכט, דאָס פאָלק אליין, וואָס יהודה הלוי האָט שוין לאנג־לאנג אָנגע־רופען „דאָס האַרץ פון דער וועלט“, הויבט אָן צו זיין אין ספק, אויב זיינע כחות וועלען דאָס אויסהאַלטען. אפשר קען חלילה קו־מען א צייט, ווען דער שטאָמעלדיגער וועט אין דער גאַנצער וועלט ניט קענען צונויפקלייבען אזוי פיעל „חסדים של אמת“, וואָס זאָלען קלעקען כאָטש אויף איין טאָג לעבען... און פערדעקענדיג דעם קאָפּ מיט׳ן טלית, און צופאַלענדיג האַלב פער׳חלש׳ט צום שטענ־דער, בעט און וויינט „דאָס האַרץ פון דער וועלט“: „אל תשליכנו לעת זקנה, ככלות כחנו אל תעזבנו“. „ווארף אונז ניט אין דער צייט פון עלטער; בעת די כחות געהן אויס, פערלאָז אונז ניט“.

פיהלט דאָס פאָלק גופא, אז אונזערע כחות האַלטען שוין אפשר ביי׳ם סוף? אַ, בשום אופן ואופן ניט! אין דיזעלביגע סליחות נעמינט איהר די פלאַם־פייערדיגע האָפנונג, אז זיינע ליידען זענען מעתר נייעס, ווי אויף א צייט, אז די גאולה מוז קומען. אויף וויפיעל דאָס פאָלק ציטערט גאָר ארויפצולאָזען אויף דעם געדאנ־קען, אז זיין ראַליע איז שוין אויסגעשפּיעלט, קען מען זעהן פון די פּאָר שורות, וואָס איך ברייננ דאָ פון דעם לשון־קודש׳דיגען פּירוש אויף דער „מעשה משבעה בעטלערס“:

„אין דער עיקר, פאר וואָס ער (דער „בעל־דבר“, ד. ה. דער

שטן, דאָס פּרינציפּ פון אַל׳דאָס בייז אויף דער וועלט. זש.) שטאַרקט זיך אַזוי, איז ווייל ער וויל אַריינוואַרפען דאָס אידישע פאָלק, חס ושלום, אין די הענד פון אַלטקייט און שוואַכקייט, חס ושלום, אַקוראַט ווי זיי וואָלטען שוין לאַנג, חס ושלום, אַלט גע־וואָרען, זענענדיג אין גלות אַזאַ לאַנגע צייט, וויפיעל הונדערטער יאָהר, ביז עס האָט, חס ושלום, זיך אויסגעלאָזען יעדע האָפנונג, חס ושלום"*).

איך ווייס גאַנץ גוט, אַז דער גלויבען פון דעם פאָלק אין זיין קיום אויף דער וועלט איז פאַר אונז נאָך קיין בעוויז ניט, אַז עס האָט געגוג כחות צו לעבען און צו קעמפּפען פאַר אַ בעסערען לעבען אויף דער וועלט. און אויך פערשטעהט יעדער בר־דעת, אַז עס קאָן אונז ניט אַריין אין זינען אויפצובויען די טעאָריע פון׳ם אידישען סאָציאַליזם אויף די כמעט שוין אין גאַנצען איינגעזונקענע זיילען פון חסידיזם און דער אידישער רעליגיאָן בכלל. „חס ושלום" !

וואָס מיר ווילען אויספיהרען מיט אונזער בריעף, איז מעהר ניטש, ווי איין קליינער געדאַנק, — דער געדאַנק, אַז מיר קענען שוין מעהר ניט קוקען אויף דאָס אידישע פאָלק מיט די אויגען פון אונזערע אַפּיקורסישע טאַטעס און זיידעס, וואָס האָבען געזעהן אין איהם מעהר נישט, ווי אַ פער׳כשופ׳טען בר־מינן, וואָס אָט־אָט ווערט ער צופאַלען אין אַ „הויפען מיסט", גוט נאָך, ווי עס איז, צו בעמיסטיגען די פעלדער פון דער מענשהייט...

וואָס טיפער אונזער דור איז אַריינגעדרונגען אין דער פאָלקס־נשמה, אין זיין געשיכטע, זיין גלויבען, זיין פאַנטאַזיע, זיין פילאָ־זאָפיע, אַלץ מעהר האָט ער צו זיין אייגענעם וואונדער געפונען, אַז ער האָט דאָ צו טאָן ניט מיט אַ הויפען פערוועלקטע בלעטער פון אַ בוים, וואָס האָט אַ מאָל געלעבט, און איצטער איז ער אין

---

*) דאָרטען גופא, „לקוטי הלכות על המעשה משבעת בעטלירס", דף ב"ח: „כי עיקר התגדלות (של הבע"ד) הוא שרוצה להפיל את ישראל ח"ו לידי זקנה ותשות כח ח"ו כאלו כבר ח"ו נזקנו בהגלות זה זמן רב כ"ב כמה וכמה מאות שנים עד שח"ו אפס תקוה ח"ו".

גאַנצען אויסגעפּוילט געוואָרען ביז צו די וואָרצלען, נאָר מיט אַ נ אָ ך ג אַ נ ץ פ ר י ש ע ן ב ו י ם, וועמענס וואָרצלען עס זענען לעבעדיג און פּריש, ווען אפילו זיי זענען פערפלאַנצט אין אַ פערגיפטעטען זומפּ, וואָס מחמת דעם טרייבען זיי אַ סך פער־סמ׳טע זאַפט אין זייגע צווייגען און בלעטער...

דור הולך ודור בא... איין דור יאָגט דעם אנדערען, אָבער ער פערטרייבט איהם ניט גאַנץ מיט אַ מאָל. דאָס נייע מוז תמיד האַלטען מלחמה מיט דעם אלטען, און דאָס אלטע גיט זיך ניט אונטער אזוי גיך, שטעהט ניט אָב אזוי פלינק פון די פּאָזיציעס, וועלכע עס האָט פערנומען.

מיט אַ יאָהר דריי־פינף צוריק האָט מען געקענט מיינען, אַז די אידישע סאָציאַליסטען האָבען זיך שוין לגמרי אָבגעזאָגט פון זייער אלטען קוק אויף דאָס אידישע פּאָלק און פון זייער „צונויפ־גיסונגס־טעאָריע“, פון וועלכער קינדער אין די גאַסען האָבען שוין געמאַכט חוכא וטלולה. איצטער ווייזט זיך ארויס, אַז דער אל־טער אידישער סאָציאַליסטישער דור איז געווען מעהר נישט, ווי פערטויבט דורך דעם ליאַרעמדיגען שטראָם פון אידישער נאַציאָ־נאַלער ענערגיע, וואָס האָט זיך פּלוצלונג אַ גאָס געטאָן אין די לעצטע פינף־צעהן יאָהר. דער אלטער דור איז ווידער געקומען צו זיך. ער קעמפּפט זיין מלחמה אונטער פערשיעדענע פאָהנען, און איהם האָט זיך שוין איינגעגעבען מטושטש צו מאַכען אפּולע מחות פון דעם נייעם דור.

עס איז אונזער חוב נאָך אַ מאָל ארויסצוגעהן אין קריעג אַנ־קעגען איינענע טאַטעס און עלטערע ברידער, נאָך אַ מאָל דורכצו־נעהמען די פראַגע וועגען אידישען נאַציאָנאַליזם און סאָציאַליזם און אָבגעבען אונז גופא אַ קלאָרען דין־וחשבון, פאַר וואָס מיר, סאָ־ציאַליסטען, ארבייטען פאַר דער אידישער ווידערבעלעבונג און מיט וועלכע מיטלען מיר ווילען זי דערגרייכען.

מיט קאַלטע לאָגישע חשבונות דאַרף מען זעהן צו פערענט־פערן די שאלות. אָבער זאָגען ווילען מיר קודם כל, אַז ניט קאַלטע לאָגישע חשבונות האָבען אונז צוריקגעפיהרט צו אונזער פּאָלק.

דר. ח. זשיטלאָווסקי

און אויך ניט דער „צער בעלי חיים'דיגער" געפיהל פון רחמנות צו אַ הויפען גלאַט אַזוי דערנידריגטע, דערשלאָגענע און דערטראָטענע, — נאָר דאָס גרויס און טיעף דרך־ארץ פאַר אַ גרויס פּאָלק, וואָס ליגט, געשמידט אין קייטען; די הייסע ליעבע צו איהם, וואָס פערדינט זי, און דער שטאָלצער געדאַנקען, אַז מיר אַליין געהערען צו איהם, אַז אויך פון אונזערע כחות, ווי קליין זיי זאָלען ניט זיין, הענגט אָב, זיין שטים זאָל ווידער דערהערט ווערען אין דעם גרויסען קאָנצערט פון די פעלקער, וואָס מען רופט איהם: די געשיכטע פון דער מענשהייט.

לעמבערג, נאָוועמבער, 1906.

פאַר וואָס דווקא אידיש?

(1897)

פאַר וואָס דווקא אידיש*)

אַ קליינע הקדמה.

דעם קליינעם אַרטיקעל, וואָס איך גיב דאָ איצטער פאַר די אַמעריקאַניש-אידישע לעזער, האָב איך פאַר דריי יאָהרען גע-שריבען פאַר די רוסיש-אידישע לעזער און אויף דעם שער-בלעטעל זיינען געשטאַנען נאָר די דאָזיגע שורות: „אַ פּאָר ווערטער, וואָס אויב מען וויל קען מען זיי בעטראַכטען פאַר אַ הקדמה צו דעם ביכעל, וואָס מיר גיבען דאָ אַרויס, און צו אַלע אַנדערע ביכלעך, וואָס מיר האָפען אַרויסצוגעבען". ווי דער לעזער זעהט, האָט דער אַרטיקעל בעדאַרפט זיין אַ הקדמה צו אַן אַנדער ווערק, וואָס איז שוין פאַרטיג געווען צום דרוק, און נאָך אַ פּאָר זאַכען האָבען גע-זאָלט אַרויסגעגעבען ווערען פון אַ „גרופּע אידישע סאָציאַליסטען אין אויסלאַנד". איך וויל דאָ אין מיין „הקדמה צו דער הקדמה" זיך ניט אַריינלאָזען אין ערקלערונגען, וועלכע צוועקען די „גרופּע" האָט געהאַט אין זינען, פון וועלכע מענשען זי איז בעשטאַנען און פאַר וואָס עס האָט זיך פון דעם גאַנצען עסק אויסגעלאָזען אַ בוידעם. אויף דער עלטער — אם ירצה השם — וועל איך דער-פון מאַכען אַ קאַפּיטעל פאַר דעם „ספר הזכרונות" פון דעם אידי-שען סאָציאַליזם. איך דרוק דאָ דעם אַרטיקעל (צום צווייטען מאָל) אָב, ווייל מיר דוכט, אַז די געדאַנקען, פאַר וועלכע איך שטעל מיך דאָ איין, זיינען נאָך ניט גאַנץ פערעלטערט און קענען נאָך אפשר וועמען עס איז בריינגען אַ נוצען.

איך האָב פריהער געהאַט בדעה דעם אַרטיקעל אַביסעל צו פערבעסערען און אויסצומעקען פון איהם די אַנאַכראָניזמען, דער-נאָך איז ביי מיר געבליבען — מחמת טעמים, וואָס זיינען פאַר דעם

*) געדרוקט אין „פאָרווערטס", 1900. אונטער דעם פסעוודאָנים בן־אחוד.

לעזער ניט אינטערעסאַנט — צו לאָזען דעם אַרטיקעל, אַזוי ווי ער איז געווען געשריבען. דעריבער בעט איך דעם לעזער צו געדענקען, אַז אויף דעם „כתב־יד" איז געשטאַנען דער דאַטום: „מוצאי ראש חדש מאי 1897".

מיט אַ יאָהר פינף צוריק בין איך אין אַ קליינעם רוסישען ביכעל „יעווריי ק' יעווריאַם"*) אַרויסגעטרעטען מיט טענות ותביעות צו די יונגע אידישע סאָציאַליסטען, פאַרוואָס זיי האָבען אַזוי אוועקגעמאַכט כלאחר יד דאָס אידישע פאָלק, פאַר וואָס זיי געהן ניט צו דעם אידישען המון — איהם העלפען, איהם רעטען אין זיין נויט. „שענקט איהר, — האָב איך דאָרטען געפרעגט, — כאָטש אַ צעהענטען חלק פון אייער ענערגיע אויף צו פראָפּאַגאַנדירען דעם סאָציאַליזם צו די אידישע אַרבייטער־קלאַסען?"

אפנים, אַז אַזוינע געדאַנקען האָבען ניט נאָר מיך אליין געעגבערט, אפנים, אַז זיי האָבען שוין פון לאַנג אָן ניט געלאָזט רוהען דוקא אָט די יונגע אידישע סאָציאַליסטען, מיט וועמען איך האָב געהאַלטען פאַר אַ חיוב צו האַמפּערן זיך. אַז ניט וואָלט מען גאָר ניט קענען דערקלערען, ווי אַזוי עס האָט זיך אין אַ משך פון איינע פינף יאָהר איבערגעביטען די גאַנצע לאַגע. פריהער האָט מען אויף אַ אידישען סאָציאַליסט, וואָס האָט געפאָדערט, מען זאָל אַרבייטען צווישען אידען, געקוקט ווי אויף אַ מענשען, וואָס טראָגט אונטער דער סאָציאַליסטישער איבער־העמד אַ פאַלעסטינאָפילישע ארבע־כנפות. איצטער וועט קיין אידישער סאָציאַליסט אין רוסלאַנד ניט לייקענען, אַז דער אידישער אַרבייטער און דאָס גאַנצע אָרעמע אונטערדריקטע אידישע פאָלק האָבען מיט גאָר נישט פערזינדיגט, מע זאָל גאָר ניט אַ טראַכט געבען ווי צו געווינען זיי פאַר דעם גרעסטען און הייליגסטען אידעאַל פון דעם נייינצעהנטען יאָהרהונדערט, פאַר דעם סאָציאַליזם. ניט נאָר אין לאָנדאָן און אַמעריקאַ, וואו די סאָציאַליסטישע ליטעראַטור פאַר אידישע אַרבייטער האָט זיך שוין נאָך פריהער דערשלאָגען צו אַ שעהנעם מעמד,

---

**) אַרויסגעגעבען פון דעם לאָנדאָנער „פאָנד וואָל'נאָי רוסקאָי פּרעסי" אין 1892 אונטער דעם פּסעוודאָנים: י. חאַסין.

אויך אין גאַליציען און רוסלאַנד האָבען זיך אידישע סאָציאַליסטען גענומען פאַר דער אַרבייט, און ניט נאָר אַ צעהנט חלק פון זייער ענערגיע, נייִן, אַלע כוחות ווענדט מען אָן, כדי צו אָרגאַניזירען די אידישע אַרבייטער און צוצופיהרען זיי צו דער גרויסער אַרמעע פון דעם אייראָפּעאישען פּראָלעטאַריאַט. ביכלעך ווערען געדרוקט, צייטונגען ווערען אַרויסגעגעבען, אין וועלכע מען זוכט אויפצוקלערען דעם אידישען אַרבייטער וועגען זיין אונגליקליכער לאַגע און וועגען די מיטלען, וואָס מען דאַרף אָנווענדען, כדי זי צו פערבעסערען.

האַנד אין האַנד מיט די „שטילע" ספרים, וואָס מען דאַרף מיט גרוים מיה דורכ'גנב'ענען דורך די רוסישע צענזור, געהט די „כשר'ע", די אָפענע ליטעראַטור אין דער אידישער שפּראַך, וואָס האָט גאָר אָבגעלעבט אונטער דער פעדער פון פּרץ, שלום עליכם א. ז. וו., — אַ ליטעראַטור, וואָס זוכט קודם כל אויפצואוועקען דעם מענשען אין דעם פערהאָרעוועטען, דעם דערשלאָגענעם אידען, אַרויסרופען אין איהם אַ חשק צו בילדונג און קענטעניס; און אין דער לעצטער צייט האָבען זיך אַ פּאָר יונגע אידישע סאָציאַליסטען צונויפגעטאָן אין אויסלאַנד אַרויסצוגעבען סאָציאַליסטישע ביכער פאַר די רוסישע אידען... און איך אַליין זיץ און שרייב איצטער די הקדמה צו דעם ערשטען ביכעל, וואָס אָט די יונגע אידישע סאָציאַליסטען ווילען אַרויסגעבען. וואָלט דאָס מיט אַ יאָהר פינפצעהן צוריק גאָר מעגליך געווען?

מיר, אידישע סאָציאַליסטען, מעגען צופרידען זיין. אונזערע בעסטע מענשען פערדינען שוין ניט די ביטערע ווערטער, וואָס מען האָט זיי געמעגט אַרויסרעדען אַמאָל... און פון דעסטוועגען — נעהמענדיג זיך שרייבען די הקדמה, — קומען מיר אַרויף אויפ'ן זינען ניט גאָר פריילינבע געדאַנקען.

אַז „אין מיטען דערינען" ווערט פון „נעלער הויט" געבאָרען אַ נייע ליטעראַטור אין אַזאַ שפּראַך, וואָס האָט ביז אַהער נאָר געטויגט אויף אויסצודריקען וואָכעדיגע געדאַנקען וועגען וואָכעדיגע ענינים, איז קיין נייעס ניט אין אונזער ניינצעהנטען יאָהרהונדערט. אַ ראיה: די פלאַמאַנדער אין בעלגיען, די רוטענער אין גאַליציען, די לאַטישען אין רוסלאַנד, און נאָך, און נאָך. נאָר איך בין זי־

בער, אז קיין פלאַמינג, קיין רוטען, קיין לאַטעש האָט ניט געקוקט אויף די ספרים פון זיין געליעבטער אייגענער שפראַך מיט אזא ציטעריגער האָפנונג, ווי איך קוק אויף דעם הייפעלע ספרים אין דער ניי־אידישער שפראַך. דער פלאַמינג, דער רוטען, דער לאַטעש איז נאָר וואָס אויפגעוועקט געוואָרען צו א העבערען פאָלקס־לעבען. אהינטער זיך האָט ער גאָרנישט, נאָך וואָס ער זאָל בויינקען, אויף דער קינפטיגער צייט האָט ער אזוי פיעל ליכטיגע האָפנונגען, און זיינע האָפנונגען זענען געבויט אויף אַ פעסטען, ראַיעלען גרונט. וואָס מעהר זיין פאָלק וועט לעבען און טראַכטען, וועט עס אַלץ מעהר אויסבעסערען זיין לאַגע און זיינע געקליגער ווערען, אַלץ מעהר ווערען אַלץ מעהר מענש, און זיין ליטעראַטור פיהלען, וועט עס ווערען אַלץ מעהר מענש, און זיין ליטעראַטור וועט אַלץ מעהר וואַקסען און אַלץ מעהר העלפען איהם אין זיין וואַקסען.

די ניי־אידישע ליטעראַטור אָבער איז ניט דער ערשטער שריט פון דעם אידישען פאָלק אין זיין בילדונג. הינטער איהר ציהט זיך אַ לאַנגע קייט פון אידישע ליטעראַטורען, און זי איז נאָר איין רינגעלע אין דער קייט; און בעת מען נעמט זיך דערמאָנען, אז דער ערשטער טראָט אויף דעם וועג פון בילדונג איז ביי די אידען געווען דער תנ"ך, אז זיינע ערשטע „שרייבער" זענען געווען דער מחבר פון תהילים, און ישעיה, און ירמיה, און די איבעריגע נביאים, וואָס לייכטען ווי אייביגע שטערען אויף דעם אידישען און ניט אידישען הימעל; אז דערנאָך איז געווען דער תלמוד מיט זיינע ריעזען, וואָס רייסען אוים בערג און צומאָלען זיי איינע אָן די אַנדערע (רבה עוקר הרים). און דערנאָך די גאונים, און דערנאָך די טיעפע פילאָזאָפען און די ליעבליכע, הילכיגע פּאָעטען, דער רמב"ם, גבירול און יהודה הלוי און דערנאָך די מקובלים, וואָס האָבען זיך פערשלאָסען פון דער גאַנצער וועלט, און אויפגעהויבען זיך ביז הינטער די וואָלקענס און אויפגעבויט דאָרטען, הינטער די וואָלקענס, אַן אייגענע וועלט; און דערנאָך די צייט פון מענדעלסאָהן און זיינע תלמידים, און ביי אונז אין רוסלאַנד — די צייט פון דעם ריב"ל און לעבענזאָהן, די צייט פון סמאָלענסקי און ליליענבלום, און דערנאָך די רוסיש־אידישע ליטעראַטור מיט אָרשאַנסקי, לעוואַנדא, באַגראָוו און פרוג...

און בעת מען נעהמט זיך דערמאָנען, אַז נאָך דעם לאַנגען און שווערען וועג האַלטען מיר איצטער ביי דעם „אידישען ארבייטער“ און ביי פרץ׳ם יו״ט־בלעטלעך, און דאָ אין דעם קליינינקען הייפּענדעל פון מחברים און ספרים קלאַפּט אפשר דער לעצטער אָדער פון דעם אידישען פאָלק־לעבען, הויבט דאָס האַרץ אָן שרעקליך צו קלעמען...*). וואָס פאַר אַ האָפנונגען, פעסטע, אָהן שום ספיקות, האָבען מיר אויף די קינפטיגע צייט? ווי לאַנג האָט מען אויפגעהערט צו שרייען פון אַלע זייטען אין אַלע גאַסען, אַז ביי דעם אידישען פאָלק איז שוין לאַנג ניטאָ דער דופק, אַז ער איז נאָר ווי אַ מת, וואָס די ערד נעמט איהם ניט, וואָס גערהט אום כּף הקלע און וואָס קען ניט גערהן אין זיין רוה אריין, ביז יעדער, וואָס בעגעגענט איהם, וועט זיך מיט איהם ניט בעגעהן „כלאחר יד?“ און ווער ווייס, אויב ניט מיט אַ ווייַלע שפּעטער וועלען מיר ווי־דער דערהערען דעם שעהנעם נגון און ווידער דאַרפען אָנהויבען פון אָנהויב? קיין פלאַמינג, קיין רוטען, קיין פאָלק אין דער וועלט דאַרף ניט ציטערן פאַר אַזאַ סוף... און מיר?

און נאָך אַ זאַך.

דער פלאַמינג, דער רוטען, דער פויל, ווי אויך אַלע אַנדערע פעלקער, האָבען צו איין לשון און צו איין ליטעראַטור, און דער איין לשון אין זיי טייער, און די איין ליטעראַטור איז זיי הייליג. יעדער מחבר ביי איטליכען פאָלק ווייס, אַז אויב ער האָט נאָר טאַלאַנט און אויב ער האָט נאָר וואָס צו זאָגען, וועט מען עס פריהער אָדער שפּעטער אויסהערען, און אויב ער וועט אוועקלעגען זיין גאַנצען לעבען פאַר אַ זאַך, וואָס איז איהם הייליג, וועט דאָס ניט זיין אומזיסט. זיין ווירקען וועט איבערלאָזען אַ רושם, און ביי דעם אויפבויען פון דעם פאָלק׳ס גליק וועט מען בענוצען כאָטש אַ י י ן טראָפּען פון ז י י ן בלוט.

שוין מעהר אַז 50 יאָהר האָבען אידישע קעפּ און וואַרעמע אידישע הערצער אוועקגעלעגט זייער לעבען פאַר דעם אידישען

*) עס איז דעריבער קיין חדוש ניט, וואָס דאָס האַרץ קלאַפּט אַזוי פרויידיג אין דער ברוסט, ווען מען דערמאָנט זיך, וואָס עס איז אין אַ משך פון איינע צעהן יאָהר פון דעם „קליינינקען הייפעלע“ אויסגעוואַקסען (1908).

פאָלק, געגאָסען טרערען אויף זיין פינסטערן מזל, געזוכט ווי צו ווייזען איהם א ריכטיגען וועג, אויף וועלכען ער זאָל דערגרייכען צו א העכערער מדרגה הן אין בילדונג, הן אין גוטע מדות און הן אין פשוט'ע הלכות בשר בפאפע, און וואָס איז געווען די פעולה פון דער גאַנצער מיה? די אידישע ליטעראַטור האָט קיין מאָל קיין שליטה נישט געהאַט נישט אויף דעם אידענ'ס מוח, נישט אויף דעם אידענ'ס הארץ. נישט נאָר די אידישע ליטעראטור מיט די שמר'ס, בלאָשטיין'ס און די איבריגע מנוולים פון דעם אלטען זשארגאָן, אפילו די רוסיש־אידישע ליטעראַטור מיט איהרע לע־וואַנדאָס, אָרשאַנסקים און באַגראָווס; אפילו די לשון־קודש'דיגע ליטעראַטור מיט איהרע לילענבלום'ס, גאָרדאָן'ס און סמאָלענסקי'ס, — קיינער פון זיי האָט נישט די זכיה צו בעריהמען זיך, אז ער האָט געוואונען דעם צוטרוי פון דעם אידישען פאָלק, פון דעם אי־דישען המון־עם, אז דאָס פאָלק האָט זיך איינגעהערט אין זיינע רייד, אז דאָס פאָלק האָט, לכל הפחות, גערעכענט, אז איינהערען זיך אין זיינע רייד איז אפשר גאָר נישט אזא קרומע זאַך.

דער גאַנצער גאַנג פון דעם אידענ'ס געדאַנק און איבערהויפּט דעם געדאַנק פון דעם פשוט'ען אידישען עולם איז אין תוך אריין נאָך געבליבען כמעט דער זעלביגער, ווי צו דער צייט פון דעם „קול מבשר", פון דעם „תעודה בישראל", פון דעם אדעסער „ראַז־סוויעט". אמת, אין די גרויסע שטעדט זעהט מען אָפּט־מאָל א גאַנץ נייעם לעבען... גימנאַזיסטען, דאָקטוירים... קאָרטען, שליפּ־סען, געפאַרבטע וואָנצען.. פיינע בעלי־בית'טעס אין אייגענע האָר... א שטאָק, א ציגאַרע אום שבת... נישטאָ שוין קיין „קאָרקעס געבען" פאַר'ן דקדוק לערנען, פאַר'ן תנ"ך־שטודיום, ווי אין די אמאָליגע יאָהרען, בעת דער קהל איז געווען דער איינציגער בעל־הבית אויף דעם אידענ'ס נשמה. אדרבא, די פרומע פאָטערס און מוטערס וואָלטען נאָך גערן צוצאָהלען זייער זוהן, ער זאָל כאָטש ווען עס איז נעמען א פסוק תנ"ך אין מויל — נישט פון פרומקייט וועגען („ווער איז איצטער ב"ה פרום?"), ניין! פון לייטישקייט, פון השלמה'קייט וועגען...

אָבער מיר שמועסען דאָך דאָ נישט וועגען שליפּסען־השכלה און קאָרדיל בילדונג. מיר רעדען וועגען דער העכסטער און דער

וויכטיגסטער זאַך אין דער וועלט, וועגען דעם אויפקלערען פון דעם פאָלק, פון דעם המון, וועגען דעם אויסבעסערען פון זיינע געדאנקען און זיינע געפיהלען. און דאָ טאַקע זעהן מיר, אז ביז צו דער לעצטער צייט איז אלץ געבליבען אויפ׳ן אלטען שטייגער. דיזעלביגע געדאַנקען, דיזעלביגע געפיהלען און האָפנונגען, כאָטש אונזערע משכילים האָבען געלויטערט און געלויטערט, געבעסערט און געבעסערט...

איך וואָלט געקענט אָנשרייבען אַ גאַנצען בוך מיט ראיות אויף דאָס, וואָס איך האָב געזאָגט. איך וויל אָבער דערמאָנען נאָר אָן אַ פּאָר קליינע מעשה׳לעך, וואָס קומען מיר׳ זעהר אָפט ארויף אויפ׳ן זינען.

מיר, אידען אין רוסלאַנד, האָבען דריי ליטעראַטורען אין דריי שפּראַכען: לשון קודש, רוסיש און אידיש, און אלע דריי ליטעראַטורען פיהרען ביי אונז אַ פּער׳חושב׳טען, שלים־מזל׳דיגען לעבען, און קיין אידישער מחבר, וואָס פּאַר אַ מושלם ער זאָל ניט זיין, ווי היים ער זאָל ניט גלויבען אין זיין אידעאַל, ווי עהרליך און טריי ער זאָל איהם ניט דיענען, קען ניט זאָגען אויף זיך, בלי שום ספק, אז ער האָט עפּעס אַ פּעולה געטאָן, אז ער האָט איבערגעלאָזען אַ רושם אויף זיינע לעזער. איך רייד שוין דאָ ניט וועגען דאָס געוויינליכע אידישע פּובליקום, וועגען די בעל־הבית׳ישע „קוראים הנכבדים" מיט זייער פּער׳פּלפּול׳טען, סוחר׳ישען מוח, מיט זייער פּערשטויבטער, מקח־וממכר׳דיגער הארץ. אויף די אידישע שרייבער קוקט דער בעל־הבית׳ישער איד, ווי אויף בדחנים, ווי אויף שפּיעל־קעסטלער, ווי אויף גאַסען קאָמעדיאַנשטשיקעס, וואָס מאַכען גראַמען, און בויגען זיך, און ברעכען זיך און שפּיעלען משונה־דיגע נגונים.

— מען דאַרף איהם ארויסוואַרפען אַ גראָשען! דעם קאָפּ פּערדולט ער מיט זיין קעסטעל! — טראַכט ער וועגען דעם שפּיעל־קעסטלער.

— מען דאַרף ביי איהם קויפען דעם חבור! ווי אַ קלעז שטעהט ער צו! — טראַכט ער וועגען דעם אידישען מחבר.

— ער מאַכט דאָך גאָר אויסגעצייכענט! — זאָגט ער וועגען דעם שבור׳ען בדחן, וואָס מאַכט לוסטיג די שבור׳ע געסט.

— ער מאַכט דאָך גאָר אויסגעצייכענט ! — זאָגט ער מיט דערזעלביגער מינע, מיט דערזעלביגער שמחה, בעת ער לייענט דעם „תועה בדרכי החיים“, די „זאַפּיסקי יעווריעיא“, דעם „אידישען פּאר פּסח“. מיינט ניט, אַז דערינען זיינען די מחברים שולדיג, אָדער, בעסער געזאָגט, דער מחבר׳שער דלות. דאָס, וואָס זיי זענען, נעבעך, דאָס רוב ביטערע קבצנים, וועלכע דער בעל־הבית׳ישער איד האָט בטבע פיינד, ווי א שפּין. איז דער מחבר א רייכער מאן, איז נאָך ערגער, דער איד האַלט איהם יעמאָלט פאר א פּרא אדם, פאַר א שלים־מזל, פאר א לא־יוצלח, וואָס טויג צו קיין אָרענטליכען עסק ניט.

— וועלכער „בר־דעת“, — טראַכט ער, — וואָס האָט א פּאָר טויזענד קערבלעך (א פּאָר טויזענד קערבלעך !), וועט ניט זעהן צו פערפיהרען עפּעס אַן עסק׳ל, א מסחר׳ל און לעבען אי גוט פאר זיך, אי שעהן פאר לייטען ?

אָט, אַז דער מחבר איז אליין א סוחר, א וועלט־מענש, דערצו נאָך א למדן, א קענער אין שפּראַכען און א בקי אין די שבע חכמות, יעמאָלט האָט דער איד פאר איהם אָבשיי. ער ווייס, אַז אָט דעם גביר׳ישער מחבר שרייבט פון ווייל׳טאָג, ווייל ער וויל האָבען א שעהנעם נאָמען, און אַלץ, וואָס ער שרייבט, איז פיין אידישלעך. מיט אַזא מהות־מענש — און אַזעלכע מהות׳ען האָבען מיר שוין עטליכע אין דער לשון־קודש׳דיגער ליטעראַטור — מיט אַזא מהות־מענש בענטשען זיך די טאַטעס און מאַמעס און זאָגען צו זייערע אפּיקורס׳ישע זיהן : „אָט זעה, ער איז דאָך אודאי אַזוי געבילדעט ווי דו, און קען שפּראַכען נאָך מעהר איידער דו, און דערצו נאָך א טרוד בעסקים, און פונדעסטוועגען האָט ער נאָך קיין מאָל א מנחה ניט פערפעהלט“... אַזא פיינע בריה איז אָבער אייגענט־ליך גאָר ניט קיין מחבר און געהערט ניט צו דער ליטעראַטור. ער איז דערזעלביגער „יוסטער בעל הבית“, ווי זיינע „קוראים הנכבדים“. אַלץ, וואָס ער שרייבט, שרייבט ער „כדי להגדיל תורה ולהאדירה“, צו פערגרעסערען די תורה און צו פערשעהנערן זי. באַלד ווייזט ער אייך אויף מיט מופתים, אַז דער גאַנצער דאַרווין שטעקט אין איין מאמר פון דער גמרא ; אָדער ער דערציילט, ווי די גרעסטע חכמי־אומות העולם ווערען נתפעל פון דעם קלוגען און

פערשטענדיגען אידישען פאָלק, פון דעם „עם חכם ונבון"; אָדער ער שיט אויס זיין בייז געמיט אויף די אנטיסעמיטען, וואָס בוקען זיך ניט צו דער גרויסקייט פון די „קינדער ישראל", א. ז. וו. א. ז. וו.... ניין! ניט פון די מחברים און ניט פון די לעזער רייד איך דאָ... איך שמועס דאָ וועגען דעם פאָלק, וועגען דעם המון און וועגען זיינע געטרייע קינדער, וואָס האָבען גענומען אויף זיך צו זאָרגען פאַר זיין גליק*).

אין „וואָסחאָד" (אין דעם ביכעל פון סעפּטעמבער 1881) שטעהט געדרוקט אן אַרטיקעל פון אונזער געשטאָרבענעם בעריהמ־טען שרייבער ל ע װ א נ ד א. אין זיין אַרטיקעל דערצעהלט ער, ווי אזוי עס איז געגרינדעט געוואָרען די ערשטע אידישע צייטונג, דער אָדעסער „ראַזסוויעט".

„אייגענטליך, דערצעהלט לעוואנדא, איז שוין כמעט ווי גע־ וועזן א צייטונג פאַר רוסישע אידען. מען האָט אָבער דאָס בלאַט ארויסגעגעבען אין פרייסען און דערצו נאָך אויף לשון קודש... אויסער דעם איז די צייטונג געווען — א סוחר'ישער' עסק, גע־ מאַכט פון פרנסה וועגען. און דערפאַר פלעגט זי זעהן אָנצומעס־ טען איהרע געדאַנקען נאָך די מיינונגען, דעם געשמאַק און דער בילדונג פון דעם בלינדען אידישען המון עם. זי פלעגט איהם חנפה'נען, אונטערשטיצען זיינע אויסגעעלטערטע פלאַנען און אי־ דעאַלען, פערוויגען איהם מיט העכסט נאַרישע בבא מעשיות, — קורץ, זי איז געגאַנגען מ י ט דעם המון־עם און ניט א ו י ף־אַ־ פ ר י ה ע ר. אַט אויף אזא אופן האָט זי אָנשטאָט ליכטיגקייט אריינגעטראָגען נאָך מעהר פינסטערניס אין די א בלויז פערדונ־ קעלטע מוחות פון אונזערע ברידער, וואָס האָבען בעדאַרפט ליכ־ טיגקייט, בילדונג, איבער א נייעם געבאָרען ווערען, מיט א נייעם שכל און נייע געפיהלען. דעריבער האָט מען בעדאַרפט ניט נור אבי א אידיש בלאַט, נאָר אזא בלאַט, וואָס זאָל זיין א לעבעדיגער, אָרענטליכער שליח מיוחד פון געזונטע געדאַנקען און אמת'ער

*) אויך אין דעם בילד, וואָס איז מיט צעהן יאָהר צוריק געוועזן כמעט א געטרייע קאָפּיע פון דעם לעבען, האָבען זיך א סך שטריכען שטאַרק איבערגעביטען צו גוטען. (1908).

בילדונג. דערצו נאָך אין אַזא שפּראַך, וואָס אונזערע רוסישע שכנים זאָלען קענען פערשטעהן... קורץ, מען האָט בעדאַרפט האָבען אַ אידיש בלאַט אויף רוסיש געדרוקט".

אָסיפּ ראַבינאָוויטש האָט גענומען אויף זיך ארויסצובעקומען פון דער רוסישער צענזור די ערלויבנים צו אַזאַ מין אידישער צייטונג, וואָס זאָל געשריבען זיין פאַר דעם אידישען פאָלק, נאָר וואָס לייענען זי זאָלען נאָר קענען די „שכנים"... אָט וואָס ער שרייבט וועגען זיינע שתדלנות צו לעוואַנדאַ'ן: „איך האָב פּאַראויס בעוויזען, אַז דער קאָליעדזשער זשאַרגאָן, וואָס די רוסישע אידען רעדען, טויג ניט פאַר בילדונג, ווייל ניט נאָר ריין־פילאָזאָפישע ענינים, אפילו אַזוי אַן אָרענטליכען געדאַנק קען מען אין איהם ניט אויסדריקען" (!). און אַקוראַט אַזוי ווי אָסיפּ ראַבינאָוויטש, האָבען געטראַכט אַלע זיינע גוטע פריינד. שטעלט אייך אָבער פאָר, אַז די „שכנים", ביי וועמען ער האָט זיך, נעבעך, געמוזט בעטען מען זאָל איהם ניט פערוועהרען צו שרייבען פאַר אידען אויף גויאיש, — אַז די „שכנים" האָבען איהם ניט געוואָלט לייען זייער שפּראַך, און האָבען איהם ערלויבט ארויסצוגעבען דעם „ראַזסוויעט" ניט אויף רוסיש, נאָר אין אידיש, אָדער, ווי די „שכנים" האָבען געשריבען, „אין דער זשידיש־דייטשער שפּראַך, וואָס ווערט געברויכט ביי די אידען אין רוסלאַנד און פּוילען".

צו יענער צייט איז דאָס געווען אַן אומגליק. מען האָט ווייטער געלעגט שתדלנות, וואו מען דאַרף, און מען האָט ענדליך בעקומען דאָס, וואָס מען האָט פערלאַנגט. „צו דער אַרבייט!" האָט ראַבינאָוויטש געשריבען לעוואַנדאַ'ן און זיינע פריינד: „צו דער אַרבייט, יונג און אַלט! אונזער אייגען פעלד וואַרט אויף זיינע אַקערער: ביז אהער האָבען מיר עס בענעצט מיט אונזערע טרערען, לאָמיר עס בענעצען מיט אונזער שוויים! גאָט וועט בענטשען אונזער מיה... די זאַנגען וועלען זיין געזונטע. איך פיהל דאָס, איך בין דערינען זיכער!" אויף לשון קודש, אויף „די פיער־עקיגע באַריקאַדעס פון דעם אשור־כתב", ווי לעוואַנדאַ דריקט זיך אויס, האָט מען שוין ניט געוואָלט קוקען. לעוואַנדאַ דערצעהלט אונז: „מיט דעם כח פון הייסע באמת'דיגע ווערטער האָבען מיר יעמאָלט אין זעקס חדשים איבערגעמאַכט דאָס גאַנצע פּובליקום, אויף די פּלייצעס

אַרויפגעזעצט גאָר א נייעם קאָפּ מיט נייע געדאַנקען און רעיונות".
פינף און צוואַנציג יאָהר האָט לעוואַנדאַ געשריבען פאַר אידען אויף רוסיש. און בעת ער האָט געדרוקט זיינע ווערטער וועגען דעם אָרעסער „ראַזסוויעט", איז ער נאָך געווען גאַנץ צופריעדען מיט זיין ארבייט. נאָר אָט האָבען זיך אָנגעהויבען די פּאָגראָמען; אין דעם רעכטען „ברען" ראַרף זיך מאַכען לעוואַנדאַ'ס פינף און צוואַנציג יאָהריגער יובילעאום. און בעת מען האָט געוואָלט מאַכען א יום טוב צוליעב אזא טאָג, האָט לעוואַנדאַ אָבגעזאָגט זיך פון דעם יו"ט און האָט אָבגעלייקענט זיין גאַנצע 25־יאָהריגע ארבייט. ער זאָגט בפרוש, ער וואָלט געווען מעהר צופרידען, אז אָט די אר־בייט וואָלט לגמרי ניט געווען. ער לויפט צוריק „אהיים", צו דעם המון־עם מיט די „פּערטונקעלטע מוחות", און איז גליקליך וואָס ער געפינט ביי איהם אויף די אקסלען דעם אַלטען קאָפּ מיט די אַלטע געדאַנקען און רעיונות... און קיין חדוש ניט, וואָס ער געד פינט: דער „נייער קאָפּ" מיט די נייע געדאַנקען און רעיונות איז א מינוט ניט געזעסען אויף דעם המון־עם'ס אַקסלען.

און אָט איז נאָך א מעשה'לע, וואָס בעווייזט אונז די גרויסע פּעולה, וואָס דער לשון־קודש האָט אויפגעטאָן. איהר געדיינקט מסתמא דעם יובילעאום פון יהודה ליב גאָרדאָן? און אויב איהר האָט קיין מאָל ניט געהערט פון איהם, טאָ בעט מען זאָל אייך וועגען איהם דערצעהלען, און בעט מען זאָל אייך איבערזעצען זיין טרויעריג־טרויעריגען שיר „למי אני עמל?" וועט איהר פערשטעהן, וואָס פאַר א טראַגעדיע עס ליגט אין יעדער שורה פון זיין שיר. א מענש האָט געאַרבייט שווער א גאַנצען לעבען אַלץ לטובת הכלל, און צום סוף בעטראַכט ער זיך, אז זיין גאַנצע מיה איז אומזיסט און אומנישט: דער המון־עם וויל איהם נאָך ניט הערען (נאָך ניט!!), דער יונגער דור איז פערפלויגען צו ווייט, פון וואַנען ער וועט אפשר ניט קומען צוריק, — קלאָגט ער אין זיין ליעד.

אָט אויף די צוויי מעשה'לעך דערמאָן איך זיך גאַנץ אָפט, און אז זיי שווימען אַרויף אויף מיין זכרון, ברייננגען זיי א פולע טרויע־רינע געדאַנקען מיט זיך.

איך האָב אָבער א מיטעל ווי צו פערטרייבען מיינע טרויעריגע געדאַנקען. איך זאָג מיר: דאָס איז אַלץ געווען א מאָל, איצטער

וועט דאָס זיין אַנדערש. זינט מען האָט גענומען שרייבען סאָציאַ־ליסטישע זאַכען פאַר אידען אויף אידיש, האָט זיך אָנגעהויבען א נייע בלעטעל אין דער געשיכטע פון דעם אידישען פאָלק. די סאָ־ציאַליסטען רעדען ניט צו דעם פאָלק אין א שפּראַך, וואָס ער האָט שוין לאַנג פערגעסען; זיי נעהן אויך ניט צו די שכנים לייען א שפּראַך; זיי ריידען מאמע־לשון און ברייננען געדאנקען, וואָס יעדע מוטער האָט געמעגט אויסלערנען זיי אויסווייניג און איינ'חזר'ען מיט די קינדער יעדען טאָג, — געדאַנקען, וואָס לערנען אונז, ווי דער אָרימער אונטערדריקטער און אויסגעזויגטער טייל פון דער מענש־ליכער געזעלשאַפט קען זיך בעפרייען פון זיין אומגליקליכער לאַגע; ווי ער מוז דערמיט ניט נאָר זיך אליין, נאָר אַלע מענשען אָהן איין אונטערשיעד אויסהיילען פון די פעראַלטעטע וואונדען, וואָס האָ־בען זיך איינגעגעסען אין אונזער לייב און זעעל, פון דלות און פון צופוילטער, צוקראָכענער רייכקייט, פון גנבה פאַר הונגער און ניאוף פאַר ווילטאָג, פון שטענדיגען קריעג און געשלעג צווישען איין ברודער און דעם אַנדערען.

דער סאָציאַליזם איז א שטאַרקער באַנד, וואָס וועט צונויפ־בינדען דעם המון־עם מיט דעם יונגען דור, און ער, דער יונגער דור, וועט שוין ניט דאַרפען אַנטלויפען פון דעם פאָלק אהין, „משם לא ישובו". אונזערע יונגע לייט וועלען ניט דאַרפען זוכען בכבוד'ע אַרבייט ביי די שכנים; זיי וועלען געגוג אַרבייט האָבען אין דער היים. צווישען די אַלטע מחברים זענען אויך געווען א פולע סאָ־ציאַליסטען: ליבערמאַן, בן־נץ, יגלי איש הרוח, און נאָך אַנדערע, אָבער צו וועמען האָבען זיי געשריבען, פאַר וועמען פלעגען זיי אויסגיסען זייער ביטער הארץ, אויף וועמעס הילף האָבען זיי גע־האָפט?

זייער פובליקום איז געווען דער אידישער יוסטער בעל הבית, אָדער די פּאָר אידישע ישיבה־בחורים, באַנק־קוועטשער, וואָס האָ־בען פיעל מעהר התפעלות געהאַט פון דעם שעהנעם לשון, און וועל־כען דער סאָציאַליזם איז געווען איינגעקליידט, איידער פון די ריכ־טיגע געדאַנקען אַליין.

אונזערע איצטיגע אידישע סאָציאַליסטען האָבען ווייניג וואָס צו טהאָן מיט דעם אידישען בעל־הבית. זיי רעדען צו דעם פאָלק,

צו דעם אַרבייטער. און ביי דעם אַרבייטער איז דער סאָציאַליזם נים קיין מאָדע־זאַך, נאָר אַ ביטערע מאָגען־פראַגע. נישיים וועט ער זיך נים איינהערן אין די רייד, וואָס ווייזען איהם אַ ריכטיגען וועג, ווי פּטור צו ווערען פון זיין פינסטערער מערכה?

און לאָמיר זאָגען דעם ריינעם אמת! ביי אונזערע אַלטע אידישע סאָציאַליסטען האָט דער סאָציאַליזם אויסגעזעהן עפּעס גאָר משונה'דיג. זיי האָבען בעזונגען דעם סאָציאַליזם, אָבער וועניג געשריבען וועגען איהם און נאָך ווייניגער שטודירט איהם. זייער סאָציאַליזם איז געווען אַ מליצה־סאָציאַליזם, אין גראַמען און אָהן גראַמען, אין שירים און פּראָזאַ. זיי האָבען געוואוסט, וואָס מען דאַרף, האָבען נים געוואוסט, ווי מען דאַרף.

און דאָס איז קיין חדוש נים. דער בעסטער לעהרער פון'ם סאָציאַליזם איז דאָס לעבען פון די אַרבייטער, ד. ה. בעסער געזאָגט, זייער מלחמה פאַר'ן לעבען, זייערע מחלוקות מיט די בעלי־בתים, און כל זמן דער לעהרער האָט נאָך געפעהלט אין'ם אידישען לעבען, איז אונזער סאָציאַליזם געהאַנגען אין דער לופטען. אונזערע איצטיגע סאָציאַליסטען לערנען זיך פון דעם לעבען, דעריבער קענען זיי האָבען אַ שליטה אויף דעם לעבען; זיי קומען צו דעם אידישען פאָלק נים נאָר מיט ווערטער, נים נור מיט מליצות און גראַמען, נאָר אויך מיט אַ ריכטיגען ביישפּיעל, וואָס און ווי מען דאַרף טאָן, נים יעמאָלט, ווען אַלע פעלקער וועלען זיך נעמען פאַר דער סאָציאַלער רעוואָלוציאָן, נאָר שוין, אויפ'ן שטעל כדי צו בעסערען די איינענע לאַגע כאָטש אויף אַ קווינט, ביז די גליקליכע צייט וועט קומען פאַר אַלע אַרבייטער פון אַלע פעלקער...

און אויב אָסיפּ ראַבינאָוויטש האָט אין די זעכציגער יאָהרען געמענט האָפען אויף „גוטע זאַנגען", האָבען מיר, וואָס קענען שוין די אַלטע פעהלערן, אודאי דאָס רעכט צו פערטרייבען פון זיך די ספקות און נאָך אַ מאָל אויסרופען צו דעם נייען דור:

„צו דער אַרבייט, יונג און אַלט! אונזער אייגען פעלד וואַרט אויף זיינע אַקערער! ביז אַהער האָבען מיר עס בענעצט מיט אונזערע טרערען, לאָמיר עס בענעצען מיט אונזער שוויים!"

ציוניזם אָדער סאָציאַליזם ?

(1898)

ציוניזם אָדער סאָציאַליזם*)

.1

די לעצטע פינף און צוואנציג יאָהר, זינט ליעבערמאַן און זונדעלעוויטש האָבען צום ערשטען מאָל אויף לשון־קודש ארויסגעגעבען אין ווין דעם „האמת“, דאָס ערשטע סאָציאַליסטישע בלאַט פאַר אידען, ביז היינטיגען טאָג, וועט דער קינפטיגער אידישער געשיכטע־שרייבער געוויס צורעכענען צו די וויכטיגסטע צייטען אין לעבען פון דעם אידישען פאָלק. מען קען גערן נאָך ווייטער און זאָגען, אז זיי זענען נאָך פיעל וויכטיגער ווי די גאַנצע לעצטע טויזענד יאָהר, וואָס די אידען האָבען אָבגעלעבט אין גלות.

זינט דאָס אידישע פאָלק האָט אויפגעהערט צו שטרייטען מיט געוועהר אין דער האַנד פאַר אייגענע פרייהייט; זינט עס האָט דערזעהן, אז זיינע אייגענע קרעפטען זענען צו שוואַך צו בעפרייען זיך פון דעם יאָך; זינט זיין איינציגע האָפנונג האָט גענומען בעשטעהן אין דעם גלויבען אין מופתים און וואונדער, אין אַן איבערנאַטירליכען משיח, וואָס זאָל עס דורך א נס אויסלייזען פון זיין שרעקליכער לאַגע, — פון דענסמאָל אָן האָט דאָס אידישע פאָלק אויפגעהערט צו לעבען, ווי א פאָלק דאַרף לעבען. עס איז שטענדיג געשטאַנען אויפ׳ן וועג, אָבער עס האָט קיינמאָל ניט געפּרובירט אליין א טריט צו מאַכען צו זיין גאולה; דאָס וואַרטען אויף משיח׳ן האָט ביי איהם אָבגענומען יעדעס פיצעל ענערגיע... און וויפיעל מאָל האָט זיך איהם געדאַכט, אז משיח איז שוין געקומען; וויפיעל מאָל האָט עס זיך געלאָזט פערפיהרען פון האַלב־משוגענע שאַרלאַטאַנעס, ווי שבתי־צבי צום ביישפּיעל,

---

*) געדרוקט אין דעם „אידישען אַרבייטער“, 1898, נומער 6, און איבערגעדרוקט פון דעם „בונד“ אין אַ בעזונדער בראָשור אָהן דעם פינפטען קאַפּיטעל. אין ביידע ערטער — אונטער דעם פּסעוודאָנים „בן אהוד“.

וואָס האָבען עס איינגערעדט, אז זיי זענען דאָס די משיחים, נאָך וועלכע מען האָט אזוי לאנג געבענקט! וויפיעל וואונדרען זענען ביי איהם צוריק געבליבען, בעת ער האָט געמוזט איינזעהן, אז דאָס מאָל האָט מען געהאַט א טעות, אז דער משיח, אויף וועלכען מען האָט זיך נאָך אזוי פיעל פינסטערע יאָהרען דערוואַרט, איז אין בעסטען פאַל גאָר א פשוט'ער מטורף, וואָס איז משוגע געוואָרען אויף דעמזעלביגען פונקט, אויף וועלכען דאָס גאנצע פאָלק איז אראָב פון זינען. ווי אין א שווערען פער'כשופ'טען שלאָף האָט אָבגעלעבט דאָס אידישע פאָלק אין גלות, ביז עס איז געוואָרען אלץ פער'חלום'-טער און ווייטער פון דעם לעבען, ביז זיינע כוחות זענען אָבגע-שוואַכט געוואָרען, ביז דאָס פאָלקס-לעבען איז כמעט אין גאנצען אָבגעשטאָרבען.

די שרעקליכע צייט, וואָס דאָס אידישע פאָלק האָט געלעבט אין א הין-הער-פלעט, און מעהר אויפ'ן הימעל ווי אויף דער ערד, — האָט געדויערט ביז צו דער צייט פון משה מענדעלסאָהן, דעם אידישען פילאָזאָף און רעפאָרמאַטאָר, וואָס האָט געלעבט מיט הונ-דערט און עטליכע יאָהר צוריק אין דייטשלאַנד *). זיינע תלמידים, די וועניגע אויפגעקלערטע פון דעם אידישען פאָלק, וואָס האָבען זיך ארויסגעריסען פון דעם פער'כשופ'טען שלאָף, וואָס האָבען אין דער ליכטיגער וועלט דערזעהן ווי אַנדערע פעלקער לעבען און שטרייטען, האָבען, פערגלייכענדיג די לאַגע פון דעם אידישען פאָלק מיט דער לאַגע פון אלע אַנדערע פעלקער, געמוזט קומען צו דעם געדאַנקען, אז דאָס אידישע פאָלק האָט שוין אויסגעשפּיעלט זיין ראָליע אין דער געשיכטע, אז אין איהם איז שוין ניטאָ קיין איינ-ציגע קראַפט, וואָס זאָל עס ווידער אויפוועקען צו א געזונדען פאָלקס-לעבען. זיי האָבען געמוזט גלויבען, אז דעם אידישען פאָלק קאָן מען שוין מיט גאָר ניט העלפען, אז מען קאָן העלפען נאָר די איינ-

*) משה מענדעלסאָן איז געבאָרען געוואָרען אין 1729 אין דעסוי און איז געשטאָרבען אין 1786. זיין הויפּט-שריפט „ירושלים“ איז געדרוקט געוואָרען אין 1783. אין רוסלאַנד האָט מען איהם גערופען „משה דע-סער“ און זיינע תלמידים „די דעסער אַפּיקורסים“, אָדער די „בערלינטשי-קעס“, ווייל בערלין איז אין דער ערשטער צייט געווען דאָס הויפּט אָרט פון זייער אַרבייט.

צעלנע אידען, פאַנאַנדערטרייסלען זיי פון שלאָף, מאַכען פון זיי מענשען, וואָס זאָלען זיין נוצליך אי פאַר זיך, אי פאַר די פעלקער, צווישען וועלכע זיי לעבען.

דאָס איז געווען אַ שווערע שטיקעל ארבייט, וואָס די משכילים (די תלמידים פון משה מענדעלסאָהן) האָבען אויף זיך גענומען, אָבער זיי האָבען עס אויסגעפיהרט. געוויס ניט מיט די אייגענע כחות אליין, נאָר אויך מיט דער הילף פון דעם עקאָנאָמישען פּראָצעס אין דער איצטיגער געזעלשאַפט, וואָס האָט פערשאַפט דער בורזשואַזיע אַזאַ וויכטיגע ראָליע אין דעם לעבען. די אידישע בורזשואַזיע האָט צוליעב איהרע ריין סוחר'ישע עסקים בעדאַרפט האָבען גלייכע רעכט מיט אַלע בירגער פון די לענדער, אין וועלכען די אידען וואוינען. זי האָט אויפ'ן שטעל פערשטאַנען, אַז אויב זי וועט זיך נעהמען צו אייראָפּעאישער בילדונג און וועט זיך אָבזאָגען פון דעם אייגענעם פאָלק; אַז אויב זי וועט אין איינעם מיט איהרע משכילים טענה'ן, אַז זי איז אידיש נאָר נאָך דער אמונה נאָך, אָבער נאָך דער נאַציאָן נאָך איז זי גאָר ניט אידיש, נאָר דייטש, רוסיש, פּויליש א. ז. וו., ווי איהר פּאַסט צום עסק אין די פערשיעדענע לענדער, — וועט זי מיט מעהר יושר קאָנען פאָדערען גלייכע רעכט ווי פריהער, בעת זי האָט זיך געהאַלטען פאַר אַ בעזונדער פאָלק.

ווי די מעשה איז, נאָר די ארבייט פון די משכילים, וואָס האָט זיך אָנגעהויבען אין דייטשלאַנד לערך מיט אַ יאָהר הונדערט און אין רוסלאַנד מיט אַ יאָהר פופציג-זעכציג צוריק, האָט איבערגעלאָזט אַ געוואַלדיגען רושם אין דער געשיכטע פון דעם אידישען פאָלק. אמת, ביי דעם פאָלק אליין, ביי דעם המון, האָט זייער ארבייט ווייניג וואָס פּועל געווען. די אויפגעקלערטע, די געבילדעטע האָבען געקוקט אויף דעם פאַנאַטישען המון פון אויבען אַראָב און האָבען אפילו ניט געוואָלט ריידען צו איהם אויף זיין אייגענער שפּראַך. איהר האָט מען געגעבען אַ צונאָמען „זשאַרגאָן“ און מען האָט אָנגעווענדט אַלע מיטעל, כדי נאָר ארויסצוגראָבען זי מיט די וואָרצלען און איינפלאַנצען אנשטאָט איהר די פרעמדע שפּראַך פון דעם הערשענדען פאָלק. זייער פּראָפּאַגאַנדע פאַר בילדונג און ציוויליזאַציע האָבען די משכילים געפיהרט אויף דעם אלטען, לאַנג

אָבגעשטאָרבענעם לשון־קודש, וואָס דאָס רוב פאָלק, די ארבייטער־קלאַס און די ווייבער כמעט פון אלע קלאַסען האָבען ניט געקענט פערשטעהן.

עס איז קיין וואונדער ניט, וואָס זייער ארבייט האָט ווייניג וואָס אויסגעפיהרט ביי דעם פאָלק. דערפאַר אָבער האָט זי אין גאַנצען איבערגעמאַכט די אידישע אינטעליגענץ. זי האָט זי פון הימעל צוריק אראָבגערופען אויף דער ערד, זי האָט זי אָבגעוואָהנט פון די חלומות וועגען נסים־און־נפלאות'דיגע משיחים און האָט זיי אוועקגעשטעלט אויג אַנקעגען אויג מיט דעם ווירקליכען פּראַקטישען לעבען. דאָ אין דעם ווירקליכען פּראַקטישען לעבען, אין וועלכען עס האָט זיך קלאָר ארויסגעשטעלט דער היפך פון בורזשואַזיע און ארבייטער, האָט דער בעסטער טייל פון דער אידישער אינטעליגענץ דערקענט די איינציגע רפואה פאַר דעם קראַנקען אידישען פאָלק אין דער ארבייטער בעוועגונג, אין דעם סאָציאַליזם.

אמת, די אידישע סאָציאַליסטען האָבען לכתחילה אויף מעהר ניט געוואָלט, ווי נאָר צו העלפען די אידישע ארבייטער, ניט ווי אידען, נאָר ווי ארבייטער, ווי מענשען בכלל. אָבער וואָס טיעפער זיי האָבען גענומען פערשטעהן דעם סאָציאַליזם, האָט זיי געמוזט קלאָר ווערען, אַז דער סאָציאַליזם איז גאָר ניט אויסען אָבצושאַפען אַלע פעלקער, צונויפקנעטען זיי אין איין טייג און מאַכען פון דעם טייג איין גרויסען לאַבען „מענשהייט". אדרבא! דער סאָציאַליזם וויל, אַז יעדעם פאָלק זאָל האָבען ביכולת ארויסצואווייזען זיינע השלמות, אַלץ, אין וואָס ער איז פעהיגער איידער אַלע אַנדערע. ער וויל מעהר ניט, אַז די פעלקער זאָלען לעבען צווישען זיך בשלום און העלפען איינס דעם אנדערן אין דער גרויסער מלחמה מיט דער נאַטור, אין דער גרויסער מלחמה פאַר דעם לעבען, אַז קיין פאָלק זאָל ניט קענען הערשען און געוועלטיגען איבער אַן אַנדער פאָלק. דער סאָציאַליזם קען ניט קיין פעלקער יחסנים, קיין „אתה בחרתנו'ניקעס". ביי איהם זענען אַלע פעלקער גלייך, וואָרום יעדעם פאָלק האָט זיינע מעלות און זיינע חסרונות, און יעדעם פאָלק האָט וואָס צו געבען די אנדערע און וואָס צו לערנען ביי זיי. אָט דאָס איז איינענטליך דער פשט פון דעם וואָרט אינטערנאַציאָנאַליזם: אַלע פעלקער זענען גלייכע ברידער

און מוזען לעבען ווי ברידער צווישען זיך.

און וואָס נעהנטער די אידישע סאָציאַליסטען זענען געקומען צו דעם אידישען פאָלק, אַלץ מעהר האָבען זיי געמוזט איינזעהן, אַז דאָס אידישע פאָלק איז אויך ניט ערגער און ניט בעסער פאַר אַלע פעלקער, אַז עס האָט אויך אַ רעכט צו לעבען ווי אַ פאָלק, זיין אַ גלייכבערעכטיגט גליעד אין דער גרויסער משפחה פון דער מענשהייט... אַנשטאַט נאָר בירגערליכע גלייכע רעכט, די גלייכע רעכט מיט אַלע מענשען, וואָס די בורזשואַזיע האָט אויך געפאָדערט, האָבען די אידישע סאָציאַליסטען אויפגעשריבען אויף זייער פאָהן נאַציאָנאַלע גלייכע רעכט מיט אַלע פעלקער*) און זיי זענען אַנגעגרייט צו שטרייטען אַט פאַר דעם העכסטען אידעאַל פון דעם אידישען פאָלק, און זענען זיכער, אַז פריהער אָדער שפּעטער וועלען אַלע אינטער־נאַציאָנאַלע סאָציאַליסטען פון אַלע פעלקער, די גרויסע ארבייטער אַרמעען פון דער גאַנצער וועלט, אַננעהמען זייער נייעם געדאַנק, וואָס איז אין עצם דער אַלטער געדאַנק פון דעם סאָציאַליזם, און וועלען ברידערליך העלפען אויך דעם אידישען פאָלק דערשלאָגען זיך צו זיין ציעל, ניט מיט אַ מאָל, נאָר ביסלעכווייז אין יעדער צייט, אויף וויפיעל מען קען. און וואָס שטאַרקער עס ווערען די אינטערנאַציאָנאַלע ארבייטער־אַרמעען (און זיי וואַקסען אָהן עין־הרע פון שעה צו שעה), וואַקסט אַלץ מעהר די האָפנונג פאַר דעם אידישען פאָלק.

אָט פאַר וואָס מיר האַלטען, אַז די לעצטע פינף און צוואַנציג יאָהר אין וועלכע דער אידישער סאָציאַליזם איז געבאָרען געוואָ־רען און האָט זיך געשטעלט אויף זיינע אייגענע פיס, איז די וויכ־טיגסטע צייט אין דער גאַנצער געשיכטע פון דעם אידישען פאָלק אין גלות: די צייט, וואָס דאָס פאָלק האָט אַרויסגעשטעלט אַן איי־גענע קרעפטיגע אַרמעע, וואָס איז שוין צוגעשטאַנען צו דעם גרוי־סען וועלט־בעפרייענדען חיל פון דעם פּראָלעטאַריאַט; פון דעם

*) וועגען דעם חלוק צווישען בירגערליכע און נאַציאָנאַלע רעכטע וועלען מיר ביי אַן אַנדער געלעגענהייט רעדען בפרטות.

1900

פּראָלעטאַריאַט, וואָס וועט מאַכען אַ סוף צו דער הערשאַפט פון איין פאָלק איבער דעם אַנדערען, דערמיט גופא וועט ער מאַכען אַ סוף צו דעם אידישען גלות.

.2

אין דערזעלביגער צייט, וואָס דער בעסטער טייל פון דער אידישער אינטעליגענץ און די אידישע אַרבייטער איז צוגעשטאַנען צום סאָציאַליזם און האָט געפונען אין איהם דאָס איינציגע ריכטיגע מיטעל צו העלפען דעם אידישען פאָלק, זענען פאַרגעקומען גרויסע פערענדערונגען אין די געדאַנקען פון דעם אויפגעקלערטען טייל פון דער אידישער בורזשואזיע. אַ טייל פון דער אויפגעקלערטער טייל האָט זיך אויך אָבגעזאָגט פון זיין אידעאַל — אויפהערען צו זיין אידיש און האָט אָנגעשריבען אויף זיין פאָהן דעם אידישען נאַציאָנאַליזם און האָט ארויסגעשטעלט פאַר דאָס אידישע פאָלק אַ נייעם אידעאַל — אומקעהרען זיך „אהיים" נאָך ארץ ישראל! דאָס נייע אידעאַל רופט זיך ציוניזם.

אויף דעם ערשטען בליק איז דער ציוניזם נישט מעהר, ווי דער אַלטער גלויבען אין דעם נסים־ונפלאות'דיגען משיח, נאָר אויסגעפוצט און אויסגעצירט אויף אַן אייראָפּעאישען אַרט. קוקט מען זיך אָבער מעהר צו, בעמערקט מען אויפ'ן שטעל, אַז דער ציוניזם איז אין אמת'ען אַ נייע בעוועגונג, אַ בעוועגונג פון דער אידישער בורזשואזיע. דער ציוניזם האָט זיינע וואָרצלען אין דער לאַגע פון די אידישע קליינע און מיטעלערע קאַפּיטאַליסטען און ציהט פון דאָרטען זיין חיונה. אין די פייערדיגע ציוניסטישע ניגונים אויף די ווערטער : „השיבנו נאזאר" ! וואָס אין זיי, דאַכט זיך, זיעדט דער גאַנצער טרערען־ים פון דעם גאַנצען אידישען פאָלק, קען אַ געניטער צוהערער *) אויפ'ן שטעל דערקענען די קרעכצען און זיפ־

---

*) „אַ געניטער צוהערער" מיינט מען איינעם, אין וועמעס אויערן עס קלינגט תמיד די מאַרקסיסטישע מוזיק... ס'איז, פאַרשטעהט זיך, געווען פאַלש פון מיר צוריקצופיהרען דעם ציוניזם נאָר צו דעם עקאָנאָמישען קאַמפף פאַר'ן לעבען, וואָס אונזער בורזשואזיע פיהרט. אין גאַנצען אָבלייקענען די מאַכט אָט פון דעם עלעמענט אויף דאָס אַרויסטרעטען פון דעם ציוניזם וואָלט אָבער צוריק געווען אפשר נאָך אַ גרעסערער טעות... (1908).

צען פון דעם אידישען קאַפּיטאַל, וואָס איהם ווערט ענג און ענגער אין דער איצטיגער געזעלשאַפט אין אייראָפּא.

איהם ווערט ענג מחמת דעם אַנטיסעמיטיזם. דאָס אידישע קאַפּיטאַל, די אידישע געניטקייט אין הלכות מסחר, די רירעוודיג־קייט פון דעם אידישען סוחר און קרעמער, וואָס איהם קאָנען די ניט אידישע סוחרים און קרעמער קיין מאָל ניט דעריאָגען, האָט ארויס־גערופען אַנטקעגען זיך און אגב אורחא אַנקעגען דאָס גאַנצע אידי־שע פאָלק אַ מורא׳דיגע שנאה ביי „דעם גוי“.

די אידישע סוחרים, וואָס רייסען צווישען זיך אַליין איינער ביי דעם אַנדערן דעם ביסען פון מויל ארויס, האָבען ניט קיין אָב־שיי פאַר דעם ביסען, וואָס שטעקט אין די צייהן ביי דעם ניט אידען; און „דער גוי“, וועלכען עס האָט זיך געדאַכט, אַז ער האַלט שטאַרק אין די צייהן זיין „חלק“, ווערט מלא־חמה ווי נאָר ער בעמערקט, אַז פון זיין חלק איז שוין איהם קיין זכר ניטאָ און אַז אַ גאַנצער מחנה אידען שלאָגען זיך צווישען זיך פאַר די פּיצלעך פון זיין ביסען.

און וואָס ווייטער עס וואַקסט דער קאַפּיטאַליזם אין דער געזעלשאַפט, וואָס שנעלער עס דרעהט זיך די רעדעל פון מסחר, ווערט אַלץ שטאַרקער די מלחמה צווישען דעם אידישען און דעם ניט אידישען מיטלערען קאַפּיטאַל, אַלץ גרעסער די שנאה צום אי־דען, אַלץ בייזער דער אַנטיסעמיטיזם.

לאָמיר נעהמען, צ. ב., דאָס קליידער געשעפט אין אויסלאַנד. די פאַבריקאַציע פון פאַרטיגע קליידער און שיך קוילעט אָוועק טאָג־טעגליך דעם אויסלענדישען בעל־מלאכה. ביי וועמען אין די הענד ליגט אָבער כמעט דאָס גאַנצע קליידער־געשעפט? ביי דעם אידען! און דער גויעשער בעל־מלאכה געהט פערביי די אי־דישע קליידער־מאַגאַזינען, וואָס מעהרען זיך פון טאָג צו טאָג און ווערען פון טאָג צו טאָג אַלץ גרעסער, און זיין מוח עגבערט נאָר איין געדאַנק: ווי ווערט מען פּטור פון דעם פרעמדען קאָנקור־רענט? ווי דערשלאָגט מען דעם פיינד, וואָס זיין איינציגע כלי־זיין איז וואָלוועלקייט? די סחורה טויג אויף כפרות, אָבער דער מקח איז וואָלוועל!

דאָסזעלבע, וואָס אין דעם קליידער־געשעפט, הערשט כמעט

אין אַלע געשעפטען, וואָס ארבייטען פאַר די בעדערפניס פון די מאַסען... אויף כפרות, אָבער וואָלוועל! — דאָס איז דער כלל גדול, וואָס הערשט איצטער אומעטום, און קיינער האָט אַזוי גוט ניט פערשטאַנען אויסצונוצען דעם כלל, ווי דער אידישער סוחר... און דער גויעשער בעל־מלאָכה מיט דעם מיטעלען בעל־הבית ענטפערן אויף דעם אידישען האנדעל מיט אַנטיסעמיטיזם. צו זיי שטעהט צו די מיטלערע געלערנטע קאָפּ־ארבייט: „די אדוואָקאַטען, דאָקטוירים, אינזשעניערן און זשורנאַליסטען, וואָס קאָנען אויך ניט אויסהאַלטען די קאָנקורענץ פון דעם אידישען געבילדעטען שטאַנד, ווייל דער אידישער אויסגעלערנטער קאָפּ־ארבייטער איז אין דורכשניט פיעל פלינקער און רירעווודיגער, ווי דער ניט אידישער, און אָפט מאָל שעהמט ער זיך אויך ניט צוצושטעהן צו דעם גרויסען כלל פון דעם אידישען מסחר: „אויף כפרות, אָבער וואָלזעל"... און אַזוי וואַקסט דער אַנטיסעמיטיזם אין דער איצטיגער געזעלשאַפט און לאָזט ניט אויפקומען דעם אידען, וואו נאָר ער קאָן. ער עפענט קראָמען מיט דיזעלבע שלעכטע, אָבער וואָלוועלע סחורה, און פערהילכט די גאַסען מיט זיין געשריי: קויפט ניט ביי די אידען! ער איז זיך משתדל ביי דער רעגיערונג, זי זאָל ניט צולאָזען די אידען צו אַזעלכע שטעלען, וואָס זענען אַבהענגיג פון איהר, און די רעגירונג טוט דאָס מיט דעם גרעסטען פערגעניגען, אפילו ווען אויפ'ן פאַפּיער שטעהט אָנגעשריבען, אַז די אידען האָבען גלייכע רעכט ווי די קריסטען; ווידער אין די לענדער, ווי רוסלאַנד און רומעניען, וואו די פאַפּירענע גלייכרעכטיגקייט איז לכתחילה ניטאָ, לאָזט די רעגירונג ניט, עס זאָל קומען דערצו.

אָט אַזוי מוז דער אַנטיסעמיטיזם פריהער אָדער שפּעטער ארויסרופען ביי דער אידישער בורזשואַזיע אַ בענקעניס נאָך דער אַלטער היים, נאָך אין אייגען לאַנד, וואו זי, די בורזשואַזיע, זאָל זיין די בעל־הבית'טע פון דער גאַנצער מלוכה, וואו זי זאָל קאָנען לעבען נאָך איהר כלל: „אויף כפרות, אָבער וואָלוועל!" און קיינער זאָל זי ניט שטערען, און וואו איהרע זיהן זאָלען קאָנען שטודירען אין די אייגענע אוניווערזיטעטען און דערנאָך בעקומען די פעטע שטעלען אין דער אידישער מלוכה, אין דער אידישער זשורנאַליסטיק, אדוואָקאַטור, א. ז. וו., א. ז. וו.

אָפען גערעדט, האָבען מיר קיין פּאַראיבעל ניט אויף דער בורזשואַזיע פאַר איהר ציוניזם. מיר ווייסען גאַנץ גוט, אַז יעדער מענש און יעדער קלאַס מענשען זוכט, וואו בעסער איז, און כל זמן דאָס אידישע פאָלק וועט נאָך זיין צוטיילט אין ארבייטער און בורזשואַזיע, וועט די בורזשואַזיע שטענדיג ארומטראָגען זיך מיט דעם ציוניזם אָדער מיט אַן אנדער מין חלום. און אַזוי ווי זי מיינט שטענדיג, אַז פון איהר גליק הענגט אָב דאָס גליק פון דעם גאַנצען פאָלק, וועט זי טאַקי בתמימות אייביג גלויבען, אַז אַלץ, וואָס איהר איז גוט, איז גוט פאַר דעם גאַנצען פאָלק, און אַלץ, וואָס זי טוט צוליעב איהרע פּראָיעקטען, טוט זי דאָס צוליעב „כל ישראל".

דער ציוניזם איז די בעוועגונג פון דער אידישער בורזשואַזיע, ווי דער סאָציאַליזם איז די בעוועגונג פון די ארבייטער־מאַסען בכלל און פון אַלע די, וואָס זענען פעראינטערעסירט, אַז דעם ארבייטער זאָל זיך בעסער לעבען אויף דער וועלט. און אַזוי ווי צווישען דער בורזשואַזיע און די ארבייטער קאָן קיין מאָל ניט זיין קיין שלום, אַזוי קען קיין מאָל ניט זיין קיין שלום צווישען דעם סאָציאַליזם און דעם ציוניזם. *)

צום אומגליק איז דאָס נאָך ניט גאַר קלאָר פאַר פיעלע, וואָס מיינען אדרבא, אַז דער ציוניזם קען געהן האַנד אין האַנד מיט דעם סאָציאַליזם און אַז צווישען זיי איז גאַר קיין שום סתירה ניטאָ... לאָמיר זיך עפּעס מעהר אריינטאָן אין דעם ענין! מיר וועלען דאָ זיך ניט אריינלאָזען אין אַ פלוגתא מיט אַזוינע ציוניס־טען, וואָס האָפען, אַז די אידישע מלוכה וועט לכתחילה זיין אויפ־געבויט אויף אַ סאָציאַליסטישען גרונד. מיט אַזעלכע פאַנטאַזיאָ־רען, וואָס גלויבען, אַז מען קען אין טירקיי אויספיהרען דאָס, וואָס

---

*) „זאָגט ניט־ניעמאָלס!" — זאָגט דער דייטש אַ ווערטעל. אויך בנוגע צו די שייכות צווישען ציוניזם און סאָציאַליזם האָט דאָס לעבען בעוויזען דעם אמת פון דעם ווערטעל. עס האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז די בענקענים נאָך אַן אייגענער היים און אפילו שפּעציעל די בענקענים נאָך ארץ־ישראל קען גאַנץ גוט צונויפגעגאָסען ווערען מיט דעם סאָציאַליס־טישען אידעאַל. אַ לעבעדיגער בעוויז דערצו זענען די „פּועלי־ציון". אָבער בעת איך האָב געשריבען מיין אַרטיקעל האָט זיך זייער שטום נאָך ג'ישט געלאָזט הערען אין דעם אידישען לעבען. (1908.)

איז דערוויילע אונמעגליך אויסצופיהרען אין איראָפּא ; וואָס מיי־נען, אז די איראָפּעאישע רעגירונגען וועלען מעהר ניט שטעהן פון ווייטען און צוקוקען, ווי די אידען בעווייזען בעשיינפערליך פאַר דער גאַנצער וועלט די מעגליכקייט פון סאָציאַליזם, — מיט אזעלכע פאַנטאַזיאָרען האָבען זיך ניט וואָס אָבצוגעבען, ניט די ערנסטע סאָ־ציאַליסטען, ניט די ערנסטע ציוניסטען. מיר וועלען דאָ אויסהע־רען נאָר אזעלכע ציוניסטיש־סאָציאַליסטישע טענות, וואָס לעגען זיך טאַקי אויפ׳ן שכל.

איהר מוזט דאָך אליין מודה זיין, זאָגען די ציוניסטען, אז דער סאָציאַליזם איז גאָר ניט קיין היפך צום ריכטיג פערשטאַנענעם ציוניזם. דער סאָציאַליזם וויל — און דאָס קאָן מען בעווייזען מיט אותות ומופתים — אז אלע פעלקער זאָלען זיין פריי און זעלבסט־שטענדיג. און היות ווי די אידען זענען דאָך אויך א פאָלק, איז ממילא האָבען זיי אויך א רעכט צו לעבען אין א זעלבסשטענדי־גער, פרייער, זייער אייגענער רעפובליק, — קיין קיסרים האָבען מיר גאָט צו דאַנקען ניט ! קאָנען אָבער די אידען לעבען אין אן אייגענער רעפובליק אָהן אן אייגענעם לאַנד? אוודאי ניט! לכן מוזען מיר האָבען אן אייגען לאַנד, און דער, וואָס ארבייט צוליעב דעם, געהט גאָר ניט להיפך דעם סאָציאַליזם. אדרבא ! ער העלפט איהם נאָך ווייל אין א פרייער אידישער מלוכה וועט דער סאָציאַ־ליזם האָבען געוויס מעהר שאַנסען צו וואַקסען צווישען די אידען ווי אין דעם דעספּאָטישען רוסלאַנד. און דערצו דאַרף מען ניט פערגעסען נאָך א זאַך : א גוטע סאָציאַליסטישע פּאַרטיי דאַרף האָבען א גוטע סאָציאַליסטישע אינטעליגענץ. דער ארבייטער־שטאַנד האָט נאָך קיין צייט ניט און קיין כח ניט אליין צו שרייבען זיינע צייטונגען, ביכער און בראָשורען ; ער קאָן נאָך ניט אליין פיהרען די פּראָפּאַגאַנדע, פיהרען דעם פרייען פּאָליטישען שטרייט. אז מיר לעבען אין גלות, מוז א טייל פון דער אידישער סאָציאַליס־טישער אינטעליגענץ אוועקגעהן צו דעם פאָלק, צווישען וועלכען מיר לעבען, און ביי די איבערגעבליבענע מוז אויך א טייל פון זייער צייט אוועקגעהן אויף פרעמדע ארבייט, נמצא — ליידט דערפון דער אידישער סאָציאַליזם. אָבער אז מיר וואָלטען געהאַט אן איי־גען לאַנד, וואָלט ביי אונז ניט פערפאַלען געוואָרען קיין איין פּיצעלע

קראַפט. און דערהויפּט, די האָפנונג, אַז די אידישע אַרבייטער און די ניט־אידישע וועלען אָנהויבען אין גיכע צייטען צו לעבען ווי ברי־דער, וואוינענדיג אין איין לאַנד, איז נאָך אַביסעלע צו פריה... זעהן מיר דען ניט, אַז אַפילו אין די געבילדעטע מלוכות שלאָגען זיך נאָך די פראַנצויזישע אַרבייטער מיט די איטאַליענישע, די אי־טאַליענישע מיט די שווייצאַרישע, א. ז. וו. ? זעגען דען די פּאָגראָ־מען אין גאַליציע ניט אַ בעווייז, אַז דער פּוילישער אַרבייטער האָט נאָך וועניג געפיהל פון אחדות צו דעם אידישען ? און האָבען מיר דען וועניג אַנטיסעמיטען צווישען די סאָציאַלסטען פון אַלע לענדער ? דער אַנטיסעמיטיזם, פון וואַנען ער זאָל ניט שטאַמען, איז נאָך אַזוי טיעף איינגעגעסען אין דער איצטיגער מענשהייט, אַז ער וועט געוויס נאָך איבערלעבען די סאָציאַלע רעוואָלוציע, און וועט נאָך געוויס לאָזען זיך הערען אין דער סאָציאַליסטישער געזעלשאַפט. אַקוראַט ווי אין דער איצטיגער צייט לעבען און שטרייטען נאָך אַ סך אַלטע געדאַנקען, וואָס זענען אויסגעוואַקסען אין דער פעאָדאַלער געזעלשאַפט, אַזוי וועט אויך דער אַנטיסעמי־טיזם נאָך אַ לאַנגע צייט לעבען אין דער סאָציאַליסטישער געזעל־שאַפט, אַפילו ווען זיינע וואָרצלען ליגען אין דעם לעבען פון די פריהעריגע געזעלשאַפטען.

דער בעסטער מיטעל געגען דעם אַנטיסעמיטיזם, מיינען די ציוניסטען, ליגט אָבער אין דעם ציוניזם. צוויי ברידער, וואָס ליי־דען ניט איינער דעם אַנדערן, ווען זיי וואוינען אין איין דירה, קאָן זיין, אַז זיי זאָלען נאָך ווען עס איז ווערען גוטע פריינד, ווען זיי וועלען וואוינען ווייט איינער פון דעם אַנדערן. דעריבער — זאָגען די ציוניסטען — פערלאַנגט די סאָציאַליסטישע אינטערנאַציאָנאַלי־טעט, וואָס וויל, אַלע פעלקער זאָלען לעבען ווי ברידער, אַז דאָס אידישע פאָלק זאָל זיך אָבטיילען און אַרויספאָהרען אין אַ בעזונ־דערע דירה. דערפון איז ווידער אַמאָל נאָך זייערע געדאַנקען גע־דרונגען, אַז צווישען סאָציאַליזם און ציוניזם איז ניטאָ קיין שום סתירה און אַז ביידע, אי די סאָציאַליסטען, אי די ציוניסטען, קאָנען געהן האַנד אין האַנד... אַזוי טענה'ן אָדער קאָנען טענה'ן די סאָציאַליסטישע ציוניסטען.

ג

אויסהערענדיג אָט די טענות, מוז מען קודם כל ענטפערן, אז פון זיי איז נאָך ניט געדרונגען, אז די אידישע סאָציאַליסטען, וואָס ארבייטען איצטער צווישען די אידען צוליעב דעם סאָציאַליזם, און די ציוניסטען זאָלען קאָנען געהן האנד אין האנד. אויב דאָס, וואָס די ציוניסטען זאָגען, איז טאַקי דער הוילער אמת, מוז יעדער פערנינפטיגער סאָציאַליסט ווערען א ציוניסט, און מיט אַלע כחות מוז ער שטרייטען געגען דעם א י צ ט י ג ע ן סאָציאַליזם.

שטעלט זיך פאָר, איהר וואוינט אין א פרעמדער חורבה, צוויי־שען פיעל שכנים, וואָס קאָנען אייך ניט ליידען, מיט וועמען איהר מוזט שטענדיג האמפערן זיך פאַר יעדעם ברעקעלע טרוקענעם אָרט, פאַר יעדען שוואַכען שטראַהל פון דער זון, וואָס שיינט אין איהר אריין. אז איהר האָט קיין אנדער ברירה ניט, מוזט איהר, נעבעך, דאָ ליידען און זעהן ווי עס איז געפינען א מיטעל צו פערבעסערען אייער לאַגע; אויב איהר האָט קיין אנדער ברירה ניט, פרובירט איהר געבען צו פערשטעהן די שכנים, אז די חורבה געהערט גאָר ניט צו די בעלי־בתים, וואָס שינדען פון זיי די הויט אראָב פאַר שכירות; אז עס איז דאָ גענוג פּלאַץ, און מאַטעריאַל, און הענד, אויפצובויען אַנשטאָט איהר א גרויסע ווייטע און ליכטיגע געבוי, וואו עס זאָל קלעקען אָרט פאַר אַלעמען.

דאָס איז א שווערע ארבייט! יאָהרען געהן אַוועק, ביז עס גיט זיך איין אראָבצורייסען ביי די בעלי־בתים א טייל שכירות; יאָהרען וועלען אַוועקגעהן, ביז אַלע שכנים וועלען דערקענען, אז די אמת'ע בעלי־בתים זענען זיי; צייטען וועלען פערגעהן ביז איהר וועט אין איינעם מיט די שכנים מאַכען א תל פון דער אַלטער חורבה און נעמען זיך פאַר דאָס נייע געביי. אָבער וואָס זאָל מען טאָן? באין ברירה!...

איצטער שטעלט אייך פאָר, אז איהר זייט ביכולת ארויסצו־פאָהרען פון דער חורבה און אריינציהען אין אַן אייגענעם ליכטי־גען מויער... משוגע וואָלט איהר געווען כאחד המשוגעים, קאָנען טענה'ן די ציוניסטען, אויב איהר וואָלט ניט אַנגעווענדעט אַלע אייערע כחות ביז צום לעצטען טראָפּען ענערגיע, כדי נאָר ארויס־

צורייסען זיך וואָס גיכער פון אייער פינסטערער דירה... די גאַנצע צייט, וואָס איהר פערברענגט מיט אייערע שכנים, רייסט איהר אָב פון אייער אייגענער הייליגער זאַך. אַל'דאָס געלד און געזונד, וואָס איהר ברענגט פאַר אַ קרבן אין דער מלחמה מיט אייערע בעלי־בתים פון דער אַלטער חורבה, איז ווי אַרויסגעוואָרפען פאַר גאָר נישט, און וואָלט אייך בעסער גענוצט, ווען איהר זאָלט דאָס אַנ־ווענדען, כדי גיכער צוצושלאָגען זיך צו דעם אייגענעם הויז...

אָהן משלים גערעדט, וואָלט מען דעם ציוניסטישען געדאַנק אין אמת'ען קאָנען אויספיהרען, ד. ה. וואָלט דאָס אידישע פאָלק ווירקליך געקאָנט בעקומען אַן אייגען לאַנד, — וואָלטען מיר גע־קאָנט פערשטעהן, ווי אַזוי די ציוניסטען קומען צום געדאַנק, אַז די אידישע סאָציאַליסטען און איבערהויפּט די אַרבייטער דאַרפען אוועקלעגען אַלע זייערע פּראָיעקטען אָן אַ זייט און מיט אַלע כחות נעמען זיך דורכצופיהרען דעם ציוניסטישען פּלאַן. יעדער קרבן האָט פאַר די ציוניסטען ניט בעדאַרפט זיין צו שווער. קאָן מען גיכער קומען צום ציעל דורך אַ טעלעגראַם צו קייזער אָדער צום סולטאַן, דאַרף מען שיקען טעלעגראַמען און חנפ'ענען דעם קייזער אָדער דעם סולטאַן; אַז מען שטרייט פאַר דאָס לעבען, קוקט מען ניט, טאָמער וועט מען איינריכטען די פינגער... און אויב מען קאָן גיכער קומען צום ציעל, ווען די אַרבייטער זאָלען מאַכען שלום מיט דער בורזשואַזיע, דאַרף מען טאַקי ליידען פון איהר, אמת, אַ ביסעל, אַבי זי זאָל אַרויסקריגען ביי די גרויסע הערען די ערלויבענים צו האָבען אַן אייגען לאַנד. ניש'קשה, שפּעטער אין דער היים וועלען מיר זיך מיט דער בורזשואַזיע גוט פאַנאַנדער רעכענען... און טאָ־מער פערלאַנגט דער ציוניזם, מיר זאָלען אַלע פאַלען כורעים פאַר דעם דר. הערצל, דאַרף מען זיך טאַקי בוקען צו איהם און ניט איבעררעדען אַ וואָרט אנקעגען אַלץ, וואָס ער טוט, וואָס ער רעדט, וואָס ער שרייבט... און דאָס אַלץ פערלאַנגט פון אונז דער ציוניזם, אויב ער וויל אין אמת'ען זיין וויפיעל עס איז פּראַקטיש. די גאַנ־צע ציוניסטישע האָפנונג הענגט אָן די גוטסקייט און גנאָדע פון די רעגירונגען און די קיסרים. מיט דעמאָקראַטען און רעוואָלוציאָ־נערען וועלען זיי אַ מינוט ניט ריידען. מען דאַרף זיך ביי זיי איינ'חנפ'ענען, מען דאַרף זיי ווייזען, אַז דאָס גאַנצע אידישע

פאָלק איז אַ גאָטספאָרכטיג, אונשולדיג בריאה'לע, וואָס איז ווייט חלילה פון די רעוואָלוציאָנערע אידעען פון דער איצטיגער צייט; אז די אידישע ארבייטער וועלען חלילה ניט פערשלעפען קיין טירקיי די שרעקליכע מגפה פון סאָציאליזם און קלאַסענקאמף. מען דארף זיי ווייזען, אז אונזער דר. הערצל, מיט וועמען זיי וועלען דארפען ריידען און פיהרען דעם עסק, איז חלילה ניט כ'וויים ווער, אז ער איז דער געזאלבטער פון דעם גאנצען פאָלק, אז אין זיין שטאַרקער האנד ליגען די הערצער פון די מיליאָנען אידען, וואָס שטעהן הינטער איהם... *)

אַזוי מוז טראַכטען יעדער ציוניסט, וואָס פערשטעהט, אז מיט רעוואָלוציאָנערע און דעמאָקראַטישע פראַזען קאָן מען ניט אָבגעמען ביי דעם סולטאַן אַ שטיק מדינה. די סאָציאליסטען, וואָס גלויבען אין ציוניזם, האָבען קיין אַנדער ברירה ניט. זיי מוזען אוועקלעגען דעם סאָציאליזם אָן אַ זייט, און זיי קאָנען דאָס פערענטפערן מיט דער לאַגע פון דעם אידישען פאָלק, וואָס פערלאַנגט פון זיי אזא גרויסען קרבן. זיי קאָנען מיט דעם סאָציאליזם ניט געהן האנד אין האנד, זיי מוזען איצטער אַנקעגען איהם מלחמה האַלטען. דער הייליגער צוועק הייליגט די מיטעל.

ווי איז אָבער, אז דער הייליגער צוועק, וואָס צווינגט זיי אויף אַ לאַנגע צייט צו בעהאַלטען זייער אייגענעם אמת און מאַכען שלום מיט זייערע גרעסטע פיינד, מיט דער בורזשואַזיע און די פרומאַקעס, — ווי איז אָבער, אז דער הייליגער צוועק איז נישט מעהר, ווי אַ ווייסטער חלום? מיט וואָס קאָנען זיי יעמאָלט פערענטפערען דעם גאַנצען שמוץ פון זייער בורזשואַזער פּאָליטיק, וואָס זיי מוזען שלינגען מיט אַ פרייליכער, צופרידענער מינע? מיט וואָס וועלען זיי פערענטפערען די ברידערשאַפט מיט די גרעסטע

---

*) דאָס זענען אַלץ טענות, וואָס טרעפען אין אַ טייל פון די ציוניסטען, — דעם בורזשואַז־רעאַקציאָנערען. די „פּועלי־ציון" האָבען בעוויזען, אַז זיי קענען דורכפיהרען אין דער אַלגעמיין־ציוניסטישער בעוועגונג, אַז אויך זייער אידעאַל זאָל זיין גלייכבערעכטיגט מיט אַלע אַנדערע אידעאַלען, און אַז דער אַלגעמיינער אידעאַל זאָל זיי ניט שטערען צו פיהרען דעם קלאַסענקאַמפף פון די אַרבייטער און די פּראָפּאַגאַנדע פאַר דעם סאָציאַליזם. (1908.)

שונאים פון דעם אידישען פאָלק: די גבירים און די רבנים? מיט וואָס וועלען זיי פערענטפערען דעם שאַדען, וואָס זיי טוען אָן דעם אידישען פאָלק מיט דעם, וואָס זיי מאַכען איהם אָבהענדיג צו שטרייטען פאַר אַ בעסערע לאַגע אין גלות? דעם שאַדען וואָס זיי טוען אָן דעם אידישען אַרבייטער מיט דעם, וואָס זיי זעהן אָבצושוואַכען זיין קלאַססענבעוואוסטזיין און שטעהן צו איהם ניט צו אין זיין שטרייט מיט דער בורזשואַזיע? מיט וואָס וועלען זיי פערענטפערען דעם שאַדען, וואָס זיי ברענגען דער גאַנצער אידישער סאָציאַליסטישער בעוועגונג, פערדרייענדיג מיט פאַנטאַסטישע פראָיעקטען די מוחות פון דעם יונגען געבילדעטען דור, וואָס זיינע בעסערע מיטגליעדער וואָלטען געקאָנט צושטעהן צו דער אידישער סאָציאַליסטישער בעוועגונג און מאַכען אַ סוף צו דעם מאַנגעל אויף אינטעליגענטע קרעפטען, פון וועלכע מיר ליידען איצטער?

אויב דער ציוניזם איז אַ פאַנטאַסטישער חלום; אויב זיין פערשפּרעכען צו געבען דעם גאַנצען אידישען פאָלק אַן אייגענע מלוכה וועט קיין מאָל ניט קאָנען מקוים ווערען, איז שווער צו געפינען אַן ערגערען פיינד פאַר דעם אידישען פאָלק, איידער דער ציוניזם! *)

4

צום אומגליק אָדער צום גליק, איז דער ציוניזם טאַקי נישט מעהר, ווי אַ פאַנטאַסטישער חלום, וואָס פליהט פאַרנאַנדער, ווי מען עפענט נאָר אויף די אויגען.**)

*) אַפילו ווען דער ציוניזם וואָלט געווען אַ פאַנטאַסטישער חלום, מוז ער אויך ניט זיין שעדליך פאַר די אידישע אַרבייטער־מאַסען, אויב ער מאַכט לעבעדיג אין זיי זייער נאַציאָנאַלע לעבענס־קראַפט, בתנאי, פערשטעהט זיך, ער זאָל זיי ניט אָברייסען פון דער אידישער ווידער־בעלעבונגס־אַרבייט און פון דער סאָציאַליסטישער בעוועגונג אין גלות. אַ סך ציוניסטען האָבען שוין דאָס איינגעזעהן און האָבען דעריבער אין גאַנצען אויסגעמידען די סתירה, וואָס האָט געהערשט צווישען ציוניזם און סאָציאַליזם אין דעם סוף פון דעם פאָריגען יאָהרהונדערט. (1908)

**) דאָס איז אמת, ווען מען קוקט אויף דעם ציוניזם, ווי אויף אַ תרופה פאַר צרות פון היינט, און ניט ווי אויף אַן אידעאַל פאַר דער ווייטער צוקונפט. (1908).

קיין ערנסטער ציוניסט קאָן ניט גלויבען, אַז זיין פּאַרטיי וועט ווען עס איז זיין ביכולת אַריבערפיהרען דאָס רוב אידען קיין ארץ ישראל. פּאַלעסטינא, אַפּילו אַז מען זאָל צו איהר צונעמען סיריען, איז אַ גאַנץ קליינע מדינה׳לע, וואָס פערנעהמט העכסטענס 183.000 *) קוואַדראַט קילאָמעטער. אַ היבשער טייל פון זיי געהט אַראָב אויף בערג און וויסטע מדבריות, וואָס וועלען נאָך אַ גוטע פּאָר הונדערט יאָהר בלייבען אומבעוואָהנט. לאָמיר אָבער רעכענען, אַז גאַנצע 150.000 קוואַדראַט קילאָמעטער וועט מען קאָנען בעאַרבייטען. די הויפּט פּראָדוקטען, וואָס די ביידע לענדער גיבען אַרויס (ברויט, זייד, בוימאייל, וואָל, וויין און פּרות), פערלאַנגען אַ סך ערד, כּדי צו געווינען זיי. אויף מורא׳דיגע פאַבריקען, וואָס זאָלען אַרבייטען פאַר דעם וועלט־מאַרק, ווענען וועלכע עס פאַנטאַזירט דער פאַנאַנדערגעהיצטער כּח הדמיון פון איניגע ציוניסטען, קאָן מען ניט רעכענען, ווייל דאָס קליינינקע „יודענלאַנד“, וועט ניט קאָנען אויסהאַלטען די קאָנקורענץ אויף דעם וועלט־מאַרק מיט די גרויסע און שטאַרקע אינדוסטריעלע פעלקער. נאָר לענדער מיט אַ שטאַרקען חיל, מיט פיעל יונים, האַרמאַטען און דאַמפף־שיפען קענען איצטער אַברייסען אַ קליינעם ווינקעלע אויף דעם וועלט־מאַרק. אידען וועלען דאַרפען לעבען אין ארץ ישראל און סיריען פון זייער אייגענעם לאַנד, דערהויפּט פון ערד־אַרבייט. אין אַזעלכע לענדער קאָן מען ניט לעבען געדיכט איינער נעבען דעם אַנדערן. אין דורכשניט קאָן ארץ ישראל און סיריען ניט האָבען אַ געדיכטערע בעפעלקערונג, איידער גריכענלאַנד, למשל, ד. ה. אַן ערך פון 30 פּערזאָן אויף אַ קוואַדראַט קילאָמעטער. דאָס איז שוין פאַר ארץ ישראל

---

*) ה׳ מאָצקין האָט אויף דעם צווייטען באַזעלער קאָנגרעס אָנגעגעבען די צאָהל פון 280.000 קוואַדראַט קילאָמעטער. פון וואַנען ער האָט זיי גענומען — ווייסען מיר ניט. אונזער צאָהל האָבען מיר גענומען פון דעם בעסטען מקור — פון דער ענגלישער ענציקלאָפּעדיע.

(The Encyclopedia Britannica, Vol. XXII, 823)

און סיריען אויף א גוזמא. *) 150,000 מאָל 30 איז א קיימא לן פון פיער און א האלב מיליאָן. דאָס וואָלט געווים געוועזן ניט שלעכט, ווען מען וואָלט געקאָנט אריבערפיהרען פיער און א האלבען מיליאָן קיין ארץ ישראל; אָבער דאָס אומגליק איז, וואָס דאָרטען וואוינען שוין צוויי מיליאָן נפשות און דוקא ניט אידען...

דערצו נאָך וועלען די אידען קיינמאָל ניט קאָנען אויספיהרען, אז זיי אליין זאָלען נאָר האָבען דאָס רעכט ארויסצופאָהרען קיין ארץ ישראל און סיריען. די עמיגראציע וואקסט אין אלע אייראָפּעאישע לענדער. ווי נאָר זי וועט געוואָהר ווערען, אז אין די טערקישע פּראָווינצען קאָן מען מאכען א לעבען, וועט קיין קראפט אין דער וועלט ניט איינהאלטען דעם דייטשען, פּוילישען אָדער אירלענדישען פויער, וואָס איהם ווערט ענג אין דער היים, פון צו געהן קיין ארץ ישראל. ער וועט ניט נתפעל ווערען פאר הערצלען מיט זיין גאנצער רעגירונג, ווייל די אייראָפּעאישע קאָנסולען וועלען שוין געבען צו פערשטעהן דער אידישער רעגירונג, אז זיי וועלען ניט דערלאָזען, אידען זאָלען געוועלטעווען איבער בירגער פון אייראָפּעאישע לענדער. און אויב די הערצל'שע רעגירונג וועט דאָס ניט וועלען פערשטעהן, וועט מען שיקען א פּאָר פּאנצער־שיפלעך א ביסעל ארומשפּאצירען ארום יפו, אקוראט ווי דאָס האָט געטאָן דייטשלאנד ניט לאנג מיט א קליינינקער מלוכה'לע, וואָס האָט אין זיך געהאט די מורא'דיגע העזה פוגע בכבוד צו זיין א דייטשען אונטערטאן; און וואָס פּאנציר־שיפלעך מיינען, דאָס פערשטעהט יעדער זעהר גוט, נמצא — וועט מען ניט קאָנען איינהאלטען די ניט־אידישע עמיגראציע קיין ארץ ישראל. און ממילא קאָן מען ניט האָפען, אז די צוויי און א האלב מיליאָן נפשות, וואָס פּאלעסטינא און סיריען קאָנען איצטער אין זיך אריינעהמען, זאָלען בעשטעהן דורכאויס פון אידען. די קליגערע ציוניסטען זאָגען, אז זיי וועלען זיין זעהר צופרידען, אויב עס וועט זיך איינגעבען ארויס־

---

*) איניגע ציוניסטען האָבען אויסגערעכענט, אז א מיטעלע משפּחה (פון פינף פּערזאָן) דארף האָבען אין ארץ ישראל דורכשניטליך 30 דעסיאַטין, קומט אויס נאָך דעם חשבון אויף יעדען קוואדראט קילאָמעטער וועלען קאָנען וואוינען ניט מעהר ווי 15 פּערזאָן, אקוראט אין צווייען ווייניגער, ווי מיר רעכענען.

דר. ח. זשיטלאָווסקי

צופיהרען פון גלות מעהר ניט, ווי אנדערהאלב ביז צוויי מיליאָן אידען.

אויב די ציוניסטען קאָנען באמת צופרידען זיין מיט אזא רע־
זולטאט, ווייס איך ניט, אָבער דאָס איז געוויס: מיט א קליינינ־
קער מלוכה'לע פון צוויי מיליאָן אידישע איינוואוינער קאָן מען נאָך
ניט העלפען דעם גאנצען אידישען פאָלק, וואָס האָט אליין אין רוס־
לאנד, פוילען און גאליציען איבער זעקס מיליאָן נפשות. האָט אונז
עפּעס געהאָלפען די עמיגראציע אין אמעריקא, וואָס האָט ארויס־
געפיהרט פון רוסלאנד און גאליציע קרוב צו א מיליאָן אידען?
אין פינף און צוואנציג יאָהר איז דער שאדען ווידער נתמלא גע־
וואָרען, אין פופציג יאָהרען וועלען די אידען גאָר ניט מערקען, אז
פון זיי זענען אוועקגעפאָהרען צוויי מיליאָן נפשות. און דערמאָנט
מען זיך, אז די צוויי מיליאָן, אויך וועלכע די ציוניסטען קאָנען רע־
כענען, וועלען אויך ניט ארויספאָהרען מיט איין מאָל; אז די
עמיגראציע קיין פאלעסטינא, אויב מיר וועלען זי איבערהויפּט דער־
לעבען, וועט זיך אויך ציהען ניט וועניגער ווי א יאָהר פופציג, —
קאָן מען זיין זיכער, אז זי וועט אונז לחלוטין ניט מאכען גרינגער
דאָס לעבען אין גלות: מיר וועלען זי קוים בעמערקען. היינט וואָס
קאָן אונז דער ציוניזם געבען? וואו נעמט זי ביי איהם די ברייט־
קייט ארויסצוטרעטען מיט דער הבטחה, אז ער קאָן העלפען דאָס
גאנצע פאָלק, אז ער קאָן אונז אויסלייזען פון גלות?

אמת, א טייל ציוניסטען מיינען, אז אויב מיר וועלען האָבען
אונזער אייגענע מלוכה, אפילו א קליינינקע, וועלען די פרעמדע
פעלקער האָבען אָבשיי אויך פאר די אידען, וואָס וועלען בלייבען
אין גלות, ווייל אלע וועלען וויסען, אז עס איז דאָ א אידישע מלוכה,
וואָס קאָן בעשירמען איהרע קינדער, אז עס איז דאָ א פאָלק, וואָס
קאָן זיך איינשטעלען פאר זיינע ברידער... אָבער פון אזא האָפנונג
איז טאקי מעהר נישט ווי חוזק צו מאכען. דאָס רוב פון דעם אי־
דישען פאָלק, ד. ה. אלע אידען, וואָס וועלען בלייבען אין גלות, ווע־
לען בלייבען ביי אזעלכע ים־לייבען, ווי רוסלאנד, דייטשלאנד, עסט־
רייך, פראנקרייך, אמעריקא, ענגלאנד, און אויף זיי וועט דאָס די
קליינינקע מייזעלע, „אידענלאנדיע", ארויפוואַרפען אן אימה!
א טויט־שרעקעניס וועט אויף זיי אנפאלען, בעת זיי וועלען לייענען

אין די צייטונגען אַז אין „אידענלאַנדיע" האָט מען געהאַלטען אסיפות, אין וועלכע דאָס אידישע פאָלק האָט פייערדיג געפּראָטעס־טירט אנקעגען דעם, וואָס מען טרייבט אידען פון מאָסקוואַ, וואָס מען שלאָגען אידען אין גאַליציע, וואָס מען לאָזט ניט צו קיין אי־דישע משפחות אין אלזשיר !... איז דען רוסלאַנד, בשעת זי האָט דערוואָרגען איהרע דייטשע אונטערטעניגע אין די באַלטישע פּראָ־ווינצען, אַ סך נתפעל געוואָרען פאַר דייטשלאַנד, פאַר דעם גרויסען דייטשלאַנד, מיט זיין בעריהמטען חיל און זיין גרויסער ראָלע, וואָס עס שפּיעלט אין דער אייראָפּעאישער דיפּלאָמאַטיע ? וועט רוס־לאַנד פיהרען צערעמאָניעס מיט זיינע אידען בלויז דערפאַר, וואָס ערגעץ וואו אין אזיען איז פאַראַן אַ קליין אידיש מדינה'לע, וואָס שטעהט אונטער דער אויבערהערשאַפט פון דעם טערקישען סול־טאַן !...

איהר זעהט, אפילו אַז מען זאָל שוין נאָכגעבען, אַז הערצעל'ס פּלאַנען זאָלען מקוים ווערען, איז דערפון דעם אידישען פאָלק ניט קאַלט און ניט וואַרעם. אַ גרויסער טייל פון דער אידישער בור־זשואזיע וועט דערביי מאַכען ניט שלעכטע געשעפטען, אַ קליינער טייל פון די אידישע ארבייטער וועט דערביי געפינען די געלעגענ־הייט צו פערקויפען זיינע הענד, ווי ער פערקויפט זיי אומעטום, — און דאָס איז דער גאַנצער סך הכל פון דעם ציוניזם ! פון מאַכען אַ סוף צו די אידישע צרות, פון אויסלייזען די אידען פון דעם ביט־טערען גלות קאָן דאָ גאָר קיין שום רייד ניט זיין !

און אויך דער פּיצינקער סך הכל איז נאָך דערווייל גאַנץ ווייט פון צו זיין אַן אָבגעמאַכטע זאַך, און עס איז נאָך אַ גרויסער ספק, אויב דער גאַנצער עסק וועט זיך אַ מאָל איינגעבען...

און צוליעב אזאַ נישטווערטיגער *) פאַנטאַזיע זאָל מען פער־קויפען דער אידישער בורזשואזיע די אינטערעסען פון די אידישע

*) מיין יעמאָלדיגע שנאה צו דעם ציוניזם ווערט דערקלערט אין די ווייטערע רייד. זי שטאַמט פון דער פאַלשער און שעדליכער שטעלונג, וועלכע ער האָט אָנגענומען בנוגע צו דער אַרבייט אין גלות. אויף ווי־פיעל דער ציוניזם שטעהט נאָך אויף זיין „גלות־פיינדליכער" פּאָזיציע, אויף אַזוי פיעל וועט נאָך די שנאה צו איהם בלייבען לעבעדיג, אויף אַזוי פיעל וועט מען נאָך מוזען קעמפּפען אַנקעגען איהם. (1908.)

ארבייטער! צוליעב אזא נישטווערטיגען וויסטען חלום זאָל מען אָבווענדען די געדאנקען פון דעם אידישען פאָלק פון זיינע נויטיגע ציעלען אין דער היים! בעת דאָס גאנצע אידישע פאָלק אין רוס־לאנד און פוילען איז ארומגעצוימט פון אלע זייטען מיט הונדערט געזעצען, וואָס לאָזען איהם ניט א פרייען שריט טאָן, בעת ער רייסט זיך מיט אלע כחות דורכצוברעכען דעם צוים, און זאָל דאָס נאָר זיין אויף אזוי פיעל, אז ער זאָל קאָנען ארבייטען, וואו ער וויל און וואָס ער וויל, ציהען די חיונה פון זיינע אייגענע הענד; בעת מען דארף יעדען איבעריגען גראָשען אוועקגעבען אויף צו דערגרייכען דעם ציעל, — קומען מענשען מיט פער'חלומ'טע פנימ'ער און ווילען איהם איינרעדען, אז זיין איינציגע ארבייט דארף זיין — ווארפען אלץ און געהן צום טערק! און זיי האָבען נאָך די העזה צו רעדען פון די אינטערעסען פון דעם גאנצען אידישען פאָלק!!

בעת מיר זעהען ווי צוליעב אזא וויסטען נישטווערטיגען חלום היצט מען פאנאנדער די פאנטאזיע פון דעם אידישען פאָלק און פון די אידישע יונגע לייט, וואָס וואָלטען אונז געקאָנט העלפען אין אונ־זער עקאָנאָמישען שטרייט מיט דער אידישער בורזשואזיע און אין אונזער פאָליטישען שטרייט מיט דער רוסישער רעגירונג פאר דער פרייהייט און נאציאָנאלער גלייכבערעכטיגקייט פון דעם גאנצען אידישען פאָלק; און בעת צו אונז קומען יונגע ציוניסטען, וואָס האלטען זיך פאר סאָציאליסטען, און ווילען אונז איינשמועסען, אז מיר קאָנען מיט זיי געהן האנד אין האנד, — מוזען מיר זיי ענט־פערען: איידעלקייט אָן א זייט! איהר מעגט אייך זיין גאנץ ארענטליכע און פיינע מענשען, אָבער אלץ, וואָס איהר מאכט, איז א שאדען פאר דער הייליגער זאך פון די אידישע ארבייטער! יע־דען שקל, וואָס איהר נעמט ביי דעם אידישען אָרעמאן, איז אַן עבירה פאר איהם און א היזק פאר דער ארבייטער־בעוועגונג! יע־דען מענשען, וואָס איהר רייסט אָב פון אונז אָדער וואָס איהר האלט אָב פון צוצושטעהן צו אונז, איז א שאדען פאר דעם אידישען סאָ־ציאליזם!

מיר ווייסען גאנץ גוט, אז דאָס אידישע פאָלק וועט נאָך ניט אזוי גיך פון אייך פטור ווערען. כל זמן עס וועט זיין א אידישע בורזשואזיע, אזוי לאנג וועט זי ארומטראָגען זיך מיט אזוינע נישט־

ווערטיגע אידעאַלען, ווי אייערע ; אָבער כל זמן עס וועט זיין אַ
אידישע בורזשואַזיע, וועט זי שטענדיג געפינען געגען זיך און איה־
רע אידעאַלען די אידישע אַרבייטער און די אידישע סאָציאַליסטען,
וואָס וועלען ניט אויפהערען אויפצוקלערען דעם פאָלק וועגען זיינע
ווירקליכע אינטערעסען, וועגען זיינע ווירקליכע פריינד און פיינד,
אויפצוקלערען דעם אידישען אַרבייטער וועגען זיין גרויסען גע־
שיכטליכען ציעל, וואָס ער דאַרף דערגרייכען אין איינעם מיט די
אַרבייטער פון אַלע אַנדערע פעלקער... מיר וועלען קיין מאָל ניט
אויפהערען אָבצורייסען פון אייך דאָס פליטער־גאָלד, מיט וואָס
איהר זייט בעפוצט, און אויפווייזען, אַז אונטער די שעהנע רייד פון
ציוניזם שטעקט דער נאַקעטער חוילער עגאָאיזם פון דער אידישער
בורזשואַזיע. *)

5

דער קליינער פּלאַץ, וואָס מיר האָבען פאַר אונזער היינטיגען
אַרטיקעל, ערלויבט אונז ניט צו בעטראַכטען די ציוניסטישע פראַ־
גען פון אַלע איהרע זייטען, גוט פאַנאַנדערצוקלייבען אַלע געדאַנ־
קען, מיט וועלכע דער ציוניזם האָט בעגליקט דאָס אידישע פאָלק און
די גאַנצע געבילדעטע וועלט צום סוף פון איצטיגען יאָהרהונדערט.
עס איז געוויס זעהר אינטערעסאַנט צו זעהן, ווי עס לעבען אָב
אין אַ נייער פאָרם רעיונות, וואָס זענען שוין, דאַכט זיך, לאַנג צו־
[illegible]ט געוואָרען אין זייערע קברים ; ווי אַנשטאָט די אַלטע ווער־
טער, וואָס האָבען אין אונזער צייט אָנגעוואָרען זייער קרעדיט,
שפּיעלען איצטער ביי די ציוניסטען נייע און כלומרשט וויסענ־
שאַפטליכע ווערטער און נעמען אַ ראָליע, ווי צ. ב., „ראַסען־
קאַמפף“, „נאַציאָנאַל־געפיהל“ און דערגלייכען ; מיר מוזען אָבער
אָבלעגען אויף אַן אַנדערם מאָל דאָס פערגניגען טיעפער אַריינצו־

*) איך האָב די גאַנצע שטעל ניט אויסגעמעקט, ווײַלע: „טשטאָ
נאַפּיסאַנאָ פּיעראָם, ניע ווירוביש טאָפּאַראָם“. זי איז כאַראַקטעריסטיש
פאַר די געפיהלען פון די אידישע סאָציאַליסטען פון יענער צייט, — גע־
פיהלען, וועלכע די שעדליכע טאַקטיק פון די יעמאָלדיגע ציוניסטען האָט
געמוזט אַרויסרופען. (1908).

לאָזען זיך אין די ציוניסטישע חקירות, אויסהערען און אָבשאַצען זייערע געדאַנקען וועגען דער געשיכטע פון דער מענשהייט בכלל און דער געשיכטע פון דעם אידישען פאָלק בפרט, אַ ביסעל לענגער דורכשמועסען זיך מיט זיי וועגען אַנטיסעמיטיזם, נאַציאָנאַליזם און כדומה אַזעלכע ענינים, וואָס זענען נוגע צו דער אידישער פראַגע. מיר האָפען אין דעם „אידישען ארבייטער“ עפטער צו ריידען מכת ריין־אידישע עסקים, און דערביי וועט זיך געוויס געפינען די געלעגענהייט נאָך אַ גוטע פאָר מאָל צונויפטרעפען זיך מיט די ציוניסטען. *)

איצט ווילען מיר נאָר ענטפערן בקיצור אויף נאָך אַ פאָר טענות, וואָס די ציוניסטען שטעלען אָפטמאָל ארויס אַנקעגען אונז.

אין גרונד, זאָגען די ציוניסטען, האַלט איהר, סאָציאַליסטען, וועניג וואָס פון דעם אידישען פאָלק; איהר האָט האַלד שמערלען, פייווישען, חיים׳ען, איבערהויפט ווען זיי זענען אַרבייטער. איהר זענט אָבער קאַלט צו דעם אידישען פאָלק בכלל. אייער האַרץ ליגט ניט צו איהם. ווי עס קומט צום אידישען פאָלק, ווערט איהר מענשען מיט קאַלטע קעפ, נאָר חשבון, נאָר מוח. אַ פיצעלע אידיש האַרץ דאָס איז ביי אייך אויף אַ רפואה ניטאָ. דערפאַר קענט איהר אונז, ציוניסטען, ניט פערשטעהן. אייך פעהלט דער חוש פון אַ נאַציאָנאַלער ליעבע, אייך פעהלט „דאָס פינטעלע איד“. וואָס איז די פעולה, וואָס איהר פאָדערט נאַציאָנאַלע גלייכע רעכט, אז אייך אַרט ניט, אויב דאָס גאַנצע אידישע פאָלק וועט פערשוואונדען ווערען צווישען אַלע אַנדערע פעלקער, ווי אַ טראָפּען אין ים? מיט וועלכע כחות קאָנט איהר דען איינהאַלטען דאָס אידישע פאָלק פון צו פערשווינדען, אַז אַ בעזונדערע מלוכה פאַר איהם ווילט איהר ניט, און אין דער אידישער רעליגיאָן, וואָס האָט ביזאַהער צונויפגעשמיעדט די אידען פון אַלע לענדער צו איין פאָלק, גלויבט איהר ניט? מיט וועלכע אינטערעסען און אויף וועלכע

---

*) די האָפנונג צו קענען זיין אַ שטענדיגער מיטאַרבייטער אין דעם בונדיסטישען אָפיציעלען אָרגאַן איז לוידער ניט מקוים געוואָרען. פאַר דער הערשענדער ריכטונג אין „בונד“ בין איך געוועזען צו אפיקורסיש אין דער סאָציאַליסטישער וועלט־אַנשויאונג, צו נאַציאָנאַליסטיש אין דער אידישער פראַגע. (1908.)

אופנים ווילט איהר צונויפבינדען אין איינעם די אידישע ארביימער פון אַלע לענדער, אז דעם ניו־יאָרקער אידישען ארבייטער איז דער יענקי (אמעריקאנער) מעהר ברודער, איידער דער אידישער ארבייטער אין ווילנא, און דעם אידישען ארבייטער אין ווילנא איז „סטיאָפּקע“ אָדער „כאַמקע“ א נעהנטערער קרוב, איידער זיין „בלוט“ חיים זעליג, וואָס ארבייט אין לאָנדאָן ? ביי אונז, ציוניסטען, איז גאָר עפּעס אנדערש ! לאָז זיין, אונזער ציעל איז מעהר נישט, ווי א חלום, אָבער ער איז א חלום פאַר דאָס גאַנצע פאָלק ! לא על הלחם לבדו יחיה האדם ! ניט פון עקאָנאָמיע אליין לעבט דעם פאָלק׳ס נשמה ! דאָס פאָלק דאַרף האָבען א הייליגען אידעאַל, וואָס זאָל איהם מאַלען זיין צוקינפטיגען לעבען, ווען אַלע זיינע קינדער וועלען לעבען אין איינעם און וועלען זיך פיהלען, ווי גליעדער פון איין גוף ! קענט איהר דען, סאָציאַליסטען, אויפווייזען אזא אידעאַל ?

שווערע קשיות, הארבע טענות ! אָבער לאָמיר זיך א ביסעלע נעהנטער צוקוקען !

די סאָציאַליסטען האָבען ניט האָלד דאָס אידישע פאָלק, זאָגט איהר, און די ציוניסטען געהן אויס פון ליעבשאַפט צו איהם ! וואו איז דער בעוויז ? וואָס די ציוניסטען פּילדערן שטענדיג וועגען זייער ליעבע צום אידישען פאָלק, און די סאָציאַליסטען שווייגען וועגען דעם ? איז דאָס אָבער א ראיה ? אונז דאכט זיך, אז די מעשה איז אקוראט פערקעהרט : אז די סאָציאַליסטען, וואָס פערשווייגען זייער ליעבע צום פאָלק, האָבען אין תוך אריין א סך העלטער דאָס פאָלק, איידער די, וואָס שרייען אויס זייער ליעבע אין אַלע גאסען און אין אַלע געסלעך.

שטעלט אייך פאָר, אז א פּאָר גרויסע מענשען פון די, וואָס האָבען זיך אזוי פיעל יאָהרען געהאַלטען פאַר אמת׳ע דייטשען און וואָס שטורעמען איצטער וועגען זייער אידישען נאַציאָנאַל־געפיהל, — שטעלט אייך פאָר, אז אזעלכע נייגעבאַקענע אידישע פּאַטריאָטען וואָלטען זיך א מאָל אויפגעכאַפּט אין דער פריה און וואָלטען זיך דערוואוסט, אז זיי זענען גאָר ניט די ערערן אזוינע און אזוינע, נאָר געבאָרענע דייטשען, און אז אפילו זייערע עלטער־עלטער זיידעס זענען קיין מאָל ניט געוועזען קיין אידען, אז זייער גאַנצע אי־

דישקייט האָט נאָר זיי שווער געחלומ׳ט. ווי מיינט איהר, וועט דאָס זיי א סך פערדריסען, וואָס זיי זענען ניט קיין איד׳ען ?

גלויבט מיר, זיי וואָלטען פון שמחה שיער ארויסגעשפרונגען פון דער הויט ! זייער גאַנצער ציוניזם שטאַמט נאָר דערפון, ווייל זיי ווילען זיין גוים, אָבער זיי קענען ניט אָדער מען לאָזט זיי ניט. און דאָס רוב געבילדעטע ציוניסטען זענען אידען על פי גוים, ווייל מען לאָזט זיי ניט זיין קיין גוים. הערט זיך נאָר צו צו זייער קלאָגען און זיפצען. טענה׳ען זיי ניט, זיי וואָלטען גערן געוועזן רוסען, דייטשען, פוילען, ווען ניט דער פערפלוכטער אנטיסעמיטיזם ? און זיי מאַכען אזא ליארעם איצטער פון זייער אידישקייט !

אַצינד בעטראַכט דעם פשוט׳ען אידישען ארבייטער, וואָס איהם איז נאָר קיין מאָל ניט ארויף אויפ׳ן זינען, אז ער איז ניט קיין איד, וואָס האָט אָבער קיינמאָל ניט געשטורעמט און געליאַרעמט, אז ער איז א איד. זיין „פינטעלע איד“ פעהלט איהם געוויס ניט, אָבער ער פיהלט עס ניט ; ניט ווייל עס איז פער׳חלש׳ט, אדרבא, ווייל עס איז מורא׳דיג געזונד. געזונטע ציין שפירט מען ניט אין מויל, דערהערען דערהערט מען א קראַנקען צאָהן... און דער אידישער ארבייטער איז געזונד, זיין נאַציאָנאַל-געפיהל איז ביי איהם נאָרמאַל, ער פיהלט זיך געוויס נעהנטער צו אַלע אידישע ארבייטער און צו דעם אָרעמען פאָלק בכלל, איידער צו די ניט-אידען, אקוראט ווי ער האָט זיינע אייגענע קינדער ליעבער, איידער קינדער פון א פרעמדען ; אקוראט ווי זיין אייגענע מוטער איז איהם ליעבער, איידער א ווילד פרעמדע אַלטע אידענע. אָבער זיין געזונטעס נאַציאָנאַל-געפיהל געהט האַנד אין האַנד מיט זעהר א געזונטען סאָציאַל-געפיהל, און דער פרעמדער ארבייטער איז איהם געוויס טייערער און נעהנטער, איידער דער איינענער בורזשוא, ווייל די פרעמדע ארבייטער זענען זיינע ברידער, מיט וועלכע ער מוז געהן האַנד אין האַנד אין זייער ביידענס שטרייט אנקעגען דער אידישער און ניט אידישער בורזשואזיע, און אקוראט אזוי ווי דער אידישער ארבייטער, פיהלען אַלע אידישע סאָציאַליסטען, וואָס אַרבייטען צווישען אידען. זיי האָבען געוויס האָלד דאָס אידישע פאָלק, ווען אפילו זיי שרייען ניט וועגען דעם. דאָס האָלד-האָבען זיין אייגען פאָלק איז א טבעית, א נאַטירליכע זאַך ; מען טאָר זיי

ניט זידלען דערפאַר, אָבער קיין גרויסער דאַנק דערפאַר קומט זיי אויך ניט. זיי ליעבען דאָס פאָלק, אָבער זיי שפּירען אָפּטמאָל ניט זייער ליעבע, ווי מען שפּירט ניט זיין אייגען געזונט. ביי אייך אָבער, מיינע הערען ציוניסטען, איז דאָס „פּינטעלע איד" קראַנק, דעריבער רייסט איהר זיך אויף די ווענד...

איין זאַך איז געוויס אמת אין די אַלע טענות, וואָס מיר האָבען נאָר וואָס אויסגעהערט: מיר, סאָציאַליסטען, האַלטען מוראדיג פיעל פון „חשבון" און פון „מוח". מיר ווילען קיין מאָל ניט ארבייטען צוליעב אַ ציעל, וואָס שטימט ניט מיט דעם חשבון, וואָס געהט כנגד דעם שכל. אָבער דערפון איז נאָך ניט געדרונגען, אַז מיר האָבען אייזקאַלטע נשמות און האָבען בטבע פיינד אַן אידעאַל; מיר האָבען נאָר ניט האָלד אַזוינע אידעאַלען, וואָס ציטערען פאַר'ן חשבון און פאַר'ן מוח, ווי פאַר זייערע ערגסטע פיינד... אָבער אַזוי זענען מיר אויך ניט מעהר ווי בשר־ודם'ס; אין אונזערע אָדערען פולסירט אויך ווארעמעס בלוט און מיר האָבען אויך לוסט צו שעהנע און ערהאַבענע אידעאַלען, אויב זיי פיהרען אונז נאָר ניט אראָב פון וועג, אויב זיי שטערען אונז ניט אין אונזער נויטיגער און הייליגער ארבייט. אויך מיר פאַנטאַזירען וועגען דער צוקונפט פון דעם אידישען פאָלק, וואָס איז אונז געוויס אַזוי טייער, ווי אייך, ליעבע ציוניסטען, און אפשר נאָך מעהר!

אָבער דאָס מוזט איהר איין מאָל פאַר אַלע מאָל וויסען זיין: מיר נויטען קיינעם ניט צו גלויבען אין אונזער א י ד י ש ע ן אידעאַל, וואָס מיר האָבען אַלס אידען, ניט נאָר אַלס סאָציאַליסטען, ווייל מיר קאָנען ניט בעווייזען מיט אותיות ומופתים, אַז עס וועט טאַקע אַלץ אַזוי ארויסקומען, ווי מיר האָפען. אָבער דאָס ווייסען מיר אויף געוויס, אַז ווען אַלע אידישע ארבייטער און דאָס גאַנצע אָרעמע אונטערדריקטע פאָלק וועט צושטעהן צו איהם, קען זיין, אַז אונזערע האָפנונגען זאָלען מקוים ווערען.

אַלס סאָציאַליסטען, האָפען מיר אַלע אַז דאָס פּראָלעטאַריאַט פון אַלע לענדער וועט פון זיך אַראָבוואַרפען די הערשאַפט פון די קאַפּיטאַליסטען און די טיראַנען און מאַכען אַ סוף צו דער איינטיילונג אין אָרעם און רייך, פון קאַפּיטאַליסט און ארבייטער. אַלע מענשען וועלען זיין ארבייטער און וועלען לעבען בכבוד פון זייער

ארבייט, ממילא וועט אויך דאָס אידישע פאָלק פטור ווערען פון זיינע בלוט־זויגער.

דערצו נאָך האָפען מיר אלס אידען: ערשטענס, אז די אידי־שע פאָלקס־ליטעראטור, וואָס דער יונגער אידישער דור האָט אין דער לעצטער צייט בעשאפען פאר דאָס אידישע פאָלק, וועט אלץ וואקסען און וואקסען, וועט אלץ צוציהען מעהר טאלאנטען צו זיך און וועט זיך דערשלאָגען צו אזא מדרגה, אויף וועלכער עס שטעהן די שעהנסטע אייראָפּעאישע ליטעראטורען. מיר האָפען, אז די אי־דישע שפראך, וואָס איז אונז אזוי טייער און הייליג, ווי דעם דייטש די דייטשע, דעם רוסען די רוסישע און ווי דעם אלטען אידען זיין לשון־קודש, וועט אלץ רייכער ווערען אין ווערטער און אין אויס־דריקען. זי איז נאָך איצטער אָרעם, הארט און ברעקעלדיג, ווייל די אידישע געלערענטע, די געבילדעטע, די פּאָעטען און די בע־ליטריסטען שרייבען גאָר ניט אויף אידיש; אָבער ווי נאָר די קינסטלער פון דער שפראך וועלען אין דעם פלאַם פון טאלאנט פאנאנדערוואַרעמען דאָס מאטעריאַל פון דעם אידישען לשון, אריינ־גיסען עס אין אנדערע פאָרמעס, מאכען פון איין אלטען וואָרט דריי נייע, צוטרעפען דעם פאָלק'ס געשמאַק אין דעם, ווי ער דריקט זיך אויס, — וועט דער אידישער לשון ווערען רייך און וועיך, פליסענ־דיג, און אין איהם וועט מען קענען אויסדריקען אלץ, וואָס מען וויל.

און ווי נאָר די אידישע ליטעראטור וועט ווערען רייך אין ביכער פון אלערליי וויסענשאפטען, וועט דער יונגער דור ניט דאַר־פען זוכען די ערשטע נויטיגע קענטנים ביי די פרעמדע פעלקער. זיינע מענשליכע געפיהלען און זיינע פרייע געדאנקען וועט ער קע־נען אויסבילדען אין דער היים, אין דער אייגענער שפראך. דאָס וועט איהם נאָך מעהר צובינדען צו זיין פאָלק. אלץ, וואָס ער וועט אויפטאָן אין וויסענשאפט און קונסט, וועט ער פערעפענטליכען אויף אידיש, און די אידישע קולטור, די אידישע בילדונג וועט אלץ וואקסען אָהן אן אויפהער און וועט ווערען א מורא'דיגע קראפט, וואָס וועט צונויפבינדען אין איינעם ניט נאָר די געבילדעטע מיט דעם פאָלק, נאָר אויך אלע אידען פון אלע לענדער.

ווייטער האָפען מיר, אז די אידישע פראָלעטאריער פון אלע לענדער וועלען מאכען איין האנד און וועלען גרינדען איין זעלבסט־

שטענדיגען אלגעמיינעם אידישען ארבייטער־בונד, וואס וועט אומע־טום בעשירעמען די אינטערעסען פון דעם פאלק און וועט אומעטום העלפען די פעלקער, צווישען וועלכע די אידען לעבען, ניכער דער־שלאגען זיך צו אונזער סאציאליזם און פרייהייט; און אין דער פרייער סאציאליסטישער געזעלשאפט וועט דאס אידישע פאלק פיהרען זיין לעבען אזוי, ווי עס וועט איהם בעסער געפעלען. מיר, אידען, וועלען האבען אונזערע שוהלען און קלוג איינגעפיהרטע חדרים, אונזערע גימנאזיעס און רעאל־שולען, אפילו אונזערע איי־גענע אוניווערזיטעטען. אויב דריי מיליאנען שווייצער קענען אויס־האלטען 10 אוניווערזיטעטען, וועלען די זיעבען ביז אכט מיליאן אידען, וואס ריידען אידיש, אודאי קענען אויסהאלטען פינף און צוואנציג. און אויף אזא אופן וועט דאס אידישע פאלק ווערען איינס פון די געבילדעטסטע צווישען די פעלקער.

אין דער אלטער וועלט האט געהערשט דער כלל: דאס פאלק — דאס איז זיין מדינה. און דעריבער האט יעדעס פאלק געזוכט צו האבען אן אייגענעם לאנד און אן אייגענע מדינה. אין דער נייער וועלט אבער וועט זיין א כלל: ד א ס פ א ל ק — ד א ס א י ז ז י י ן ק ו ל ט ו ר, ז י י ן ב י ל ד ו נ ג. און דעריבער קען דאס אידישע פאלק בלייבען פאליטיש און רעכטליך וואוינען צו־זעעט און צושפרייט צווישען אלע פעלקער, און דאך בלייבען אי־דען, וואס וועלען לעבען מיט זייערע שכנים אין שלום און האבען דיזעלבינע רעכטע ווי זיי, ווי צ. ב., די פראנצויזען, וואס לעבען צווישען די דייטשען אין דער שווייץ *).

און אלע אידען פון דער גאנצער וועלט, סיי אין ווילנא אדער

---

*) דער פערגלייך איז, מיט רחמנות גערעדט, ניט גאר קיין גליקלי־כער. די פראנצויזען האבען אין דער שווייץ זייער ט ע ר י ט א ר י ע. א חוץ דעם האט די פראנצויזישע קולטור אן אייגענע מדינה אין פראנקרייך. — איך זאג זיך אויך איצטער ניט אב פון די קולטורעל־אויטאנאמיס־טישע אידעאלען, וואס איך האב צום ערשטען מאל פערעפענטליכט אין דעם „בונד'ס" צענטראל־ארגאן. זיי זענען ניט פאלש, נאר צו ו ו ע נ י ג. ווי יעדער מענש שטרעבט צו פרייהייט, אזוי שטרעבט יעדעס פאלק צו ז ע ל ב ס ט ש ט ע נ ד י ג ק י י ט; און זעלבסטשטענדיג קעמפען מיט דער ארומיגער נאטור, זעלבסטשטענדיג שאפען עקאנאמישע און סאציאלע פאר־מען פון דעם לעבען קאן מען ניט, זוויענדיג צוזייט און צושפרייט. (1908).

אין ווארשאָו, סיי אין ניו־יאָרק, וועלען זיין שטאָלץ אויף זייער פאָלק, שטאָלץ אויף זיין בילדונג און זיין קולטור, — די איינציגע גאוה, וואָס מאַכט דעם מענשען איידעל און דערוועקט אין איהם דעם ברען צו העכערער בילדונג, צו דעם איינציגען רייכטום, וואָס מען קען ניט פערשליסען אין קאסטענס, וואָס ווערט נאָר געשעצט, אז מען פערטיילט עס צווישען אנדערע.

און אַלע אנדערע פעלקער וועלען בעקאַנט ווערען מיט אונזער פאָלק און וועלען זעהן, אז מיר זענען אויך ניט ערגער פון זיי, אז מיר זענען אויך פעהיג אויפצונעמען אין זיך די בעסטע פרוכט פון דער אייראָפּעאישער ציוויליזאציע, איבערארבייטען אין א נייער פאָרם און אוועקגעבען צוריק דער וועלט דעם קרן מיט פּראָצענט, און ווייטער נעמען, און ווייטער געבען, און די אַלטע נבואה פון אונזער גרעסטען פּאָעט ישעיה הנביא וועט מקוים ווערען: „די פעלקער וועלען לעבען אין פרידען צווישען זיך, און די גאַנצע ערד וועט ווערען פול מיט וויסענשאַפט, ווי דער ים איז פול מיט וואַסער“... און אויב עס איז טאַקי בעשערט, אז אַלע פעלקער פון דער וועלט וועלען נאָך א סך א סך יאָהרען צונויפפליסען אין איין פאָלק, וועט געוויס דאָס אידישע פאָלק אויך אויפהערען צו זיין א בעזונדער פאָלק; אָבער ביז צו יענער צייט וועט עס לעבען ווי א גלייכבערעכטיגט גליעד מיט אַלע אנדערע.

און נאָך אזוינע האָפנונגען און אידעאַלען דערוואַרעמען אונזער הארץ, בעת מיר טראַכטען וועגען דעם אידישען פאָלק און זיין צוקינפטיגען לעבען צווישען אַלע פעלקער...

אמת, דערווייל זענען דאָס נאָך ווייטע אידעאַלען, און אז מען רייסט זיך אָב פון זיי און מען גיט א קוק אויף דעם הארטען, קאַלטען ווירקליכען לעבען, נעמט אָן א שווידער, און שווערע ספקות גנב'ענען זיך אריין אין הארצען. אָבער ווי נאָר מיר מאַכען די ערשטע טריט אין דער ווירקליכקייט, לעבט ווידער אָב דער אידעאַל. ווייל אַלץ, וואָס מיר וואָלטען געקענט טאָן צוליעב איהם, טוען מיר און מוזען מיר טאָן סיי ווי סיי: אזוי הייסט, אזוי פאָדערט די הארטע און קאַלטע ווירקליכקייט.

זי פאָדערט פון אונז, מיר זאָלען אויסארבייטען און אויסבעסערען אונזער שפּראַך, ווייל אז ניט וועלען מיר ניט קענען אי־

בערגעבען דעם פאלק די הויכע און קלוגע גערדאנקען פון דעם איצ־טיגען סאציאליזם.

זי פאָרדערט פון אונז, מיר זאָלען אויפהויבען אויף א הויכע מדרגה אונזער פאָלקס־ליטעראַטור, ווייל די אידישע ארבייטער דארפען האבען בילדונג און אויפקלערונג, כדי צו בעפרייען זיך פון די אלטע געדאנקען, כדי צו קוקען מיט א קלאָרען בליק אין דער וועלט און צו דערקענען זייער לאגע.

זי פאָרדערט פון אונז, מיר זאָלען פערשפרייטען וואס מעהר וויסענשאפט צווישען דעם פאָלק, ווייל וויסענשאפט איז דאס בעס־טע כלי־זין, מיט וועלכען דער פראָלעטאריאט שטרייט פאר זיין בע־פרייאונג.

דאס לעבען פאָרדערט פון אונז, מיר זאָלען וואס מעהר צו־ציהען צו אונזער בעוועגונג די געבילדעטע, פריידענקענדע און איי־דעל־פיהלענדע יונגע לייט, כדי זיי זאָלען נעמען אויף זיך די אר־בייט, וואס דער ארבייטער קען נאך לעת־עתה ניט אויספיהרען.

דאס לעבען פאָרדערט פון אונז, מיר זאָלען העלפען אין יע־דען לאנד דעם דאָרטיגען פראָלעטאריאט אין זיין שטרייט פאר פריי־הייט און יושר, ווייל מיר אליין, מיט אונזערע כחות, זענען צו שוואך צו דערשלאָגען זיך צו אונזער ציעל.

די ווירקליכקייט פאָרדערט פון אונז, מיר זאָלען זיין אויפ־געבונדען מיט אלע אידישע פראָלעטאריער פון אלע לענדער; ערש־טענס, ווייל מיר מוזען אויסהעלפען איינע די אנדערע מיט סאָ־ציאַליסטישער ליטעראטור, וואס נאר אידען קענען שרייבען פאר אידען. און צווייטענס, גלויבען מיר, אז עס איז ניט ווייט די צייט, ווען אלע אידישע ארבייטער־אָרגאניזאציעס וועלען איינזעהן, ווי נויטיג עס איז צו גרינדען איין א י נ ט ע ר נ א צ י אָ נ א ל ע ן א י ד י ש ע ן א ר ב י י ט ע ר־ס ע ק ר ע ט א ר י א ט; כדי דער אידישער פראָלעטאריער, וואס וואנדערט פון איין לאנד אין דאס אנדערע, זאָל ניט דארפען אָנקומען צו די בעלי־טובות פון דער אידישער בורזשואזיע; כדי ער זאָל אין דער אידישער ארבייטער־אָרגאניזאציע זעהן א מאכט, וואס זאָרגט פאר איהם אומעטום; כדי ער זאָל ניט אריינפאלען אין די הענד פון די אידישע קאפי־טאליסטען און פאר די פאָר גראשען צדקה פערקויפען די ארביי־

טער׳ס אינטערעסען און קאָנקורירען אנקעגען זיינע אָרגאַניזירטע ברידער מיט זיין וואָלוועלער ארבייטער־קראפט.

איהר זעהט, די ווירקליכקייט, דאָס לעבען אליין לעגט דעם פונדאמענט, אויף וועלכען עס קען אויפגעבויט ווערען אונזער אי־דעאַל פאר דאָס גאַנצע אידישע פאָלק.

מיר ריזיקירען מיט קיין זאַך ניט צוליעב דעם אידעאַל; אלץ, וואָס מיר טוען, טוען מיר צוליעב דער ווירקליכקייט; אָבער מיר וואָלטען ניט אנדערש און ניט בעסער געקענט טאָן צוליעב דעם אידעאַל. מיר ריזיקירען מיט קיין זאַך ניט און קענען געווינען די גאַנצע לאַגע פאר דעם אידישען פאָלק. די ציוניסטען אָבער ריזי־קירען מיט אלץ: מיט די עקאָנאָמישע אינטערעסען פון די אידי־שע ארבייטער, וועלכע זיי האָבען פערקויפט צו דער אידישער בור־זשואזיע; מיט די קולטורעלע אינטערעסען פון דעם אידישען פאָלק, מיט די פּאָליטישע אינטערעסען פון דעם גאַנצען אידישען פאָלק אין וועלכע זיי האָבען פערקויפט צו די אידישע רבנים און מגידים; גלות, אויף וועלכע זיי ווילען גאָר ניט א קוק טאָן... אלץ, וואָס דעם מענשען דאַרף זיין הייליג און טריי, שטעלען זיי אין קאָן, און קע־נען העכסטענס געווינען א נייעם מארק פאר דער אידישער עקס־פּלואטאציע און אפשר אין גאַנצען פערליערען זייער שפּיעל...

קען מען נאָך זיין אין ספק, צו וועמען מען זאָל צושטעהן: צום ציוניזם אָדער צום סאָציאַליזם?

אוים דעם „פריינד“

אוּן

דעם „פאָלק“

1) דאָס אידישע פאָלק און די אידישע שפּראַך.

2) די דריי פעריאָדען אין אונזער גלות־געשיכטע.

3) קאָן דאָס אידישע פאָלק פערשווינדען?

4) דער טעריטאָריאַליזם — במזומן אָדער אויף באָרג?

דאָס אידישע פאָלק און די אידישע שפּראַך *)

.1

ביידע — דאָס אידישע פאָלק און די אידישע שפּראַך — האָבען כמעט דעמזעלבען מזל. קודם כל פאָדערט מען פון ביידען, זיי זאָלען בעווייזען, אַז זיי זענען א מ ת ' ע; אַז דאָס אידישע פאָלק איז באמת א פאָלק און אַז די אידישע שפּראַך איז באמת אַ שפּראַך. דאָס איז שוין דער גורל זייערער אויף דער וועלט: שטענדיג דאַרפען זיי האַלטען אָנגעגרייט אַ פּאַספּאָרט, אין וועלכען עס זאָלען זיין אויסגערעכענט אַלע ס מ נ י ם; און טאָמער, חלילה, פעהלט איין סימן — איז פּסול.

„איך בין אַ פאָלק", זאָגט דאָס אידישע פאָלק: „און ניט אבי וואָס פאר איינס; איך בין אייך, זאָלט איהר וויסען זיין, איין אויסדערוועהלט פאָלק, איין „אתה בחרתנו!"

„ביסט אַ פאָלק? אהער מיט דער כתיבה! שטימען אַלע סמנים?... אַ אידישע נאָז — דאָ; אידישע אויגען — דאָ; אַ אידישער קאָפּ, אַ אידיש האַרץ — דאָ; אַ אידישע שפּראַך... הם... דאַכט זיך, דאָ; אַ לאַנגע אייגענע אידישע געשיכטע, פול מיט צרות, גזרות און בלבולים, דאָ. אַ אידיש לאַנד... אַ אידיש לאַנד... דאָ? וואו איז אַ אידיש לאַנד? פעהלט אַ סימן... מיט אַזאַ פּאַספּאָרט טאָרסטו ניט וואוינען אין דעם לייסטער פון די פעלקער... אוים פאָלק! נעה! ביסט ניט קיין פאָלק, ביסט אַ סכום מענשען!"

„איך בין אַ שפּראַך", זאָגט אידיש: „אויף מיר ריידען מיליאָנען מענשען מיט טייערע גמרא־קעפּ און וואַרעמע, ווייכע הערצער".

„ביסט אַ שפּראַך? אהער מיט דער כתיבה! שטימען אַלע סמנים? אייגענע ווערטער — דאָ; אייגענע אידישע אויסדריי־

---

*) צוערשט אָבגעדרוקט אין דעם פּעטערסבורגער „פריינד", 1904.

קען — דאָ; אייגענע אידישע פאָלקסליעדער — דאָ; אידישע גלייכווערטלעך, וויצען, ממרות — דאָ; אַן אייגענע ליטעראַטור... הם! אַ קליינינקע, אָבער דאָ; צייטונגען, זשורנאַלען אין אידיש — דאָ! אַ אידישע גראַמאַטיק... האַ? וואו איז אַ אידישע גראַמאַטיק! פעהלט אַ סימן... מיט אַזאַ פּאַס־פּאָרט טאָרסטו ניט וואוינען אין דעם לייסטער פון די שפּראַכען... אויס שפּראַך! גנאַ! ביסט ניט קיין שפּראַך, ביסט נאָר אַ סכום ווערטער, אַ זשאַרגאָן".

און ביידע, דאָס אידישע פאָלק און די אידישע שפּראַך, בע־האַלטען צוריק אין די קבצנ'ישע זעקלעך די פּסול'ע פּאַספּאָרטען זייערע און פערלאָזען בעטריבט די לייסטערס פון די שפּראַכען און די פעלקער.

ניטאָ קיין לאַנד! ניטאָ קיין דקדוק!

„אַ שעהנעם תכלית האָבען פון אונז די געלערנטע געמאַכט!" הויבט אָן דאָס אידישע פאָלק. „דו ביסט מעהר נישט, ווי אַ סכום ווערטער; איך בין מעהר נישט, ווי אַ סכום מענשען... אויס פאָלק! אויס שפּראַך!"

„און נאָך אַ זשאַרגאָן דערצו, האָבען זיי נעזאָגט. אויף וועמען? אויף מיר אָדער אויף דיר?" — פרעגט די אידישע שפּראַך, וואָס ווייסט ניט דעם אויסדרוק „זשאַרגאָן".

„דאַכט זיך, אויף דיר", — ענטפערט דאָס אידישע פאָלק.

„ניין, אויף דיר!" האַמפּערט זיך די אידישע שפּראַך.

„אויף אונז ביידען", מאַכט אַ פּשרה דאָס אידישע פאָלק. „ביידע זענען מיר, אפּנים, אַ מין זשאַרגאָן, רחמנא לצלן! וואָס טוען מיר אָהן אַ דקדוק און אָהן אַ לאַנד?"

„סיידען די ציוניסטען וועלען קויפען בייִ'ם תוגר אַ דקדוק", פאַנטאַזירט די אידישע שפּראַך.

„אָדער, לכל הפּחות, אַ לאַנד", זיפצט אָב דאָס אידישע פאָלק.

„מיינסט דאָס איז גרינגער?" וויצעלט די אידישע שפּראַך.

און מיט אַ מאָל טוען זיי אַ קוק איינס אויף דאָס אנדערע און צולאַכען זיך פריילין, אויפ'ן קול.

„כאַפּט זיי דער וואַטענמאַכער!" זאָגט אַרויס די אידישע

שפּראַך. „דקדוק — שמיקדוק; לאַנד — שמאַנד! ס'ט' געהערט? גלאַט גערעדט! ב'מיי' וואַ'?"

און ביידע זענען געווים זעהר גערעכט, וואָס זיי לאַכען פון די היינט־מאָדישע געלערנטע, וואָס לייקענען אין דעם אידישען פאָלק, ווייל עס האָט ניט קיין לאַנד, און אין דער אידישער שפּראַך, ווייל זי האָט ניט קיין גראַמאַטיק.

און אין דער אמת'ען! קיין גרעסערען משוגע'נעם געדאַנק האָט נאָך די וועלט ניט ארויסגעבראַכט איידער דעם, וואָס מיינט, אַז אַ בעזונדער אייגען לאַנד געהערט צו די סמנים פון אַ פאָלק. ווי וויכטיג אַן אייגען לאַנד זאָל ניט זיין פאַר דאָס לעבען פון דעם פאָלק, איז עס דאָך מעהר נישט, ווי אַ תנאי, אַ בעדינג, אַ מיטעל צו זיין לעבען, אָבער ניט אַ טייל פון זיין זיין אויף דער וועלט. אַ פאָלק בעשטעהט ניט פון וואַסער, ערד, בערג, טאָלען, וועלדער און פעלדער. זיי, די פעלדער און וועלדער, קענען ניט זיין אפילו דער קלענסטער חלק פון אַ פאָלק, וואָס בעשטעהט גאָר פון לעבעדיגע מענשען, מיט אַ בעזונדערען גוף און אַ בעזונדער נשמה, מיט בעזונדערע השלמות, מעלות און חסרונות, און וואָס אין איהם קען מען מיט דעם בעסטען מיקראָסקאָפּ ניט געפינען קיין איין קערנדעל זאמד און ערד, קיין איין אטאָם לאַנד.

אַ בוים דאַרף האָבען ערד, וואו ער זאָל קאָנען לאָזען זיינע וואָרצלען און פון וואַנען ער זאָל קענען ציהען זיין חיונה. אָבער איז דען די ערד אַ טייל פון דעם בוים? קען מען דען דעם בוים ניט איבערזעצען פון איין אָרט אויף אַן אַנדער אָרט? הערט ער אויף צו זיין אַ בוים, ווייל ער וואַקסט ניט מעהר אין טערקיי, נאָר אין רוסלאַנד? קען ניט אויף דעמזעלבינען אָרט וואַקסען אַ סך בוימער פון פערשיעדענע מינים?

איך וויל זיך דאָ ניט אָפּשטעלען אויף דער שאלה, וואָס עס וואָלט געווען בעסער פאַר דעם אידישען בוים: ער זאָל וואַקסען מיט נאָך אַנדערע מיני בוימער אין איין וואַלד, אָדער אַליין פערנעהמען אַ שטיק פּלאַץ און קיין אַנדערע מינים צו זיך ניט אַריינלאָזען. אוודאי בעסער פּ אַ ר זיך אַ וואַלד; דאָס וועט אייך יעדער אַגראָנאָם זאָגען. אָבער וועלכער מטורף וועט דערפון דרינגען, אַז יעדער וואַלד מוז בעשטעהן פון איין מין בוים, אַז ניט

איז ער קיין וואַלד ניט, און אויב אַ מין בוים וואַקסט צווישען "פרעמדע" וועלדער, איז ער דעריבער גאַר קיין בוים ניט? פאַראַן אַ סך פעלקער אויף דער וועלט, וואָס האָבען נאָך גאַר קיין מאָל קיין אייגען לאַנד ניט געהאַט. אַלע וואַנדער־פעלקער, וואָס ווייסען נאָך ניט פון ערד־אַרבייט, יעגער און שאַפהיטער, וואָס וואַנדערן אַרום פון איין אָרט אויף דעם אַנדערן, — זענען זיי גאַר קיין פעלקער ניט? פּרואווט דאָס אַ זאָג טאָן דעם עטנאָלאָג, דעם געלערנטען, וואָס בעשעפטיגט זיך דוקא מיט דער וויסענשאַפט וועגען פעלקער, — וועט ער אייך אויסלאַכען... געוויס אַ ציגיינער־שער לעבען איז נים קיין מאכל, אָבער איך רייד ניט דערפון! רופט אונז ציגיינער, רופט אונז שאָפהיטער. „וואָס מיר זענען — זענען מיר, אָבער אַ י ד ע ן זענען מיר", אָבער אַ פ אָ ל ק זענען מיר, ווען אפילו מיר האָבען ניט קיין לאַנד.

„איהר האָט ניט קיין לאַנד, דעריבער זייט איהר ניט קיין פאָלק". וואָס־זשע דען זענען מיר?...

„מענשען!" הערען מיר איין ענטפער מיט גאוה פון אַ קליי־נעם טייל איצטיגע יונגע לייט, וואָס זיי האָט זיך פלוצלינג פאַר־וואָלט מעלה גרה זיין דעם אַלטען קאָסמאָפּאָליטיזם!

אַ שעהנער תירוץ, כ'לעבען! ס'איז פונקט, ווי מען וואָלט קומען צו אַ פּראָפעסאָר אַ זאָאָלאָג מיט אַן אָקאָרשט געפאַנגענעם זעלטענעם פויגעל און איהם בעטען, ער זאָל נאָך די סמנים זיינע דערפאָרשען, וואָס דאָס איז: אַן אָדלער, אָדער אַ שפּאַרבער, אָדער אפשר אַן אַנדער מין? און דער אַלטער פּראָפעסאָר וואָלט אָנגע־טאָן זיינע שפּאַקולען, וואָלט גוט בעטראַכט דעם שנאָבעל און די פליגלען, און די פעדערן, און וואָלט דערנאָך מיט גרויס גדלות אַרויסגעזאָגט זיין מיין: „דאָס איז אַ פויגעל!"

אַ חכם! אַז ס'איז אַ פויגעל, — דאָס זעהט דאָך יעדערער. די שאלה איז דאָך, וו אָ ס פ אַ ר אַ מ י ן פויגעל דאָס איז?

וואָס פאַר אַ מין פויגעל איז דאָס אידישע פאָלק? זענען מיר פראַנצויזען? ניין! זענען מיר דייטשען? רוסען? פּוילען? ניין, ניין און ניין! מען קען אויסרעכענען אַלע פעלקער פון דער גאַנצער וועלט, די וואָס זענען דאָ און אויך די וואָס זענען שוין

לאַנג ניטאָ, און אויף יערעס פון זיי וועלען מיר מוזען ענטפערען: ניין!

און פון דעסטוועגען זענען מיר ניט קיין בעזונדער פאָלק, נאָר סתם מענשען?

נאָך דער מיינונג נאָך, קומט דאָך אויס, אז די גאַנצע מענשהייט איז איינגעטיילט אין צוויי ניט גלייכע טיילען. דער גרעסטער טייל בעשטעהט פון פערשיעדענע פעלקער און נאָר א גאַנץ קליינינקער חלק פון דער מענשהייט בעשטעהט פון סתם־מענשען. די סתם־מענשען זענען אין אלץ אָבגעשיידט פון די פעלקער־מענשען און מען רופט זיי „אידען". אידען זענען ניט קיין פאָלק, נאָר סתם־מענשען; אָבער אזוי ווי אלע אנדערע פעלקער זענען ניט גלייך צו אידען, ווייזען די אידען אויס, כלומרשט, ווי א פאָלק.

צו וואָס קען מען דאָס פערגלייכען? צו א חלל, צו א לאָך פון א בויגעל. דאָס לאָך, דער חלל איז גאָר נישט, אָבער ער ווייזט אויס ווי א בעזונדער זאַך, ווייל ער איז ניט בויגעל; ריכטיגער, ווייל דער בויגעל איז ניט ער... אָדער נאָך א בעסערען פערגלייך. פאַראַן אזעלכע וויץ־בילדער, וואָס מען רופט זיי אויף דייטש „וועקסיר־בילדער", — בילדער צום פייניגען. אנגעמאָלט איז אויף אזא בילד, לאָמיר אָננעהמען, א הויז, א פּלאַנקען, און א פּאָר גרויסע בוימער, מיט א סך צווייגען, און מעהר גאָר נישט. אונטען שטעהט געשריעבען: "וואו איז די קאַץ?" מען קאָן זיך גוט אָנפּייניגען, ביז מען געפינט זי, די קאַץ. ד. ה. בעצם איז קיין קאַץ ניטאָ; נאָר די צווייגען פון די בוימער זענען אזוי אויסגעמאָלט, אז דער לעדיגער שטח צווישען זיי זעהט אויס, ווי א קאַץ. אָט אזא מין „וועקסיר־קאַץ" זענען די אידען, נאָך דער מיינונג נאָך פון אונזערע סתם־מענשען. בעצם זענען זיי ניט קיין פאָלק, נאָר אזוי ווי אלע אנדערע מענשען זענען פעלקער, זעהט אויס דער לעדיגער שטח פון סתם־מענשען אויך ווי א בעזונדער פאָלק, אפשר מיט דעם איינציגען חלוק, וואָס עס קאָסט גאָר קיין ברעקעל מיה ביט, אויפ'ן שטעל ארויסצוגעפינען, וואו דער איד איז...

כ'לעבען! שוין צייט אוועקצוּוואַרפען די אלטע נאַרישקייט פון די „סתם־מענשען"! אז אלע פויגלעך וואָלטען אין אלץ געווען אקוראַט ווי אָדלערס, וואָלטען ניט געווען קיין פערשיעדענע

מינים פויגלעך און עס וואָלטען ניט געווען קיין אָדלערס. אז אלע מענשען וואָלטען אין אלץ אויסגעזעהן פונקט ווי אידען, וואָלטען ניט געווען קיין פעלקער און עס וואָלטען ניט געווען קיין אידען. אָבער כל זמן עס וועלען זיין אָדלערס און שפּאַרבערס, טויבען און גענז, וועט ניט זיין קיין סתם־פויגלעך; און כל זמן עס וועלען זיין דייטשען און פראַנצויזען, רוסען און פּוילען, וועלען ניט זיין קיין סתם־מענשען. אויף קיין פאָלק קען מען ניט קוקען, ווי אויף א חלל פון א בויגעל, ווי אויף א לעדיגען שטח, ווי אויף א וועקסיר־קאַץ; ווארום דעמזעלביגען וויץ קען מען מאַכען מיט יעדען פּאָלק, מיט דעם פראַנצויז, אזוי גוט, ווי מיט דעם דייטש אָדער דעם פּויל. אויף יעדען פון זיי קען מען זאָגען, אז ער איז ניט קיין פּאָלק, נאָר א סכום פון מענשען, נאָר ער זעהט אויס ווי כלומרשט א פּאָלק, ווײַלע אלע אנדערע מענשען זענען ניט אזוי, ווי ער. און כל זמן עס קענען ניט זיין סתם־מענשען, כל זמן עס וועלען זיין פעל־קער און אידען, וועלען אידען זיין א פאָלק, ווי אלע פעלקער, און זיי וועלען בלייבען א פּאָלק, ווען אפילו זיי זאָלען קיין מאָל ניט בעקומען קיין אייגען לאַנד. סיידען זיי זאָלען שוין לגמרי פער־שווינדען פון דער וועלט! אָבער דאָס געהערט שוין ניט צו אונ־זער היינטיגען ענין. דאָס אידישע פּאָלק איז א פּאָלק, ווען אפילו אין פּאַספּאָרט פעהלט א סימן.

.2

נו, און וואָס איז מכח דער אידישער שפּראַך? איז די טענה, אז זי איז ניט קיין שפּראַך, נאָר א סכום ווערטער, אויך אזוי נאַריש, ווי די טענה, אז דאָס אידישע פּאָלק איז קיין פּאָלק ניט?

ניין! ניט אזוי נאַריש, הונדערט מאָל נאַרישער, ווייל... ווייל די אידישע שפּראַך האָט קיין איין מינוט ניט געלעבט אויף דער וועלט אָהן א גראַמאַטיק...

ווי עס קען ניט זיין א לאַנד אָהן א קלימאַט, א זאַך אָהן א טעמפּעראַטור; ווי עס קען ניט זיין קיין טאָג אָהן א בעשטימטע דאַטע — אזוי קען ניט געמאָלט זיין, אז א סכום מענשען זאָלען

אויסדריקען זייערע געדאַנקען אין אַ סכום ווערטער, און אין זיי זאָל ניט שטעקען קיין גראַמאַטיק. דאָס איז אַ כלל פאַר אַלע מענשען, און אידען קענען אין דעם פּרט ניט זיין קיין אויסנאַם, קיין יוצא מן הכלל...

„סטייטש! סטייטש!" הער איך פון אַלע זייטען: „אידיש און גראַמאַטיק? היתכן? דער שטובמיידעל'ס לשון האָט אַ דקדוק? האַלט אונז ניט צום נאַרען! איהר ווייסט דעם אידישען דקדוק? „איך געה אַרוים אַ קוק טאָן, וואו איז ד ע ר פערדעלע, ערשט ניטאָ ד אָ ס פערדעלע! אַנטלאָפען ד י פערדעלע!" אַ שעהנע גראַמאַטיק!"

„שאַט, רבותי! ענטפער איך, אין מביאין ראיה מן הפערדעלע! דער, די, דאָס פערדעלע איז נאָך גאָר קיין בעוויז ניט. וואָס איז אַ גראַמאַטיק? אַ גראַמאַטיק איז דאָס גאַנצע סיסטעם פון כללים, וואָס הערשען אין דעם, ו ו י דאָס פאָלק ווענדט אָן זיין „סכום־ווערטער", בעת ער דריקט אין זיי אוים זיינע געדאַנקען. די כללים בעשטעהען, ערשטענס, אין דעם בעשטימטען אָ ר ט, וואָס יעדעס וואָרט מוז פערנעמען אין די רייד, כדי מען זאָל פערשטעהן, וואָס מען מיינט. דער אָרט איז ניט קיין הפקר־זאַך. ווערטער, וואָס דאַרפען שטעהן פריהער, טאָר מען ניט שטעלען שפּעטער, און אומגעקעהרט. דערנאָך מוז מען די ווערטער אַביסעל איבעראַנדערשען, צוגעבען זיי אַ בעזונדער געשטאַלט, כדי מען זאָל פערשטעהן, אין וואָס פאַר אַ שייכות איין וואָרט שטעהט צו'ם אַנדערען. אָט לאָמיר נעהמען, צום ביישפּיעל, טאַקי די רייד פון דעם פערדעלע, וואָס האָט אַרויסגערופען אייער כעס, רבותי, און לאָמיר זעהן, שטעקט אין זיי כללים אָדער ניט, איז דאָרטען דער „סכום ווערטער" אַ הפקר־וועלט, אָדער זיי מ ו ז ע ן זיך בויגען אונטער דער הערשאַפט פון דעם דקדוק?

איך געה אַרוים אַ קוק טאָן, וואו איז ד אָ ס פערדעלע, —
ערשט ניטאָ ד ע ר פערדעלע! אַנטלאָפען ד י פערדעלע!"

דער סכום ווערטער, וואָס פון איהם בעשטעהט דער דאָזיגער מאמר, איז ניט קיין גרויסער: „איך, אַרויסגעהן, אַ קוק טאָן, וואו, זיין, דער פערד, ערשט, ניטאָ, דאָס פערד, אַנטלויפען, די פערד". וואָלט די אידישע שפּראַך געווען אַ „הפקר־וועלט", וואָלט זי ניט

נעמוזט דערקענען איבער זיך די אויבערהערשאפט פון די גראַ־מאַטיקאַלישע כללים, — וואָלט יעדער איד געקענט דעמזעלביגען געדאַנק אויסדריקען אויף אַזאַ אופן: „געהן ארויס פערד, פערד, פערד, ערשט איך ניטאַ דאָס טאָן קוק דער זיין אנטלויפען די וואו". דערזעלביגער סכום פון דיזעלביגע ווערטער, אָבער צונויפגעשטעלט ניט ווי די אידישע גראַמאַטיק פאָרדערט, האָט פערלאָרען יעדען זין. זיי זענען ווי איינצעלנע רעדלעך פון אַ פאַנאַנדערגענומענעם זייגער, וואָס ליגען איינס לעבען דאָס אַנדערע: כדי דער זייגער זאָל געהן, דאַרפען די רעדלעך און די אַנדערע חלקים פון דעם זיי־גער צונויפגעשטעלט זיין אויף אַ בעזונדער אופן, נאָך אַ בע־שטימטען כלל; אַז ניט — געהט ניט דער זייגער. און אפילו, אַז מיר זאָלען צונויפשטעלען די ווערטער, ווי די גראַמאַטיק האָט געבאָטען אין זייער רויער, ניט פערענדערטער געשטאַלט, וועט נאָך אויך ניט ארויסקומען דער געדאַנק, וואָס מיר ווילען איהם אויסדריקען. אין די ווערטער: „איך ארויסגעהן אַ קוק טאָן וואו זיין דער פערד, ערשט ניטאַ דאָס פערד, אנטלויפען די פערד" — וועלען מיר אפשר טרעפען, וואָס מען מיינט.

פאַראַן אַזעלכע שפּראַכען, וועלכע בענוגענען זיך נאָר מיט דעם, וואָס זיי בעשטימען מעהר נישט ווי דעם אָרט, די אָרדנונג פון די רויע, אונפערענדערטע ווערטער; אָט דאָס איז זייער גאַנצע גראַ־מאַטיק. די אידישע גראַמאַטיק פאָדערט אָבער נאָך מעהר: פאַר איהר איז ריכטיג צונויפשטעלען דעם „סכום ווער־טער" וועניג. אַ פולע פון זיי דאַרף מען אויך ריכטיג פער־ענדערן. אין אונזער ביישפּיעל מוז איך דאָס וואָרט „געהן" פערענדערן אין „געה" און אַוועקשטעלען איהם נאָך דעם „איך" און פאַר דעם „ארויס"; דאָס וואָרט „זיין" מוז איך פערענדערן אין דעם וואָרט „איז", „אנטלויפען" אין „אנטלאָפען", און אַזוי ווייטער... אין איטליכער פון די דאָזיגע פערענדערונגען שטעקט אַ גראַמאַטיקאַלישער כלל. און אַלע אַזעלכע כללים, וואָס זענען דאַכט זיך, גאָר ניט אַזוי נויטיג און וויכטיג, היט די אידישע שפּראַך שטרייננג אָב. וואו האָט איהר געהערט, אַז דאָס פאָלק זאָל אנשטאָט „איך אנטלויף, דו אנטלויפסט, ער אנטלויפט", זאָגען: איך אנטלויפסט, דו אנטלויפט, ער אנטלויף"?

דער שכל איז גאָר ניט מחייב, אז מען זאָל דווקא זאָגן: „דו אנט־לויפסט, ער אנטלויפט", און ניט פערקעהרט: „ער אנטלויפסט, דו אנטלויפט". אָבער דער גראַמאַטיקאַלישער כלל, וואָס שטעקט אין דער אידישער שפּראַך, פּאָרדערט אזוי, און יעדערער, וואָס וואָלט וועלען רעדען אנדערש, וואָלט מאַכען אַ גראַמאַטיקאַלישען גרייז, און מען וואָלט איהם גאָר ניט פערשטעהן... דאַרף איך נאָך דער־מאָנען אָן די פיעל אנדערע כללים, וואָס מיר קענען אויפדעקען אויף יעדען שריט און טריט אין אונזער שפּראַך? וועט עמיצען ארויף אויפ'ן זינען אנשטאָט „עמיצען" צו זאָגען „עמיצער"? פון דעם וואָרט „ד אָ ק ט אָ ר" אין דער איינצאָהל, מאַכט אונזער פאָלק דאָס וואָרט ד אָ ק ט ו י ר י ם אין דער מעהרצאָהל. אָבער פון דעם וואָרט „טאָכטער" מאַכט עס דאָס וואָרט „טעכטער". און קיינעם וועט ניט ארויף אויפ'ן זינען צו בויגען די ווערטער ניט נאָך זייער כלל, זאָגען „טאָכטוירים" אנשטאָט „טעכטער", אָדער אנשטאָט „דאָקטוירים" — „דעקטער". פאַר וואָס האָט די אידישע שפּראַך צוויי פערשיעדענע כללים, ווי צו „בויגען" אזעלכע צוויי כמעט אין גאנצען גלייכע ווערטער, ווי „דאָקטאָר" און „טאָכטער"? געהט און פרעגט ביי דער שפּראַך, אָבער כללים זענען דאָס. גראַ־מאַטיק איז דאָס.

אי, איז דאָך די קשיא: און „דער, די, דאָס פערדעלע?"

איז, ערשטענס, ד י פערדעלע טאַקי אַ גראַמאַטיקאַלישער גרייז, און איך האָב קיין מאָל אין מיין לעבען ניט געהערט אידען זאָלען זאָגען „די פערדעלע", און אויב זיי זאָגען, איז אויך ניט קיין „חטא"...

מיר, אידישע געבילדעטע, קענען די גראַמאַטיקען פון די אייראָפּעאישע לשונות און אזוי ווי מיר געפינען דאָרטען, אז יעדעס סובסטאַנטיוו איז דווקא אָדער מענליך (דער, סיעי, לע) אָדער ווייבליך (די, סיאַ, לאַ), אָדער ווי אין דייטש און רוסיש זאַכליך (דאָס, סיע), מיינען מיר, אז דאָס איז אַ כלל גדול ונורא פאַר אַלע שפּראַכען. דאָס איז אָבער אַ טעות. פאַראַן שפּראַכען, וואָס זייער דקדוק איז שוין לאַנג אויסגעאַרבייט, און זיי זענען אין דעם פּרט ניט אזוי מקפיד. אין לשון קודש, צ. ב., א ו י ב א י ך ה אָ ב נ י ט ק י י ן ט ע ו ת (איך ביז, לא עליכם, ניט קיין שטאַרקער העב־

רעער), מעג מען אויף אַלע ווערטער, וואָס בעדייטען ניט קיין לעבעדיגע זאַכען, אַנווענדען די ווייבליכע אָדער די מענליכע פאָרם, ווי מען וויל. („כל שאין בו רוח חיים, זכרהו ונקבהו“, האָט, דאַכט זיך, דער אבן־עזרא געזאָגט). אין א י ד י ש איז מען אביסעל שטרייגנער. אַלע זאָגען ד י ליעבע און ניט ד ע ר ליעבע אָדער ד אָ ס ליעבע, ד י נשמה און ניט ד ע ר נשמה. אָבער מען מעג זאָגען ד אָ ס חיות און ד ע ר חיות, ד י נאָז און ד ע ר נאָז, ד אָ ס פאָלק און ד ע ר פאָלק, ווי מען וויל. ווערטער, וואָס בעדייטען זאַכען, וואָס זיי זענען פון דער נאַטור אוים זכרים אָדער פון נאַטור אוים נקבות, וועט די אידישע שפּראַך חלילה קיין מאָל ניט פערגעסען זייער דאַמען־רעכט אָדער זייער הערען־רעכט. אָבער ווען זאָל מען „ווייבלען“ און ווען זאָל מען „מאַנסבילן“ אויב די נאַטור שווייגט? און ווען „ווייבעלט“ און „מאַנסבילט“ די שפּראַך גאָר אָהן א כלל, ווי מען וויל? ד אָ ס ז ע נ ע ן פ ר א ג ע ן פ ו ן ד ע ר א י ד י ש ע ר ג ר א מ א ט י ק, — פראַגען, וואָס מען דאַרף נאָך ערשט שטודירען.

מאַכט ניט קיין ליאַרעם, רבותי, וואָס די אידישע גראַמאַטיק איז ניט אין אַלע פּרטים אַזוי מקפּיד, ווי די אייראָפּעאישע גראַמאַטיקען. ניש'קשה! געגוג כללים אין דער אידישער שפּראַך. הלואי וואָלטען מיר זיי שוין אַלע וויסען. איצטער זענען מיר נאָך גאַנץ ווייט דערפון. ביי אונזערע בעסטע שרייבער געפינען מיר גאַנץ אָפט גראַמאַטיקאַלישע גרייזען, און לעת עתה איז נאָך קיינער ניט פערוואָרענט פון זיי. אָט, למשל, לייענען מיר אין א מודעה פון אונזער בלאַט „דעם פריינד“, וועגען אַלע שריפטען פון ש. פרוג, וואָס וועלען ערשיינען „אין צוויי ב ע נ ד ע ר“. אז איך האָב איבערגעלייענט די מודעה, האָב איך מיך שיער פאַר'ן קאָפּ ניט געכאַפּט... פרוג וועט ערשיינען פאַר'ן פובליקום אין „בענדער“! מיט וועלכע בענדער וויל איהם דער ארויסגעבער ארומהענגען? מיט רויטע? בלאָע? גרינע? זיידענע? לייוועגטענע? פּאַפּירענע? און ווי וועט מען דאָס מאַכען מיט די בענדער? וועלען זיי זיין פריי צוגענעהט, כדי זיי זאָלען קענען פלאַטערן ווי פאָהנעס אין דער לופטען, אָדער זיי וועלען ארומוויקלען פרוג'ען, ווי מען וויקעלט א קינד אין ווינדעלאַך? דער מחבר פון דער מודעה

האָט אַפּנים פאַרגעסען, אָדער קיין מאָל ניט געוואוסט, אַז דאָס אידישע וואָרט „באַנד" האָט צוויי טייטשען, און יעדער טייטש האָט זיין מעהרצאָהל. ד י אָדער ד אָ ס באַנד הייסט אַ לאַנגער, ברייטליכער פּאַס, אַ ש ט י י נ ג ע: די אָדער דאָס זיידענע, סאַ־מעטענע באַנד; אין דער מעהרצאָהל — זיידענע, סאַמעטענע ב ע נ־ד ע ר. אָבער באַנד איז אויך דער טייטש: א י י נ ב ו נ ד. אונזער לשון מאַנסבילט דאָס וואָרט: ד ע ר ערשטער באַנד, ד ע ר צווייטער באַנד, און די מעהרצאָהל פון דעם וואָרט איז ניט בענדער, נאָר: ב ע נ ד, ווי פון האַנד — הענד און פון וואַנד — ווענד. און כדי דער מחבר זאָל בעסער געדענקען דעם דאָזיגען גראַמאַטי־קאַלישען כלל, שרייב איך דאָ צוליעב זיין כבוד אַ קליינעם שיר:

איהר רעדט דאָך ניט צו טויבע „ווענדער",
אפילו ווען מען הערט אייך, ווי די וואַנד.
און ווען אפילו „לענדער", „רענדער",
בעקומט מען פון די ווערטער: „לאַנד" און „ראַנד",
ווערט דאָך ניט לשון רבים „בענדער"
פון יעדען „באַנד".
אויך נעהמען מיר ניט פרוג'ען אין די „הענדער":
מיר נעהמען איהם מיט ליעבשאַפט אין די ה ע נ ד.
דעריבער, וויקעלט איהם אונז ניט אין „בענדער",
נאָר בינדט די שריפטען איין אין ב ע נ ד.

יאָהרען וועלען נאָך פאַרגעהן, ביז די אידישע פילאָלאָגיע, וואָס ליגט נאָר אין די ווינדעלעך, וועט אויספאָרשען אונזער שפּראַך און דערגעהן אַלע גראַמאַטיקאַלישע כללים, וואָס הערשען אין איהר.

יעדעס לאַנד האָט אַ קלימאַט און דאָס לאַנד איז ניט שולדיג, אויב איהרע געלערנטע קלימאַטאָלאָגען האָבען נאָך ניט גוט אויס־געפאָרשט, אין וואָס ער בעשטעהט; יעדער טאָג האָט אַ ד אַ ט ע און ד' ניסן איז ניט שולדיג, אויב איינער וויים ניט, וואָס פאַר אַ דאַטע דער טאָג האָט ; יעדע שפּראַך האָט אַ גראַמאַטיק, און אידיש איז ניט שולדיג, וואָס מיר זענען עם־הארצים אין איהר. שולדיג זענען מיר אליין, אָבער נאַריש און סתם עם־הארצים זענען

די, וואָס מיינען, אַז אידיש האָט ניט קיין גראַמאַטיק. איהר קענט האַלטען פון דעם אידיש וואָס איהר ווילט, אַפילו אַז זי איז אַ ש ל ע כ ט ע שפּראַך, אָדער אַז זי וועט באַלד גאָר פערשווינדען; איהר קענט האַלטען פון דעם אידישען פאָלק וואָס איהר ווילט, אַפילו אַז דאָס איז אַ שלעכט פאָלק, אָדער אַז עס וועט באַלד גאָר אין גאַנצען פערשווינדען — ווענגען דעם ריידען מיר היינט ניט, — אָבער איינס מוזט איהר מודה זיין: די אידישע שפּראַך איז אַן אמתע ש׳פּראַך, ווי דאָס אידישע פאָלק איז באמת אַ פאָלק.

.3

און נאָך אין אַ פּונקט איז דער מזל פון דעם אידישען פאָלק כמעט דערזעלביגער, ווי דער מזל פון דעם אידישען לשון. ביידע זענען זיי מורא׳דיג אָרעם.

דאָס איז שוין ניט קיין אויסגעטראַכטע זאַך פון שונאים אָדער נאַרישע קעפּ. דאָס איז אַ ביטערער אמת. דאָס פאָלק איז אָרעם אין געלד און לעבענס־מיטעל, די שפּראַך איז אָרעם אין אויסדריקס־מיטעל.

וויל דער אידישער קבצן פערפיהרען זיך אויף אַן אייגענע, עפּעס פיינערע בעל־הבית׳ישקייט, מוז ער אָנקומען צו פרעמדע לייט, מוז ער ערנעץ „איבערכאַפּען" אַ גמילת חסד אָדער אַ הלואה׳לע מיט פּראָצענט און פּראָצענט דעפּראָצענט. וויל אַ אידישער מחבר שרייבען אַ העכערען, עפּעס פיינערען אַרטיקעל אין דער אידישער שפּראַך, מוז ער אויך אָנקומען ניט צו פרעמדע לייט, נאָר צו פרעמדע לשונות. היות אָבער ווי קיין גמילת חסדים און קיין הלואות מיט שטר — ע י ס ק אָ ס געהט דאָ ניט אָן, מוז ער טאָן, וואָס אַ טייל פוילע מענשען טוען, בעת די אוינען קריכען פון קאָפּ אַרויס און אַליין אַרבייטען וויל מען ניט, אָדער מ׳קען ניט, און צו לייען איז ניטאָ וואו: זיי לקח׳ענען, ד. ה. זיי גנב׳ענען.

אַ גוטער גנב, ווי נאָר ער בעקומט דעם פרעמדען חפץ אין זיינע הענד, זעהט ער אויפ׳ן שטעל איבערמאַכען עס אַזוי, אַז קיינער זאָל איהם ניט דערקענען. דאָס רוב אידישע מחברים זענען גרויסע, אָבער שלעכטע גנבים. זיי שעמען זיך ניט אַרומצוגעהן

מיט די גע׳לקח׳טע פּרעמדע חפצים אין מיטען העלען טאָג. ווי אַפּט לייענט מען אין אונזער יונגער ליטעראַטור אזא מין שטיקעל אידישען מאמר: „די ענטוויקלונג פון פּריוואַט־איינענטום אויף די פּראָדוקציאָנס־מיטעל איז גורם געווען, אז די געזעלשאַפט איז צושפּאָלטען געוואָרען אין פיינדליכע קלאַסען, וואָס פיהרען א ליי־דענשאַפטליכען קלאַסען־קאַמפּף“; אָדער: „מחמת די פיעלע אַביסקעס און אַבלאָוועס פון די זשאַנדאַרמסקע אין איינעם מיט דער פּאָליציי, האָט מען ניט געקענט גוט אָרגאַניזירען די סאַמאָ־אַבאָראָנע“...

א נס כ׳לעבען, וואָס אויף שפּראַך־מיטעל איז קיין „מיין און דיין“ ניטאָ. אז ניט — וואָלטען דייטש, רוסיש און לשון קודש אַנגעפאַלען אויף דאָס אָרעמע אידיש, און יעדער לשון וואָלט אָן רחמנות אויסגעצופּט פון איהם אל׳די פּרעמדע ווערטער, וואָס די אידישע גנבים—מחברים, מיין איך!—האָבען צונויפגעשלעפּט פון אַלע עקען און געגענדען, — צונויפגעשלעפּט פון הוילער פוילקייט אָדער הוילער שלים׳מזל׳דיגקייט, ווייל זיי ווילען ביט אָדער קענען ניט א ל י י ן ארבייטען, אליין אויסטאַקען דעם נויטיגען און שעהנעם אידישען אויסדרוק, כדי אין דער אידישער שפּראַך זאָלען ניט זיין מעהר פּרעמדע ווערטער, איידער אין אַלע אַנדערע שפּראַכען.

פון וואַנען עס נעהמט זיך די אָרעמקייט פון דעם אידישען פאָלק, — דאָס האָט די פּאָליטישע עקאָנאָמיע שוין לאַנג אויס־דערוואָזען אויף קלאָר. פון וואַנען עס שטאַמט אָבער די אָרעמקייט פון דער אידישער שפּראַך איז עד היום נאָך א גרויסע רעטעניש. איז דאָס אידישע פאָלק אָרעם אין געדאַנקען? ניין! געוויס ניט! אין וואָס־אין וואָס, אָבער אין דעם פּרט ליידט ער חלילה ניט קיין מאַנגעל. געדאַנקען — וועלכע איהר ווילט! פון די פּשוט׳ע און גראָבסטע, ווי די כאַליאָוועס פון א בעל־עגלה, ביז צו די איידעלסטע און פיינסטע, ווי דער דופט פון א רויז. און נאָך מעהר: די גראָבע און פּשוט׳ע געדאַנקען זענען אויסגעמישט אין איינעם מיט די איידעלסטע און טיעפסטע כמעט אין יעדען ענין, וואָס וועגען איהם טראַכט דאָס פאָלק. נעהמט, צום ביישפּיעל, דעם אידישען גן עדן. אין דעמזעלביגען גן עדן, וואו מען דער־

גאַנגט אַ גרויסע חתיכה שור הבר און צו פּערטרינקען אַ גרויסען כּוס יין המשומר, זיצען צדיקים מיט זייערע קרוינען אויף די קעפּ און שעפּען נחת פון דעם שיין פון דער שכינה (צדיקים יושבין ועטרותיהן בראשיהן ונהנין מזיו השכינה). דאַרף מען אַ בעסערע באַליאַווע מיט רויזענדופט? אָדער די גאַנצע אידישע חסידות, וואו הימעל און ערד זענען אַזוי צונויפגעמישט, אַז פון דעם הי־מעל איז געוואָרען קויט און די בלאָטיגע ערד שלאָגט אָב מיט אַ בלאַליכען הימעלשיין, — וואָס איז דאָס, אַז ניט „כאַליאַווע מיט רויזענדופט?" אונזערע אַלטע משכילים האָבען אין חסידות גע־זעהן נאָר די כאַליאַווע; די איצטיגע, ווי צ. ב. פּרץ, האָבען אריינ־געשטעקט זייערע נעז אין די כאַליאַווע און קענען ניט אַבּרייסען זייערע נעז פון דעם רויזען־דופט, וואָס זי גיט ארוים.

נאָך אַ מאָל: ניין! אין געדאַנקען איז אונזער פאָלק ניט אָרעם: עס האָט וואָס אויסצודריקען אין ווערטער. און פון דעסט־וועגען איז זיין שפּראַך, זיין פאָלקס־שפּראַך, אַזוי אָרעם און אַזוי שטאַמעלדיג! פון וואַנען קען דאָס זיין?

אַ טייל מענשען מיינען, אַז אידיש איז גאָר ניט די שפּראַך פון דעם אידישען פאָלק, אַז די שפּראַך פון דעם אידישען פאָלק איז העברעאיש, לשון־קודש. און העברעאיש איז טאַקי רייך אין אויסדריקען, ווי דאָס פאָלק איז רייך אין געדאַנקען.

אַ שטיקעל אמת ליגט אין דעם געדאַנק, אָבער ניט דער גאַנ־צער אמת. ס'איז ריכטיג, אַז לשון קודש איז אַ רייכע שפּראַך און אַז נאָר אידען קענען דעם הייליגען און שעהנעם לשון, כדי אויס־צודריקען אין איהם אַלץ וואָס זיי ווילען. אָבער קען מען דען זאָ־גען, אַז לשון־קודש איז די שפּראַך פון דעם אידישען פאָלק? בשום אופן ניט! וואָלט דאָס געווען אַזוי, וואָלט מען געדאַרפט זאָגען, אַז אַ פאָלקס־שפּראַך איז אַזאַ לשון, וואָס דאָס פאָלק רעדט איהם נ י ט און פערשטעהט איהם נ י ט. לשון קודש איז אַ שפּראַך פון אונזער אינטעליגענץ, בעסער געזאָגט: פון אַ טייל פון אונזער אינטעליגענץ; און אויך דאָס ניט צום ריידען, נאָר צום ש ר י י ב ע ן, אקוראט ווי לאַטיין איז אַ מאָל געווען די ש ר י פ ט - ש פּ ר א ך פון אַלע געבילדעטע אין מיטעלאַלטער. וואָס עס זאָל שפּעטער ניט ווערען פון דעם לשון־קודש, לעת־עתה

קען קיינעם ניט אַרויף אויפ'ן זינען צו האַלטען לשון־קודש פאַר די אידישע פאָלקס־שפּראַך. און דאָך האָט לשון־קודש, די שריפט־שפּראַך פון אַ קליינעם טייל פון דעם אידישען פאָלק, אָנגעטאָן אַ גרויסען שאָדען דעם א י ד י ש, דער מוטער־שפּראַך פון דעם גאַנצען אידישען פאָלק. אַ שריפט־שפּראַך איז ווי אַ בלומען־גאָרטען. מען דאַרף זי שטענדיג היטען, מען דאַרף שטענדיג אַרומ־געהן נאָך איהר, אויסראָטען פרעמדע און ווילדע פלאַנצען, וואָס וואַקסען אין איהר אָן פון די קערענדלעך, וואָס דער אַרומיגער ווינט פערטראָגט, איינזייען און אויסבעסערען די בלומען און פלאַנצען, וואָס געפינען חן אין אונזערע אויגען. וואָלט א י ד י ש פון לאַנג אָן געווען אַ שריפט־שפּראַך, די איינציגע שריפט־שפּראַך פון אונזער פאָלק, וואָלט עס שוין לאַנג געקענט שטאָלצירען מיט דער רייכקייט פון זיינע שענע בלומען, אפשר ניט ווייניגער, ווי לשון־קודש. די אידישע אינטעליגענץ טראָגט זיך אַרום מיט דעם לשון־קודש, ווי מיט אַ בן־יחיד, צירט איהם, און וואַשט איהם, און קעמט איהם, און לאָזט אויף איהם קיין שפּרינקעלע ניט זיצען, בעת די פאָלקס־שפּראַך איז ביי איהר, ווי אַ צוגעוואָרפענער ממזר, וואָס ווייס ניט פון קיין עלטערן, וואָס האָט קיין מאָל ניט געפיהלט אויף זיין געזיכט דעם צאַרטליכען גלעט אָדער די הייסע רחמנות־טרער פון אַן אייגענער מוטער, וואָס יעדער מענש בענוצט זיך שטענדיג מיט זיין הילף און איז איהם שטענדיג מבזה אין האַרצען. דאָס אַליין דערקלערט זעהר פיעל, פאַר וואָס אונזער אידיש איז אַזוי פערלאָזען און אַזוי אָרעם. די העברעאיש־אידישע אינטעלי־גענץ האָט זיך געהאַט איהר וועלטעל מיט איהרע געדאַנקען, און כל זמן זי האָט ניט געוואָלט וויסען פון דעם אידישען פאָלק, האָט זי געקאָנט אַרומצוימען איהר וועלטעל מיט דעם אַלטען סעמיטישען לשון, מאַכען פון איהם אַ פּרעכטיגען בלומען־גאָרטען, און דאָס אידיש לאָזען ליגען אין אַ זייט, ווי אַ ווילד אומבעאַקערט פעלד. און אויף דעם ווילדען אומבעאַקערטען פעלד האָבען מעהר נישט געוואַקסען, ווי ווילדע פלאַנצען און דערנער, און דערפאַר איז עס אָרעם. אָבער דאָס איז נאָך ניט דער גאַנצען תירוץ אויף אונזער שאלה. פאַר דער העברעאיש־אידישער אינטעליגענץ איז אידיש אַ ממזר. אָבער האָט דען דאָס גאַנצע פאָלק געקוקט אויף זיין אייגע־

נע שפּראַך מיט דיזעלביגע אויגען, ווי די העברעאישע אינטעלי־גענץ? בשום אופן נים! אַקוראַט ווי די אַלטע העברעער האָ־בען מיט כלי זין אין די הענד אַבגענומען ביי די כנענים און פלשתים זייער לאַנד, האָבען דאָס פ ר ע מ ד ע לאַנד בעגאָסען מיט דעם אייגע־נעם בלוט און שוייס, ארייגגעטאָן אין איהר אידישע ארבייט און האָבען עס א נאָמען געגעבען „ארץ ישראל“, דאָס לאַנד פון ישראל, — אזוי האָבען די אידען אין די דייטשע לענדער אַנגענומען אַ פרעמדע שפּראַך, איינעם פון די דייטשע לשונות, האָבען זי איבער־געגאָסען אין אַ נייע פאָרם, ארייגגעטאָן אין איהר אידישען שכל, אידישען וויץ און אידישען געפיהל און האָבען די שפּראַך אַ נאָמען געגעבען „א י ד י ש“. און אַקוראַט ווי דאָס פרעמדע לאַנד פון דעם אמורי, גרגשי, חיווי און יבוסי איז געוואָרען דאָס אייגענע לאַנד פון דעם אידישען פאָלק, זיין פאָטערלאַנד, אזוי איז די פרעמדע שפּראַך פון די דייטשע פעלקער, וואָס די אידען האָבען אַנגענומען, געוואָרען זייער אַ י י ג ע נ ע ר לשון, זייער מוטער־שפּראַך. קיין מאָל האָט דאָס אידישע פאָלק נים געקוקט אויף א י ד י ש, ווי אויף אַ ממזר, ווי אויף אַ פרעמדע שפּראַך. דאָס פאָלק מאַכט אַ גרויסען אונטערשיעד צווישען „טייטש“ און א י ד י ש. טייטש איז אַ גוי'עשע שפּראַך, אידיש איז אידיש. אפילו „עברי־טייטש“, ד. ה. דאָסזעלביגע אידיש פון דעם 16־טען און 17־טען יאָהר־הונדערט וואָס האָט זיך נאָך נים אין גאַנצען אָפּגעריסען פון דעם „טייטש“, — די שפּראַך, וואָס אין איהר זיינען געדרוקט די „צאינה וראינה'ס“, די „קב־הישר'ס“ און די אַנדערע פרומע ספרים פאַר ווייבער און עם־הארצים, — די איבערגאַנגס־שפּראַך פון דייטש צו אידיש, — אפילו דעם „עברי־טייטש“, זאָג איך, בעטראַכט דאָס פאָלק נים פאַר ז י י ן שפּראַך: עס איז נים א י ד י ש. עברי־טייטש שמעקט שוין אַ ביסעל מיט ש ו ל, מיט פ ר ו מ ק י י ט, מיט אַבגעריסענקייט פון דעם געוועהנליכען אַלטעגליכען לעבען. אין איהם שטעקט שוין אַ ביסעל „ונתנה תוקף“, אַ ביסעל „אָץ קוצ׳ בן קוצ׳“, — ד. ה. אַ ביסעל שערבלעך פון אַ פ ר ע מ ד ע ר, נים פערשטאַנענער וועלט. גאַר פרעמד און נים פערשטאַנען איז דוקא דער ל ש ו ן־ק ו ד ש, די שפּראַך פון דעם „ונתנה תוקף“, וואָס דאָס אידישע פאָלק, איך מיין די גאַנצע אידישע ווייבער־

וועלט און דער גאנצער המון, געברויכט זי ניט, ווי א ש פ ר א ך, ד. ה. ניט ווי א מיטעל אויסצודריקען געדאנקען און ווערטער, נאר ווי אן א ב ש פ ר ע ך, ד. ה. ווי א האלב-כשוף'דיגען מיטעל בכדי מיט ניט פערשטאנענע, משונה'דיג-פרעמדע ווערטער ארייג-צוקריכען אין דער פאנטאסטישער וועלט פון מלאכים, שדים און נאט און דארטען עפעס פועל זיין צו גוטען פאר זיך אדער פאר כל ישראל. וואלט איצטער מיט איין מאל פערשוואונדען געווא-רען פון פאלק די פאנטאסטישע מלאכים-שדים-וועלט, וואלט פון דעם אידישען פאלק מיט איין מאל פארשוואונדען געווארען דער גאנצער לשון-קודש, דער לשון פון עין-הרע-אבשפרעכען, דאוו-נען און בענטשען.

די אידישע שפראך איז ניט לשון-קודש, נאר א י ד י ש; און דער, וואס לאכט פון אידיש, לאכט פון דעם אידישען פאלק; און דער, וואס קען ניט קיין ווארט אידיש, איז טאקי, במחילה, א האלבער „גוי". אזוי קוקט אויף דעם ענין דאס גאנצע אידישע ניט געלערנטע פאלק. נאר אויב עס איז יא אזוי, איז דאך צוריק די אייגענע קשיא: היינט פאר וואס איז אונזער מוטער-שפראך אזוי ארעם? האט אונזער אידישער המון ו ו ע נ י ג ע ר ג ע-ד א נ ק ע ן עהדער דער ג ו י' ע ש ע ר המון, עהדער דער גרא-בער פויער „סטיאפקע" און „כאמקע", וואס האבען אויסגעארבייט אזוינע רייכע און שענע שפראכען?

נאך א מאל: ס'איז א רעטעניש! און נאך א פולע צייט וועט פערגעהן, נאך א פולע חקירות וועט מען דארפען אנווענדען, ביז מען וועט דערגעהן אויף קלאר, פון וואנען עס שטאמט די ארעמקייט פון אונזער שפראך. און דעריבער, פערשטעהט זיך, קען איך ניט האבען די העזה נעהמען אויף זיך פארענטפערען דאס רעטעניש אין מיין היינטיגען ארטיקעל. אבער א פאר פון די געדאנקען, וואס קומען מיר איצטער ארויף אויפ'ן זינען, בשעת איך קלער וועגען דעם, וויל איך דא ארויסזאגען: אפשר ליגט אין זיי נאך א שטי-קעל תירוץ אויף אונזער שאלה, נאך א פאר ציגעל און שטיינער צום אויפבויען פון דעם גאנצען תירוץ?

4.

מיר דאכט, אז די אָרעמקייט פון אונזער שפּראַך קומט אַרויס אַ ביסעל אויך דערפון, וואָס אונזער פאָלק איז אַ קלוג פאָלק און אַ פראַקטיש פאָלק... אַך! יעדע מעלה האָט איהר חסרון! צו קלוג און צו פּראַקטיש טויג אויך ניט. וואָס הייסט פראַקטיש? ערשטענס, אין אַלץ זוכען אַ צ י ע ל, אַ פ ו ע ל י ו צ א, קיין זאַך ניט טאָן אומזיסט, צוליעב דער זאַך אַליין, צוליעב דעם טאָן אַליין. און צווייטענס, הייסט פּראַקטיש — דערגרייכען דאָס ציעל מיט וואָס וועניגער כחות, מיט די גרינגסטע מיטעל. וואָס איז אַ שפּראַך? פאַר קינדער איז דאָס אַ שפּיעלצייג. אין די ערשטע חדשים ש פּ י ע ל ט זיך דאָס קינד מיט די שפּראַך־טענער, וואָס עס גיט אַרויס, וואָס קוועלען אין איהם אָן ווי וואַסער אין אַ קוואַל און וואָס רייסען זיך פון איהם אַרויס ווי וואַסער פון אַ פאָנטאַן. פאַר דאָס קינד איז די שפּראַך אין דער ערשטער צייט ניט קיין מיטעל צום ציעל. פאַר אידעאַליסטען אין דער ק ו ל ט ו ר־פ י ל אָ ס אָ פ י ע איז די שפּראַך גאָט'ס אַ בעשעפעניש, וואָס האָט איהר אייגענעם לעבען, איהר אייגענעם וואַקסען און פּרוכפּערן זיך, ווי די בוימער און די בלומען; אַ בעשעפעניש, וואָס האָט איהר ציעל אין זיך אַליין, אַ חוץ דעם, וואָס זי דיענט נאָך פאַר אַ מיטעל צו עפּעס אַנדערש. פאַר פּ אָ ע ט ע ן איז די שפּראַך אויך ניט בלויז אַ מיטעל צום ציעל. דער פאָעט שפּיעלט, ווי אַ קינד, מיט זיין שפּראַך, ווען אפילו זיין ש פּ י ע ל ע ן שטעהט שוין אויף אַ העכערע מדרגה און האָט אין זיך אַ פונק פון יענעם הויכען און הייליגען שפּיעלען אָהן אַ שום ציעל, מיט וועלכען דער ליעבער גאָט האָט בעשאַפען די גאַנצע וועלט...

קינדער, אידעאַליסטען, פּאָעטען... וואָס פאַר אונפּראַקטישע בריאות! פאַר דעם דערוואַקסענעם פּ ר אַ ק ט י ש ע ן מענשען איז די שפּראַך אַ מ י ט ע ל און מעהר נישט ווי אַ מ י ט ע ל. מען דאַרף אַזוי אויסדריקען זיינע געדאַנקען, אַז דער אַנדערער זאָל פערשטעהן, וואָס מען מיינט. און וואָס ווייניגער כחות מען ווענדט אויף דערויף אָן, מיט וואָס וועניגער ווערטער מיר דערגרייכען אונזער ציעל, אַלץ בעסער, אַלץ פּראַקטישער איז די שפּראַך.

פּראַקטישע מענשען קענען מאַכען פון איין חפץ א געצייג פאַר פערשידענע זאַכען. מיט דער שטייסעל, צ. ב., קען מען אריינשלאָגען טשוועקעס אין וואַנד; קעהרט מען זי איבער מיט דעם דעק ארויף, קען מען אויף איהר ארויפקלעפּען א ליכט, ווערט זי א לייכטער. אין געניטע, פּראַקטישע הענד קען פון דער שטייסעל ווערען א כל־בו־געצייג. און אזעלכע כל־בו־געצייגען זענען א פולע אין דער אידישער שפּראַך. וויפיעל פערשיעדענע געדאַנקען קען מען, למשל, אויסדריקען מיט די ווערטער: „זאָג דער דאָס, זי זאָל אויסראָסען די דאָס!“ דאָס קען הייסען: „זאָג דער שטוב־מיידעל, זי זאָל אויסקעהרען די שטוב“, אָדער: „זאָג דער גויה זי זאָל אויס־מעלקען די בהמה“, אָדער: „זאָג דער מחותנת׳טע זי זאָל אויסשניי־צען די נאָז“, און נאָך טויזענדער ענינים קען מען מ י י נ ע ן, בעת מען זאָגט די דאָזיגע כל־בו־ווערטער. דער הויפּט איז דאָך מען זאָל פערשטעהן, וואָס מען מיינט, און אויף דערויף איז דאָס אידישע פאָלק א קלוג פאָלק, א־„די־לחכימא־ברמיזא־פאָלק“, א פאָלק וואָס פערשטעהט אויפ׳ן וואונק. דעריבער דאַרף דאָס פאָלק אויך ניט קיין גאַנצע ווערטער. מיט א קעפּעל אָדער אַן עקעל פון א וואָרט פערשטעהט ער שוין, וואָס מען מיינט. דעריבער האָט ער טאַקי אין זיין שפּראַך א גוזמא ווערטער, צוהאַקטע אויף שטיק־לעך: „עט!“ „כ׳מיי“, „כ׳מיי וואַ׳!“ און דאַסגלייכען. און טאַ־מער פעהלט אויס ווען עס איז אין גאַנצען א וואָרט, איז אויך ניט קיין גרויסער אומגליק. גיט מען זיך אַן עצה און מען גיט א מאַך מיט די פינגער, א דרעה מיט׳ן נאָז, א פּינטעל מיט׳ן אויג, א קנייטש מיט׳ן אקסעל. אברים, גאָט צו דאַנקען, זענען דאַ און זיי אַלע, ניט צו פערזינדיגען, דרעהען זיך ווי אויף שרייפלעך. וועניג מיטעל אויסצודריקען זיין מיין? כל עצמותי תאמרנה, — אַלע ביינער רעדען. וואָס דאַרף מען נאָך דערצו לאַנגע רייד? פאַר דעם פּראַקטישען מענשען איז, כ׳לעבען, גאַר א הוילע צולאָזענקייט אויסגעבען אויף א רעיון א סך ווערטער, אויב מען קען וועלוועלער אָפּשניידען מיט א העלפט פון זיי, און דערצו נאָך ה א ל ב ע.

פּראַקטיש זיין הייסט קאַרגען. אין דער פאָלקס־שפּראַך אָבער הייסט זיין א קמצן — זיין א קבצן. וואָס איז די פּעולה, וואָס די שפּראַך קען אויסדריקען אליץ, וואָס זי וויל, אין גאַנצע און

שעהנע ווערטער, אז דער איד לאָזט זי ניט דערצו, אז ער דאַרף ניט איהרע קונצען. און אַזוי בלייבען איהרע עשירות אומבע־נוצט, ווי די טייערע חפצים און בגדים, וועלכע ליגען פערשלאָסען אין אַלמערס פון א קמצן, וואָס וויים שוין אַליין ניט מעהר פון זיין רייכקייט, און אַז ער דאַרף עפּעס א חפץ, כאַפּט ער אין גאָס די ערשטע ע ר ג ס ט ע וואַלוועלע שטרונט. און אפילו די חפצים, מיט וועלכע ער בעדיענט זיך טאָג־טעגליך, וויים ער אויך ניט, ווי זיי אויסצונוצען, ווי מען דאַרף. דער איד האָט, צ. ב., אין זיין לשון א גאַנץ שעגעם וואָרט: „בקשה". „איך האָב צו דיר א בקשה" — דאָס קען מען הערען יעדע מינוט. און דאָך וועט דער איד קיין מאָל ניט זאָגען צום אדוואָקאַט, ער זאָל איהם אָנשרייבען א „בקשה", — דוקא א „פּראָשעניע" אָדער, ווען שוין גאָר איי־דישלעך, א „פּאַפּיער". פון וואַנען קומט דאָס? דאָס קומט פון דערזעלביגער פּראַקטישקייט, פון דעם, וואָס דער איד קוקט אויף זיין שפּראַך און אויף אַלץ אין דער וועלט, נאָר ווי אויף מיטעל. איהם אינטערעסירט ניט, אז זיין אויסדרוק זאָל זיין אי שעהן, אי אידעשלעך, אי קלאָר, אי פּינקטליך. וואָלט ער געטראַכט וועגען דעם, וואָלט ער געווים בעמערקט, אז „פּראָשעניע" און „בקשה" האָבען פּונקט דעמזעלביגען טייטש; אז אומעטום, וואו ער זאָגט „פּראָשעניע", קען ער זאָגען „בקשה".

„ס'א נפקא מינה! פּראָשעניע, בקשה! פאַר ווּעמען דאַרף איך זיך דאָ אויס'חנ'ען?"

אָט דאָס איז דער אומגליק פון דער אידישער שפּראַך, וואָס פון אויס'חנ'ען האַלט דער איד קנאַפּ וואָס. „שקר החן והבל היופי!" „ליגען איז דער חן און נאַריש די שעהנקייט!" דאָס איז אַן אַלטער אידישער כלל, וואָס שטאַמט פון זיינע חסרונ'דיגע מעלות — פון זיין קלוגקייט און פון זיין פּראַקטישקייט. דער איד זוכט שוין פון לאַנג אַן דעם הוילען, קאַלטען ניכטערען, ניצ־ליכען א מ ת. דעריבער שעצט ער העכער פאַר אַלץ דעם ש כ ל, דאָס געצייג, מיט וועלכען מען ארבייט אויס דעם אמת, און דעם שכל אויך נאָר אויף אַזוי פיעל, אויף וויפיעל ער איז נאָר א גע־צייג. חקרה'נען און חכמה'ען זיך גלאַט אין דער וועלט אריין, — דאָס האָט ער פיינט. חקירה דאַרף ברייגגען צו אמת. אָבער

אויף ד ע ר וועלט האָט ער דעם אמת ניט געפונען; אין ד ע ר וועלט האָט ער נאָר געזעהן טויזענדער און טויזענדער שעהנע הבלי הבלים. און אזוי ווי שעהנקייט קען מען ניט פ ע ר ש ט ע ה ן, וואָרום פערשטעהן קען מען נאָר שכל, און אין שעהנקייט האָט ער ניט געזעהן קיין שכל, האָט ער ד י וועלט ניט פערשטאַנען. און אזוי ווי שעהנקייט איז ניט גענוג, האָט ער געמוזט קריכען לעבע־דיגערהייט אויפ'ן הימעל. דערפאר איז די וועלט געוואָרען נאָר א „פירהויז", נאָך ערגער — א בלאָטיגע שטענגעל צו דעם הימלישען פּאַלאַץ. אָט אויפ'ן הימעל — דאָרטען איז דער „עולם ה א מ ת". יעדער איד וויים, אז צווישען די שטערען פון הימעל זענען דאָ דריי אותיות: אן „א", א „מ" און א „ת", די אותיות פון א מ ת, פון דעם הייליגען וואָרט, מיט וועלכען גאָט האָט בעשאפען די וועלט. אמת איז אויך דער שטעמפּעל פון גאָט אליין (חותמו של הקב"ה אמת). אמת — ניט שעהנקייט, דאָס איז די העכסטע זאַך, וואָס דער איד שעצט. ער פערגעסט אָדער ער וויים ניט, אז דער אמת איז נאָר א שליש, א דריטעל פון דער העכסטער זאַך; אז דער צווייטער שליש איז י ו ש ר, און דער דריטער שליש איז ש ע ה נ־ ק י י ט. אין ד ע ם דריטעל גלויבט ער ניט, וועגען איהם זאָרגט ער ניט. דעריבער אַרט איהם ניט, ווי ע ר זעהט אויס און וואָס פאר אן אויסזעהן זיין שפּראַך האָט בעקומען.

.5

א חוץ דעם, האָבען נאָך אין א סך פונקטען דאָס אידישע פאָלק און די אידישע שפּראַך א שותפות'שען מזל. אויסרעכענען און דערקלערען זיי אלע, בעווייזען ווי אזוי זייער ביידענס מזל מוז זיך פּאַרענדערן צו גוטען — אויף דערויף דאַרף מען אָנ־שרייבען א גאַנצעס בוך. איך וויל דאָ דערמאָנען נאָר נאָך איין פונקט: דוקא די שפּיצען פון אונזער אידישער אינטעליגענץ, די אויבערסטע פון די כריין, קענען זיי ביידע ניט ליידען: ניט דאָס אידיש פאָלק און ניט די אידישע שפּראַך. מילא אנקענען דעם איז שוין גאָר קיין רפואה ניטאָ. „נאָסילו מיל ניע בודיעש". אָבער דאָס וואונדערט מיך. עס זענען פאַראַן א פולע אינטעליגענטען,

וואָס האָבען זעהר האָלד דאָס אידישע פאָלק און קענען פאָרט ניט אָנזעהן די אידישע שפּראַך. דאָס פערשטעה איך שוין ניט. האָבען זיי באמת האָלט דאָס אידישע פאָלק, אָט אזוי ווי עס איז, מיט זיין אָרעמקייט און זיין פער'חושכ'טען אויסזעהן; האָבען זיי טאַקי האָלד דעם אידענס נשמה, — ווי קענען זיי פיינד האָבען די אידישע שפּראַך, וואָס אין איהר לעבט דעם אידענס נשמה, וואָס שפּיגעלט אין זיך אָב אַלע מעלות און חסרונות פון דעם אידישען פאָלק?

אָבער אַז זיי זאָגען, מוז מען זיי גלויבען. אין געפיהלס־זאַכען איז קיין חכמות ניטאָ. געפיהלען האָבען ניט קיין שכל, — דאָס איז אַן אַלטער כלל. און ווידער די איינענע מעשה: „נאַסילו מיל ניע בודיעש“. אַלץ, וואָס מען קען אויף דערויף ענטפערן, איז: „אייך געפעלט זי ניט, די אידישע שפּראַך, און מיר געפעלט זי יע. און ניט נאָר מיר. טויזענטער און מיליאָנען אידען גלויבען, אַז שעהנער פאַר אידיש איז אויף דער וועלט ניטאָ. און איך בין זיכער, אַז טויזענדער און מיליאָנען אידען וועלען מיט מיר איינשטימען, ווען איך וועל זאָגען:

טייערער פאַר אַלע געשטאַלטען
איז מיר מיין מאַמע'ס פּנים;
ליעבער פון אַלע לשונות
איז מיר מיין מוטער־שפּראַך!

די דריי פּעריאָדען אין אונזער גלות־געשיכטע *)

1.

...מיט באַלד צוויי טויזענד יאָהר צוריק, בעת דאָס אידישע פאָלק איז אוועק אין גלות, האָט די אידישע אינטעליגענץ פון יענער צייט געפונען אין דער רעליגיאָן א מיטעל, ווי צו דערהאַלטען די עקזיסטענץ פון דעם אידישען פאָלק אין פרעמדע לענדער צווישען פרעמדע פעלקער.

געטריבען פון דעם געוואַלדיגען אינסטינקט צו זיין א פאָלק אויף דער וועלט און פון דעם קלאָרען, טיעפען און, ווי איך רעכען, ריכטיגען געדאַנקען, אז דאָס זיין אויף דער וועלט פון דעם אידישען פאָלק האָט א גרויסען ווערט פאַר דער גאַנצער מענשהייט, האָט די אידישע אינטעליגענץ — די תנאים, אמוראים און גאונים — אין א משך פון הונדערטער יאָהרען אויסגעפלאָכטען א שטאָלענע נעץ פון רעליגיעזע דינים און מנהגים, וואָס האָט ארומגענומען דאָס לעבען פון דעם אידישען פאָלק פון אלע זייטען, האָט אָבגעשיידט דעם אידען פון אלע אַנדערע פעלקער און האָט ניט דערלאָזען, דאָס אידישע פאָלק זאָל צוגעהן צווישען זיי, ווי א קערענדעל זאַלץ אין א ים וואַסער.

דאָס אידישע פאָלק האָט געוואָלט דערהאַלטען זיך, כדי צו דערלעבען בעסערע צייטען, ווען עס וועט קענען לעבען פריי אויף זיין אייגענעם לאַנד, אויסבויען א לעבען, פון וועלכען אלע פעלקער זאָלען זיך קענען אראָבנעהמען א מוסטער.

ווער זאָל איהם ברייגנען צוריק אין זיין אייגען לאַנד? משיח! דורך וועלכע מיטלען? ניט דורך פייער, שווערד און מענשלי־

*) אויס דער ארטיקעל־סעריע: „די אויפגאַבען פון דער אידישער אינטעליגענץ אין אמעריקע“, „פאָלק“, 1906.

כען כח, אפילו ניט דורך דיפּלאָמאַטישע אַבמאַכונגען... ניין, „לא בכח ולא בחיל“, נאָר דורך נסים און נפלאות. מען זעהט פון דעם גלויבען אין משיח און נסים, אז ביי דעם פאָלק, וואָס האָט ווי א העלד געפיהרט א שטרייט אנקעגען רוים, זענען שוין אויסגע־גאַנגען זיינע פיזישע כחות און אז ער האָט זיך געמוזט אָנכאַפּען אָן דעם גלויבען אין א ניט מענשליכע קראַפט. דער גלויבען אין משיח און וואונדער איז דעריבער געוואָרען די נשמה פון דער אי־דישער רעליגיאָן, דער גייסטיגער אינוועניגסטער פייער, וואָס האָט זי בעלויכטען און דערוואַרעמט. פלעגען זיך אריינרייסען אין לעבען פון דער אידישער אינטעליגענץ שאַרפע, קאַלטע ווינ־טען פון פילאָזאָפישע חקירות, וואָס האָבען געלייקענט די מעגליכ־קייט פון משיח און וואונדער, פלעגט דער פלאַם־פייער ווערען שוואַכער, די נשמה פון דער אידישער רעליגיאָן פלעגט האַלטען ביים אויסגעהן און מיט איהר — דאָס גאַנצע נאַציאָנאַלע לע־בען פון דעם אידישען פאָלק. אין יענע צייטען פלעגען פון די טיעפּעניסען פון דער אידישער פאָלקס־האַפנונג, פון דער אייביג־גליהענדער „תקוה“ ארויסרייסען זיך נייע פייער־זיילען פון דער אידישער פילאָזאָפיע, וואָס פלעגען פערטרייבען דעם ספק פון די מוחות און דעם פראָסט פון די הערצער, און פלעגען ווידער אויפ־לעבען די נשמה פון דער גאַנצער אידישקייט, דעם גלויבען אין משיח און אין וואונדער. אזעלכע פייער־זיילען זענען געווען סעדיה גאון, יהודה הלוי, די גאַנצע קבלה און די חסידות.

מיט יעדען דור פלעגט דאָס אידישע פאָלק אַלץ ענגער צונויפ־ציהען ארום זיך דאָס שטאָלענע נעץ פון דינים און מנהגים אזוי, אז מיט דער צייט האָט דאָס נעץ זיך אין גאַנצען איינגעגעסען אין זיין לייב, און עס האָט אויסגעוויזען, אז דאָס אַלטע ווערטעל איז מקוים געוואָרען: „ישראל ואוריתא חד הוא“ — אידען און אי־דישע רעליגיאָן זענען איין זאַך; ווער עס לייקענט אָב די אידישע רעליגיאָן, דער לייקענט אין דעם אידישען פאָלק.

אָט דאָס איז דער קורצער אינהאַלט פון דער טיעפער און רייכער ערשטער פעריאָדע פון אונזער געשיכטע אין גלות, וואָס האָט געדויערט ביז דעם סוף פון דעם 18־טען יאָהר הונדערט, ביז צו מענדעלסאָהן און זיינע תלמידים.

2.

עס איז אין דער אידישער ליטעראַטור עטליכע מאָל דערקלערט געוואָרען, ווי אַזוי עס האָט דעם אידישען סוחר'ישען קלאַס פון דעם סוף פון דעם 18־טען און דעם אָנהויב פון דעם 19־טען יאָהרהונדערט זיך גרייליך געלוינט אָבזאָגען זיך פון דעם געדאַנקען, אַז אידען זענען אַ פאָלק און האַלטען זיך מיט אַלע כחות פאַר דער אידעע, וועלכע משה מענדעלסאָהן און זיינע תלמידים האָבען אריינגעבראַכט אין לעבען, אַז אידען זענען מעהר נישט ווי אַ רעליגיאָן.

די אויפקלערונג פון דעם 18־טען יאָהרהונדערט האָט פערלאַנגט גלייכע רעכט פאַר אַלע בירגער פון איין פאָלק, אָבער ניט גלייכע רעכט פאַר אַלע פעלקער פון איין מדינה. דער איצטיגער נאַציאָנאַלער געדאַנקען איז איהר בכלל געוועזן פרעמד; פאָלק און מדינה זענען געוועזן צונויפגעגאָסען אין איין השגה. אין וועלכער מדינה דו וואוינסט, צו יענעם פאָלק געהערסטו! גלייכע רעכט האָבען די קינדער פון איין פאָלק, די בירגער פון איין מדינה, אַלע איינס וואָס פאַר אַן אמונה זיי זאָלען ניט האָבען: די פראָטעסטאַנטישע, די קאַטוילישע, אפילו די אידישע.

מען קען ניט לייקענען, אַז אָט דער אויפגעקלערטער געדאַנק פון דער אייראָפּעאישער בורזשואַזיע איז געוועזן בנוגע צו די אידען, אַן עדעלער און טיעף רעוואָלוציאָנערער: אידען, דער פער'מיאוס'טער אויסוואורף פון דער מענשהייט, — בירגער פון איין לאַנד, קינדער פון איין פאָלק מיט דעם דייטש, מיט דעם פראַנצויז, מיט דעם איטאַליענער!! פון דעם געדאַנקען אַליין האָט געקענט שיכור ווערען די יונגע אויפגעקלערטע אידישע אינטעליגענץ. נאָך די רדיפות, הריגות און בזיונות, וועלכע מען איז אויסגעשטאַנען אין דעם מיטעלאַלטער און אין דער צייט, ביז „די זון פון השכלה האָט דורכגעשפּאָלטען די געדיכטע וואָלקענס פון דער פינסטערניס", האָט זיך דעם יונגען אידישען דור געמוזט אויסווייזען, אַז די אויפקלערונג איז דער משיח, די גלייכע רעכט מיט אַלעמען — די אויסלייזונג פון גלות, און די פערברידערונג מיט די פעלקער — דער אמת'ער ירושלים.

קינדער פון איין פאָלק, בירגער פון איין לאַנד מיט דעם דייטש, דעם פראַנצויז, דעם איטאַליענער! און וואווינען מעגסטו אומעטום, און האַנדלען מעגסטו מיט וואָס דו ווילסט, און גלויבען מעגסטו אפילו אין דעם טייוועל! אָבער דער ערשטער תנאי דערצו איז: דו זאָלסט זיך אָבזאָגען פון דיין פאָלק און פון דיין לאַנד, דו זאָלסט בפועל ממש ווערען א דייטש, א פראַנצויז, אַן איטאַליענער, דו זאָלסט זיך אסימילירען מיט זיי.

די גרויסע איבערקערעניש אין דעם געדאַנקען פון דער אידישער אינטעליגענץ, וואָס האָט ארויסגערופען דעם צווייטען, וויכטיגען פעריאָד אין אונזער געשיכטע אין גלות, דעם אסימילאַציאָנס־פעריאָד, קען אָבער ניט דערקלערט ווערען אליין דורך די עקאָנאָמישע אינטערעסען פון דעם אידישען סוחר און דורך די בענקעניש נאָך א מענשליכען לעבען פון דער אידישער אינטעליגענץ. „מאָגען“ און „האַרץ“ זענען ניט גענוג אויף צו פערענטפערען די שאלות פון דער מענשליכער געשיכטע בכלל, און נאָך וועניגער טויגען זיי אין גאַנצען צו דערקלערען די טיעף־ערנסטע געשיכטע פון אונזער פאָלק. „שכל“ און „נאַציאָנאַלער געפיהל“ זענען די צוויי אַנדערע, די שטאַרקערע פאַקטאָרען פון דעם היסטאָרישען לעבען.

ווי וויכטיג עס איז ניט געווען פאַר דעם סוחר — גלייך מיט אַלע אַנדערע סוחרים — צו וואווינען אומעטום און צו האַנדלען מיט וואָס ער וויל; ווי טיעף און הייס עס איז ניט געווען דער פערלאַנג פון דעם אידישען אינטעליגענט אויפהערען צו לעבען דאָס לעבען פון א ברודיגען הונט, וועלכען מען בריהט אָב פון יעדען טויער, פון יעדען פערטעל, און אָנהויבען צו פיהלען זיך ווי א מענש, ווי אַן איינגען קינד אין דעם לאַנד, — „מאָגען“ און „האַרץ“ אליין וואָלטען ניט געקענט ארויסברייגען דעם ראַדיקאַלען איבערדרעה אין די געדאַנקען און האָפנונגען פון דעם אידישען פאָלק: „מאָגען“ און „האַרץ“ האָבען שוין לאַנג גע׳טענה׳ט צו דעם אידישען פאָלק אין גלות, אז זיין לעבען איז אַן אייביגע פּלאָג; אָבער דער איד האָט געלאַכט פון דעם מאָגען און גובר געווען דאָס האַרץ.

כל זמן דאָס נאַציאָנאַלע געפיהל האָט נאָך געקענט האָבען דעם שכל אויף זיין זייט; כל זמן דער שכל האָט מיט פילאָזאָפישע

פשט׳לעך נאָך געקענט בעווייזען, אז משיח און וואונדער זענען ניט קיין קראַנקע דמיונות, אויסגעשפּונען פון א צורודערטער פאַנטאַזיע, נאָר אמת׳ע כוחות, וואָס ליגען פערבאָרגען אין דעם ווילען פון דעם בעשעפער, האָט די אידישע אינטעליגענץ געקענט גלויבען, אז ער, דער בעשעפער, וועט ווען עס איז אויסלייזען מיט א מאָל, כדי אויפ׳ס ניי אויפצובליהען צו א נייעם לעבען, זיין היילינ פאָלק, וואָס האָט אזוי פיעל געליטען אין זיין נאָמען, מיט אזוי פיעל קרבנות געבליבען טריי צו איהם.

ערשט ווען דער מענשליכער געדאַנק האָט צום סוף פון דעם 18־טען יאָהרהונדערט מיט אן אייזערנער קראַפט אויסגעשמידט די אידעע פון דער אייביגקייט פון די נאטור־געזעצן, ערשט יעמאָלט ווען דער שכל האָט שוין ניט גע־קענט מעהר פערענטפערען די האָפנונגען פון דעם אידישען פאָלק, האָט דאָס אידישע נאציאָנאלע געפיהל, וואָס האָט אויפגעבויט אלע זיינע פלענער אויף דעם אונמעגליכען פונדאמענט פון משיח און וואונדער, געקריגען א קלאַפּ, וואָס האָט איהם אין גאַנצען פער־טומעלט, און „מאָגען״ און „הארץ״ האָבען נובר געווען איבער איהם...

גענוג צו זיין א בן־מלך אין דער פאַנטאזיע, א ברודיגער הונט אין דעם לעבען! ציוויליזאציע איז דער שם המפורש, וואָס וועט פוןביידען מאכען א מענשען, ניט קיין בן־מלך און ניט קיין הונט, א מענשען, גלייך מיט אלעמען, מיט דעם דייטש און דעם פראַנצויז! לאָמיר דעריבער אָנווענדען אלע כוחות, כדי אריינצוברענגען די ציוויליזאציע און בילדונג אין די פערוואָר־פענסטע ווינקעלעך פון אונזער לעבען, לאָמיר אויסרייניגען זיי און אויסשאָבען פון זיי אלץ, וואָס איז אָנגעוואקסען אין דעם ערשטען פעריאָד פון אונזער לעבען אין גלות... לאָמיר זיך אַסימילי־רען מיט די פעלקער....

דער ערשטער פעריאָד, דער נאציאָנאל־רעליגיעזער, איז געווען אויפגעבויט אויף דעם פונדאמענט פון „ישראל ואוריתא חד הוא״, דאָס אידישע פאָלק און די אידישע תורה איז איין זאך. דער צווייטער, דער אסימילאטאָרישער פעריאָד, האָט געמאכט א תל פון דער „אוריתא״ און האָט ממילא געמוזט מאכען א תל פון דעם

„ישראל“, וואָס איז היסטאָריש געווען געצוואונגען צו פערבינדען זיין גורל מיט דעם גורל פון אזא מעטאפיזישען געדאנק, וועלכער האָט געמוזט פריהער אָדער שפּעטער דערוואָרגען ווערן פון דער וויסענשאפט.

3.

דער וואָס קוקט מיט אָפענע אויגען אין דער געשיכטע פון דעם אידישען פאָלק, יענעם איז ניט שווער איינצוזעהן, אז דער אסימי־לאציאָנער פעריאָד איז שוין, דאנקען גאָט, אריבער. אין רוסלאנד האָבען די אסימילאטאָרען אויפגעהערט צו שפּיעלען א וועלכע עס איז ראָליע אין דעם עפענטליכען אידישען לעבען. זייער קול ווערט איצטער פערהילכט דורך אנדערע, נייע, יונגע שטימען, אין וועל־בע עס הערט זיך דער שטורעמדיגער אויסגעשריי פון דעם אויפ־געוועקטען אידישען נאציאָנאלען געפיהל. עס איז ניטאָ איצטער קיין איין איינציגע אידישע פּארטיי אין רוסלאנד, וואָס זאָל אָפען ארויסטרעטען מיט דעם אידעאל פון צונויפגיסען דאָס אידישע פאָלק מיט אלע אנדערע פעלקער; עס איז ניטאָ קיין איין איינ־ציגע אידישע פּארטיי אין רוסלאנד, וואָס זאָל ניט האָבען אויפ־געשריבען אויף איהר פאָהן די נאציאָנאלע אינטערעסען פון דעם אידישען פאָלק. ווי די פּארטייען זאָלען ניט אויסטייטשען אָט די נאציאָנאלע אינטערעסען, אויף וועלכען אופן זיי זאָלען ניט אויס־פּשט'לען דעם „פּארוואָס“, וועלכער צווינגט זיי צו זיין נאציאָנאל, — אלע האָבען זיי נאָר איין ציעל אין זינען, און טראכטען וועגען נאָר איין זאך: ווידער אריינצונעהמען אין די אייגענע הענד דעם גורל פון דער אידישער געשיכטע און נאָך אויף א לאנגער־לאנגער צייט זיין די בעלי־בתים פון א זעלבסטשטענדיגען אידישען לעבען. די ערשטע חובבי־ציון, מיט ליליענבלום'ען און פינסקער'ן, האָבען געמאכט דעם אָנהויב*), האָבען קלאָר און שארף ארויסגעזאָגט דעם פּרינציפּ פון אונזער איצטיגען פעריאָד — דעם פּרינציפּ פון „זעלבסט־עמאנסיפּאציע“, פון דער ווידערבעלעבונג פון דעם אידישען פאָלק, און דאָס לעבען האָט געצוואונגען אלע אנדערע פּארטייען פריהער אָדער שפּעטער ארויפצוגעהן אויף דעם וועג, אויף וועלכען זיי האָבען זיך געשטעלט.

אויף וויפיעל דער אסימילאציאָנער געדאנקען האָט איצטער פערלאָרען יעטוועדען קרעדיט אין דער אידישער געזעלשאפט אין רוסלאנד, קען מען זעהן פון א קליינעם, אָבער זעהר קלאָר רעדענדען פאקט. מיט א פאָר חדשים צוריק האָב איך אָבגעדרוקט אין „פאָלק" און אין „פריינד" א קליינע שטודיע וועגען דער שאלה, אויב דאָס אידישע פאָלק קען ווען עס איז פערשווינדען, אין וועלכער איך האָב, פערשטעהט זיך, מיך בעמיהט צו בעווייזען, אז דאָס אידישע פאָלק קען ניט איינגעשלונגען ווערען פון די ארומיגע פעלקער. דער רוסיש־אידישער זשורנאל „וואָסכאָד", דער אמאָליגער הויפט רעדעל־פיהרער פון די אסימילאטאָרען, האָט געבראכט עטליכע שטיקלעך פון דעם ארטיקעל און האָט זיך ניט געקענט איינהאלטען פון ארויסצואווייזען זיין פערוואונדערונג, וואָס איך געפין נאָך איצטער פאר נויטיג צו שרייבען אנקעגען דער אסימילאציע! אזוי טיעף בעגראָבען אין דר'ערד ליגט איצטער דער אידעאל, וואָס האָט מעהר ניט, ווי מיט א פאָר צעהנדליגע יאָהרען צוריק געוועלטיגט איבער די מוחות פון דער אידישער אינטעליגענץ און געפיהרט די גרענדע אין דעם עפענטליכען אידישען לעבען.

דער אסימילאציאָנער פעריאָד איז נאָך צו נאָהענט צו אונז, און דער נייער דריטער פעריאָד, די ווידעראויפלעבונגס־צייט, איז נאָך צו יונג, דער היסטאָריקער זאָל שוין איצטער קענען אויסרעכענען אלע סבות, וואָס האָבען אויף טויט פערוואונדעט דעם ערשטען אידעאל און ארייגעשפריצט אזוי פיעל לעבען אין דעם צווייטען. ווי איטליכע היסטאָרישע פאסירונג, האָט אויך דער איבערבייט אין די געדאנקען פון דער אידישער אינטעליגענץ געהאט א גאנצען הויפען סבות, וואָס זענען געווען ארומגענומען דורך איין איינציגען אייזערנעם רייף. אין דעם פאל איז דער אייזערנער רייף, נאָך מיין מיינונג, געווען די אָבמינטערונג פון דעם אידישען נאציאָנאלען געפיהל, וואָס איז שטענדיג געווען דער אָנפיהרער פון דער אידישער געשיכטע, וואָס איז קיין מאָל ניט אויסגעשטאָרבען אין איהר און וואָס איז מעהר ניט ווי געלעגען א פער'חלש'טער אין דער גאנצער צייט פון דעם אסימילאציאָנעם שווינדעל.

---

*) פערגלייך דעם ארטיקעל: „דער בעגין פון דער אידישער ווידעראויפלעבונג".

עס איז מיט דעם נאַציאָנאַלען געפיהל, מיט דעם חשק אַ פיהרען אַן אייגענעם נאַציאָנאַלען לעבען ביי אַ גאַנצען פאָלק, ווי מיט דעם לעבענס־געפיהל, דעם חשק צו לעבען ביי איין איינ־צעלנעם מענשען. עס טרעפט צייטען, — ניט קומען זאָלען זיי! — ווען די לעבענס־ענערגיע ווערט אַזוי אָבגעשוואַכט און פער'חלש'ט, אַז דאָס לעבען ווערט נמאס ומאוס, די הענד הויבען זיך ניט עפּעס צו טהאָן, און דער קאַלטער שכל בעגיסט מיט גרינע גאַל איטליכען לעבענס־צוועק, ווי הויך ער זאָל ניט זיין, ווי נויטיג ער זאָל ניט זיין, וויפיעל הנאה ער זאָל ניט ברענגען אין אַנדערע צייטען. אַן איין־קאַלטער „צוליעב וואָס — צוליעב ווען?" שטעלט זיך אַוועק צווישען דעם מענשען און זיין טאָן, מאַכט פערגליווערען יעדען טראָפּען לוסט, לעשט אויס אַלע פייערען און פערטרייבט דעם מענשען, אַ צונויפגעהויקערטען, אין אַ קאַלטען פינסטערען ווינ־קעל, פון וועלכען ער קוקט מיט אַ פערפראָרענעם בליק אויף דעם גאַנצען פערקאָכטען טומעל פון די אין דעם לעבען פערטאָנענע מענשען.

יאָגען זיך נאָך רייכקייט? צוליעב וואָס — צוליעב ווען? בדי אָנצושטאָפּען דעם בויך און אָנגרייטען דעליקאַטעסען פאַר די ווערים?

אויסבילדען דעם מוח און אויספיינערען די געפיהלען דורך וויסענשאַפט און קונסט? צוליעב וואָס — צוליעב ווען? אַקו־ראַט ווי די ווערים וואָלטען מאַכען אַ חלוק צווישען דעם רמב"ם'ס מאַרך מיט יהודא הלוי'ס נערווען און דעם מאַרך און נערווען פון אַן אידיאָט!

רעוואָלוציע? סאָציאַליזם? צוליעב וואָס — צוליעב ווען? בדי אַלע זאָלען אין גיכען דערזעהן פאַר זייערע אויגען דעם טויר־טען ענטפער אויף די אַלע לעבענס־שאלות, די וויסטקייט און די נאַרישקייט פון דעם אויסגעפוצטען הבל הבלים, וואָס מיר, מענ־שעלעך, רופען אָן „לעבען"...

אָבער קוים כאַפּט דאָס לעבען אַזאַ קהלת'על פאַר'ן קאָלנער, גיט איהם אַ ריס פון זיין ווינקעל און גיט איהם אַ שליידער אין לעבען, — אפשר דער איינענער הונגער, אפשר דאָס שוואַכע וויי־נען פון אַ פערלאָזענעם יתום אין וויעג, וועמענס לעבענסליכט עס

האַלט ביים פערלעשען, — און דער גאַנצער פעסימיזם פליהט פאַנאַנדער, ווי אַ וויסטער חלום. די לעבענס־ענערגיע הויבט אָן ווידער צו שפּיעלען, און דערזעלביגער מענש, וועלכער האָט פערלאָרען דעם „צוליעב וואָס" אין רייכקייט, וויסענשאַפט און פּראָגרעס, געפינט אַ תירוץ מספּיק פאַר זיין חשק... צו קעהרען דעם שנעע פון די גאַסען אָדער גראָבענס צו גראָבען, כדי צו דערהאַלטען זיין אייגען לעבען אָדער דאָס לעבען פון דעם עופ'עלע, וואָס האָט איהם פערנומען פאַר'ן הארצען. די לעבענס־ענערגיע שפּיעלט זיך אַלץ מעהר פאַנאַנדער, און ער כאַפּט שוין אויך אַ טענצעל אין דעם לעבענס־קאַראַהאָד.

דאָסזעלביגע איז אויך מיט דעם ווידעראויפלעבען פון דער נאַציאָנאַלער ענערגיע. דאָס אייגענע אידישע לעבען, אריינגעקוועטשט אין דעם אייגגען אייזערנעם שטייגעל פון „ישראל ואוריתא חד הוא", אין דעם דומפּפען ווינקעל פון דער אידישער רעליגיאָן, איז נמאס ומאוס געוואָרען פאַר דער אידישער אינטעליגענץ. דער חשק צו אַן אייגענעם לעבען איז פערשוואונדען, און אויף אַלע פּלענער ווידעראָבצולעבען דאָס אידישע פאָלק, האָט זי געמוזט קוקען מיט דעמזעלבען פערגליווערענדיגען, אייז־קאַלטען „צוליעב וואָס — צוליעב ווען?", מיט וועלכען דער מענש מיט אָבגעשוואכטער לעבענס־ענערגיע קוקט אויף די „משונה ווילדע משוגעת" פון דעם גאַנצען זיין אויף דער וועלט.

אַן אייגען לאַנד? צוליעב וואָס — צוליעב ווען? אפשר האָבען זיך אייך קרבנות מיט כהנים פערוועלט? אַן אייגענע קולטור? נאָך ווייטער שמיערען די קיוט, וואָס האַלט אונז צוגעשמידט צו אונזערע פינסטערע געטאָס? אַ בעסערע ערציהונג פאַר אידישע קינדער? וואָס מיר אידיש? ווען מיר אידיש? אָבער קוים האָט די געשיכטע מיט איהרע אייזערנע ריטער גענומען שטראָפען די אינטעליגענץ פאַר איהר אנטלויפען פון דעם אידישען פאָלק, קוים האָט דער טיאָמקערער טייל פון איהר דערשפּירט דעם ערשטען פייערדיגען שמיץ פון די פּאָגראָמען, ווי דער גאַנצער נאַציאָנאַלער פעסימיזם איז ביי איהם צופלויגען געוואָרען ווי רויך...

און די געשיכטע האָט ניט אויפגעהערט צו שמייסען, ביז די

גאַנצע רוסיש־אידישע אינטעליגענץ האָט זיך געכאַפּט פאַר'ן קאָפּ און איז אַרויסגעלאָפען, אַ צוטומעלטע, פון איהר קאַלטען, פינס־טערען אַסימילאַציאָנס־ווינקעל.

וואו זענען אַהינגעקומען די טויזענדער אַרגומענטען און ראיות, אַז דאָס אידישע פאָלק איז שוין לאַנג פערשוואונדען, מוז פער־שווינדען, זאָל פערשווינדען? אין וועלכע ביכער האָט מען אָב־געפרעגט די אַנטראָפּאָלאָגיע, עטנאָלאָגיע, סאָציאָלאָגיע און שווינדאָלאָגיע (געשיכטס־פילאָזאָפיע בלע"ז), וואָס האָבען מיט איי־זערנע געזעצען פון דער וויסענשאַפט בעוויזען די ריכטיגקייט פון דעם אַסימילאַציאָנעם אידעאַל? וואָס ביכער! דאָס אידישע נאַ־ציאָנאַל־געפיהל האָט זיך אַ צאַפּעל געטאָן, די אידישע לעבענס־ענערגיע האָט זיך פאַנאַנדערגעברענט, און אונזערע טעאָרעטיקער לויפען, פערסאָפּעטע, נאָך דעם לעבען און האָבען קיין צייט ניט צו בעווייזען די נויטיגקייט און קלוגקייט פון דעם, וואָס דאָס לעבען טוט. און אַז איינער קומט צולויפען מיט אַ שמחה: ער האָט געבראַכט אַרגומענטען, וואָס דערלאַנגען, ווי ער מיינט, מיט אַ גובערנאַטאָר אין זייט דער גאַנצער אַסימילאַציאָנער טעאָריע, בע־ווייזענדיג, אַז דאָס אידישע פאָלק קען ניט פערשווינדען, קוקט מען שוין אויף איהם מיט אַ גוט־מוטיגען שמייכעל:

— „ט'זיך אויסגעשלאָפען! נו־נו, ווייז אהער, לאָז זיך וואל־גערען, אפשר וועט צוניץ קומען"... דאָס לעבען האָט שוין אי־בערגעשריטען דעם אַסימילאַציאָנס־פּעריאָד אין רוסלאַנד. די ווי־דעראויפלעבונגס־צייט בליהט שוין כמעט אומעטום, וואו אידען וואוינען, און איהרע ערשטע בלומען זעהט מען שוין דאָ, און דאָר־טען אפילו אין אַמעריקאַ...

קאָן דאָס אידישע פאָלק פערשווינדען? *)

איינער א וויצלינג האָט אמאָל געזאָגט, אז די בעסטע סגולה צו קאָפּ־וועהטאָג איז — קעפּפען, אראָבנעהמען דעם קאָפּ.

און אין דער אמת'ן: מיט אַלע ראיות פון דער לאָגיק און מיט אותות ומופתים פון דער נאַטור־וויסענשאַפט קען מען בעווייזען קלאָר ווי דער טאָג, אז ווי נאָר דער קאָפּ ווערט אָבגעשיידט פון דעם גוף, אזוי מוזען אין א קורצער צייט פערשווינדען — ניט וואָס קאָפּ־וועהטאָג, אפילו אַלע אַנדערע איינגעוואָרצעלטע און פערעלטערטע קרענק.

קעפּפען איז די ראַדיקאַלסטע סגולה, און ס'איז דעריבער קיין חדוש ניט, וואָס א סך פון אונזערע „ראַדיקאַלע" יונגע־לייט ווילען אָנווענדען אָט דאָס מיטעל אויך געגען אַלע ליידען און חלאת'ן, וואָס פּלאָגען אונזער פאָלק אין א משך פון באַלד צוויי טויזענד יאָהר. לאָז דאָס אידישע פאָלק צונויפגיסען זיך מיט אַלע פעלקער, לאָז עס אינגאַנצען פערשווינדען, און אינאיינעם מיט איהם וועלען אין א קורצער צייט פערשווינדען אי דער הארצוועהטאָג, וואָס מיר האָבען וועגען זיין לאַגע, אי דער קאָפּ־וועהטאָג, וואָס מיר האָבען געקראָגען פון דעם שטענדיגען טראַכטען, ווי אזוי פּטור צו ווערען פון איהר. אוים אידען — אוים אידישע צרות!

עס פערשטעהט זיך, אז קיינער וואָלט ניט געהאַט די העזה פאָרצושלאָגען אזא שאַרף מיטעל, אויב מען וואָלט נישט געלעבט אין דעם זיסען גלויבען, אז עס קען אויסגעפיהרט ווערען, ווען ניט באַלד, אין אונזערע טעג, איז אין דער ווייטערער צוקונפט, וואָס מיר קאָנען האָפען מיט'ן אויג.

און ניט נאָר אונזערע פייערדיגע חסידים פון דער „צונויפגיסונגס„־טעאָריע, אפילו א סך פון זייערע פערביטערטע געגנער, די אידישע נאַציאָנאַליסטען, גלויבען באמונה שלמה, אז דאָס לעבען

*) „פאָלק" און „פריינד", 1906.

פון דעם אידישען פאָלק אין גלות העננט אויף א האָהר, אז דאָס גאַנצע אידישע פאָלק שטעהט אין סכנות נפשות, און אויב עס זאָל אונז חלילה נישט איינגעבען זיך, אָט דוקא שוין, אויפ׳ן שטעל ארויסרייסען עס פון גלות, — מעגען מיר זיך זעצען שבעה נאָך אונזער נאַציאָן.

איך וויל אין מיין היינטיגען ארטיקעל ניט אריינלאָזען זיך אין א חקירה, אויב עס וואָלט געווען א יושר, אז דאָס אידישע פאָלק זאָל לגמרי פערשווינדען, אָדער עס וואָלט געווען בעסער, סיי פאר אונז, אידען, סיי פאר דער גאַנצער מענשהייט, אז דאָס אידישע פאָלק זאָל זיך פערשאפען די מעגליכקייט צו לעבען א נאָרמאַלעם פאָלקס-לעבען, מיט אַלע מענשען צוגלייך. היינטיגס מאָל אינטערעסירט מיך נאָר איין פונקט, וועלכען עס האָבען בשותפות די „צוניופגיסער" און די בחפזונ׳דיגע נאַציאָנאַליסטען, — זייער שותפות׳שער גלויבען, אז דאָס לעבען פון דעם אידישען פאָלק האַלט זיך אויף א האָהר.

געוויס קען מען ניט לייקענען, אז דאָס לעבען פון יעדעם איינצעלנעם אידען אין גלות שטעהט אין סכנות נפשות, ניט נאָר איצט אין רוסלאַנד, נאָר כמעט אומעטום אין אַלע לענדער, וואו אידען וואוינען אין מאַסען, צוזייהט און צושפּרייט צווישען פרעמדע פעלקער. קיינמאָל קען מען ניט זיין זיכער, אז עס וועלען נישט, כמעט ווי פון העלער הויט, אויפהויבען זיך בייזע ווינטען, וואָס וועלען דאָ אָדער דאָרטען פונאַנדערבלאָזען די אייביגע שנאה צו אונזער פאָלק צו א גהינם׳שען פייער פון שחיטות און הריגות, אין וועלכע א צאָהל אידען וועלען פאַלען פאר א קרבן מעהר נישט ווי דערפאר, וואָס זיי האָבען געטאָן די גרויסע נארישקייט זיך אויסצוקלייבען אידישע עלטערען. אָבער אַזעלכע הריגות, ווי גרויס עס זאָל ניט זיין די צאָהל פון זייערע קרבנות, קענען קיינמאָל נישט אויסראָטען אונזער פאָלק. מיט׳ן שווערד קען מען אונז נישט בייקומען. צום גליק אָדער צום אומגליק זענען מיר צוזייהט און צושפּרייט אין פערשיעדענע לענדער, און עס איז זיך זעהר שווער פאָרצושטעלען, אז אַלע פעלקער זאָלען ווען עס איז מאַכען יד אחת, אויסצופיהרען די טייוועלשע פאַנטאַזיע פון דעם אַלטען המן: „להשמיד, להרוג ולאבד את כל היהודים ביום אחד". דער גלות,

ברוך הוא, שפיעלט מיט אונז שטענדיג זיין „קאמער־קאמער־הויז. גנעה ווידער ארוים"... מען פערטרייבט אונז פון איין ווינקעל — ערשט, געלויבט איז זיין ליעבער נאָמען! — עס איז שוין דאָ אן אנדער ווינקעל, וואוהין מיר קענען אנטלויפען. שלאָגט מען אונז אין רוסלאנד, לויפען מיר אין די פעראייניגטע שטאאטען פון אמע־ריקא, און ביז אין אמעריקא וועלען אריבער די „האָניג־וואָכען" פון דער אידישער עמיגראציע און דער אנטיסעמיטיזם וועט קומען צו זך און וועט זיך צונויפקלייבען מיט די כוחות, וועט דאָס געדויערען ניט ווענינער, איידער די צייט, וואָס אונזערע האָניג־וואָכען האָבען געדויערט אין פוילען, און צו יענער צייט וועלען מיר קענען צוריק אריבערלויפען אין די פעראייניגטע שטאאטען פון רוסלאנד, אָדער קיין יאפאן, אָדער אין איינע פון די שווארצע רעפובליקען פון אפ־ריקא. ארץ־ישראל וועלען מיר, פערשטעהט זיך, אויסמיידען מיט אלע כוחות, ווייל דער גאנצער קונץ פון אונזער „קאמער־קאמער־הויז"־שפיעל איז — מען זאָל זיך חלילה נ י ש ט ארייננכאפען אין דעם ווינקעל...

אָהן ליצנות גערעדט, איז אונזער צוזייאונג צווישען די פער־שיעדענע פעלקער געווים געוועזן איינס פון די היסטאָרישע מיטלען, דורך וועלכע אונזער פאָלק איז פערהיט געוואָרען פון די ארבע מיתות בית־דין, וואָס זענען געלעגען — און ליגען נאָך אפשר עד היום — אָנגעגרייט פאר אונז אין אלע לענדער, ביי אלע פעלקער.

אָבער בעת מען רעדט וועגען פערשווינדען פון דעם אידישען פאָלק און בפרט ווען מען הערט דעם „צונויפגיסער" ריידענדיג וועגען דעם, מיינט מען דערביי ניט דעם געוואלטזאמען טויט דורך פרעמדע אכזריות, נאָר דעם נאטירליכען טויט דורך פרעמדע איידעלקייט און אייגענעם וואוילטאָג. עס וועט זיין א צייט, — און זי נעהענטערט זיך צו אונז מיט ריעזען־שריט, — ווען די בייזע ווינטען וועלען אויפהערען, די זון פון מענשען־ליעבע וועט בע־שיינען די וועלט, און דער אידישער וואנדרער, וואָס האָט זיך אין דעם שלעכטען וועטער שטארקער איינגעוויקעלט אין זיין נאציאנא־לען מאנטעל, וועט א דערוואַרימטער, מיט שמחה אראָבוואַרפען איהם פון די אקסלען, צוברעכען דעם וואנדער־שטעקען, צעוואַר־פען זיך אין דער לענג און אין דער ברייט און צושמעלצען ווערען

פאר תענוג, ווי עס ווערט צושמאָלצען אויפ'ן הויף א פערוואלגערט, מיט שמוץ בעדעקט שטיקעל אייז, ווען דער הויף ווערט ריין גע־מאכט און די פרעהליכע זומער־שטראהלען רינגלען עס ארום און קושען איהם אויס די קאלטקייט פון זיין הארצען.

אייגענטליך, איז אָט דער געדאנק מעהר נישט ווי דער אינגס־טער זוהן פון דעם אלטען געדאנק, וואָס כמעט אלע געשיכטס־שריי־בער פון דעם אידישען פאָלק האָבען געוואָלט בעווייזען דורך די פאקטען פון דער געשיכטע, און וואָס זאָגט מיט גרויס גדלות, אז זינט עס איז געפאלען די אידישע מלוכה, איז מיט איהר אויך אָבגעשטאָרבען דאָס אידישע פאָלק, און אז דאָס אידישע פאָלק איז די גאנצע צייט ארומגענאנגען ווי א טויטער אין כף הקלע דערפאר, ווייל די ערד האָט עס ניט גענומען, ד. ה. ווייל די איינוואוינער פון דער ערד האָבען עס שטענדיג ארומגעטריבען פון איין אָרט צו דעם צווייטען. דער איד האָט זיך דערהאלטען דורך זיין אָבגע־זונדערטקייט פון אלע אנדערע פעלקער, און די אָבגעזונדערטקייט זיינע איז געוואקסען דאָרטען און יעמאָלט, וואו און ווען מען האָט עס רודף געווען, און פלעגט ווערען שוואכער אָדער כמעט אינגאנ־צען פערשווינדען דאָרטען און יעמאָלט, וואו און ווען דאָס ארומיגע לעבען איז געווען פריינדליך צו איהם.

נאָך אין דעם יאָהר 1887 בין איך אין א רוסישער ארבייט: („געדאנקען איבער דעם געשיכטליכען גורל פון'ם יודענטום") ארויסגעטרעטען אנטקעגען אָט דעם כלל, וואס איז ארויסגעשטעלט געוואָרען פון די אסימילאציאָנע געשיכטס־שרייבער און איז אריבער־גענומען געווארען כמעט פון אלע פאָרשער פון דער אידישער גע־שיכטע. איך האָב מיט היסטאָרישע פאקטען מיך געמיהט צו בעווייזען, אז דאָס אידישע פאָלק האָט זיך דערהאלטען אין גלות ניט דערפאר, ווייל די געשיכטע האָט עס שטענדיג געהאלטען אויפ'ן אייז אין א צושטאנד פון אייביגער פערפראָרענקייט. דאָס אי־דישע פאָלק האָט זיך ניט נאָר ערהאלטען אין גלות, נאָר אויך גע־לעבט און זיך ענטוויקעלט, און האָט ארויסגעבראכט גרויסע דענ־קער, מענשען פון וויסענשאפט און פּאָעטען, ווייל עס האָט געהאט גענוג נאציאָנאלע לעבענס־ענערגיע אין זיך, אויסצוארבייטען אַן אייגענע אינווייניגסטע ווארימקייט, וואס זאָל עס בעשיצען פון דער

אייז־קאַלטער אַטמאָספערע, אין וועלכער איהם איז אויסגעקומען צו לעבען. און אומעטום, וואו די אַטמאָספערע פלעגט ווערען פריינדליכער און וואַרימער צו איהם, פלעגט אַלץ שטאַרקער ווערן זיין אייגענע נאַציאָנאַלע שאַפונגס־קראַפט, מיט אַלץ מעהר התמדה פלעגט עס אויסבויען אָט דעם קינסטליכען בנין פון קבלה, למדנות און שולחן־ערוך, וואָס האָט איהם געגעבען די מעגליכקייט צו פיהרען זיין אוננאַטירליכען און נישט־נאָרמאַלען לעבען פון א נאַציאָן אָהן א לאַנד און וואָס וועט קענען איגנאַנצען אראָבגעטראָגען ווערען ערשט דעמאָלט, ווען עס וועט ווידער קענען לעבען א נאָרמאַלעם, נאַציאָנאַלעם לעבען ווי אַלע פעלקער.

די גרעניצען פון מיין היינטיגער אַרבייט דערלאָזען מיר ניט, נאָכאמאָל אויפצונעהמען דעם קריעג אַנטקעגען דעם נאָר־וואָס דערמאָהנטען „כלל גדול“ פון דער אידישער געשיכטע. לאָמיר לאָזען די געשיכטע אָן א זייט און גוט צוקוקען זיך צו דעם, וואָס קומט פאָר פאַר אונזערע אויגען אין אונזער אייגענער צייט.

אין קיין לאַנד, וואו אידען וואוינען, איז נאָך דאָס אידישע פאָלק ניט פערשוואונדען און אויב עס איז דאָ א לאַנד, וואו פון דעם אידישען פאָלק האָט, לויט אַלע טעאָריען פון דער אַסימילאַציע, נישט בעדאַרפט בלייבען א שריד ופליט, איז דאָס געוויס האָלאַנד. האָלאַנד האָט פריינדליך געעפענט איהרע אָרעמס פאַר די אידען נאָך מיט א פאָר הונדערט יאָהר צוריק, און זיי האָבען דאָרטען קיין איינמאָל נישט קיין איין איינציגע „גזירה“ ניט געהאַט אויסצושטעהן. דער האָלענדישער קעניגליכער הויף — קעניגליכע הויפען זענען כמעט אומעטום דער אָרט, פון וועלכע עס ווערען אַרויסגעלאָזען די בייזע אַנטיסעמיטישע שטורם־ווינטען, — דער האָלענדישער קעניגליכער הויף האָט אויסגעאַרבייט א טראַדיציע פון אידען־ליעבע, וואָס האַלט אָן ביז אויף אונזערע טעג. אַלע יאהר מאכט דער קעניג אָדער די קעניגין אן אָפיציעלען וויזיט אין די אידישע שוהל פון אַמסטערדאַם, כדי יאָהר אויס, יאָהר איין צו פערזיכערען די אידען, אז די פריינדשאַפטליכע געפיהלען צו זיי זענען ניט אויסגעלאָשען אין די הערצער פון די הערשענדע פון דעם הויז אָראַניען. בעת אין רוסלאַנד האָבען זיך פונאַנדערגעדרענט די ערשטע מהומות געגען אידען, אין דער צייט פון אלעק־

סאַנדער דעם דריטען, איז ווילהעלם דער דריטער פון האָלאַנד עקסטרא געקומען מנחם־אבל זיין דאָס אידישע פאָלק און עפענט־ליך ערקלערען, אז „ווילהעם דער דריטער איז ניט אלעקסאַנדער דער דריטער". די אידען זענען אויך שוין פון לאַנג אָן אויסגע־גליכען געוואָרען אין אַלע זייערע רעכט מיט די האָלענדער ; דער איד האָט שוין פון לאַנג אָן אָנגענומען די האָלענדישע שפּראַך און האָט ניט קיין אייגענעם זשאַרגאָן, — און אידען וואוינען דאָר־טען אין זעהר אַ קליינער צאָהל, — קורץ, האָלאַנד איז דער אי־דישער גן־עדן, ווי עס קען זיך נאָר אויסמאָלען די היציגסטע פאַנ־טאַזיע פון אַ „צונויפגיסער".

האָבען זיך דאָרטען די אידען צונויפגעגאָסען ?

פאָהרט אריבער קיין האָלאַנד מעהר נישט ווי אויף אַ פּאָר טעג, שפּאַצירט זיך דורך דאָס ג ע ט אָ פון אַמסטערדאַם, דורך דאָס ג ע ט אָ פון ראָטערדאַם, און עס וועט אייך קאַלט ווערען אין די אָדערען. סטייטש : מעהר נישט ווי הונדערט טויזענד אידען אין גאַנץ האָלאַנד, וואָס ריידען אַ שענעם האָלענדיש — און זיי לעבען גאָרניט צוזייהט. ניט פונאַנדערגעוואָרפען איבער'ן גאַנצען לאַנד, נאָר צונויפגעהויקערט אין צוויי גרויסע געטאָס ! און נאָך וואָס פאַר אַ לעבען ! בערדיטשעוו און העסטער סטריט אין ניו־יאָרק זענען אַ גאָלד לגבי די איינגקייט, דעם שמוץ, דער אָב־געשלאָסענקייט און פערלאָזענקייט, וואָס הערשט אין דער רייכסטער, געבילדעטסטער און אַ ס י מ י ל י ר ט ע ס ט ע ר אידישער גע־מיינדע פון אַמסטערדאַם...

מילא, וועגען די גרויסע גליקען, מיט וועלכע די אַסימילאַציע האָט אונז בעשערט אומעטום און בפרט אין האָלאַנד, וועלען מיר ווען עס איז ריידען באריכות. איצט איז אונז וויכטיג צו בעווייזען, אז די אַסימילאַציע, די אויסערליכע אויסגלייכונג מיט דעם האָ־לענדער און די בעסטע בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג, וועלכע עס קען נור געבען אויף דער וועלט, האָט ניט געפיהרט צו „צונויפ־גיסונג", צו אויסמישונג מיט דער איבעריגער בעפעלקערונג. צווי־שען אידען און ניט אידען שטעהט אַלץ נאָך אַ וואַנד, וואָס שיידט זיי אָב איינע פון די אַנדערע, אַקוראַט אַזוי גוט ווי אין אַלע אַנ־דערע לענדער, וואו די גלייכבערעכטיגונג איז נאָך ניט אינגאַנצען

דורכגעפיהרט געוואָרען און וואו די אַסימילאַציע איז נאָך ניט דער־גאַנגען אַזוי ווייט.

און ווי אין דער אמת'ן ווילט איהר, אַז עס זאָל פערשווינדען די וואַנד צווישען אידען און אַנדערע פעלקער? דורך וועלכע כחות, האָפט איהר, וועט די שייד־וואַנד צוריסען ווערען?

דאָס איינציגע מיטעל, אידען זאָלען פערשווינדען איז — יעדער איד זאָל נעה־מען א גויש ווייב, יעדע אידישע טאָכטער זאָל חתונה האָבען פאַר א ניט־אידען. קאָנט איהר דאָס ניט אויספיהרען, קוים דערלאָזט איהר, אָדער איהר מוזט דערלאָזען, אידען זאָלען זיך מתחתן זיין צווישען זיך, וועלען אייך ניט העלפען אַלע סגולות פון דער אַסימילאַציע; די אידישע ראַסע וועט בלייבען און מיט איהר וועט אויך בלייבען דער גרויסער ראַ־סען־אונטערשיעד צווישען דעם איד און דעם ניט־איד, די אייביגע וואַנד, וואָס טיילט איהם אָב פון די אַנדערע פעלקער און וואָס לאָזט איהם ניט פערשווינדען.

איך געדענק איצט ניט, אויף וועלכע פון די מיטעלמעער־אינז־לען עס לעבען א פאָר טויזענד אידישע משפחות, וואָס האָבען נאָך אין דער צייט פון דער אינקוויזיציע אָנגענומען דעם קאַטוילישען גלויבען. אין אַלץ זענען זיי געוואָרען גלייך צו זייערע אַרומיגע שכנים: אין דער שפראַך, אין דער אמונה און די מנהגים. און פונדעסטוועגען זענען זיי ניט פערשוואונדען, פונדעסטוועגען זענען זיי געבליבען פערשיעדען פון זייער אַרומיגע שכנים, ווי עס זענען פערשיעדען צוםביישפיעל דער אירלענדער פון דעם ענגלנדער, אַנט־קעגען וועלכען ער קעמפפט איצט פאַר פּאָליטישע אויטאָנאָמיע. די אידישע קריסטען זענען געבליבען נאָך זייער ראַסע נאָך אידען, ווייל זיי האָבען זיך נישט מתחתן געווען מיט די ניט־אידען, ווייל א פעלקער־צונויפגיסונג איז נאָר מעגליך אויף דעם יסוד פון ראַסען־פערמישונג, אויף דעם יסוד פון אויסגעמישטען חתונה־האָבען, און אויף וויפיעל איך קאָן נאָר חאַפּען מיט'ן אויג די איצטיגע לאַגע און די ווייטע צוקונפט, זעה איך אין *ערגיץ נישט קיין איין איינציגע קראַפט,* וואָס זאָל קאָנען אויף א נאַטירליכען אופן פיהרען דערצו — אידען זאָלען זיך נעהמען מיט

אַלע כלים פאַר פערמישטע חתונות, כדי איין מאָל פאַר אַלע מאָל פּטור צו ווערען פון זייער זיין אויף דער וועלט. איך זעה, אדרבה, אַ גאַנצע מחנה פון „אייזערנע קרעפּטען", וואָס דערלאָזען איהם ניט דערצו, וואָס פער'משפּט'ן איהם אויף אייביג (ד. ה. אויף אַ לאַנגע און לאַנגע צייט פון יאָהר־הונדערטען) צו בלייבען דאָס, וואָס ער איז, — אַ איד, — אויב דאָס געפעלט אייך אָדער נישט.

איינע פון די שטאַרקסטע קרעפּטען, וואָס האַלטען אויף דעם אידען אויך אין דער איצטיגער צייט און לאָזען איהם ניט צונויפ־מישען זיך מיט די פרעמדע, איז דאָס לעבען אין די גהעטאָס. דאָס איז ניט נאָר אַ א י ד י ש ע „מדה מגונה", ווי אַ סך אידישע אַנטיסעמיטען מיינען, וואָס די אידען זעהען אומעטום צו וואוינען צווישען אייגענע ברידער. יעדעס אַנדער פאָלק, וואָס שיקט אַרויס גרויסע מאַסען אין עמיגראַציע, האָט דיזעלביגע טבע. אין דער פרעמד פיהלט מען זיך פרעמד; דו בענקסט נאָך דער היים און דו זוכסט אויף אַ היימישען מענש, וואָס פערשטעהט דיין שפּראַך, דיין לאַגע, דיין עלענד. מען וויל וואוינען אין שכנות, כדי מען זאָל זיך קאָנען עפּטערס זעהן, עפטערס דרוכריידען זיך וועגען נייעס פון דער היים, אריינגעהן אין אַ שענקעל טאַקע צו אַן אייגענעם גוטען ברודער און דערקוויקען זיך מיט אַ ביסעל היימישער משקה. דער אויסגעטראַכטער „האָמאָ קאָסמאָפּאָליטיקוס" (קאָסמאָפּאָליטישער מענש), וועמען עס איז גוט אומעטום, וועמען יעדע שפּראַך קלינגט מיט דערזעלביגער זיסקייט אין די אויערן, און יעדעס לאַנד און יעדער מענש האָבען דעמזעלביגען חן אין די אויגען, — אַזאַ בריאה משונה איז זעהר זעלטען אין לעבען און קומט נאָר פאָר אָדער צווי־שען אַרומרייזענדע קאָמיסיאָנערען, אָדער צווישען פער'חלומ'טע ראַדיקאַלע בטלנים, וואָס האָבען ניט קיין ח ו ש ה ט ב ע, קיין געפיהל פאַר דאָס ווירקליכע לעבען, מיט זיינע מיליאָנען פערשיע־דענע פאַרבען, געפיהלען, שטימונגען, שאַטירונגען, פון וועלכע דעם מענשען'ס נשמה ווערט געשפּייזט און פון וועלכע זי קלויבט אויס אינסטינקטיוו די, וואָס פּאַסען איהר בעסער איידער אַלע. אַ לעב־עדיגער מענש האָט אַ געפיהל, וואָס איז איהם ניט אַלע מאָל קלאָר, צו זיין חיים, צו זיין שפּראַך, צו זיין פאָלק, צו זיינע קינדער, זיינע עלטערן, זיינע קרובים, — דעריבער זוכט ער אינסטינקטיוו צו לע־

בען אזוי, אז זיינע געפיהלען זאָלען ניט שטארק ליידען, אז איהם זאָל זיך „היימישער פיהלען".

אין ניו יאָרק, צום ביישפיעל, זענען דאָ ניט נאָר אידישע געהעטאָס, נאָר אויך „געהעטאָס" פון אנדערע נאציאָנען: פראנצויזען, דייטשען, איטאליענער, חינעזער א. ז. וו., וואָס זענען אויסגעוואקסען אויף דעם נאטירליכסטען אופן אין דער וועלט, אויף דעם כלל גדול פון דער מענשליכער פסיכאָלאָגיע און סאָציאָלאָגיע, וועלכען איהר וועט קיינמאָל נישט קאָנען אויסראָטען, — דעם גרונד־געזעץ, וואָס זאָגט, אז יעדער מענש זוכט צו לעבען צווישען זיינס־גלייכען.

און א חוץ דער אלגעמיין־מענשליכער טבע, וואָס דיקטירט יעדעם פאָלק צו בויען געהעטאָס אין דער־פרעמד, זענען דאָ ביי דעם אידישען פאָלק נאָך אנדערע מעלות אָדער חסרונות, — ווי איהר ווילט, אזוי קוקט אויף זיי, — וואָס דערלאָזען ניט, אז עס זאָל צומאָהלען ווערען אויף מעהל, עס זאָל אינגאנצען פולווערייזירט און פערטיילט ווערען אין גלייכע חלקים אויף דעם גאנצען שטח פון דעם לאנד, אין וועלכען עס וואוינט. ע ר ש ט ע נ ס, זיין רעליגיאָן. איהר מעגט זיין אונצופריעדען מיט יעדער רעליגיאָן בכלל און מיט דער אידישער בפרט, אָבער מודה זיין מוזט איהר, אז זי איז נאָך עד היום א גרויסע מאכט, וואָס שפיעלט נאָך אפשר די גרעסטע ראָליע אין דעם לעבען פון די מאסען. 500 יאָהר קאמפף אָהן אנ'אויפהער אנטקעגען דעם קאטוליציזם, צום ביישפיעל, האָט געוויס אָבגעשוואכט זיין שטארקע פאָליציי־קראפט איבער דאָס לעבען פון די קאטוילישע פעלקער, עס האָט אָבער איהם ניט אויסגעריסען מיט די וואָרצלען און האָט ניט געקאָנט ניט דערלאָזען, אז ער זאָל זיך צופאסען צו דער נייער וועלט מיט איהרע נייע פאָדערונגען און אז ער זאָל אויסוואקסען אין א נייער פאָרם, מיט נייע לעבענס־ענערגיע דוקא אין דעם געבילדעטסטען ניינצעהנטען יאהרהונדערט. אויב די רעליגיאָן וועט ווען עס איז פערשווינדען, וועט דאָס זיין לאנג־לאנג נאָך דעם, ווי די סאָציאלע איבערקעהרעניש אין דעם לעבען פון די פעלקער וועט געבען יעדען מענשען די מעגליכקייט אנצוזעטיגען זיך מיט דער וויסענשאפט און דעם פרייען געדאנק. און מיט דעם פערשווינדען פון דער אידישער רעליגיאָן אין גלות איז נאָך א האַרבערע שאלה, איידער מיט דעם פערשווינדען פון יעדער אנדער רע־

ליגיאָן ביי יעדעם אַנדערן פאָלק דערפאַר, ווייל די אידישע רעליגיאָן איז געוואָרען צו איינעם פון די וויכטיגסטע מיטלען, מיט וועלכען דאָס אידישע פאָלק קעמפפט אין גלות פאַר זיין נאַציאָנאַלען קיום, כמעט מיט דערזעלביגער וואונדערבאַרער עקשנות, מיט וועלכער יעדע לעבעדיגע בריאה קעמפפט, לויט דאַרווין, פאַר די דערהאַלטונג פון איהר מין.

ווי די מעשה איז, די אידישע רעליגיאָן איז דאָ און זי נויטיגט דעם אידען צו לעבען אין אַ גהעטאָ, וואו ער זאָל קאָנען האָבען אין נאָהנטער שכנות זיין כשר'ע פלייש־קראָם, זיין כשר'ע עסענוואַרג־קראָם, זיין בעקער, זיין רב, זיין מקוה, זיין חברה קדישא, זיין חברה גמילות־חסדים, און אַזוי ווייטער, און אַזוי ווייטער.

און דערנאָך, דער אַנטיסעמיטיזם. וואוינען צווישען פרעמדע איז פאַר דעם אידען ניט נאָר "ניט־היימיש", — עס איז גאָר פשוט אַ סכנות־נפשות אין דעם גראָבסטען פשט פון דעם וואָרט. ער פיהלט, אַז אומעטום לויערן אויף איהם פיינד, אַז אומעטום און צו יעדער צייט קאָן ער פאַלען פאַר אַ קרבן פון דער אַנטיסעמיטישער רציחה, וואָס קאָן פלוצלונג פונאַנדערגעקאָכט ווערען ביי דעם ערשטען בעסטען „שכן".

בלייבען אָבער די אידישע מאַסען וואוינען אין די גהעטאָס און לאָזט זיי דער אַנטיסעמיטיזם ניט צו אַריינצודרינגען אין דאָס פאַמיליען־לעבען פון דער ניט־אידישער בעפעלקערונג — און דאָס מהוט ער אפילו ביי די געבילדעטסטע קריסטען אַנטקעגען די געבילדעטע אידען, — מוז, ווען מען קוקט ניט אויף קליינע אויסנאַהמען, דער איד זיך מתחתן זיין מיט דעם אידען, מוזען אידישע חתנים זיך טרעפען על פי רוב נור מיט אידישע כלות און די האָפנונג, אַז יעדע חנה זאָל חתונה האָבען מיט איהר איוואַנען און יעדער משה זאָל געפינען זיין זיווג אין זיין מאַשען, צוגעהט, ווי אַ לייכטער טוי...

בלייבט אָבער דער זיווג פון משה'ן מיט חנה'ן און פון מאַשען מיט איוואַנען, קאָנען מיר קיינמאָל ניט פטור ווערען פון דער אידישער ראַסע, און מיט איהר אויך פון דעם אידישען פאָלק.

העכסטענס, וואָס עס קאָן זיך איינגעבען דער ציוויליזאַציע און דער פרייהייט, איז צו אַסימילירען דאָס אידישע פאָלק, דאָס הייסט אויסצופאַרבען די אידען מיט די פאַרבען פון די

ארומיגע פעלקער. אויף ווי ווייט עס קאָן געהן אזא אסימילאַציע, און וועלכע גליקען מיר וועלען דערביי כאַפּען, ארום דעם וועלען מיר ריידען אַן אַנדערס מאָל. דערווייל איז נויטיג שטענדיג צו האָבען אין זינען, אַז די גרויסע מתנה וואָס די אסימילאַציע האָט אונז געוואָלט בריינגען — די אויסהיילונג פון אונזער קאָפּ־וועהטאָג דורך אראָבשלאָגען דעם קאָפּ, אַז די גרויסע מתנה, די „צונויפגיסונג" האָט זי אונז ניט געבראַכט און קאָן אונז ניט בריינ־גען, ווייל זי קאָן ניט אָבשאַפען די קרעפטען, וואָס צווינגען דאָס אידישע פאָלק צו לעבען צווישען זיך און זיך צו מתחתן זיין צווישען זיך, און ווען איך הער, ווי יונגע־לייט שרייען צו אונז, אַז די איי־זערנע צייט, וואָס פאָהרט אויף אַן'אייזערנעם רייטוואָגען, לויט איי־זערנע געזעצען, מוז מיט איהרע אייזערנע הענד צומאָהלען אונז אויף שטויב און רויך, און ווען זיי פרעגען אונז : מיט וועלכע קרעפטען ווילט איהר פערהיטען דאָס אידישע פאָלק פון פערשווינ־דען ? בעטען מיר זיי אראָבצושטייגען אויף א ווייל פון דעם שפּיץ פון זייער אייזערנעם אייפּעל־טורם, וואו זיי בריינגען צו זייערע טעג אין איינשטודירען דעם גאַנג פון די היסטאָרישע שטע־רען און מזלות, און א ביסעלע נעהענטער צוקוקען זיך צו דעם, וואָס עס קומט פאָר אין דעם ו ו י ר ק ל י כ ע ן לעבען פון דעם אי־דישען פאָלק, און מטריח זיין זיך א ו נ ז צו בעווייזען, מיט וועלכע "אייזערנע" קרעפטען האָפען ז י י צו מאַכען פערשווינדען א פאָלק, וואָס האָט אָבגעלעבט 2,000 יאָהר אין גלות און אויסגעארבייט טוי־זענדערליי אופנים, ווי צו דערהאַלטען זיין אייגענעם נאַציאָנאַלען קיום.

ניין ! ניט וועגען פערשווינדען אָדער ניט־פערשווינדען פון דעם אידישען פאָלק דאַרפען מיר ריידען און מתוכח זיין זיך, — קיין קראַפט אין דער וועלט קאָן אויף א לאַנגע און א לאַנגע קייט פון דורות ניט מאַכען פערשווינדען דאָס אידישע פאָלק, — נור וועגען דעם דאַרפען מיר זיך גוט מישב זיין און בעקלערען, ווי דאָס אידישע פאָלק זאָל ווייטער לעבען : זאָל עס נאָך ווייטער אומגעהן כף־הקלע ווי ביז אהער, אָדער עס זאָל ענדליך ארויף אויף א גליי־כען ריכטיגען וועג, וואָס זאָל עס פיהרען צו א געזונדען לעבען מיט מענשען גלייך, צו לאַנד און פרייהייט...

טעריטאָריאַליזם במזומן אָדער אויף באָרג

1.

„דער טעריטאָריאַליזם איז א וואוילע זאַך. זיין צרה איז נאָר, וואָס ער קאָן קיינמאָל ניט אויסגעפיהרט ווערען אין לעבען; ס'איז אפשר א שעהנער, נאָר פאַנטאַסטישער חלום, וואָס רייסט אָב דעם מענשען פון דער ווירקליכקייט און פערשלעפּט איהם אין עולם התהו; דעריבער ברייננגט ער מעהר שאָדען, איידער נוצען, דעריבער מוז מען קעמפּפען אַנטקעגען איהם“.

אַזוי הער איך אָפט רעדען א טייל פון אונזערע געגנער, און שטענדיג, ווען איך הער דאָס, דערמאָנט זיך מיר א מעשה'לע, וואָס מיר האָט אן עלטערער קלוגער איד אמאָל דערצעהלט.

דער עלטערער איד האָט געהערט צו דעם מין אויפגעקלער־טע מענשען, וואָס זענען שוין אריין „ראשו ורובו“ אין די הייג־טיגע וועלט, מיט די איצטיגע געדאַנקען און אידעאַלען, אָבער וואָס זענען נאָך מיט די פיס געשטאַנען אין דער אַלטער אידיש־קייט. איך בין זיכער, אַז ער איז אין זיינע געדאַנקען געווען כמעט אַנ'אַטעאיסט, אָבער איך בין אויך זיכער, אַז ער האָט געהאַט דעם גרעסטען תענוג, ווען איהם פלעגט זיך איינגעבען אריינצוכאַפּען א רעכטען „תקון חצות“ אָדער אָבריכטען א פיינעם „יום כפור קטן“, אָבער נאָר וואָס א פיינער הייסט.

וועגען סאָציאַליזם האָב איך מיט איהם גערעדט, וועגען דעם סאָציאַליזם, וואָס האָט איהם גופא א רייב געטהאָן די זייטען, אָבנעהמענדיג ביי איהם א זוהן פון דריטען קורס מעדיצין און פערשליידערענדיג איהם ערגעץ, ווער ווייסט וואו, אין „וואָס־טאָטשנע“.

ווי היינט זעה איך פאַר מיר זיין צונויפגעהויקערטע פיגור

---

*) „פאָלק“ און „פריינד“, 1906.

אויף דער ערד, פאַר דער אָנגעפּייערטער „הרובע״, מיט די הענד אַרומגענומען די קגיה. איך זעה זיין ערנסט געזיכט, זיין שפּיציג־גראָה בערדיל „אַ־לאַ־מעפיסטאָ״.

נאָך אַ לאַנגען, לאַנגען שמועס, מכח דעם, צי דער סאָציאַ־ליזם קאָן ווען עס איז מקוים ווערען, האָט ער מיר דערצעהלט אַ מעשה׳לע:

„... אַז דער רבונו־של־עולם האָט בעשאַפען אונזער וועלטיל, האָט ער איבערגעגעבען די גאַנצע פיהרונג דעם יצר־טוב און דעם יצר־הרע און אַליין איז ער אַרויף אויף דעם זיבעטען הימעל, וואוהין עס זענען צו איהם דערגאַנגען די זיסע „אל מלך עליון׳ס״, וואָס די צופרידענע און גלויביגע ערד פלעגט איהם שיקען אַרויף.

ביסלעכווייז, ביסלעכווייז איז אָבער דער ליעבהאַרציגער, זי־סער נגון אָבגעשוואַכט און כמעט איינגאַנצען פערשטומט געוואָ־רען. אויפגעהאַפּט האָט זיך דער בעשעפער פון דער שטילקייט און מיט פערוואונדערונג זיך צוגעהערט צו דער ערד: וואָס איז מיט איהר אַזוינס געשעהען? אַנדערע ליעדער קלינגען אין דער לופט, פון וועלכע ער פערשטעהט ניט אַ וואָרט. מען דאַרף אַ קוק טהאָן, וואָס דאָרט קומט פאָר... אפשר דאַרפען די מענשעלעך ווידער אַ קאַלטע וואַנע, ווי אין דעם דור המבול.

און ער לאָזט זיך כביכול אַראָב אויף אונזער זינדיגע ערד. צו וועמען געהט מען צוערשט? געווים, צו דעם יצר־טוב. טאָג אויס, טאָג איין איז דער רבונו־של־עולם אומגעגאַנגען, זוכענדיג דעם יצר־טוב׳ס וואוינונג, און ער האָט זיך ביי קיינעם ניט נעפ־קאָט דערפרעגען, קיינער האָט זיין נאָמען ניט געהערט.

„און דער יצר־הרע, ווייסט איהר, וואו ער וואוינט?״ פרעגט דער רבונו־של־עולם.

„מיר ווייסען, מיר ווייסען! אין פּאַריז, אין פּאַריז!״ הער־רען זיך פריידיגע שטימען פון אַלע זייטען: „קומט, מיר פאָהרען טאַקע אַהין, נאָך פרישע עבירות״.

אין אַ גרויסען פּאַלאַץ האָט ער געוואוינט, ווי אַ גראַף, דער יצר־הרע, און ער האָט פיין אויפגענומען זיין האַר און בעפעהלער. גאַנצענע טעג איז ער מיט איהם אומגעגאַנגען איבער זיינע פאַב־ריקען און וואַרשטאַטען, וואו עס ווערען אויסגעאַרבייט אַלע סאָר־

טען עבירות, איינע זיסער פאַר די אַנדערע, איינע פערדערבליכער פאַר די נשמה, איידער די אַנדערע.

אין גרויסע ביכער, ווי גמרא'ס, זיינען געווען פערשריבען די נעמען פון דעם יצר־הרע'ס קונדען, און ביי א סך פון די נעמען איז געשטאַנען דער טיטול: „הגאון המופלג, אדמו"ר".

„און ווי געהט דאָס דעם יצר־טוב? מאַכט ער עפּעס גוטע געשעפטען? הערסטו פון איהם עפּעס?"

„דעם אמת זאָגענדיג, רבונו־של־עולם, האָב איך שוין לאַנג פון איהם ניט געהערט. א געפעהרליכער קאָנקורענט האָט ער שוין לאַנג אויפגעהערט צו זיין, נאָר ער מוז האָבען ערגעץ־וואו א געוועלבעל, וויל אַז ניט, וואָלט ער שוין געשריבען דיר, אַז עס איז שוין דאָ דער דור שכולו חייב, און דו מוזט האַלטען וואָרט מיט משיח'ן".

דערמאָנט זיך אָן משיח'ן, איז דעם רבונו־של־עולם כביכול א ביסעל טרויעריג געוואָרען אויפ'ן הארצען, ווי איינעם, וואָס מען דערמאָנט אָנ'אַלטען חוב, וועלכען ער קאָן ניט בעצאָהלען.

„משיח'ן... דאָס וועט מען נאָך דאַרפען א ביסעל אָבלעגען... סיידען די „חובבי־ציון" וועלען איבערשרייבען אויף זיך דעם חוב. דערווייל לאָמיר אקאָרשט אריבערפאָהרען צו איהם".

מיט גרויס מיה האָט מען פון א נאַר־וואָס געוואָרענעם אפּיקורס ארויסגעפונען, וואו דער יצר־טוב וואוינט. אין א קליינעם פערוואָרפענעם אידישען שטעדטעל, אין אַנ־אַלטער איינגעפאַלענער חורבה, נעבען א הינקעדיגען טישעל איז ער געזעסען און האָט פון א דינינקען רייסטער'ל געמעקט די קונדען, וואָס זענען פאַר דעם טאָג אריבער צו זיין קאָנקורענט.

אָט ביי דער ארבייט האָבען זיי איהם געפונען, דער רבונו־של־עולם און דער יצר־הרע.

דערזעהענדיג דעם רבונו־של־עולם, איז דער יצר־טוב ארויפגעפאַלען אויף זיין ברוסט און האָט זיך פונאנדערגעוויינט ווי א קליין קינד.

„נעהם מיך צו, נעהם מיך צו פון דאַנען! איך בין ניט פאַר דער זינדיגער ערד", האָט ער זיך געבעטען ביי גאָט. און דער רבונו־של־עולם האָט מיט גרויס ליעבשאַפט און רחמנות גע־

גלעט דעם בלאָנדען קאָפּ פון זיין געליעבטען מלאך, און אפילו דער יצר־הרע האָט אין פערלעגענהייט ארויפגערוקט דעם צילינדער אויפ'ן שטערן, האָט ארויסגעשלעפּט פון פראַק אַ פּאַרפּיומירט נאָז־טיכעל און גענומען מיט די הענד אין ראַזעווע הענטשקעס אויסרייבען דעם גילדענעם פּענס־נע.

„ניין, מיין געליעבטער! אוועקגעהן פון פּלאַץ טאָר מען ניט, דאָרטען וואו מען איז, דאַרף מען קעמפּפען... קעמפּפען ביז צו־לעצט", האָט דער רבונו־של־עולם געזאָגט צום יצר־טוב. „אָבער ווי אַזוי קומט דאָס, אַז דיינע עסקים געהען אַזוי שלעכט?"

„וואָס איז דער חידוש?" מישט זיך אריין אין געשפּרעך דער יצר־הרע: „צו פיהרען אַן עסק דאַרף מען האָבען קענטעניש און וויסענשאַפט. איך בין אַ געבילדעטער, האָב אויסגעשטודירט אַלע אוניווערזיטעטען, דערפאַר ווייס איך צו נעהמען דעם עולם! ער אָבער ווייסט מעהר נישט, ווי די ד' אמות פון פרומקייט"...

„ניט אין דערינען ליעגט מיין צרה, וואָס איך בין ניט גע־בילדעט," האָט געענטפערט דערוויף דער יצר־טוב: „די צרה איז, וואָס דו, אַלמעכטיגער, האָסט אונז געלאָזען קעמפּפען ניט מיט גלייכע כלי־זין. דעם יצר־הרע האָסטו געגעבען די מעגליכקייט צו צאָהלען מיט מזומן: פאַר יעדע עבירה, וואָס דער מענש טהוט, בעקומט ער אויפ'ן שטעל דאָס געצאָהלט, די הנאה. איך אָבער מוז שטענדיג האַנדלען אויף קרעדיט: „ווער איצט אויסגעריסען, זאָג זיך אָב פון אַלע תענוגים, ועסטו דעמאָלט, שפּעטער, אין אַ סך צייט אַרום, האָבען אַ ליכטיגען גן־עדן". דעריבער איז מיין בקשה צו דיר, אַלמעכטיגער גאָט: אויב דו קאָנסט ניט אוועק־נעהמען מיך פון דאַנען, מאַך לכל־הפּחות, איך זאָל קאָנען קאָנקו־רירען מיט דעם יצר־הרע אין דעם פּרט פון מזומן. מאַך, אַז אַלע מצוות זאָלען דאָ אויף דער וועלט זיין פערבונדען נאָך מיט שטאַר־קערע תענוגים, איידער עבירות. מאַך, אַז אָבזאָגען אַ קאַפּיטעל תהילים אָדער אָבפאַסטען אַ תענית, זאָל ברייננען ניט קיין קלע־נערע הנאה, איידער — איך וויל ניט ארויסריידען פון מיין מויל"...

„מזומן... מזומן..." האָט געענטפערט דער רבונו־של־עולם: „קיין מזומן איז שוין אפילו אויפ'ן הימעל ניטאָ. נאָר איך קאָן

איך אָט וואָס טהאָן, כדי אויסצוגלייכען אייער לאַגע: איך וועל מאַכען, אַז דער יצר־הרע זאָל אויך אָנהויבען האַנדלען אויף באָרג"..

און דאָ האָט דער רבונו־של־עולם אויסגעטראַכט דעם סאָציאַליזם: דערווייל ווער אויסגעריסען, קעמפּף אויף שריט און טריט און רייס זיך איין מיט דער גאַנצער וועלט. דערווייל האָב אַנטקעגען זיך אַ די מלוכה מיט איהרע קייטען און תפיסות, אַ די אמונה מיט איהרע קללות און חרמות, אַ דעם געלד־מענש מיט זיין הונגער־בייטש; דאַר, קוואַר, שמאַכט אין קעלט און נויט. דערפאַר אָבער שפּעטער... דעמאָלט... באחרית הימים, אַז פון דיר וועט שוין קיין זכר ניט בלייבען..."

אַזוי האָט ער מיר דערצעהלט, דער אַלטער אידישער אפּיקורס, ביי וועמען די אַלטע אידישקייט און די היינט־וועלטיגע געדאַנקען האָבען זיך צונויפגעגאָסען אין איין הומאָריסטיש־פּעסימיסטישען בליק אויפ'ן לעבען, פול מיט טרויער און פערגעבען.

2.

צו יענער צייט, אין וועלכער מיין פריינד האָט מיר דערצעהלט די מעשה'לע מיט דעם יצר־הרע און דעם יצר־טוב, האָט אין דער סאָציאַליסטישער וועלט כמעט נאָך אומעטום געהערשט דער געדאַנק, אַז ביז צו דער מזל'דיגער שעה פון דער סאָציאַלער רעוואָלוציע קאָן מען בשום אופן ניט און אין קיין פונקט ניט פערבעסערען די לאַגע פון דעם אָרימען, אויסגעזויגטען טייל פון דער מענשהייט. „וואָס ערגער, איז בעסער" איז געווען דער כלל, אין וועלכען כמעט קיין סאָציאַליסט איז ניט געווען אין ספק.

פריהער מוז די גאַנצע אַרבייטענדע מענשהייט, אָדער דער גרעסטער טייל פון איהר, אויפהערען צו זיין דער אייגענער בעל־הבית אין זיין עקאָנאָמישען לעבען, ער מוז ווערען אַ פערדונגענער ביי דעם קאַפּיטאַליסט. דערנאָך מוז זיין מעמד זינקען פון טאָג צו טאָג, ער מוז ווערען אַלץ מעהר אויסגעהונגערט און אָבגעלאָזען און ערשט דעמאָלט, אַז ער וועט שוין גאָר נישט האָבען צו פערלירען, סיידען זיינע קייטען, אַז ער וועט זיך שוין אינגאַנצען

מיאוש זיין צו פערדיענען זיין שטיקעל ברויט אין דער איצטיגער געזעלשאַפט, — ערשט דעמאָלט וועט ער זיך אַ הויב טהאָן, אַ קלאַפּ טהאָן און אויפרייסען די מויערנע וואַנד, וואָס טיילט איהם אָב פון דעם גן־עדן.

איך בין שוין צו יענער צייט געווען אַן אפּיקורוס, און האָב ניט געגלויבט אין דעם מאַרקסיסטישען „וואָס ערגער איז בעסער", ווי ער איז געווען אויסגעמאָלט אין דעם „מאַניפעסט פון דער קאָמוניסטישער פּאַרטיי" און אין דעם ערשטען באַנד פון דעם „קאַפּיטאַל". מיר האָט זיך געדוכט — און דוכט זיך נאָך עד־היום — אַז דער הונגעריגער מאָגען קאָן ניט זיין דער איינציגער מאַכער, אפילו ניט דער הויפּט־מאַכער פון דער סאָציאַלער רעוואָלוציע. מען דאַרף ניט נאָר האָבען אַן אַפּעטיט צום עסען, נאָר אויך האָבען אַנ'אַפּעטיט צו אַ העכערען מענשליכען לעבען, אַ ברען צו פרייהייט און בילדונג, צו שעהנקייט און גערעכטיגקייט, אַ ברען, וואָס קאָן פאַר די גרויסע מאַסען בעפרידיגט ווערען נאָר דעמאָלט, ווען מען וועט אוועקשטעלען דאָס גאַנצע געזעלשאַפטליכע לעבען אויף אַ סאָציאַליסטישען יסוד. כדי אָבער ביי די גרויסע מאַסען זאָל זיך קאָנען פונאַנדערבר־ענען דער נאַטירליכער חשק פון יעדען מענשען צו פרייהייט, בילדונג, שעהנקייט און גערעכטיגקייט, מוז פריהער פאַר אַלץ פערבעסערט ווערן דער עקאָנאָמישער צושטאַנד, עס דאַרפען אין זיי אויפגעוועקט ווערען נייע בעדערפנישען צו אַ גוטען בוך, אַ שעהן בילד, אַ פרייען טאָג, פערבראַכט אין דער פרייער נאַטור; עס מוז פריהער פאַר אַלץ דער מענש זיך אויסגלייכען אין דעם אַרבייטער, אויפהויבען זיין קאָפּ, פערלאַנגען וואָס איהם קומט, נעהמען פון דעם לעבען אין יעדער מינוט אַלץ, וואָס ער קאָן, און פערלאַנגען מעהר און נעהמען ווייטער און נאָך מעהר פערלאַנגען, ביז זיין בענקעניש נאָך אַ פרייען מענשליכען לעבען זאָל ווערען אַזוי שטאַרק, אַז זי זאָל אַנדערש ניט קאָנען בעפרידיגט ווערען, סיידען אין אַ סאָציאַליסטישער געזעלשאַפט.

קוקט מען אָבער אַזוי אויף דעם סאָציאַליזם און אויף די קרעפטען, וואָס וועלען עס אויספיהרען אין לעבען, איז די אַרבייט צוליעב איהם קיין איין מינוט ניט אויף באָרג: אין יעדער רגע

צאָהלט מען במזומן. די פערבעסערונג פון דער עקאָנאָמישער לאַגע איז דאָך אודאי א „מזומן", וואָס מען קאָן איהם אפילו ארויס־ זוייזען אין צאָהלען פון די פערגרעסערטע שכירות, וועלכע די ארבייטער פון דער גאנצער וועלט האָבען בעקומען, זינט עס האָט זיך אָנגעהויבען די סאָציאליסטישע בעוועגונג; אין די צאָהלען פון די שעה'ן, וואָס זיי דארפען וועניגער ארבייטען, כדי צו קאָנען לעבען; אין די גרויסע מאסען פון די פראָדוקטען און לעבענס־ גיטער, וואָס פאלען ארויס אויף דעם חלק פון דעם ארבייטער וואו עס איז דאָ א שטארקע סאָציאליסטישע בעוועגונג פון די ארבייטער־ מאסען; אין די אלע פערבעסערונגען, וואָס די הערשענדע קלאסען האָבען געמוזט איינפיהרען אין דער געזעלשאפט, כדי ווי עס איז איינצושטילען דעם אלץ מעהר וואקסענדען הונגער פון די מאסען נאָך א נייעם לעבען. דאָס זיינען אלץ מזומנים, וועלכע דער סאָציאליזם האָט אָנגעהויבען צו צאָהלען, ווי נאָר ער איז געוואָרען א שטארקע בעוועגונג, ווי נאָר צו זיין אידעאל האָבען גענומען צושטעהן די גרויסע מאסען.

דער סאָציאליזם איז א סאָציאלער אידעאל, וואָס וויל איינ־ גאנצען און אויף אייביג אויסהיילען די סאָציאלע ליידען פון דער מענשהייט. דער טעריטאָריאליזם איז א נאַציאָנאלער אידעאל, וואָס וויל אויסהיילען איינגאנצען און אויף אייביג די נאַציאָנאלע ליידען פון דעם אידישען פאָלק. ווי יעדער אידעאל, לעבט ער אויך בארג נאָר אזוי לאנג, ווי ער קאָן ניט בעפרוכטען די ארבייט פאר דעם היינטיגען טאָג, קאָן זי ניט דורכוואָרימען און דורכלייכ־ טען מיט זיינע אייגענע שטראהלען.

אויך דער טעריטאָריאליזם האָט, ווי דער סאָציאליזם, דורכ־ געמאכט אן „אויף־בארג־פעריאָדע", וואָס איז צום אונגליק נאָך ניט אינגאנצען פערשוואונדען. ווי די אלטע מארקסיסטען האָבען גע'טענה'ט, אז ביז צו דעם סאָציאליזם קאָן די סאָציאלע לאגע פון דעם ארבייטער אין קיין פאל ניט פערבעסערט ווערען, און אז די איינציגע ארבייט, וואָס מען קאָן טהאָן, איז פראָפּאגאנדירען און ארגאניזירען די סאָציאלע רעוואָלוציע, אזוי האָבען גע'טענה'ט און טענה'ן נאָך א סך אידישע טעריטאָריאליסטען, אז די נאַציאָ־ נאלע לאגע פון דעם אידישען פאָלק קאָן אין קיין פאל ניט און

בשום אופן ניט פערבעסערט ווערען, ביז די אידען וועלען ניט האָבען אַן אייגענע היים, און די גאַנצע נאַציאָנאַלע ארבייט, וואָס מען קאָן טהאָן אין די גלות־לענדער, איז מעהר נישט — די פּראָפּאַגאַנדאַ און די אָרגאַניזאַציע פון דעם „יציאת מצרים". האָט איז דער רייַנסטער „טעריטאָריאַליזם אויף באָרג", ווי דער סאָציאַליזם אויף באָרג, וואָס האָט געהערשט אין די מוחות פון אַלע סאָציאַליסטישע טעאָרעטיקער.

אָבער ווי נאָר דער אידעאַל פון דעם נאַציאָנאַלען אויפּסנייגעבאָרען ווערען אין אַן אייגענעם לאַנד האָט גענומען שפּילען א ראָליע אין דעם לעבען פון דעם אידישען פאָלק, ווי נאָר ער איז אַריין אין די הערצער פון די מאַסען, אַזוי זענען אויסגעוואַקסען נייע בעדערפנישען צו אַ געזונדען נאַציאָנאַלען לעבען אין גלות גופא — אויף וויפיעל מען קאָן — און דער טעריטאָריאַליזם האָט גענומען צאָהלען מיט מזומן: ער האָט אויפגעלעבט די פער'חלש'טע נאַציאָנאַלע כחות פון אַ טייל אידישער אינטעליגענץ און האָט דעם טייל ווידער געבראַכט צו דעם פאָלק, ער האָט גענומען אויפוועקען דעם מענשען אין דעם אידען און דעם אידען אין דעם מענשען — דעם אידען, וואָס איז געווען אַזוי פערהויקערט און צוטראָטען, אַז אַ פולע האָבען געמיינט, אַז ער איז שוין עליו השלום, — ער האָט בעשאַפען אַ ליטעראַטור, וואָס וועקט נייע נאַציאָנאַלע בעדערפנישען, פרישט אָב די נאַציאָנאַלע שאַפונגס־קראַפט פון דעם אידישען פאָלק און זאַמעלט אָן נייע לעבעדיגע כחות פאַר א נאָרמאַלען נאַציאָנאַלען לעבען אין אַן אייגענער היים. דער טעריטאָריאַליזם, ד. ה. דער לאָגישער אויספיהר פון דעם אידישען נאַציאָנאַלען געדאַנק, האָט געבראַכט דערצו, אַז דער איד זאָל שטאָלצער אויפהויבען דעם קאָפּ, האָט געשטאַרקט און שטאַרקט פון טאָג צו טאָג אַלץ מעהר דעם ווילען פון דעם פאָלק צו אַ זעלבסטשטענדיגען פרייען לעבען, און שאַרפט פון טאָג צו טאָג אַלץ מעהר דעם ווילען פון דעם פאָלק צו אַ זעלבסטשטענדיגען פרייען לעבען, און מעהר נאַציאָנאַלע רייכקייטען אין דער ליטעראַטור און אין דער קונסט. ער האָט שוין כמעט צונויפגעבראַכט אינאיינעם די אידען פון דער גאַנצער וועלט און אוועקגעשטעלט פאַר זיי די אויפגאַבע, שטענדיג צו האָבען

אין זינען די אינטערעסען פון זייער אַלעמעס פאָלק. און ער געהט שוין אַרוים מיט פאָדערונגען פון נאַציאָנאַלער און וואו מעגליך טעריטאָריאַלער אויטאָנאָמיע פאַר די אידען אין די גלות־לענדער גופא. און נאָך אַ סך, אַ סך „מזומנים“ האָט אין זיך דער טערי־טאָריאַליזם, וועלכע ער קאָן געבען דעם אידישען פאָלק היינט, אויפ׳ן שטעל, דאָרטען וואו אידען וואוינען, ניט וואַרטענדיג ביז דער מזל׳דיגער שעה פון דעם „קבוץ־גליות“, ניט וואַרטענדיג אפילו, ביז עס וועט פערענטפערט ווערען די האַרבע פראַגע פון דעם „ווען און וואו“: די אָרגאַניזאַציע פון דער אידישער ערציהונג, די עקאָנאָמישע רעוואָלוציע אין דעם לעבען פון דעם אידישען פאָלק דורך ערד־אַרבייט, די צונויפבינדונג פון דער אידישער אינ־טעליגענץ מיט דעם אידישען פאָלק, — דאָס זיינען אַלץ אַזעלכע זאַכען, וואָס וועלען בלייבען שטיקער „מזומנים“, אפילו ווען דאָס טעריטאָריאַליסטישע אידעאַל זאָל קיינמאָל ניט אויסגעפיהרט ווערען.

איך ווייס גאַנץ גוט, אַז עס זענען פאַראַהן אַ סך מענשען, וואָס פערשטעהען ניט, צו וואָס דאַרף מען אָט צו די מזומנים פון דער איצטיגער צייט אין גלות דעם טעריטאָריאַליסטישען ענד־ציעל, וואָס מוז נאָך, ווי יעדער ענד־ציעל, דערווייל בלייבען „אויף באָרג“.

זיי טענה׳ן ווי די ריינע טרייד־יוניאָניסטען אין דער סאָציאַ־ליסטישער אַרבייט. „אויף וואָסער פייער דאַרף מען דעם סאָ־ציאַליסטישען ענד־ציעל“, פרעגט זיך דער טרייד־יוניאָניסט, ביי וועמען דאָס וואָרט מזומן הייסט — פון האַנד אין מויל אַריין. דער טרייד־יוניאָניסט פערשטעהט ניט, אַז דער סאָציאַליזם איז דער לאָגישער אויספיהר פון זיין אייגענער אַרבייט, אַז ווי שטאַרק ער זאָל ניט פערבעסערען זיין מעמד אין דער איצטיגער צייט, וועט ער קאָנען אינגאַנצען פערענטפערען די סאָציאַלע פראַגע ערשט דורך די סאָציאַלע רעוואָלוציע, און אַז מען מוז האָבען דעם דאָ־זיגען געדאַנק אין זינען, כדי אַנדערש און טיעפער צו פיהרען די טרייד־יוניאָניסטישע אַרבייט גופא.

דער ניט־טעריטאָריאַליסטישער נאַציאָנאַליסט, ווי, למשל, פון די נאַציאָנאַל־געזאָנגענע עלעמענטען פון דעם „בונד“, פערשטעהט אויך ניט, אַז דער טעריטאָריאַליזם איז דער לאָגישער אויספיהר

פון זיין אייגענער ארבייט, אז ווי שטארק עס זאָל ניט פערבעסערט ווערען דער נאַציאָנאַלער מעמד פון דעם אידישען פאָלק אין גלות, קאָן די אידישע נאַציאָנאַלע פראַגע אינגאַנצען פערענטפערט ווערען ערשט דעמאָלט, ווען מיר וועלען האָבען אַן אייגען היים פאר דאָס גאַנצע אידישע פאָלק, און אז מען מוז האָבען דעם דאָזיגען אידעאַל אין זינען, כדי אַנדערש און טיעפער צו פיהרען די נאַציאָנאַלע ארבייט אין גלות גופא.

דער אַלטער סאָציאַליזם און דער אַלטער טעריטאָריאַליזם האָבען געלעבט און געוואָלט לעבען מעהר נישט ווי „אויף באָרג", דורך דעם ריינעם „גלויבען" אין דער צוקונפט. דער טרייד־יוניאָניזם און דער נאַציאָנאַלער „בונדיזם" פאַלען אריין אין דעם אומגעקעהרטען פעהלער: אויס גלויבען אין דער צוקונפט! וואָס ניט מזומן על יד, איז ניט ווערטה קיין גראָשען.

דער נייער סאָציאַליזם און דער נייער טעריטאָריאַליזם ווייסען, אז אידעאַלען פאר די צוקונפט זענען דאָ, כדי צו בעפרוכטען מיט זיי די ארבייט פאר דעם היינטיגען טאָג, און וואָס מעהר „מזומן" זיי צאָהלען אונז היינט, אַלץ נעהנטער מאַכען זיי די צייט פאר זייער אריינטרעטען אין לעבען, און אז וואָס מעהר מיר גלויבען אין זיי, וואָס מעהר מיר ארבייטען פאר זייער אריינטרעטען אין לעבען אין דער צוקונפט, אַלץ מעהר „מזומן" קאָנען זיי אונז געבען היינט.

אויס דער „פאָלקס־שטימע“.

1) דער בעגינען פון דער אידישער ווידעראויפלעבונג.

2) דאָס פּראָלעטאַריאַט און זיין סאָציאַל־פּאָליטישער שטאַנד־פּונקט.

(זעה אויך דעם „בריעף פון א אידישען סאציאליסט“ אויבען, ז. 7)

דער בעגינען פון דער אידישער ווידער־אויפלעבונג*)

א סך מענשען מיינען, אז דאס ווידעראויפלעבען פון די אידישע נאציאנאלע כחות אין רוסלאנד שטאמט גאר אין גאנצען פון דעם ציוניזם, וואס האט זיך ארויסגעריסען, ווי א טרייסט און א האפנונג פאר דעם אידישען פאלק, ווי נאר די פאגראמען פון די אכציגער יאהרען האבען איהם פאנאנדערגעוועקט פון דעם היסטארישען שלאף. אין דער אמת'ען איז די מעשה געוועזען ניט גאר אין גאנצען אזוי. מען קען זאגען, אז דער דופק פון דעם אידישען פאלק האט קיין איין הרף־עין ניט אויפגעהערט צו שלאגען אפילו אין דעם גאנצען משך פון דער אידישער „אסימילאציע“. מעהר נישט צייטענווייז פלעגט ער ווערען אזוי אבגעשוואכט, אז נאר מיט גרויס מיה האט מען געקענט ארויסהערען זיין קלאפען. צייטענווייז אבער פלעגט ער, נאך איידער דער ציוניזם האט קלאר ארויסגעזאגט דאס גרויסע ווארט פון דער אידישער ווידערבעלעבונג, אנהויבען ארבייטען מיט א פרישער קראפט און טרייבען פרישע, ווארעמע לעבענסבלוט אין די אדערן פון דעם פאלק.

צו אזא צייט אין דער געשיכטע פון אונזער לעבען אין רוסלאנד געהערט דער סוף פון די זיבעציגער יאהרען, די תקופה, וואס האט זיך אנגעהויבען נאך דעם רוסיש־טערקישען קריעג און האט זיך איבערגעריסען דורך די פאגראמען. אין יענער צייט, און ניט נאר ערשט שפעטער, האט דער אידישער געדאנק גענומען זיך אברייסען פון דער אסימילאציאנס־טעאריע, וואס האט געהערשט אין די זעכציגער און אין דעם אנהויב פון די זיבענציגער יאהרען. דער אבריים איז געוועזן ניט אזוי ניכר דערפאר, ווייל ער האט זיך אבגעשפיעלט ניט פון אויבען אויף, ניט אין די פראגען מכח נאציאנאליזם און אסימילאציע, נאר א סך טיעפער, אין די ענטפערם אויף

*) „פאלקס־שטימע“ נומער 12 (1907), מיט דער אויפשריפט: „מכח ערד־ארבייט“.

יענע פראַגען, װאָס זענען צונױפגעװאַקסען מיט די װאָרצלען פון דעם נאַציאָנאַלען לעבען, אין די פראַגען מכח דעם מקור חיונה פון דעם אידען אין גלות.

די צייט פון דער אסימילאַציע האָט געהאַט איהר קלאָרען, לאָגיש ריינעם ענטפער אויף דער אידישער „שאלת החיים". ביידע פליגלען פון דער אסימילאַציאָנער אינטעליגענץ — דער רעכטער און דער ליגקער, דער בורזשואַזער און דער סאָציאַליסטישער, — האָבען געהאַט איין תירוץ אויף דער שאלה, פון װאָס לעבט א איד. דאָס אידישע פאָלק איז א הענדלער־פאָלק, און זיין לעבענס־קװאַל איז האַנדעל און אינדוסטריע. דער בורזשואַזער פליגעל האָט אויף דעם פונדאַמענט געבויט זיין גאַנצע האָפנונג אויף דער ליכטיגער גדולה, װאָס איז אָנגעגרייט פאַר די אידען אין רוסלאַנד. א ר ־ ש א נ ס ק י, דער טעאָרעטישער העלד און דער פיהרער פון דער אידישער בורזשואַזער אסימילאַציע, האָט נישט אויפגעהערט צו טענה'ן, אַז די ענטװיקלונג פון אינדוסטריע און האַנדעל איז דער הויפט־נערװ פון דער גאַנצער געזעלשאַפטליכער בעל־הבית'שקייט, און אַז די אידען, װי א ה א נ ד ע ל ס ־ ק ל א ס, װעלען ברייגנען דעם לאַנד א סך נוצען. ער האָט זיך געפרעהט, װאָס די רעגירונג האָט לויט דעם געזעץ פון דעם יאָהר 1866 אויפגעהערט צו שטיצען די אידישע ערד־אַרבייטער־קאָלאָניעס, װעלכע האָבען זיך געקענט פערװעלען נאָר דעם אַלטען, פאָרקאַפּיטאַליסטישען רוסלאַנד. ער האָט אויפגעװיזען, װי אַזוי דער ר ו ס י פ י צ י ר ט ע ר איד װאָלט געקאָנט דורך זיין האַנדעל אריינדרינגען אומעטום אין די ניט־רוסישע פראָװינצען פון לאַנד און פאַנאַנדערשפּרייטען די שליטה פון דער רוסישער קולטור. דער אידעאַל פון „אָברוסעניע יעװרייעװ" (אידען זאָלען װערען רוסען) איז ביי איהם געגאַנגען האַנד אין האַנד מיט דעם אידעאַל, אַז אין רוסלאַנד זאָל דורך די אידישע כחות אויסװאַקסען א שטאַרקע בורזשואַזיע.*)

*) זעה זיין בוך: „יעװרעאי ו ראָסיאי" (זעמליעדיעל'טשעסקיי טרוד או יעװרעיעװ), די זייטען 111 און 118-132. פערגלייך אויך מיינע „מיסלי אָב איסטאָרימשעסקיך סוד'באַך יעװרעיסטװא", ז. 115-116.

דער לינקער פליגעל פון דער אידישער אסימילאציאָנער אינ־טעליגענץ, דער סאָציאַליסטישער, האָט אויך געגלויבט אין דעם זעלביגען „אני־מאמין" פון אָרשאַנסקי, אַז אידען זענען, אין תוך, אריין, גאָר ניט קיין פאָלק, נאָר אַ בעשטימטער האַנדעלס־קלאַס, און פון דעם געדאַנקען האָבען דאָס רוב אידישע סאָציאַליסטען געזויגען זייער אָבלייקענען דאָס אידישע פאָלק און זייער האַס צו איהם, אויף וויפיעל זיי האָבען איבערהויפּט געטראַכט וועגען זיין לעבען און זיין גורל אין רוסלאַנד. דער אַנטיסעמיטיזם, וואָס האָט זיך אַרויסגעריסען ביי אַ סך אידישע „נאַראָדאָוואָלצעס", בשעת זיי האָבען מיט אַזאַ שמחה בעגעגענט „דעם ערש־טען אָנפאַל פון דעם האָרף אויף די שטאָדטישע בורזשואַזיע" (די פּאָגראָמען), — דער אַנטיסעמיטיזם איז אין תוך אריין געווען ניט קיין אַנטיסעמיטיזם, נאָר דער לאָגישער שפּיץ פון אָרשאַנסקי'ס „אידענליעבע", וואָס האָט מיט אַזאַ וואַרימקייט איינגעשמועסט דעם עולם: אידען זענען ניט קיין אידען, נאָר רוסישע סוחרים.

וואָס פאַר אַ מין פּראָגראַם האָט אַזאַ קוק אויף דאָס אידישע פאָלק געקאָנט אַרויסברייננגען ?

אַ פּראָגראַם פון מעהר נישט ווי צוויי פּונקטען: ערשטענס, דערשלאָגען זיך צו גלייכע בירגערליכע רעכט פאַר אידען, און צוויי־טענס, זעהן וואָס גיכער, אידען זאָלען ווערען רוסען. קיין אַנדערע דאגות האָט אַזאַ פּראָגראַם ניט צוגעלאָזען; אַנדערע דאגות זענען שוין ניט דעם א י ד ע נ ס דאגה, וועגען זיי זאָרגט אָדער דאַרף זאָר־גען דער רוסישער כלל.

צו דעם סוף פון די זיעבענציגער יאָהרען האָט געננומען אויס־דוכטען, אַז דער פּראָגראַם פון די בורזשואַזנע אַסימילאַטאָרען איז גאָר נאָהענט מקוים צו ווערען. די ליבעראַלע שטראַהלען פון לאָ־ריס־מעליקאָוו'ס מיניסטעריום האָבען גענומען ביסלעכווייז פאַ־נאַנדערוואַרעמען די אייז־בערג פון דער רוסישער געזעצגעבונג בנוגע צו אידען. מען האָט געקאָנט מיינען, אַז נאָך אַ פּאָר יאָהר, און די אידישע אינטעליגענץ, וואָס איז נאָך געבליבען אין דער היים אויס־צוקעהרען און אַרויסצוואַרפען די לעצטע שיריים פון אידישקייט, וועט מיט אַ ריינעם האַרצען קענען אָבזאָגען איהר „ברוך שפּטרני !" און אין איינעם מיט דעם פאָלק אריינשפּרינגען אין דעם גרויסען

ים פון דעם רוסישען פאָלקס-לעבען, אָדער ווענינסטענס זיכער זיין, אז דעם פאָלק וועט שוין ניט בלייבען קיין אנדער ברירה און אין איהם וועט זיך ניט דערוועקען קיין אנדער ווילען, סיידען צו שפּרינגען אין דעם דאָזיגען ים.

בעטראַכט מען אָבער טיעפער די אידישע פּובליציסטיק פון יענער צייט, זעהען מיר, אז זי איז גאַנץ ווייט פון דעם „ברוך שפּטרני"-געדאנקען, וועלכען מען האָט געקאָנט ערוואַרטען פון איהר. וואָס שטאַרקער עס ווערען די האָפנונגען, אז די רעכטליכע לאַגע פון דעם אידישען פאָלק וועט זיך באַלד איבערבייטען צום גוטען, אַלץ שטאַרקער רייסט זיך, ניט ווילענדיג, אַרויס דער געדאַנקען, אז די געשיכטע פון דעם אידישען פאָלק איז נאָך גאַנץ ווייט פון סוף, און אז די אינטעליגענץ האָט אין דער היים אַ שלל אַרבייט, וואָס האָט אַ ברעקעל ניט צו טהאָן מיט דער פריהערדיגער אַרבייט — דערנעהנטערן דעם „סיום-געשיכטע". אַנשטאָט דער פרייד, וואָס דער גרעסטער און דער בעסטער טייל פון דער אידישער אינטעליגענץ האָט זיך שוין אינגאַנצען צונויפגעגאָסען מיט דעם גרויסען רוסישען שטראָם, הערען זיך קלאָגען אויף דער גייסטיגער אָרעמקייט פון דער אידישער גאָס, אויף דעם „אינדיפערענטיזם" פון דער אידישער אינטעליגענץ צו דעם גורל פון איהר אייגענעם פאָלק. אַנשטאָט דעם אַלטען גלויבען, אז די „מיסיע" פון די אידען אין רוסלאַנד איז די פערשפּרייטונג פון מסחר און אינדוסטריע, וואַרפט זיך אונז אין די אויגען אַ האַסטיגע נערוועזע צוטראָגענקייט, ווי אַזוי וואָס גיכער צו מאַכען דאָס אידישע פאָלק פאַר אַ פאָלק פון בעלי-מלאָכות און ע ר ד - א ר ב י י ט ע ר.

דאָס זענען צוויי געדאַנקען, וואָס זענען להלוטין פּרעמיד דער גאַנצער אַסימילאַציאָנער פּסיכאָלאָגיע. וואָלט די אידישע אינטעליגענץ יעמאָלט צייט געהאַט אויסצושפּינען די געדאַנקען ביז צו זייער לאָגישען סוף, וואָלט זי ממילא געקומען אויף אָהן פּאָגראָמען צו דעם איצטיגען נאַציאָנאַלען קלאָרען זינען. די וואָלקענס פון דער „אַסימילאַציע" וואָלטען געוואָרען פאַנאַדערגעריסען און פאַנאַנדערגעטריבען דורך די פאָדערונג, אז די אידישע אינטעליגענץ זאָל נישט אַנטלויפען פון איהר פאָלק, און דורך די פאָדערונג, אז דאָס פאָלק זאָל אויפהערען צו קוקען אויף זיך, ווי אויף אַ קלאַס פון כוחרים און

קרעמער. ווי באַלד מיר רעכענען, ס'איז נויטיג, די אידישע אינטעליגענץ זאָל זיין שטענדיג צוגעבונדען צו דעם פאָלק און פערטהאָן אין זיין לאַגע, איז ממילא קודם כל נויטיג אויסצוראַמען פון דעם לעבען יענע סבות, וואָס רייסען אָב די אינטעליגענץ פון דעם פאָלק, אויסצורייסען מיט די וואָרצלען דעם גאַנצען געוועקס פון דער אַסימילאַציע, וואָס מען האָט מיט אַזאַ חשק און מיט אַזוי פיעל ענערגיע געפלאַנצט צווישען די געבילדעטערע קלאַסען. ווי באַלד מיר זעהען איין, אַז אין דער ראָליע פון צווישענהענדלער און מעקלער ביי פרעמדע האָבען מיר ניט צו זוכען די גרויסע גליקען פאַר אונזער פאָלק, ווי באַלד מיר זעהען מיט כל הכחות, דאָס פאָלק זאָל שלאָגען אייגענע וואָרצלען אין דער קרקע און זויגען זיין חיונה ניט פון דער האַנד פון פרעמדע מענשען, נאָר פון דער נאַטור'ס האַנד, „דער פולער, אָפענער און ברייטער“, מוזען מיר סוף כל סוף איינזעהן, אַז עס איז נויטיג אַוועקשטעלען דאָס פאָלק אויף זיינע אייגענע פיס, מאַכען איהם עקאָנאָמיש פריי פון די אָרומיגע פעלקער, שאַפען אַ פונדאַמענט פון אַ ריין אידישען עקאָנאָמישער בעל־הבית'ישקייט, און עס מוז פריהער אָדער שפּעטער אויסוואַקסען, אויב ניט אין גאַנצען אַ פרייער און זעלבסטשטענדיגער נאַציאָנאַלער לעבען (ווייל צו אַ פרייען, זעלבסטשטענדיגען נאַציאָנאַלען לעבען איז ניט גענוג, וואָס מען האָט אייגענע ע ר ד; מען דאַרף האָבען אַן אייגען ל אַ נ ד), איז דאָך לכל הפחות דער ו ו י ל ע ן צו אַזאַ פרייען לעבען, דער ו ו י ל ע ן צו אַן אייגענעם לאַנד.

אויף אַזאַ אופן האָבען די סוף־זיעבעציגער יאָהרען, אין דער פסיכאָלאָגיע פון די, וואָס זענען מיט'ן האַרצען געבליבען טריי דעם אידישען פאָלק, געטראָגען פערבאָרגענהייט אין זיך די זריעה פון דעם ציוניזם, נאָך איידער די פּאָגראָמען האָבען איהם אַרויסגערופען אין לעבען. די וואָרצלען פון דער אַסימילאַציע האָבען שוין יעמאָלט אָנגעהויבען צו פוילען, ווען אפילו איהר בוים איז נאָך געשטאַנען אין דער גאַנצער פראַכט פון זיינע גרינע און שעהנע בלעטער.

ס'איז דעריבער קיין חדוש ניט, וואָס דער ערשטער שטורעם פון די פּאָגראָמען האָט אומגעוואָרפען דעם שטאָלצען בוים ביי אַלע די, וואָס זענען געשטאַנען נאָהענט צו דעם פאָלק, און וואָס

אויף זיין אָרט איז אויפ'ן שטעל אויפגעגאנגען די זריעה, וועלכע די פריהערדיגע צייט האָט שוין געטראָגען אין זיך. דער ציוניזם, אָדער ווי מען האָט עס יעמאָלט גערופען, דאָס פּאַלעסטינא־פילענטום, איז געווען ניט נאָר א נאַציאָנאַל־פּאָליטישער געדאנק, ניט נאָר דער וואונש ארויסצוציהען פון דער שלעכטער דירה, פערלאָזען די בייזע שכנים און אריינציהען אין אַן אייגען הויז. ס'איז געווען אויך א קולטור־עקאָנאָמישער געדאנק: איבערצובייטען אין גאנצען די פונדאמענטען פון דעם אידישען לעבען, אוועקשטעלען עס אויף דעם פעסטען גרונד פון ע ר ד ־ארבייט, ווידער פערבינדען דאָס גאנצע פאָלק דורך טויזענדער פעדים מיט דער נאטור און אויף אזא אופן ארויסרייסען עס פון דער דומפּפער שטאָדטישער לופט, אין וועלכער ער האָט אָבגעלעבט קרוב צו צוויי טויזענד יאָהר, און וואָס האָט פערהויקערט זיין גוף און זיין נשמה.

דאָס איז געווען דער אָנהויב פון דער אידישער רעוואָלוציע, אויב מען זאָל פערשטעהן דאָס וואָרט אין זיין ריכטיגען פשט: דער קלאָרער זינען, וואָס זעהט איין, אז ניט דורך קליינע רעפאָרמען, ניט דורך שטיקלעכדיגע אויסבעסערונגען, ניט דורך טראַפענס און הייל־וועסערלעך קאָנען מיר געהאָלפען ווערען, נאָר דורך א ראדיקאַלע איבערקערעניש אין אונזער גאנצען לעבען. און אויך דאָס לעצטע ציעל פון דער רעוואָלוציע איז געשטאנען קלאָר פאַר די אויגען: אַן אייגען לאנד, וואָס זאָל פערבינדען דאָס פאָלק מיט דער נאטור. טונקעל איז געווען אין דעם ציוניזם נאָר דער ו ו ע ג, דער אַלטער משיח־געדאנק, וואָס האָט געהאָפט אריבערצוטראָגען „אויף די „פליגלען פון אָדלערן“ דאָס גאנצע פאָלק פון איין אָרט אויף אַן אַנדער אָרט. ס'איז יעמאָלט שווער געווען אויסצואיינען זיך מיט דעם געדאנקען, וואָס קלינגט אזוי משונה־דיג און וואָס איז אָבער דאָך אמת אין דער משונה'דיגער אידישער געשיכטע, אז די זיילען פון דער אייגענער היים דארפען געבויט ווערען אין דער פרעמד.

דאָ, אין גלות גופא, מוז דאָס אידישע פאָלק אוועקלעגען דעם פונדאמענט צו זיין נייעם לעבען. דאָ, אין גלות גופא, דארף ער מאכען א סוף צו דער אַסימילאציע, וואָס האָט אויפגעגעסען ביי איהם אזוי פיעל כחות, אויסגעזויגען אזוי פיעל מארך פון זיין

אָרגאַניזם. דאָ, אין גלות גופא, מוז ער מאַכען די ערשטע שריט צו זיין ע ק אָ נ אָ מ י ש ע ר ו ו י ד ע ר ג ע ב ו ר ט.

דאָס אידישע פאָלק האָט איצטער אַ קראַפט, וואָס קען נעהמען אויף זיך דורכצופיהרען דאָס פּראָגראַם פון דער אידישער רעוואָלוציע; דאָס איז דער אידישער אַרבייטער־קלאַס, וואָס איז אויסגעוואַקסען אין די לעצטע צוואַנציג־דרייסיג יאָהר. דער אידישער אַרבייטער איז כמעט תמיד געווען פריי פון דער אַסימילאַציאָנער פּסיכאָלאָגיע אין איהרע צוויי געשטאַלטען: דער קולטורעלער געשטאַלט, וואָס האָט גע'טענה'ט: אידען זענען רוסען, און דער עקאָנאָמישער געשטאַלט, וואָס האָט געהאַלטען שטאָהל און אייזען, אַז אידען דאַרפען הענדלער בלייבען. אמת, דער אידישער אַרבייטער איז איצטער נאָך גאַנץ ווייט פון דעם אידעאַל, אידען זאָלען ווערען ערד־אַרבייטער. נאָך דורך און דורך אַ שער־און־נאָדעל־מענש, אַן אָהל־און־דראַטווע־מענש, לעגט זיך איהם שווער אויפ'ן זינען, אַז מען קאָן זיך ווען עס איז צושיידען מיט דער שער און נאָדעל, מיט דער אָהל און דראַטווע; און ווען ער פאַנטאַזירט וועגען זיין נאָהענטער צוקונפט, חלומ'ט זיך איהם ניט דאָס פרייע פעלד און די פרייע אַרבייט אונטער'ן פרייען הימעל, נאָר די גרויסע דומפּפּע פאַבריק, וואָס וואַרפט אַרויס פון זיך טאָגטעגליך וואָלקענס מיט שוואַרצען רויך און וואָס מאַכט פון דעם אַרבייטער אַ רעדעל פון אַ מאַשין. ער מיינט, דערינען ליגט דער רעכטער תמצית פון דעם „פּראָלעטאַרישען שטאַנדפּונקט“...

אָבער דאָס לעבען וועט מיט איהם — אם־ירצה־השם — נעהמען קנעלען אמת־וויסענשאַפטליכען סאָציאַליזם, ריכטיגען אַ ר ב י י ט ע ר־סאָציאַליזם, וועמעס גרונד־פּרינציפּ איז די אַ ר־ ב י י ט און וואָס פיהרט אַריין אין זיינע ריכטיגע גרענעצען דעם פּראָלעטאַרישען „אתה־בחרתנו“. יעמאָלט וועט דער אידישער שער־און־נאָדעל־מענש אָנהויבען גאַנץ אַנדערש צו טראַכטען וועגען ערד־אַרבייט...

דאָס פּראָלעטאַריאַט און זיין סאָציאַל־פּאָליטישער שטאַנד־פּונקט*)

.1

דער שטאַנדפּונקט פון דעם פּראָלעטאַריאַט און דער מאַרקסיזם.

דער וואָס איז מעהר אָדער ווענינער בעקאַנט מיט די ויכוחים, וואָס האָבען אין די לעצטע פּאָר יאָהר געקאָכט צווישען די סאָ־ציאַליסטישע מאַסען, ווייס, וואָס פאַר אַ וויכטיגע ראָליע אין זיי האָט געשפּיעלט — און אפשר שפּיעלט ער נאָך עד היום — דער „שטאַנדפּונקט פון דעם פּראָלעטאַריאַט“. ס'איז כמעט ניטאָ ניט איין איינציגער ענין, וואָס האָט אינטערעסירט די ארבייטער און די סאָציאַליסטען, וועלכען מען זאָל פריהער פאַר אַלץ ניט געהאַט אויסגעמאָסטען מיט דעם סענטימעטער פון דעם דאָזיגען שטאַנד־פּונקט. יעדער ענטפער אויף יעדער שאלה, וואָס דאַס לעבען האָט נעפרעגט, האָט געמוזט פריהער פאַר אַלץ בעווייזען, אַז ער איז אַ כשר־קינד פון דעם שטאַנדפּונקט פון דעם פּראָלעטאַריאַט, אָדער, לכל הפּחות, אַז ער געהט ניט להיפך צו איהם.

דערפון האָט מען געקאָנט דרינגען, אַז אויב אין די גרענ־קען פון די ארבייטער און די סאָציאַליסטען איז וואָס עס איז באמת קלאָר און בעלויכטען פון אַלע זייטען, איז דאָס געווים דער „שטאַנד־פּונקט פון דעם פּראָלעטאַריאַט“, דער גרונדשטיין, אויף וועלכען עס האַלט זיך דאָס גאַנצע געבוי פון דעם ארבייטער־סאָציאַליזם, דאָס בראַקיר־מאָס, מיט וועלכען מיר געפינען דעם „טויג ניט“ אָדער דעם „טויג“ פון אַלע מיטלען, געדאַנקען, אידעאַלען און פּראָעקטען, וואָס דער שטענדיג וואַרפענדער שטראָם פון דעם לעבען טראָגט צו צו דעם ארבייטער'ס ברעג.

---

*) „פאָלקס־שטימע“ (1907), נומערען 6—11.

קוקט מען אָבער אריין טיעפער אין דעם ענין, געפינט מען, אַז אין די געדאַנקען פון דעם גרעסטען טייל ארבייטער און סאָציאַליסטען איז אפשר ניטאָ איין פּראָבלעם, וואָס זאָל זיין אַזוי פערפּלאָנטערט און פערקניפּעלט, ווי דאָס פּראָבלעם פון דעם פּראָלעטאריערס שטאַנדפּונקט אין אַלץ, וואָס איז נוגע צו זיין לעבען און צו זיין היסטאָרישען קאמפּף. איין און דערזעלביגער פּונקט אין פּראָגראַם, ווי צ. ב. נאַציאָנאַלע אויטאָנאָמיע האָט מען באַלד גע'אסר'ט, באַלד מתיר געווען, באַלד נאָך אַמאָל גע'פּסל'ט, באַלד ווידער ארויסגעלאָזען מיט אַ הכשר — און אַלץ מיט דער חתימה פון דעם פּראָלעטאַריאַט'ס שטאַנדפּונקט.

סוף כל סוף מוז מען דאָך זיך גופא אַ פרעג טאָן: וואָס איז אַזוינס דער שטאַנדפּונקט פון דעם פּראָלעטאַריאַט? וואו ליגט ער? אין וואָס בעשטעהט ער? ווי קאָן מען איהם דערגרייכען?

איז אפשר זיין אַ פּראָלעטאַריער דאָס בעסטע מיטעל צו שטעלען זיך אויף דעם שטאַנדפּונקט פון זיין קלאַס? „ניין!“ ענטפערט מען אונז. „די קאַטוילישע פּראָלעטאַריער, וואָס גלויבען אין פּויבסט, שטעהען ניט אויף דעם שטאַנדפּונקט פון דעם פּראָלעטאַריאַט. די ענגלישע און אַמעריקאַנישע פּראָלעטאַריער, וואָס האָבען בעשאַפען די שטאַרקסטע, אָרגאַניזירטעסטע ארבייטער־בעוועגונג פון דער וועלט, וואָס ווילען אָבער נאָך ניט וויסען פון אַ סאָציאַליסטישער בעוועגונג, שטעהען ניט אויף דעם שטאַנדפּונקט פון דעם פּראָלעטאַריאַט. און אויך די סאָציאַליסטישע געדאַנקען, סיסטעמען און פּראָגראַמען פון דעם פּראָלעטאַריער פּ ר י ־ ד אָ ן, דעם פּראָלעטאַריער פּ י ע ר ר ל י ע ר ו, דעם פּראָלעטאַריער מ א ל אָ ן, דעם פּראָלעטאַריער ו ו י י ט ל י נ ג געהערען ניט צו דעם פּראָלעטאַריאַט און שטעהען ניט אויף זיין שטאַנדפּונקט...“

היינט ווער זאָל זיין דער מורה־הוראה אין דער שאלה, אויב ניט דאָס פּראָלעטאַריאַט גופא, אויב ניט זיינע בעסטע זיהן, וואָס זענען אויסגעוואקסען אין איינעם מיט איהם, געליטען זיינע ליידען, געקעמפּפט פאר זיין בעפרייאונג?

וואָס מעהר איהר ווערט בעקאַנט מיט די, וואָס לאָזען דעם פּראָלעטאַריאַטס שטאַנדפּונקט פון מויל ניט ארויס, וואָס בעגע־

הען זיך מיט איהם, ווי דער מלאך מיט דעם „להט החרב המתהפכת" ביי דעם טויער פון גן־עדן, אַלץ מעהר ווערט איך קלאָר, אַז מיט דעם שטאַנדפּונקט פון דעם פּראָלעטאַריאַט מיינען זיי ניט א י י ן פּונקט, נאָר אַ גאַנצען פילאָזאָפישען סיסטעם, וואָס נעהמט אַרום די גאַנצע וועלט, וואָס האָט זיך זיינע אייגענע געדאַנקען ניט נאָר אין דער נאַציאָנאַל־עקאָנאָמיע, געשיכטס־פילאָזאָפיע און סאָציאַליזם, נאָר אויך אין דער לאָגיק, דער נאַטור־פילאָזאָפיע און אין דער מאָראַל־וויסענשאַפט — אַ גאַנצער פילאָזאָפישער געביי, וואָס איז אויסגעאַרבייט פון צוויי גרויסע דענקער, דוקא ניט פּראָלעטאַריער, וואָס האָבען אָבער אוועקגעלעגט זייער גאַנצען לעבען, אויסצושטודירען דעם פּראָלעטאַריאַטס לאַגע, די כחות, וואָס האָבען ארויסגערופען איהם אויף דער וועלט־היסטאָרישער סצענע, דעם עצם פון זיין נאַטור, דעם מהות פון זיין קאַמפּף.

די צוויי גרויסע דענקער זענען ק א ר ל מ א ר ק ס און פ ר י ד ר י ך ע נ ג ע ל ס, און זייער פילאָזאָפישער סיסטעם איז דער מ א ר ק ס י ז ם. אין איהם, אין דעם מאַרקסיזם, בעשטעהט דער שטאַנדפּונקט פון דעם פּראָלעטאַריאַט, דאָס געזוכטע בראָקיר־מאָס. אַלץ, וואָס איז מסכים מיט דעם מאַרקסיזם, איז כשר על פי שטאַנדפּונקט פון דעם פּראָלעטאַריאַט, אַלץ, וואָס געהט לחיפּך צו דעם מאַרקסיזם, מוז געאַסר'ט ווערען ווי „בשר חזיר", ווי פרעמדע אומווירדיגע זאַכען, מיט וועלכע אַן אמת'ער סאָציאַליסט טאָר ניט מטמא מאַכען זיין מוח און זיינע הענד...

אין די גרענעצען פון מיין היינטיגער ארבייט קען איך זיך ניט אריינלאָזען אין אַ קריטיק פון דעם גאַנצען מאַרקסיסטישען סיסטעם, אויפווייזען אויף די פּונקטען, וואָס זענען קיין מאָל אמת ניט געווען, אויף די, וואָס זענען געווען אמת מעהר נישט ווי אין ז י י ע ר צ י י ט, כדי אָבצושיידען פון זיי יענע טיעפע און שעהנע געדאַנקען, וואָס ליגען עד היום נאָך אין דעם מאַרקסיזם און וועלען — ווי מיר דוכט — נאָך אַ לאַנגע־לאַנגע צייט לייכטען דער מענשהייט אין איהר וועג צו פרייהייט און יושר.

דאָ קאָן איך מעהר נישט, ווי אָבשטעלען זיך אויף דער פראַגע: קענען מיר אָננעהמען דעם מאַרקסיזם, ו ו י ע ר א י ז, ו י ע ר זעהט א ו י ס ה י י נ ט י ג ע ן ט א ג, פאַר

דעם „פּראָלעטאַראַ־מעטער", אויב מען מעג זיך אַזוי אויסדריקען, וואָס זאָל אונז אין יעדען געדאַנקען אונזערען ווייזען, ווי ווייט אָדער ווי נאָהענט מיר זענען אין איהם פון דעם פּראָלעטאַרישען שטאַנדפּונקט.

אוועקגעלעגט דעם אמת פון דעם מאַרקסיזם אַן א זייט, פרעגען מיר מעהר נישט: פערשטעהען אַלע מאַרקסיסטען דעם מאַרקסיזם אויף דעם זעלבען אופן? האָבען זיך שוין אַלע מאַרקסיסטען צונויפגערעדט און זענען מושווה געוואָרען, ווי מען זאָל אין איטליכען פּונקט פערשטעהן די טיעפע, אָבער ניט אומעדום גאָר קלאָרע, שיטה פון זייער לעהרער? זעהען מיר ניט, ווי עס מעהרען זיך פון טאָג צו טאָג מחלוקות און פלוגתות צווישען די מאַרקסיסטען גופא? עס איז כמעט ניטאָ קיין איין איינציגער געדאַנקען אין מאַרקס' סיסטעם, וואָס זאָל ניט אויסגעטייטשט ווערען פערשיידען פון זיינע פערשיידענע תלמידים. איך רייד שוין ניט וועגען די בית־שמאי און די בית־הלל אין דעם מאַרקסיזם, וועגען די „אָרטאָדאָקסען" און די „קריטיקער". אפילו גופא צווישען די אָרטאָדאָקסען, גופא צווישען די קריטיקער וועלען מיר אפשר ניט געפינען קיין צוויי מענשען, וואָס זאָלען קוקען אפילו אויף די גרונדשטיינער פון זייער סיסטעם מיט די זעלבינע אויגען, איינער זאָל זעהן און געפינען אין זיי דאָס, וואָס עס געפינט און זעהט אין זיי דער אַנדערער...

פון וואַנען שטאַמט אַזאַ פירוד הדעות אין דעם מאַרקסיזם, אַזאַ צולויפען זיך פון געדאַנקען אין פערשיידענע וועגען? די שאלה געהט אונז ניט אָן היינטיגען מאָל. פאַר אונז איז מעהר נישט וויכטיג דער פאַקט, אַז אויב דער פּראָלעטאַרישער שטאַנדפּונקט איז דער מאַרקסיזם, האָבען מיר ניט א י י ן פּראָלעטאַרישען שטאַנדפּונקט, נאָר ע ט ל י כ ע. געוויס קאָן מען אויף דערויף ענטפערען — און איך האָב שוין אָפטמאָל געהערט אַזעלכע ענטפערן אין מיין לעבען, — אַז דער מאַרקסיזם איז א י י נ ע ר, און דער פּראָלעטאַרישער שטאַנדפּונקט איז אויך א י י נ ע ר. און דער און יענער זענען איין־און־דיזעלביגע זאַך. דער מאַרקסיזם איז ניט שולדיג אין דעם, וואָס ניט אַלע פערשטעהען איהם אין גאַנצען, די שוועריקייט ליגט ניט אין זיינע געדאַנקען, נ אָ ר א י ן

די, וואָס שטודירען איהם. זיי פערגעסען, אַז ער איז אַ פילאָזאָפישער סיסטעם פון אַ בעשטימטען געזעלשאַפטליכען קלאַס. אַ בילד פון דער וועלט און דער געשיכטע, וואָס אַנטפּלעקט זיך פאַר אונזערע אויגען ערשט יעמאָלט ווען מיר שטעלען זיך אויף דעם קוק־פונקט, אויף וועלכען עס שטעהט דער קלאַס, ד. ה., אויף דעם שטאַנדפּונקט פון דעם פּראָלעטאַריאַט.

אויב אַזוי איז שוין באמת גאָר קיין קונץ ניט אויסצוגעפינען דעם געזוכטען שטאַנדפּונקט. כדי צו געפינען דעם שטאַנדפּונקט פון דעם פּראָלעטאַריאַט, דאַרף מען מעהר נישט, ווי ריכטיג פערשטעהן דעם מאַרקסיזם, וואָס מען קען זעהר לייכט פערשטעהן, ווי נאָר מען שטעלט זיך אויף דעם שטאַנדפּונקט פון דעם פּראָלעטאַריאַט, וואָס איז זעהר גרינג צו געפינען, ווי נאָר מיר פערשטעהען ריכטיג דעם מאַרקסיזם, וואָס איז זעהר לייכט צו פערשטעהן, ווי נאָר — און אַזוי ווייטער פון פאָרענט. ד. ה. בקצור, כדי צו געפינען דעם שטאַנדפּונקט פון דעם פּראָלעטאַריאַט, דאַרף מען זיך — מעהר נישט — ווי שטעלען אויף איהם... און פונדעסט־וועגען ליגט אין דעם מאַרקסיסטישען „ישראל ואורייתא חד" — פּראָלעטאַריזם און מאַרקסיזם זענען איין־און־דיזעלביגע זאַך — אַ גרויסער שטיק אמת. אמת איז, אַז ניט דער פּראָלעטאַריאַט האָט אַרויסגעבראַכט די תורה, אין וועלכע ער גלויבט איצטער און וואָס איז, נאָך מיין מיינונג נאָך, איין איהרע וויכטיג־סטע פונקטען דער וויסענשאַפטליכער גרונד פון סאָציאַליזם. אמת איז, אַז די תורה איז אונז אַלעמען, סאָציאַליסטען פון פערשיעדענע מינים, גע־געבען געוואָרען פון דעם מאַרקסיסטישען באַרג־סיני, און אַז פון אַלע געזעלשאַפטליכע קלאַסען האָט נאָר דאָס פּראָלעטאַריאַט געקאָנט אַרויסזאָגען זיין „נעשה ונשמע", ווייל ער איז מעהר מסוגל צו איהר, ווייל זי איז מעהר אָנגעמאָסטען צו איהם, איידער אַלע אַנדערע סאָציאַל־פּאָליטישע סיסטעמען. וועניגסטענס מוז מען מודה זיין אָהן שום ספק, אַז אין הלכות פּראָלעטאַרישען שטאַנד־פּונקט האָט קאַרל מאַרקס מעהר אויפגעטהאָן איידער אַלע סאָציאַליסטישע דענקער ביז צו איהם.

און פונדעסטוועגן צוריק, הגם מיר ליקענען דאָס אַלץ בשום אופן ניט אָב, וועלען מיר פאָרט ניט שווערען אין טלית און תפילין, אַז אַלץ, וואָס מיר ריידען אין אונזער היינטיגער אַרבייט וועגען דעם פּראָלעטאַרישען שטאַנדפּונקט, איז ריינער מאַרקסיזם, און איך וועל בשום אופן ניט נעהמען אויף מיר די אחריות, אויב עס וועט זיך אפשר אַרויסווייזען, אַז איין געדאַנקען אָדער דער אַנדערער פּאַסט צום מאַרקסיזם, ווי אַ פינגער צום אויג. אויך וואַרף איך אַראָב פון זיך די התחיבות, אויפצואווייזען, וועלכער געדאַנקען איז אַ מאַרקסיסטישער און וועלכער ניט. איך האַלט נאָך מיט די אַלטע, אַז עס איז קיין נפקא מיניה ניט, מאַרקסיזם אָדער ניט מאַרקסיזם, אַז די איינציגע פראַגע, וואָס דאַרף אינטערעסירען דעם פאָרשער, איז — אמת אָדער, חלילה, ניט אמת. און דעם אמת האָב איך געזוכט אַרויסצוגעפינען נאָך מיין כח נאָך, ניט קוקענדיג, אויב ער שטימט אָדער ער שטימט ניט מיט דעם אָדער יענעם דענקער. ביי מיר אין האַרצען ווייס איך, וואָס איך האָב צו פערדאַנקען קאַרל מאַרקס, און אויב די לומדים פון אונזער אידישער גאַס וועלען מיר אָנטהאָן דעם כבוד און אָבשטעלען זיך אויף מיין קליינער אַרבייט, וועלען זיי געוויס אַליין, אָהן אַ ברעקעל מיה, דערזעהן, וואָס איך האָב „גענאַשט" פון יענעם גרויסען אידען, און וואו איך זאָג זיך פון איהם אָב, אפילו ווען איך טייטש ניט אָן אויף דערויף בפירוש מיט'ן פינגער.

און דאָ בעט זיך נאָך אַ הערה, איידער מיר געהען איבער צו אונזער ענין.*) דאָס פּראָלעטאַריאַט איז אַ בעשטימטער גע־

---

*) עטליכע פון מיינע פריינד האָט זיך אויסגעדוכט, אַז איך מאַך אין דעם אַרטיקעל צופיעל קאָנצעססיעס צו דעם מאַרקסיזם, וואָס שטימען ניט מיט מיין קריטישער שטעלונג צו איהם. איך וואָלט זיי בעטען, זיי זאָלען מיט קאָפּ איבערלייענען די הערה, פון וועלכער איך רעד אין טעקסט. דער שטאַנדפּונקט פון דעם פּראָלעטאַריאַט בכלל ווערט בעשטימט פון ריין עקאָנאָמישע אומשטענדען, ווייל דאָס פּראָלעטאַריאַט איז אַ קלאַס, און קלאַסען שטאַמען (ווענינסטענס, איצטער) פון ריין עקאָנאָמישע לעבענס־פּראָצעסען. אָבער אַ בעשטימטער פּראָלעטאַריאַט ווערט געצויגען אין זיין לעבען ניט נאָר פון זיין עקאָנאָמישען קלאַסען־כח,

זעלשאפטליכער קלאס. די איצטיגע מענשהייט איז אבער צושפאלטען ניט נאר אין קלאסען, נאר אויך אין נאציאנען, רעליגיעזע סעקטען, פאליטישע פארטייען, פילאזאפישע שולען א. אז. וו. דאס נאציאנאלע לעבען צושפאלט זי אין פעלקער, דאס רעליגיעזע— אין סעקטען, דאס פאליטישע — אין פארטייען, דער פילאזאפישער געדאנק — אין שולען. אבער אין קלאסען צושפאלט זי דאס עקאנאמישע לעבען. ס'איז דעריבער קיין חדוש ניט, וואס, ריידענדיג וועגען א בעשטימטען קלאס, האב איך די גאנצע צייט צו טהאן מיט ע ק א נ א מ י ש ע פראבלעמען. וואלט איך, צום ביישפיעל, געשריבען וועגען דעם סאציאל־עקאנאמישען שטאנדפונקט פון דער דעמאקראטיע אדער דעם אנארכיזם, וואלט איך געמוזט אויספארשען די שייכות, וואס געפינט זיך צווישען דער סאציאלער עקאנאמיע און דעם פאליטישען געדאנק אין דער דעמאקראטיע און אין דעם אנארכיזם, און יעמאלט וואלט איך געדארפט רעדען מעהר וועגען פאליטיק, איידער וועגען עקאנאמיע. אויב איך וואלט געהאט, למשל, צו טהאן מיט דעם סאציאל־פאליטישען שטאנדפונקט פון דעם קאטוילישען פראלעטאריאט אין פוילען אין דעם 20־טען יאהרהונדערט, וואלט איך געמוזט אויסשטודירען, וואוהין ציהט איהם דער שטאנדפונקט פון זיין קאטוילישער רעליגיאן, דער שטאנדפונקט פון זיין אונטערדריקטער נאציאנאליטעט און דער שטאנדפונקט פון יענעם פ ר י י ע ן ג ע ד א נ ק, וואס האט אנגעהויבען הערשען אין די פוילישע פאלקסמאסען נאך אין דעם 19־טען יאהרהונדערט און וואס שוואכט אב די מאכט פון דער קאטוילישער רעליגיאן.

מיר האבען אבער דא צו טהאן מיט דעם פראלעטאריאט בכלל,

נאר אויך פון אנדערע היסטארישע כחות, וואס ווירקען אויף איהם. נאציאנאלע, פאליטישע, רעליגיעזע, פילאזאפישע א. א. וו. אזוי ווי איך האלט ניט, אז דער עקאנאמישער קלאסען־כח איז דער פאטער, וואס ברענגט זיי אלע ארויס, און מייסטערט איבער זיי, קען איך מיך דעריבער ניט אנרופען : „מארקסיסט". אבער בנוגע צו דעם מ ה ו ת פון די עקאנאמישע כחות (ווי שטארק אדער ווי שוואך זיי זאלען ניט זיין לגבי די אנדערע כחות) מוז איך מודה זיין, אז אויף דעם פעלד האבען מיר לע"ע נאך ניט קיין טיעפערען דענקער, איידער קארל מארקס. (1908.)

צו וואָס פאַר אַ פאָלק ער קאָן ניט געהערען, אין וואָס פאַר אַ רעליגיאָן ער זאָל ניט גלויבען און אין וואָס עס זאָל ניט בעשטעהן דער פרייער געדאַנקען פון זיין צייט. דעריבער קען איך ניט אריינ־ציהען אין חשבון אָט די אַלע אַנדערע, ניט עקאָנאָמישע כחות, וואָס בעשטימען דאָס געזעלשאַפטליכע לעבען, און דעריבער וועט מען אויך פון דעם פערשווייגען זיי בשום אופן ניט טאָרען ארויס־דרינגען, אַז דער היסטאָרישער אימפּעט פון דעם עקאָנאָמישען כח איז שטאַרקער אָדער שוואַכער פאַר'ן היסטאָרישען אימפּעט פון דעם רעליגיעזען כח, אָדער פאַר דעם היסטאָרישען אימפּעט פון דעם פרייען געדאַנק.

2.

קאָנסערוואַטיזם, ליבעראַליזם, סאָציאַליזם.

אין דער אַנדער העלפט פון דעם 18־טען יאָהרהונדערט איז אין פראַנקרייך אוועקגעלעגט געוואָרען דער פונדאַמענט צו דעם גייציייטיגען קאַמפּף פון פּאָליטישע פּאַרטייען און פּראָגראַמען. אין יענער צייט זענען געבאָרען געוואָרען, אויסגעוואַקסען און — נאָך דער גרויסער רעוואָלוציע — אַ לאָז געטהאָן זיך איבער דער ברייטער וועלט יענע געדאַנקען און סברות, וואָס האָבען באַלד פונאַנ־דערגעשפּאָלטען די גאַנצע מענשהייט אין צוויי גרויסע פיינדליכע חילות, שטענדיג אָנגעגרייט צו פיהרען זייער היסטאָרישען קאַמפּף, ביז איין חיל וועט מאַכען לגמרי אַ תל פון דעם אַנדערן. קאָנ־סערוואַטיזם האָט זיך גערופען איין צד, ליבעראַליזם דער אַנדערער.

דער קאָנסערוואַטיזם איז געווען דורכגענומען מיט דעם גע־דאַנקען, אַז דער לעצטער צוועק פון דעם געזעלשאַפטליכען לעבען איז די גבורה, רייכקייט און די פּראַכט פון דער מלוכה, וואָס זי קען דערגרייכען מעהר נישט ווי אין מלחמה מיט די אַנדערע פעלקער און מלוכות, אָדער ווענינסטענס דורך אַ דיפּלאָמאַטישען שמד־שטיק אַנטקעגען זיי. דער יחיד לעבט מעהר נישט, ווי צו־ליעב דער גרויסקייט פון זיין נאַציאָן, צוליעב דעם קלינגענדען שם פון זיין מלוכה און זיין לאַנד. די גרעסטע קרבנות מעג די רע־

גירונג פערלאַנגען פון יעדען איינעם, כדי צו דערגרייכען דאָס העכסטע אידעאַל, די אויבערהערשאַפט איבער די אַנדערע נאַציאָנען, די גרויסקייט און בע׳שם׳טהייט פון איהר מלך. דערפאַר איז זי פון איהר זייט מהויב צו האָבען דעם יחיד שטענדיג אין זינען, אַכטונג געבען אויף איהם, טראַכטען וועגען זיין טובה, אריינמישען זיך אין אַלע ווינקעלעך פון זיין לעבען, פיהרען איהם מיט אַ שטאַרקער האַנד צו דעם ציעל, וואָס איז איהם בעשערט. און דאָס בעסטע מיטעל דערצו איז — אָבהיטען, קאָנסערווירען דעם סדר פון דעם גזעלשאַפטליכען לעבען, וואָס איז אויסגעוואַקסען אין די צייטען פון די נאַציאָנאַלע קריעג.

אין מיטען פון דער גזעלשאַפט — דער מלך מיט זיין הויף, מיט זיינע שררות און הארען, וואָס לייכטען ווי די זונען און שיקען ארוים זייערע שטראַהלען פון גענאַד איבער דער גאַנצער „וועלט". ארום דעם מלך׳ס הויף אַ גאַנצער לייטער פון גלגלים, איינער העכער פאַר דעם אַנדערן. פּריצים, גלחים, גענעראַלען, מיניסטאָרען, אָפיצירען, גובערנאַטאָרען און אַזוי ווייטער, — אַלע פון ריינער, אַדעליגער, „בלאָער" בלוט. און יעדער פון זיי איז ווידער אַ קליינינקער מלך׳על, אַ קליינינקע זון, וואָס בעשיינט די סביבה און גיט צו דעם לעבען דעם זיבענטען חן. און די גאַנצע וועלט לעבט און דאַרף לעבען מיט דעם, וואָס עס קומט פאָר אין „הויף", מיט זיינע בעלער און זיין פּאָליטיק, זיינע אינטריגעס, זיין פאָהרען אויף געיעג, זיינע פערוויילונגען און תענוגים...

און אָט די גאַנצע „וועלט" איז געשטאַנען אויף אַ פעסטען פונדאַמענט — אויף די איינגעבויגענע רוקענס פון דעם פּשוט׳ען, געמיינעם, ניט־מיוחס׳דיגען פאָלק: דעם פּויער, דעם אַרבייטער, דעם בעל־מלאָכה, דעם סוחר, דעם רופא, אַלע, אויף וועמען די מלוכה דאַרף „אַכטונג געבען", פאַר וועמען זי דאַרף „זאָרגען". אַלע אָט די עלעמענטען פון פאָלק האָבען איינענטליך געדאַרפט אויסגעהן פון נחת, וואָס אויף זייערע רוקענס איז אויסגעפאַלען די זכיה צו טראָגען אויף זיך דעם שטאָלצען און שעהנעם געבוי. אָבער עס איז שוין אַן אַלטער כלל: דאָס געמיינע פאָלק האָט קיין ברעקעל איידעלקייט ניט אין הארצען...

דער ליבעראַליזם צוריק האָט געוואָלט גאָר אַ קלייניגקייט: די

איינגעבויגענע רוקענס פון דעם געמיינעם פאָלק זאָלען זיך אויסגלייכען און אראָבוואַרפען פון זיך די אויבערשטע וועלט מיט אַלע איהרע זונען, שטערען און גלגלים. לאָז יעדער שטעהן אויף זיינע אייגענע פיס. לאָז יעדער מיט זיינע אייגענע כחות דערשלאָגען זיך אין לעבען צו דער מדרגה, אויף וועלכער ער קען זיך ארויפחאַפען מיט זיינע אייגענע מיטלען, קיינעם ניט צווינגענדיג צו ארבייטען פאַר איהם.

יעדער איז פריי צו שמיעדען זיין אייגענעם מזל, און פערלאַנגט ניט פון דער מלוכה זי זאָל זיין זיין בעל־טובה. זייט איהם נישט קיין פעטער און נעהט איהם ניט קיין שיך, ובפרט אז איהר נעהט איהם זיי נאָך א י י ע ר מאָס, ניט נאָך זיינער. לאָזט איהם געהן, ווי ער געהט, ער ווייס בעסער, וואָס פאַר איהם איז גוט און וואָס ניט. האָסטו שכל, האָסטו מיטלען, קענטעניס, סוחרישע געניטקייט, שפּיצלעך און המצאות, ווי צו ווערען רייך, נעהם און אַרבייט מיט אַלע כלים פאַר דיין ציעל, שטופּ זיך דורך מיט די עלענבויגענס צו דעם לעבענס אויבען־אָן. אַלע געזעצען און דינים מוז מען מבטל זיין, וואָס פערשפּאַרען דיר דעם וועג מעהר נישט דערפאַר, וואָס דו שטאַמסט ארויס פון דעם „געמיינעם“ קלאַס, וואָס אין דיינע אָדערן פּולסירט ניט קיין פּריצישע בלוט. האָסטו אָבער ניט קיין שכל און קיין מיטלען, פעהלען דיר די נעגעל און די צייהן אין דער מלחמה פאַר'ן לעבען, — יעמאָלט האָב קיין פאַראיבעל ניט: מען האָט פאַר דיר גאָר נישט אָנגעגרייט, מעגסט אפילו זיין אַ גראַף אָדער א באַראָן אָדער נאָך אַ גרעסערער מיוחס, איידער דער באַראָן. פון דער נאַטור זענען אַלע מענשען געבאָרען גלייך, דער פּויער ניט ווייניגער מיוחס, איידער דער באַראָן. פון דער נאַטור זענען זיי אַלע געבאָרען פריי, קיינער טאָר קיינעם ניט נויטען צו דיענען און אַרבייטען, אויב זיי האָבען פריי־ווילליג ניט איבערגענומען די התחייבות אויף זיך. פון דער נאַטור זענען זיי געבאָרען ניט האַרען און קנעכט, ניט „הויך“ און „נידעריג“, נאָר ב ר י ד ע ר פון איין גרויסער מענשליכער משפחה, וואָס דאַרפען ברידערליך אויסהעלפען איינער דעם אַנדערן אין דעם פּראָצעס פון דעם לעבען. איינער האָט, למשל, א גוט און קען אַליין ניט בעאַרבייטען די ערד.

רופט ער זיינע ברידער, אנדערע מענשען, זיי זאָלען איהם העלפען. זיי זענען אלע גלייך און פריי. *ווילען* זיי ארבייטען ביי איהם, דינגט ער זיי; ניט — ניט. געפעלען זיי זיינע בעדינגונגען, שטעלען זיי זיך ביי איהם, ניט — געהען זיי אוועק. און אז צווישען זיי קומען פאָר סכסוכים, געהען זיי ביידע, ווי *גלייכע* צדדים, צו דעם שופט, וואָס משפּט זיי נאָך א *גלייכען* געזעץ פאַר אָרעם און רייך, פאַר „הויך"־געבאָרען און „נידעריג"־געבאָרען.

פרייהייט, גלייכהייט, ברידערליכקייט...

מען קען זיך פאָרשטעלען דעם רושם, וואָס די ליבעראלע שיטה האָט געמאכט אויף א וועלט, אין וועלכער דאָס רוב פון דער מענשהייט איז געווען געצוואונגען ע"פּ געזעץ צו ארבייטען אויף דעם פּריץ אָהן געצאָהלט; וואו דער בעסטער חלק פון אלץ האָט „געקומט" על פּי דין דעם זעלביגען פּריץ, דעם גלח און אלעמען, ווער עס איז נאָר געווען אויסגעבונדען מיט דער אויבערשטער וועלט דורך געבורט אָדער דורך דעם מלך'ס גענאָד; וואו עס איז געווען איין געזעץ פאַר די „וואויל־געבאָרענע" און אן אנדער געזעץ פאַר די ניט וואויל־געבאָרענע. א נייע וועלט, א פרייע וועלט, אַנ אָפענע פאַר איטליכען, וואָס קען נאָר מלחמה האלטען פאַר זיין לעבען און גליק, האָט געראָשט אין די רייד פון די ליבעראלען; א וועלט, וואו דער אויבערהאר איז *דער מענשליכער שכל*, וואָס דיקטירט זיינע געזעצען, אנשטאָט די פערשימעלטע געבאָטען פון די אלטע דורות.

און ניט נאָר אין דער פּאָליטיק און אין די פראגען פון דין און משפּט, פון רעכט און אומרעכט האָט געברענט די מחלוקה צווישען דעם קאָנסערוואטיזם און דעם ליבעראליזם. דאָס פייער האָט אויך געפלאקערט אין דער רעליגיאָן, וואָס האָט געהייליגט דעם געזאלבטען קעניג און דעם גאנצען סדר פון דעם לעבען, פון וועלכען ער איז געווען דער מיטעל־פונקט. עס האָט אויך געברענט אין דער פילאָזאָפיע, וואָס האָט א לאנגע צייט געוואָלט זיין מעהר ניט, ווי א דיענסט־מויד ביי דער רעליגיאָן. די פייערצינג האָבען זיך אריבערגעוואָרפען אין דער *קונסט*, וואָס האָט זיך אָנגעהויבען צו אינטערעסירען מיט דעם לעבען פון די געמיינע קלאסען און אין איהר געפינען העלדען, ניט מיאוסער פאַר דעם אלטען העלד

פון די וואוילגעבאָרענע. מ'ט איין וואָרט, זיי זענען אריינגעדרונגען אין דעם קוק פון דעם מענשען אויף דאָס, וואָס איז שעהן און מיאוס, אמת און שקר, יושר און עולה. און אַלע אָט די פּיערצייג האָבען, יעדע אויף איהר לשון, נביאות געזאָגט איין זאַך: פרייהייט, גלייכהייט, ברידערליכקייט...

נאָך האָט די מלחמה צווישען קאָנסערוואטיזם און ליבעראליזם געברענט אומעדום, נאָך האָבען זיך געביטען די מזלות ביי די קעמפּפענדע צדדים, ערשט אויף דער סצענע פון דער וועלט־געשיכטע איז אן ערך אין די דרייסיגסטע יאָהרען פון דעם פאָריגען יאָהרהונדערט, ארויסגעטראָטען א דריטער צד, וואָס האָט אויפגעהויבען זיינע כלי־זיין אנקעגעןביידען: דעם קאָנסערוואטיזם, ווי דעם ליבעראליזם, און האָט געצוואונגען ביידע אַלטע שונאים ערנסטער צוקוקען זיך צו דעם יונגען פיינד. א נייעם פּרינציפּ האָט ער אָנגעשריבען אויף זיין פאָהן, א נייעם געזעלשאפטליכען אידעאַל האָט ער געטראָגען פאַר דער מענשהייט: ד ע ם ס אָ צ י אַ ל י ז ם.

דאָס קערענד'על פון זיין שיטה, די זריעה, פון וואַנען עס איז ארויסגעוואַקסען זיין לעבענסבוים, רייך אין צווייגען און בלעטער, בלומען און פּירות, איז ניט געווען קיין נייעס אין דער געשיכטע פון דעם מענשליכען געדאַנקען. נאָך אין די אור־אַלטע צייטען, אין דעם אָקאָרשט בעגינען פון'ם פּאָליטישען לעבען אויף דער ערד, איז כמעט ביי יעדען פאָלק אויפגעגאַנגען די שפּראָצונג פון דעם סאָציאַליסטישען געדאַנק, איז ערגעץ וואו אין א פערבאָרגען ווינקעל אויסגעוואַקסען צו א וואונדערליכען געוועקס, וואָס פלעגט באַלד פערוועלקען, צונויפדאַרען און פערשווינדען, וויעדער ארויסרייסען זיך פון אונטער דער ערד אין עטליכע יאָהרהונדערט ארום אין אַנ־אָרט, וואו מען האָט זי קיין מאָל ניט געזייהט, אין א צייט, וואָס האָט ניט געוואַרט אויף איהר, און וויעדער פערשווינדען. ערשט אין דער צייט פון דער גרויסער פראַנצויזישער רעוואָלוציע האָבען אומעטום אין אייראָפּאַ, אין פראַנקרייך, ענגלאַנד און דייטשלאַנד, גענומען ארויסשפּראָצען פון דער ערד געוועקסען פון דעם סאָציאַליסטישען מין און צו די דרייסיגסטע יאָהרען האָבען זיי זיך אין פראַנקרייך שוין פונאַנדערגעוואָרפען אין דער ברייט און אין דער

טיעף, אַזוי, אַז זיי האָבען גענומען אונטערגראָבען די וואָרצלען פון די אַלטע, טיעף איינגעלעבטע בוימער...

דער קאָנסערוואַטיזם און דער ליבעראַליזם האָבען אויפ'ן שטעל־דערקענט אין דעם סאָציאַליזם זייער פיינד, אפילו ווען זיי האָבען ניט אַזוי גיך פערשטאַנען זיין נאַטור.

דעם ליבעראַליזם האָט זיך אויסגעדוכט, אַז דער סאָציאַליזם איז מעהר נישט, ווי א קאָנצענטרירטערער, שטאַרקערער גיפט פון קאָנסערוואַטיזם. דער קאָנסערוואַטיזם האָט דאָך אויך געלייקענט, אַז דער איינצעל־מענש, דער יחיד, איז דער יסוד פון דעם גאַנצען געזעלשאַפטליכען לעבען. ער האָט דאָך אויך געקעמפפט אַנקעגען דעם, דער יחיד זאָל ווערען דער איינציגער בעל־הבית אין דער פּאָליטיק. ער האָט גע'טענה'ט, די געזעלשאַפט דאַרף זיך אריינ־מישען אין דעם לעבען פון דעם איינצעלנעם, מען טאָר ניט צו־לאָזען דעם „איש כל הישר בעיניו יעשה“, אַלץ, וואָס איינעם גע־פעלט, מעג ער טאָן: דער כלל שטעהט העכער פאַר'ן יחיד; מען מוז מקריב זיין מיט דעם יחיד'ס אינטערעסען צוליעב די שעהנ־קייט און גבורה און רייכקייט פון דעם כלל, פון דער נאַציאָן. טענה'ט ניט דיזעלביגע זאַך דער סאָציאַליזם? איז ניט אויך איהם דער כלל העכער פאַר'ן יחיד? מאַכט ער ניט חוזק פון דער ליבע־ראַלער פרייהייט?

ניט נאָר ער מאַכט חוזק פון איהר, נאָר ער געהט ווייטער אין דעם פּונקט, איידער דער קאָנסערוואַטיזם אַליין. יענער האָט, לכל הפּחות, איין פעלד געלאָזען כמעט פריי פאַר דעם מענשען, דאָס פעלד פון האַנדעל און שטאָדטישער אינדוסטריע. דער סאָציאַליזם וויל אָבער ארויסרייסען פון דעם יחיד'ס הענד אויך אָט דאָס וויכ־טיגע פעלד און אוועקגעבען עס אין די הענד פון דעם כלל.

אַזוי האָט געקוקט דער ליבעראַליזם אויף דעם סאָציאַליזם.

אין די אויגען פון דעם קאָנסערוואַטיזם איז דער סאָציאַליזם געווען צוריק די העכסטע מדרגה און דער גיפטיגסטער סם פון דעם ליבעראַליזם. אַזוי ווי יענער, הויבט דער סאָציאַליזם אויף זיין אומווערדיגע, חוצפּה'דיגע האַנד אויף די הייליגע יסודות פון דעם נאַציאָנאַלען לעבען. און ער געהט נאָך ווייטער איידער יענער אין זיין ווידערשפּעניגען אַנקעגען זיי. דער ליבעראַליזם, ווי רעוואָ־

לוציאָנער ער זאָל ניט זיין אנקעגען די פאָרמע פון דער מלוכה, בלייבט דאָך שטעהן ביי א געוויסען גרענעץ, בויגט דאָך זיין קניע פאַר די הייליגע זיילען, וואָס האַלטען אונטער דאָס גאַנצע געזעל־שאַפטליכע געביי. דאָס אייגענטהום איז איהם הייליג. דאָס רעכט פון „מיין־און־דיין" וויל ער ניט אָנריהרען, אדרבה! ער גיסט אריין אין די אָדערן פון דעם אייגענטומס־רעכט נייע שטראָמען פון לעבענס־קראַפט. די תשוקה צו אייגענטהום, צו מעהר אייגענס און רייכקייט וויל ער פונאַנדערבלאָזען צו א פלאַ־קער אין די הערצער פון יעדען איינעם. און אויך די פאמיליע איז פאַר איהם הייליג, די צווייטע זייל, אויף וועלכע עס האַלט זיך די מענשליכע וועלט. יעדער מיט זיין הויז־געזינד, מיט זיין בעל־הבת'ישקייט זאָל זיין א וועלטעלע פאַר זיך, פאַר וועלכער דער מאַן זאָל האַלטען מלחמה מיט די ארומיגע וועלטלאַך. און דאָס רעכט פון ירושה איז ביי איהם הייליג, וואָס בינדט צונויף די פאַמיליע מיט דעם אייגענטום. וואָס איז אָבער די פעולה, וואָס די אַלע רעכט זענען הייליג דעם ליבעראַליזם? דאָס גיפט ליגט אין דער קליפּה פון מרידה אנקעגען דאָס אלטע, א קליפּה, וואָס דער ליבע־ראַליזם האָט ארויסגערופען אין לעבען. וואו ער בלייבט שטעהן דערשראָקען, הויבען זיך אויף די בייזע רוחות, וועלכע ער האָט פאַנאַנדערגעוועקט, און מאַכען א תל פון אַלץ, מיט וואָס דעם מענ־שען'ס נשמה האָט געלעבט: פון אייגענטום, ירושה און פאַמיליע.

אויף אַזאַ אופן האָבען ביידע אַלטע פאַרטייען געזעהען אין דעם נייעם שונא אַלע שעדליכע חסרונות, אנקעגען וועלכע זיי האָ־בען געקעמפּפט צווישען זיך; אין דערזעלביגער צייט אָבער האָט יעדער פון זיי געמוזט מודה זיין, אז זיין אַלמער שונא איז פאָרט ניט אַזוי שלעכט, ניט אַזוי אויסגעלאַסען און פערדאָרבען, ניט אַזוי איינגעטונקט אין כל החטאים שבעולם, ווי דער יונגער בן סורר ומורר. דאָס האָט א ביסעל אָבגעשוואַכט זייער שנאה צווישען זיך און פערשטאַרקט זייער האַרץ צו א ביטערען בשותפות'ען קאַמפּף מיט דעם אַלץ מעהר און וואַקסענדען סאָציאַליזם.

אין אמת'ן איז דער סאָציאַליזם געווען זעהר ווייט פון ביידען, סיי פון זייערע מעלות, סיי פון זייערע חסרונות. זיין אייגענע וועלט האָט ער געטראָגען אין זיך, מיט אייגענע הימלען און שטערען, א

וועלט, וועגען וועלכער די בעסטע מענשען פון אַלע פעלקער האָבען געטרוימט, נאָך וועלכער די אונטערדריקטע פון אַלע צייטען האָבען דומפּף געביינקט, דאָס רוב ניט ווייסענדיג, ווי זי אָנצורופען, ווי זי אויסצומאָלען, ווי זי אריינצופיהרען אין דעם טעגליכען לעבען.

פרייע מענשען און פּאָרט ניט שונאים איינער דעם אנדערען, ניט וועלף און הינד, וואָס רייסען זיך תמיד ארום פאַר זייער רויב; פרייע מענשען, פריי פעראייניגט אין איין גרויסער בעל־הבת׳יש־קייט, וואָס בעהערשט די נאַטור, ציהט ארויס פון איהר איהרע פערבאָרגענע רייכקייטען און גיט יעדעס וויפיעל ער דאַרף, און נעהמט פון יעדעס, וואָס ער קאָן. פרייע מענשען, וואָס ווילען קיינעם ניט האָבען איבער זיך פאַר אן אויבערהאַרר, וואָס ווערען ניט נתפעל פאַר די אַלטע פלאַנקעס, וועלכע נאַרישקייט אָדער ווילדקייט האָבען אויפגעבויט, כדי צו פערצאַמען דעם וועג צו גליק, — אָט דאָס איז געווען (און איז) דאָס אידעאַל פון סאָציאַליזם, די „שמים חדשים", וועלכע ער ברענגט דער וועלט.

איז אַ משך פון צעהן יאָהר (פון די דרייסיגער ביז די פערציגער פון דעם פאָריגען יאָהרהונדערט) האָבען שוין אַלע פּאָליטיקער פון פערשטאַנד איינגעזעהען, אז פון זייער צייט אָן קעמפּפען אויף דעם שלאַכטפעלד פון דער געשיכטע שוין ניט מעהר צוויי פּאַרטייען, נאָר דריי: די קאָנסערוואַטיווע, די ליבעראַלע און די סאָציאַליסטישע.

3

רענט, ריוח, לוין.

אין דער צייט, ווען דער סאָציאַליזם האָט אַלץ העכער און העכער גענומען אויפהויבען זיין קול, און אין דער לופט פון דער ווי־סענשאַפטליכער וועלט האָבען זיך גענומען ארומטראָגען האַלב־סאָציאַליסטישע געדאַנקען, האָבען עטליכע פראַנצויזישע געשיכטס־שרייבער גענומען טיעפער אריינלעגען זיך אין דער געשיכטע פון פראַנקרייך און פון דער פראַנצויזישער רעוואָלוציע, אין די כחות,

וואָס האָבען זי ארויסגעבראכט, אין דעם פערבאָרגענעם היסטאָרישען פּשט פון קאָנסערוואטיזם און ליבעראַליזם. מ י נ י ע, ג י ז אָ און דער תלמיד פון דעם סאָציאַליסט ס ע ן־ס י מ אָ ן, ט ה י־ ע ר י, האָבען דערביי געפונען, אז דער קאמפף פון די צוויי גרוי־ סע פּארטייען ציהט זיך שוין פון לאַנג אָן, א סך לענגער, איידער ער איז ארויסגעטראָטען אין דעם פּארם, וועלכע די רעוואָלוציע האָט איהם געגעבען, און אז דער גרונד פון דעם קאמפף איז די מלחמה פון צוויי געזעלשאפטליכע ק ל א ס ע ן: דעם פעאָדאל־אריס־ טאָקראטישען, וואָס איז פערבונדען מיט די גלחים און דער רעלי־ גיאָן, פון איין זייט, און דעם גאנצען איבעריגען פאָלק, וואָס ווערט אָנגעפיהרט פון דעם בירגערליכען סוחריש־אינדוסטריעלען קלאַס, פון דער אנדער זייט. א מלחמה, ניט אזוי צוליעב דער פערשידענער פּאָליטישער און פילאָזאָפישער הגדה פון די קלאַסען, ווי צוליעב די רעאַלע קניידלעך, וועלכע יעדער קלאס מיינט מיט זיין הגדה. דער אָדער יענער י ו ר י ד י ש ע ר קאמפף פאר רעכט און אומרעכט, דער אָדער יענער פּ י ל אָ ז אָ פ י ש ע ר קאמפף פאר ריכטיג און פאלש, דער אָדער יענער מ אָ ר א ל י ש ע ר קאמפף פאר יושר און עולה, דער אָדער יענער ע ס ט ע ט י ש ע ר קאמפף פאר שעהן און מיאוס, איז אין תוך אריין נישט מעהר, ווי אַן ע ק אָ־ נ אָ מ י ש ע ר קאמפף פאר די מאַטעריעלע גיטער פון דער זינדיגער וועלט. קאָנסערוואטיזם און ליבעראַליזם זענען דעריבער צוויי פער־ שיעדענע פּאָליטישע פּאָהנען אין די הענד פון צוויי פערשיעדענע עקאָנאָמישע קלאַסען.

דער דאָזיגער נייער קוק אויף דעם ענין האָט זיך אויפ'ן שטעל אָבגעשלאָגען צוריק אין די מוחות פון די סאָציאַליסטישע דענ־ קער, און אין דער סאָציאַליסטישער וועלט האָבען געגומען, וואָס מעהר אַלץ עפּטער, ארויסטרעטען מיינונגען, אז אויך די דריטע פּארטיי האָט איהרע וואָרצלען אין די עקאָנאָמישע אינטערעסען פון דעם לעבען, אז אויך די סאָציאַליסטישע בעוועגונג איז אויסגעוואַק־ סען אויף דעמזעלבען גרונד פון קלאַסען־קאמפף, ווי די קאָנסער־ וואַטיווע און די ליבעראַלע, און אז אויך דער סאָציאַליזם איז אין תוך אריין א בעזונדערע פּאָליטישע פּאָהן אין די הענד פון א בע־ זונדערען עקאָנאָמישען קלאַס — דעם פּראָלעטאַריאַט. קארל מארקס

האָט אין דער צווייטער העלפט פון די פערציגער יאָהרען צונויפ־נעקליבען, ווי אין א ברענגלאָז, די צעוואָרפענע, צוזייטע שטראה־לען פון דער נייער סברה און האָט מיט זיי איינגעברענט אין דער וויסענשאפטליכער פאָליטיק דעם געדאנק, אז צווישען דעם סאָ־ציאַל־פּאָליטישען פּראָגראם פון א קלאס און זיין עקאָנאָמישען תמצית איז דאָ אַן אייביגע שייכות, אז זיין פּראָגראם קען ערשט יעמאָלט ריכטיג פערשטאנען ווערען, ווען מען דרינגט אריין אין דעם לפני ולפנים פון דעם עקאָנאָמישען לעבען, ווען מען דער־גראָבט זיך ביז צו יענע עקאָנאָמישע וואָרצלען, פון וואנען עס וואקסען ארויס די געזעלשאפטליכע קלאסען.

בכלל איז דער פריץ א קאָנסערוואטיווער, דער הענדלער און פאבריקאנט — א ליבעראל, דער ארבייטער — א סאָציאליסט. אָבער ניט על פי מקרה, ניט גלאט אזוי אין דער וועלט אריין האָט זיך דער אדעל אָנגעכאפּט פאר דעם קאָנסערוואטיזם, די סוחרישע וועלט — פאר דעם ליבעראליזם, דאָס פּראָלעטאריאט פאר'ן סאָ־ציאליזם. די דריי פערשיעדענע סאָציאַל־פּאָליטישע סיסטעמען פּאסען בעסער צו זייערע עקאָנאָמישע אינטערעסען, וואָס וואקסען ארויס פון זייער עקאָנאָמישער לאגע, עס איז אַן אָבשיין פון זייער עקאָנאָמישער לאגע אין זייערע מוחות, בעת זיי דענקען וועגען סאָציאַלע און פּאָליטישע ענינים. די פערשיעדענקייט פון זייער סאָציאַל־עקאָנאָמישען שטאנדפּונקט שטאמט פון דעם פערשיעדע־נעם עקאָנאָמישען תמצית, וואָס מאכט פון איטליכען פון זיי א בעזונדערן געזעלשאפטליכען קלאס.

אין וואָס בעשטעהט די פערשיעדענקייט פון דעם עקאָנאָ־מישען תמצית? וואָס מאכט דעם אדעל, דעם סוחר, דעם ארביי־טער פאר בעזונדערע געזעלשאפטליכע קלאסען, וואָס מוזען פיה־רען א פערביטערטען קריעג איינער מיט דעם אנדערען? די פער־שיעדענע ראָלע, וואָס יעדער קלאס שפּיעלט אין דעם בעשאפען געזעלשאפטליכע רייכקייט, דער פערשיעדענער מקור חיונה, דער קוואל, פון וואנען יעדער קלאס שעפּט זיינע מיטלען צום לעבען, און די פערשיעדענע אינטערעסען, וואָס שפּראָצען ארויס פון יע־נער ראָלע און פון יענעם קוואל.

כדי דער מענש זאָל קענען ציהען חיונה פון דער נאטור מיט

די מיטלען, וועלכע עס גיט איהם זיין שכל, — ד. ה. זיינע קענט־ניס פון די קרעפטען, וואָס הערשען אין דער נאַטור, זיין ט ע כ ־ נ י ק — דאַרף מען האָבען דריי זאַכען: ערשטענס, די נאַטור גופא, די ע ר ד, די מוטער, וואָס האָט אונז געבאָרען און וואָס דערנעהרט אונז אין איהר שויס. עס איז ניטאָ קיין איין פּי־צעלע חיונה, קיין איין חפץ, וואָס האָט נאָר אין זיך אַ ברעקעלע ממשות, וואָס זאָל ניט שטאַמען פון דער ערד און פון די רייכ־קייטען, וואָס ליגען אין איהר. ראַפּאַעלס סיקסטינישע מאַדאָנאַ, דאָס הייליגסטע הימעלסטע בילד פון דער וועלט, האָט אין זיך לייווענט, וואָס שטאַמט פון ליינזוימען אָדער פלאַנצען, וואָס פון זיי האָט מען אויסגעוועבט דעם לייווענט, אויף וועלכען מען האָט געמאָלט דאָס בילד; עס האָט פ אַ ר ב ע ן, און איז געמאָלט געוואָרען מיט אַ פּענזעל. דאָס גאַנצע מאַטעריאַל פון אונזער רייכקייט שטאַמט פון דער ערד. דערנאָך דאַרף מען האָבען די מענשליכע אַ ר ב י י ט ס ־ ק ר אַ פ ט, פשוטו כמשמעו, די מענש־ליכע הענד מיט די פינגער מיט די מוסקעלען, וואָס זאָלען פאָלגען דעם מענשליכען שכל אַרויסברייגגען אַלע בעוועגונגען, כדי צו דער־גרייכען דעם שכל'ס ציעל. און דערנאָך, זינט דער מענשליכער שכל האָט אויסגעלערנט דעם מענשען צו אַרבייטען ניט מיט הוילע פינף פינגער, נאָר מיט קונציגע געצייג און מאַשינען, מוז מען האָ־בען, דריטענס, פּ ר אָ ד ו ק צ י אָ נ ס ־ ג ע צ י י ג. ערד, מענש־ליכע אַרבייטס־קראַפט, פּראָדוקציאָנס־געצייג זענען די דריי מלאָכים, וואָס ברייגגען אַרויס כל הגוטס שבעולם.

אין די פריהערדיגע צייטען האָבען זיי אַלע אין איינעם גע־הערט דעם מענשען, דעם בעל הבית פון זיין אייגענער אַרבייטס־קראַפט, ד. ה. דעם אַרבייטער; און אַלץ, וואָס ער פלעגט בעקו־מען פון דער אַרבייט, האָט געהערט איהם, איז געוועזן זיינע; שפּע־טער, דורך סבות, וואָס איז ניט היינט אונזער דאגה צו דערקלערען, זענען צוויי מלאָכים אוועקגעפלויגען, איבערלאָזענדיג איהם זיין אַרבייטס־קראַפט און די הוילע פינף פינגער, מיט וועלכע ער איז ניט ביכולת איבערצולעבען איין טאָג אָהן קרקע און אָהן פּראָדוקציאָנס־געצייג... ער איז גענויטיגט אָנצוקומען צו די, וואָס האָבען אין זייער רשות די ערד אָדער די נויטיגע כלים צו בעאַרבייטען זי און

די פּראָדוקטען, וואָס דער מענש רייסט פון איהר אַרויס. צוריק נויטיגען זיי זיך אין איהם, וואָס בעלעבט מיט זיין אַרבייטס־קראַפט די נאַטור און די געציייג און טרייבט אַלע רעדער פון דער פּראָדוקציאָן.

קוקט מען פון אויבען־אויף אויף דעם עקאָנאָמישען פּראָצעס פון דער געזעלשאַפט, קען אויסדוכטען, אַז די בעלי־בתים פון דער ערד, אָדער די לענדלאָרדס, די בעלי־בתים פון די געווערקצייג, אָדער די קאַפּיטאַליסטען, און די בעלי־בתים פון דער אַרבייטס־קראַפט, אָדער די פּראָלעטאַריער, אַז די דריי קלאַסען זענען נאַטירליכע, שטענדיגע שותּפים אין דעם עקאָנאָמישען פּראָצעס, וואָס קענען איינע אָן די אַנדערע ניט אויסקומען, וואָס טיילען דערנאָך צווישען זיך אַלע פּראָדוקטען, וואָס זענען אויסגעאַרבייט געוואָרען אין דער געזעלשאַפט. יעדער קלאַס נעהמט זיך זיין חלק: דער לענדלאָרד, דער בעל הבית פון דער ערד, נעהמט זיין חלק אונטער דעם נאָמען „רענט“ אָדער „ראַטע“, דער קאַפּיטאַליסט, דער בעל הבית פון די געווערקצייג און דעם געלד, וואָס מען דאַרף אויף נויטיגע הוצאות, נעהמט זיין חלק אונטער דעם נאָמען „ריוח“ אָדער „פּרנסה“, און דער אַרבייטער בעקומט זיין חלק אונטער דעם נאָמען „לוין“ אָדער „שכירות“. אין דעם מקח פון יעדער פּיצעלע סחורה, וואָס געפינט זיך אויפ'ן מאַרק, איז שוין אַריינגערעכענט געוואָרען די הוצאות פון רענט, ריוח און לוין.

אַ פּאָר משלים וועלען אונז נאָך מעהר מסביר זיין דעם ענין.

די תבואה, וואָס ווערט אויסגעאַרבייט אין דאָרף און קומט אויפ'ן מאַרק, שטאַמט פון בעל־הבת'ישקייטען, וואָס האָבען זעהר פערשידענע סאָציאַלע געשטאַלטען. אַ טייל תבואה קומט פון דעם פּויערס פעלדער. דער פּויער איז דאָס רוב דער בעל הבית פון זיין אייגענעם פעלד און איז זיין אייגענער אַרבייטער. אַ טייל קומט פון דעם פּריץ'ס הויף. ער איז דער בעל הבית פון זיין פעלד און איז זיין אייגענער קאַפּיטאַליסט (אויב ער לייהט ביי קיינעם קיין געלד צו פיהרען זיין בעל־הבת'ישקייט). און אַ טייל תבואה קומט פון דעם רענדאַרס הויף. דער רענדאַר איז דער קאַפּיטאַליסט און מעהר קיין זאַך ניט. ער צאָהלט דעם פּריץ ראַטע אָדער רענט און צאָהלט דעם אַרבייטער שכירות אָדער לוין. וואָלט אָבער דער מקח

פון דער תבואה מעהר נישט ארויסגעבראַכט, ווי די רענט און דעם לוין, וואָלט קיין רענדאַר ניט דינגען קיין הויף. אין דעם מקח פון דער תבואה דאַרף בלייבען אויך אַ חלק פאַר דעם רענדאַר, דעם קאַפּיטאַליסט: עס דאַרף בלייבען ריוח אָדער פּרנסה. די מקחים אויפ'ן מאַרק בייטען זיך פון יאָהר צו יאָהר, די חלקים, וואָס יעדער „שותף" בעקומט, שטייגען אָדער פאַלען, אָבער בדרך כלל אַרבייט זיך אויס פאַר אַ בעשטימטע צייט און פאַר אַ בעשטימטען אָרט אַזאַ מקח, פון וועלכען אַלע דריי קלאַסען זאָלען קענען בעקומען אַ חלק, ווי גרויס אָדער ווי קליין ער זאָל ניט זיין. אין דעם מקח פון יעדען זעקעל ווייץ אָדער קאָרן קען מען אויסרעכענען, וויפיעל עס פאַלט אויס פון איהם אויף דעם פּריץ'ס חלק, דעם אַרבייטערס חלק און דעם חלק פון דעם קאַפּיטאַליסט. אפילו די מקחים, וואָס דער פּויער בעקומט פון זיין אייגען פעלד דורך זיין אייגענער אַרבייט, קען מען אויך פאַנאַנדערשיידען אין דריי חלקים: דעם חלק, וואָס ער בעקומט דערפאַר, ווייל ער איז אַן אַרבייטער (די געוועהנליכע שכירות פון אַ הויף־קנעכט), דעם טייל, וואָס ער בעקומט בתור „לענדלאָרד", דערפאַר, וואָס ער איז דער בעל הבית פון זיין אייגען ערד (די געוועהנליכע ראַטע, וואָס ער וואָלט געצאָהלט דעם פּריץ פאַר געדונגענע ערד), און דעם חלק, וואָס איהם בלייבט נאָר בתור ריוח אָדער פּרנסה דערפאַר, וואָס ער האָט ניט געדאַרפט אויסגעבען קיין געלד צו דינגען פרעמדע אַרבייטער.

און דאָס איז אַזוי ניט נאָר אין דער ערד־אַרבייט, נאָר אומעדום, אין אַלע עקאָנאָמישע פּראָצעסען פון דער איצטיגער געזעלשאַפט. אויך די פּראָדוקטען פון דער שטאָדטישער אינדוסטריע שטעהען אונטער דער מאַכט פון דעם זעלביגען געזעץ. אויך זיי שטאַמען פון בעל־הבית'שקייטען מיט פערשידענע סאָציאַלע געשטאַלטען, אָבער אויך זייערע מקחים שיידען זיך פאַנאַנדער אין רענט, ריוח און לוין.

אַ פאַבריקאַנט, למשל, קויפט איין ציעגעל און וואַפּנע און אייזען און האָלץ און שטאָהל און גלאָז צו בויען זיין פאַבריק, און אין יעדען פּיצעלע בוי־מאַטעריאַל האָט ער בעצאָהלט רענט צו דעם בעל הבית פון די ערד, פון וואַנען זיי שטאַמען. ער קויפט רויה־מאַטעריאַל, וואָל אָדער ליין אָדער פלאַקס אָדער אַן אַנדער מין,

פון וועלכע זיין פאַבריק אַרבייט אויס אַן אינדוסטריע־פּראָדוקט, און אין יעדען ברעקעלע רויה־מאַטעריאַל צאָהלט ער קנס אין פאָרם פון רענט דעם בעל־הבית פון דער ערד, פון וואַנען דאָס רויה־מאַטעריאַל שטאַמט. ער קויפט ברען־מאַטעריאַל און לייכט־מאַטעריאַל צו בעהייצען און בעלייכטען זיין פאַבריק, און ער צאָהלט רענט פאַר דעם חלק פּריצישע „אייגענס", וואָס שטעקט אין זיי, קיין נפקא מינה ניט, אויב ער צאָהלט דאָס מיד ליד דעם פּריץ אָדער ער קויפט מאַטעריאַלען ביי אַ דריטען פּערזאָן, וואָס האָט זיי פריהער געקויפט ביי דעם פּריץ. און אין די מקחים, וואָס ער שטעלט אויף זיין סחורה, מוז ער אַרויסשלאָגען ניט נאָר דעם לוין, וואָס ער האָט געצאָהלט זיינע אַרבייטער, ניט נאָר אַ טייל ריוח אָדער פּרנסה פאַר זיך, נאָר אויך די ג׳ע רענטען, וואָס ער האָט מיד ליד אָדער דורך אַ דריטען איבערגעגעבען דעם בעל הבית דער ערד. זעיט אַ פויער לייז אויף זיין אייגענעם פעלד, שפּינט פון איהם פאָדים און וועבט אויס אויף דעם אייגענעם וואַרשטאַט לייוועגט, בעקומט ער פאַר זיין לייוועגט דעם מקח פון מ אַ ר ק. אין וועלכען מען האָט איהם שוין אַריינגערעכענט אַלע הוצאות, וואָס אַ קאַפּיטאַליסט אויף זיין אָרט וואָלט געדאַרפט אויסגעבען, כדי צו קויפען דעם לייז ביי דעם פּריץ און כדי צו דינגען אַרבייטער, וואָס זאָלען איהם שפּינען און וועבען.

ווי פערשיידען עס זאָלען ניט זיין די סאָציאַלע געשטאַלטען פון די בעלי־בית׳שקייטען, וואָס שיקען אַרויס זייערע סחורות אויפ׳ן מאַרק — דאָרטען, אויפ׳ן מאַרק גופא, גלייכען זיך אויס זייערע מקחים און גיסען זיך צונויף אין איין באַסיין, פון וועלכען עס פליסען אַרויס דריי שטראָמען: דער בלאָהער שטראָם פון רענט (ווייל הימעל־בלאָה איז די פאַרב פון דעם אַדעל, וואָס האָט אַ לאַנגע צייט געמיינט, אַז אין זיינע אָדערען פליסט בלאָהע בלוט), דער געלער שטראָם פון ריוח (ווייל געל איז די פאַרב פון דעם סוחר׳ס אַבגאָט, — דאָס גאָלד), און דער רויטער שטראָם פון לוין־אַרבייט. און דער בלאָהער שטראָם פליסט אין דאָס בייטעל פון די בעלי־בתים אויף ערד, דער געלער שטראָם אין די אייזערנע שרענק פון דעם קאַפּיטאַליסט און דער רויטער שטראָם — אין די ליידיגע טאַשען פון די אַרבייטער.

אַט די דריי שטראָמען : רענט, ריוח, לוין זענען די דריי חיונה־קוואַלען פון די דריי קלאַסען ; לאַנד־בעזיצער, סוחרים און פּראָלעטאַריער. מיט זייערע סאָציאַל־פּאָליטישע פּאָהנען אין די הענד שטעהען זיי האַרט ביי די מקורים פון זייער חיונה, האַרט לעבען די קוואַלען, פון וועלכען זיי שעפּען זייער לעבען. דאָרטען איז זייער שטאַנדפּונקט, זייער טבור האָרץ, פון וועלכען זיי קוקען אויף דער וועלט און אויף די מענשהייט. און די פּאַנאָראַמע, וואָס איטליכער פון זיי זעהט, איז אַזוי פערשיידען פון דער אַנדערער, ווי עס איז פערשיידען איין שטאַנד־פּונקט פון דעם אַנדערען.

4

דער קלאַסענקאַמפּף פון דער בורזשואַזיע.

און די דריי „שותּפים“ קעמפּפען איינער מיט דעם אַנדערען זייער היסטאָרישען קלאַסענקאַמפּף...

און דער פּראָפעסאָר געהט אַרום אויפ’ן מאַרק, האַפּט זיך פאַר’ן קאָפּ און שרייט : חי וקים ! דריי „שותּפים“, פון דער נאַטור צונויפגעבונדען אַזוי, אַז זיי קענען איינער אָהן דעם אַנדערען ניט אויסקומען, זאָלען וועלען איינער דעם אַנדערען איבערבייסען דעם גאָרגעל“ ! און ער לויפט צוריק אין זיין קאַבינעט און זעצט זיך אַוועק, און רעכענט, און רעכענט אויס, וויפיעל עס דאַרף „על פּי יושר“ קומען דעם בעל הבית פון דער קרקע, ווי גרויס עס דאַרף „על פּי יושר“ זיין דער חלק פון ריוח פאַר דעם קאַפּיטאַליסט און וואָס דאַרף „על פּי יושר“ פאָדערען דער אַרבייטער פאַר זיין לוין. און ער לויפט ווידער מיט שמחה אויפ’ן מאַרק מיט דעם פּראָיעקט פון אייביגען שלום פאַר די קלאַסען אין די הענד, אָבער די קלאַסען הערען איהם ניט, זיי זענען צו שטאַרק פערנומען מיט זייער קאַמפּף. זיי זעהען איהם ניט, זייערע אויגען האָבען זיך אַריינגעגעסען אין דעם גאַנג פון דעם לעבען, וואָס שפּינט זיין ניט גאָר ריינעם, ניט גאָר כשר’ן פאָדעם גאָרניט נאָך דעם קלוגען חשבון פון דעם געלערנטען בעל־ישרן... און דער פּראָפעסאָר שרייט ווידער : „חי וקים !“

דער קלאַס פֿון די לאַנדבעזיצער שטעהט האַרט ביי דעם מקור פֿון זיין חיונה, דעם בלאָהען שטראָם פֿון רענט, און טראַכט זיין קלאַסען־געדאַנק, וואָס דרעהט זיך אַרום איין פּונקט: ווי מאַכט מען, אַז אין די קעפּ און אין די הערצער פֿון דער מענשהייט זאָל אייביג זיין הייליג דער פּרינציפּ פֿון „מיין און דיין" ניט נאָר אויף די פּראָדוקטען, וואָס זענען בעשאַפֿען געוואָרען פֿון מענשליכע הענד, נאָר אויך אויף דער קרקע, וואָס איז פֿון קיינעם ניט בעשאַפֿען געוואָרען, וואָס איז אין די אוראַלטע צייטען צוטיילט געוואָרען מיט דער מאַכט פֿון דעם שווערד? ווי מאַכט מען, אַז דער שטראָם פֿון רענט, וואָס פֿליסט פֿון דעם הייליגען אייגענטומס־פּרינציפּ אויף קרקע, זאָל קיינמאָל ניט אויסטריקענען, זאָל ווערען פֿון מאָל צו מאָל אַלץ טיעפֿער און ברייטער? אַ גאַנץ בעזונדער סדר פֿון דעם געזעלשאַפֿטליכען לעבען איז נויטיג דערצו. מען מוז זיך אַריינמישען אין אַלע ווינקעלעך פֿון דעם לעבען, כּדי אויסצורייסען פֿון דאָרטען אַלע גיפֿטיגע פּלאַנצען, וואָס קענען פֿער׳סמ׳ען דעם הייליגען „מיין־און־דיין"־פּרינציפּ אויף קרקע, אָדער קענען מאַכען ענגער און פֿלאַכער דעם בלאָהען שטראָם פֿון רענט. מען מוז זעהן, אַז די פּ אָ ל י ט י ש ע מ אַ כ ט, די גאַנצע מלוכה זאָל זיך געפֿינען אין די הענד פֿון די לאַנד־בעזיצער אָדער אין די הענד פֿון די, וואָס פֿערטיידיגען דעם לאַנד־בעזיצערס אינטערעסען פֿאַר אַ גוטע „מתנת־יד". דער לאַנד־בעזיצער דאַרף זיין און בלייבען דער מיוחס אין לאַנד, אַלץ, וואָס די געזעלשאַפֿט טהוט, דאַרף זיין דורכגעוויקט מיט זיין פּרינציפּ. זיין פּרינציפּ — די רענט — דאַרף זיין דאָס הערשענדע אין לאַנד. די אָבצאָהלונגען אין לאַנד און די צינזען אויף די פֿון אויסלאַנד אַריינגעפֿיהרטע סחורות דאַרפֿען זיין אַזעלכע, וואָס זאָלען גרינגער מאַכען דעם פּריץ׳ס לאַגע: די געזעץ־צען דאַרפֿען זיין אַזעלכע, וואָס זאָלען אַרויסרופֿען אין דער בעפֿעלקערונג אַ הייסהונגער נאָך קרקע, נאָך מעהר קרקע, וואָס איז אין זיין רשות, כּדי די רענט זאָל פֿליהען, ווי אַ פֿייל פֿון בויגען, אין דער הויך. מיט שנאה און קנאה קוקט דער פּריץ אויף די וואַקסענדע בליהענדע שטעדט, וואו די פֿאַבריק בעפֿרייט דעם פּויער פֿון זיין הונגער צו קרקע, וואו זי גיט איהם חיונה אויף אַזאַ אופֿן, ער זאָל ניט דאַרפֿען אָנקומען צו דעם פּריץ׳ס גענאָד, און מאַכט

איהם צולאָזען אַזוי, אַז עס איז דערנאָך שווער ווידער איינצושפּאַנען איהם אין יאָך...

דער הערשענדער קלאַס אין לאַנד דאַרף זיין דער לאַנד־בעזי־צער, דער וואָס לעבט פון ר ע נ ט, ד. ה. פון גאָר נישט טהאָן, דער וואָס דאַרף דעריבער ניט בעשמוצען זיינע הענד מיט אַרבייט און זיין מוח מיט שאַכער־מאַכער, דער וואָס קען דעריבער פריי אויס־אַרבייטען יענע שעהנע פאָרמען פון לעבען, יענע טיעפע געפיהלען, יענע שעהנע בלומען פון ליעבע און פּאָעזיע, וואָס ווערען פערוועלקט אין דעם רויכיגען הייזעל פון דעם פויער, דעם שטויביגען וואַרשטאַט פון דעם בעל־מלאָכה, דעם דומפּען שטאַל פון דער פאַבריק, דעם טרוקענעם ביוראָ פון דעם קאָנטאָר. אויב דער מענש איז די קרוין פון דער נאַטור, איז דער פריץ די שפּיץ פון דער קרוין, דער לעצ־טער תכלית, צו וועלכען עס שטרעבט אַלץ, וואָס איז בעשאַפען, און אַלץ איז בעשאַפען געוואָרען, כדי איהם צו דינען, כדי איהם לייכ־טער צו מאַכען דאָס לעבען, ווענעס יעדע רגע איז אַ שיר, אַ לויב־געזאַנג צו זיין ליעבען נאָמען. דער פריץ צאָהלט פאַר די דינסט, וואָס די געזעלשאַפט דערווייזט איהם, שוין גאַנץ גענוג מיט דעם, וואָס ער נעהמט אויף זיך די טרחה, צו פיהרען די גאַנצע בעל־הבית׳שקייט פון דער מלוכה, אַוועקגעבענדיג זיינע זיהן פאַר אָפי־צערען און גענעראַלען אין דער אַרמעע, פאַר דיפּלאָמאַטען, וואָס פערטיידיגען די אינטערעסען פון דעם פאָטערלאַנד אין די צייט פון פריעדען, פאַר מיניסטאָרען און גובערנאַטאָרען, וואָס האַלטען אויף דעם פריעדען אין לאַנד. און אַ מתנה שענקט ער דער וועלט מיט דעם, וואָס ער א י ז, וואָס ער געהט אום אין איהר, וואָס האָט געאַדעלט די נאַטור בעשאַפענדיג אַן אַדעל.

און נאָך טויזענדערליי אַנדערע געדאַנקען טראָגען זיך אַרום אין זיין קאָפּ. בעת ער שטעהט, אָנגעלעהנט אויף זיין שווערד, האַרט לעבען דעם בלאָהען שטראָם פון רענט.

און האַרט נעבען דעם געלען שטראָם פון ריוח שטעהט מיט דעם קאָנטאָ־בוך אונטער׳ן אָרעם, מיט דער אייל אין דער האַנד, דער סוחר און בעטראַכט די וועלט פון זיין שטאַנד־פּונקט און שפּינט אויס זיין קלאַסען־פּאָליטיק.

אויך פאַר איהם איז דער עיקר — אָבהיטען דעם געלען

שטראָם, ער זאָל ניט אויסטריקענען חס ושלום, קעמפּפען פאר אזא סדר אין דער געזעלשאַפט, אין וועלכען עס זאָל זיין מעגליך צו פערדינען ר י ו ח. דאס אייגענטומס־פּרינציפּ דארף זיין הייליג, און מוז אָבגעהיט ווערען מיט אלע מיטלען אין דער וועלט. אָבער וואָס פאר אַן׳אייגענטומס־פּרינציפּ ? קען מען באמת אָנרופען „אייגענטום" דאָס, וואָס מען האָט אָבגענומען מיט געוואַלד, מיט׳ן שווערד און מיט׳ן ביקס און צוטיילט אָהן יושר און אָהן רחמנות צווישען די טעלער־לעקער פון דער מיליטערישער מאכט ? דאָס איז ניט אייגענטום, דאָס איז פּשוט רציחה ! אייגענטום איז דאָס, וואָס געהערט מ י ר, וואָס איז ארויסגערופען געוואָרען אין לעבען דורך מ י י ן שכל, מ י י ן איינפאַל, מ י י ן ענערגיע אָדער דאָס, וואָס איך האָב פריי, מיט דעם אנדערנס אייגענעם ווילען, בעקומען פון דעם אַנדערן, בירושה, במתנה, אָדער, אין א בייט פאר מיינער א זאַך אין א משא ומתן פאר מ י י ן געלד. אָט דאָס איז דער פונדאמענט, אויף וועלכען עס דארף זיין אויפגעבויט די געזעלשאַפט. דער פרייער קאַמף צווישען פרייע מענשען רופט ארויס אין זיי אַלע זייערע מעלות און השלמות, שטרענגט אָן זייערע נערוועז, האַלט זיי שטענדיג אין א מדרגה פון אויפגעוואכטער ענערגיע, שארפט זייערע מחות, שטארקט זייער ווילען. אונטער׳ן בייטש פון הונגער און געהעריגען דאָרשט נאָך רייכקייט, נאָך מעהר געלד, קאָכט און רודערט אין דער מענשליכער וועלטעל. די וואָס זענען נאָר וואָס געווען אונטען, פראַלען ארויף דורך דעם כח פון זייער שטאַלענער ענערגיע צו דעם העכסטען שטאַפּעל פון רייכקייט און מאכט איבער די קעפּ פון די פערשלאָפענע, פוילע, פערגענעצטע. און אין זייערע הענד ליגט דער שליסעל פון דעם אַלמענשליכען פּראָגרעס: זיי טרייבען אָן די וויסענשאַפט, זי זאָל אויספאָרשען די נאַטור און געפינען די מיטלען, ווי בעסער צו בעהערשען זי. זיי בויען און שיקען ארויס די גרויסע ים לויתנ׳ס — די דאַמפּפשיפען אריבערצופיהרען מענשען און סחורות פון איין עק וועלט אין דעם אַנדערן, זיי פיהרען אריין אייזענבאהנען, טעלעגראַפען, טעלעפאָנען — צו פערבינדען די לענדער און די פעלקער פון דער וועלט צו איין איינציגער גרויסער משפחה, זיי, די קאַפּיטאַליסטען, דורך דער צוויבערקראַפט, וואָס זיי גיט דער געלער שטראָם, דער ריוח. אויב

די מענשען זענען די קרוין פון דער נאַטור, זענען די סוחר׳ישע קאַפּיטאַליסטען — די שפּיץ פון דער קרוין. דער הערשענדער קלאַס אין לאַנד דאַרף זיין דער קלאַס פון די קאַפּיטאַליסטען. זייערע אינטערעסען, ד. ה. די אינטערעסען פון דעם אַלמענשליכען פּראָגרעס און ציוויליזאַציאָן דאַרפען שטעהן העכער פאַר אַלץ אין די אויגען פון דעם געזעצגעבער. מען דאַרף פונאַנדעררייסען אַלע צוימען, וועלכע די אַלטע, איינגעשלעפערטע וועלט האָט אוועקגעשטעלט צווישען מענש און מענש; דורך דעם ליאַרם פון אייזען, דאַמפּף און עלעקטריציטעט דאַרף מען פונאַנדערטרייסלען דאָס גאַנצע לאַנד, מיט שטורם אויפוועקען אַלע איהרע פערשלומערטע כחות. דאָס קען טהאָן מעהר נישט ווי דער קאַפּיטאַליזם, אַנגעטריבען דורך דעם דאָרשט נאָך ריוח. דער קאַפּיטאַליסט דאַרף דעריבער זיין דער מיוחס, דער בעל־הבית פון דעם פּאָליטישען לעבען, דער בעל דעה אין לאַנד. אויף וואָסער פייער דאַרף מען דעם פּריץ! וואָס טהוט ער אויף פאַר דער וועלט, פאַר וואָס קומט איהם אַ טייל פון דער רייכקייט, וואָס איז בעשאַפען געוואָרען ניט פון איהם, נור פון „אונז“, ד. ה., פון דעם קאַפּיטאַליסט און דעם אַרבייטער? ריוח און לוין זענען גערעכטע קוואַלען פון דעם לעבען. יעדע אַרבייט דאַרף האָבען איהר לוין, יעדער עסק — זיין פערדינסט, רענט איז אַן איבעריגע הוצאה, אַ לאַסט אויף די אַקסלען פון די אַרבייטער, אַ פּרעמיע דעם זולל וסובא פאַר גאָר נישט טהאָן...

און מיט רעוואָלוציאָנערע בליקען קוקט ער אויף דעם אַדעל, דעם בעל הבית פון דער אַלטער וועלט, און רייצט אויף איהם אָן דעם מאָן מיט דעם האַמער, ער זאָל צושלאָגען אויף פּיצלעך דאָס אַלטע, פוילע געביי. יעמאָלט, ווען עס וועט קיין זכר ניט בלייבען פון דעם אַלטען, ווען דער פּרינציפּ פון ריוח און פרייער קאָנקורענץ וועט ווערען דער גאָט פון דער וועלט, יעמאָלט וועט דער סוחר, זיין כהן גדול, ממילא ווערען איהר בעל הבית.

און אויך הארט נעבען דעם לעבענס־שטראָם פון דריטען קלאַס, נעבען דעם רויטען שטראָם פון לוין, שטעהט אין אַ לעדערנעם פאַרטוך דער אַרבייטער, מיט דעם האַמער אין די הוילע מוסקולעזע הענד. אויך אין זיין קאָפּ טראָגען זיך אַרום וועלטען פון גערא־

קען, געדאַנקען מכח וועלטען, אַנגע׳סוד׳עט פון דעם לעבענס־שטראָם, ביי וועלכען ער שטעהט...

זענען זיינע געדאַנקען אויפגעבויט נאָך דעם זעלביגען כלל, ווי די געדאַנקען פון די אַנדערע צוויי הערשענדע קלאַסען?

יעדער קלאַס קעמפפט דערפאַר, זיין מקור חיונה זאָל ניט ווערען פערשאָטען, נאָר אדרבה אויסגעטיפט און אָנגעפילט מיט דעם טייערען לעבענסזאַפט ביז אריבער די ברעגען. וויל דאָס אויך דער פראָלעטאַריער?

יעדער קלאַס זעהט, אַז זיין לעבענספרינציפּ זאָל זיין דער לעבענספרינציפּ פון דער גאַנצער געזעלשאַפט. דער אַדעל טענה׳ט, דאָס דאַרף זיין די רענט, דער בורזשוא טענה׳ט, דאָס דאַרף זיין דער ריוח. וויל דאָס זעלביגע אויך דער פראָלעטאַריער, מעהר נישט מיט דעם חלוק, אַז וואו זיי זאָגען רענט אָדער ריוח, זאָגט ער „לו" מיט א "יוד" און א „נון": ל ו י ן.

יעדער קלאַס וויל, ער זאָל זיין דער מיוחס און דער בעל־דעה אין דעם לאַנד, ער זאָל זיין דער הערשענדער קלאַס, און די אַנדערע זאָלען זיין די בעהערשטע. וויל אויך דער פראָלעטאַריער, אַז דאָס פראָלעטאַריאַט זאָל זיין דער הערשענדער קלאַס און דער אַדעל און די בורזשואַזיע זאָלען זיין די בעהערשטע?

אין פלוג — פאַר וואָס ניט? פאַר וואָס זאָל דעם פראָלעטאַריערס סאָציאַל־פּאָליטישער קלאַסענשטאַנדפּונקט זיין פון אַן אַנדער מהות, ווי דער שטאַנדפּונקט פון אַלע אַנדערע קלאַסען? איז דער קלאַסענשטאַנדפּונקט פון דעם אַדעל — די רענט, פון דער בורזשואַזיע — דער ריוח, פון דעם פראָלעטאַריאַט — די לוין־אַרבייט, פאַר וואָס זאָל ער ניט וועלען, אַז זיין לעבענס פּרינציפּ, די לוין־אַרבייט, זאָל שפּיעלען די גרעסטע ראָלע אין דער געזעלשאַפט, אַז דער טייל רייכקייט, וואָס פאַלט אויס אויף איהר חלק זאָל זיין לפי־ערך דער גרעסטער, אַז די ראָלע פון דעם פראָלעטאַריאַט אין דעם פּאָליטישען און סאָציאַלען לעבען זאָל זיין לפי ערך די וויכטיגסטע?

אין פלוג איז צווישען דעם פראָלעטאַריאַט און די צוויי אַנדערע קלאַסען גאָר קיין שום חילוק ניטאָ. דער פראָלעטאַריער לעבט אין לוין־אַרבייט. לוין־אַרבייט איז זיין לעבענס־פּרינציפּ, דער שטאַנדפּונקט פון זיין קלאַס. ס׳איז דעריבער קיין חדו״ש ניט, וואָס

ער טרוימט און קעמפפט פאר א געזעלשאפטליכע וועלט, אין וועלכער די אינטערעסען פון לוין־ארבייט זאלען פערנעהמען דעם גרעסטען פלאץ. קודם כל דארף ער האבען א געזעלשאפט, אין וועלכער עס זאל זיין א בעל הבית, וואס זאל איהם געבען ארבייט, פאר וועלכע ער זאל קענען בעקומען לוין. דערנאך וויל ער אזעלכע געזעצען, וואס זאלען איהם געבען די מעגליכקייט צו קעמפפען פאר *מעהר* לוין, וואס מעהר לוין, פאר וועניגער ארבייט, אונטער די בעסטע בעדינגונגען, אין הויכע, לופטיגע, ליכטיגע פאבריקען. בלייבט ער אהן ארבייט, דארף מען זעהן, די געזעלשאפט זאל מודה זיין, אז ער האט א *רעכט אויף ארבייט*. זאל מען גראבען שאסעען און קאנאלען, בויען אייזענבאהנען און בריקען, כדי דער פראלעטאריער זאל קענען בעקומען, וואו צו ארבייטען, פאר וואס צו בעקומען לוין. ער ווערט אלט און שוואך און קען ניט ארבייטען, — זאל מען איהם פערוואהרענען דורך א געזעץ א פענסיע אויף דעם פאל, ווען ער ווערט אלט אדער קראנק. זיינע יונגע קינדער און זיין פרוי מאכען איהם גופא קאנקורענץ אויפ'ן ארבייטס־מארק, — זאל מען ארויסלאזען א געזעץ, וואס בעגרענצט די קינדער־און פרויען־ארבייט, וואס שאפט זי אין גאנצען אב.

און צוליעב אלע אזעלכע געזעצען און תקנות דארף דער לוין־ארבייטער ארגאניזירען זיך אין א פאליטישער פארטיי, וואס זאל פיהרען אויף דעם פעלד פון דעם געזעץ זיין קלאסענקאמפף מיט די הערשענדע קלאסען, וואס זאל סוף כל סוף פערחאפען די גאנצע פאליטישע מאכט אין איהרע הענד, וואס זאל מאכען די לוין־ארבייט פאר דעם לעבענספרינציפ פון דער געזעלשאפט, דעם לוין־ארבייטער פאר דעם בעל הבית אין דער מדינה, כדי ער זאל קענען דורכפיהרען אלע פאר זיין קלאס נויטיגע געזעצען, וועלכע מיר האבען נאר וואס דערמאהנט.

אין פלוג איז דאס געווים אזוי. קוקט מען זיך אבער נעהנטער צו, בעמערקט מען אויפ'ן שטעל א מאוימ'דיג גרויסען חלוק צווישען דעם קלאסענקאמפף פון די צוויי הערשענדע קלאסען און דעם קלאסענקאמפף פון דעם אונטערדריקטען פראלעטאריאט.

.5

דער קלאסענקאמפף פון דעם פראלעטאריאט

יעדער פון די דריי „שותפ׳ישע“ קלאסען וויל, אז זיין מקור חיונה, דער שטראם פון זיין לעבענס־זאפט זאל זיין דער טיעפסטער, דער ברייטסטער און פולסטער. דער לאנדבעזיצענדער אדעל וואלט בלי ספק געוואלט — און וויל בפועל ממש — אז דער טייל רייכקייט, וואס קומט אוים אויף דעם חלק פון רענט, זאל שטענדיג וואקסען, זאל ווערען אלץ גרעסער און גרעסער, דאס זעלבע וויל דער סוחר מיט דעם ריוח, דער פראלעטאריאט מיט דעם לוין.

וויל אבער, למשל, דער אדעל, אז זיין חלק, די רענט, זאל איינשלינגען אין זיך אלע אנדערע חלקים? וויל ער לגמרי פערטיליגען דורך זיין קלאסענקאמפף דעם קלאס פון די סוחרים און דעם קלאס פון די ארבייטער? ניין, אזא רוצח איז ער ניט. ווער רעדט בנוגע צו דעם ארבייטער, לאזט ער גאר אין חלום ניט צו, אז די רענט זאל איינשלינגען דעם לוין, אז דער אדעל זאל איינשלינגען דעם ארבייטער... אהן דעם ארבייטער קען ניט זיין קיין עקאנאמישער לעבען, טריקענט אויפ׳ן שטעל אוים דער קוואל פון רענט. אפילו וואס איז שייך צו דעם סוחר׳ישען קלאס, פערשטעהט דער פריץ גאנץ גוט, אז די געזעלשאפט קען איצטער ניט אויסקומען אהן האנדעל און אינדוסטריע, פאר וועלכע ער, דער פריץ, וויל זיך ניט נעהמען, און אז ממילא מוז זיין א שטראם פון ריוח, וואס זאל פליסען אין די אייזערנע געלד־שרענק פון דעם קאפיטאליסט. איהם ארט ניט, אז א טייל ריוח זאל איבערגעהן צו די ארבייטער אין דער פארם פון לוין. ער איז בטבע פאר א גוטע ארבייטער־געזעצגעבונג אין דער שטאדטישער אינדוסטריע, אבער ביז צו א געוויסען גרענעץ. דעם ריוח לגמרי פערשווינדען וועט ער ניט דערלאזען. ער פיהרט אקעגען די צוויי אנדערע קלאסען ניט א *פערטיליגונגס־קאמפף*, נור א *בעהערשונגס־קאמפף*.

וויל אפשר דער סוחריש־קאפיטאליסטישער קלאס, די גאנצע געזעלשאפטליכע רייכקייט זאל אוועקגעגעבען ווערען איהם אין דער

פאָרם פון ריוח ? אויך ניט ! ער [illegible] אכזר, ניט אזוי איידעל ווי דער אדעל, האָט אָבער נאָך אַ פונק פון „ואהבת" אין הארצען. זיין קלאַסענקאַמפּף איז אַ פּערטיילונגס־קאַמפּף, אָבער נור בנוגע צו דעם אדעל. רעגט וואָלט ער וועלען איינשלינגען אין גאַנצען, אָבער בנוגע צו דעם לוין ביים זיך אין גאַנצען זיין נאַטור. ער וואָלט וועלען צאָהלען וואָס וועניגער, איהם זאָל בלייבען וואָס מעהר, אָבער גאָר נישט צאָהלען לוינט נישט, אָהן ארבייטער קען מען ניט אויסקומען, און וואו עס לוינט ניט צו פיהרען אַ פּערטיילונגס־קאַמפּף, פיהרט מען אַ בעהערשונגס־קאַמפּף.
דעם ארבייטער ווילען ביידע קלאַסען ניט פערטיילען, נור בעהערשען. זיי ווילען ניט, דער רויטער שטראָם זאָל אויפהערען צו פליסען, זיי ווילען מעהר נישט, עס זאָל פליסען אויף די רעדער פון זייערע מיהלען.

פערטיילינגען דעם ארבייטער איז אַ זאַך, וואָס קען אין דער מציאות ניט זיין, ווייל אָהן ארבייטער קען ניט לעבען ניט דער פּריץ, ניט דער קאַפּיטאַליסט. קען אָבער דאָס פּראָלעטאַריאַט פיהרען אַ בעהערשונגס־קאַמפּף אנטקעגען דעם אדעל און דער בורזשואַזיע ? וואָס הייסט : בעהערשען ? בעהערשען אַ קלאַס הייסט — צווינגען איהם, ער זאָל בלייבען אין די זעלבינע תנאים פון זיין לעבען, נאָר זעהן ארויסציהען פון זיין לעבענסלאַגע וואָס מעהר טובות פאַר זיך. אין גאַנצען איבערשניידען זיין לעבענס־נערוו הייסט ניט בעהערשען, נור פערטיליגען. וויל דאָס פּראָלעטאַריאַט צווינגען דעם אדעל, ער זאָל בלייבען אין דער לאַגע, וואָס ברייגנט איהם רענט, צווינגען די בורזשואַזיע, זי זאָל בלייבען אין דער לאַגע, וואָס בריינגט איהר ריוח ? מען צווינגט ניט צו דעם, וואָס דאָס הארץ גלוסט... כל זמן דער פּראָלעטאַריער האַלט, אז עס מוז זיין אַ פּריץ, אז עס מוז זיין אַ בעל הבית, וואָס זאָל איהם געבען ארבייט, קען ער קעמפּפען מעהר נישט, ווי פאַר די אָבשוואַכונג פון זייער הערשאַפט איבער איהם, ניט אָבער פאַר דער בעהערשונג פון זיי.

בעהערשען דעם פּריץ און דעם סוחר ! דאָס פּראָלעטאַריאַט זאָל ווערען דער הערשענדער קלאַס אין דער געזעלשאַפט ! איז דאָס מעגליך אין אַ מציאות ?

... איז אַ מאַרמאָרנעם פּאַלאַץ וואוינט דער פּראָלעטאַריער.

נאָס האָט מנצח געווען אין זיין קלאַסענקאַמפּף דעם פּריץ און דעם סוחר. אָט וואַכט ער אויף אין דער פריה, און פערגינט זיך דעם נחת, צו וואַלגערען זיך נאָך א ווײַלע אין זיין ווייכען, ווארעמען בעט. ער שטעהט אויף, מען דערלאַנגט איהם זיסע קאַווע מיט פּלעצלעך מיט כל המיני פיינע געבעקס. אָבגעגעסען, געהט ער אין זיין קאַבינעט. זיין פּריוואַט-סעקרעטאַר מעלדעט איהם, אז אונ־טען אין גאַסטצימער ווארטען שוין א סך קליינע און מיטעלע פּריצים און פאַבריקאַנטען, וואָס זענען געקומען דורכרעדען זיך וועגען אר־בייט ביי זיי, און דערלאַנגט איהם די היינט אָנגעקומענע פּאָסט. אין איין בריעף מאַכט איהם פריינדליכע תרעומות דער קניאַז אוס־טריצין, פאַר וואָס ער לאָזט זיך אזוי לאַנג ניט בליקען ביי איהם, ניט איהם פערשטעלטערהייד צו פערשטעהן, אז זיין טעכטעריל, מערי, ווערט אומעדיגליך אָהן איהם, און לאַדט איהם איין צו דעם היינטיגען באַל. „מערי, טראַכט ער לייענענדיג, מיט א ווארעם גע־ווארענע הארץ, ווארפט שוין לאַנג אויגעלעך אויף מיר און מאַכט מיר חנ׳דעלעך. זי איז א וואויל קינד. עס קען ווערען א שידוך. ניט צוליעב דעם נדן, — איך האָב גאָט צו דאַנקען גענוג, — נאָר צוליעב דעם יחוס פון דער משפחה און צוליעב דעם וואוילען קינד"... דער פאַבריקאַנט, הערר שינדערמאַן, שרייבט איהם, אז ער האָט נאָר וואָס אויפגעבויט א גאַנץ נייע פאַבריק, מיט זאַלען גאָר א פּראַכט, מיט נייע וועבשטוהלען, וואָס זענען נאָך ביי קיינעם אַזעלכע ניטאָ — א חיות אָנצוקוקען. ער בעט איהם, ער זאָל איהם אָנטהאָן דעם כבוד און אריינטרעטען צו איהם, שפּיעלען ביי איהם אביסעל מיט די פינגערלעך אויף זיינע נייע וועבשטוהלען. וועגען מקחים איז ניטאָ וואָס צו רעדען, ער ווייס, ווי צו שעצען די הייליגע לוין־אר־בייט... דער גראַף שאַמפּאַנסקי שרייבט איהם, אז דער שניי איז שוין אראָב פון די פעדלער און, היות ער האָט אויסגעשריבען פון ענגלאַנד גאָר שפּאָגעל נייע לאָקאָמאָבילען, נעהמט ער אויף זיך די העזה, פּאָרצושלאָגען איהם, ער זאָל מיט זיי בעארבייטען זיין פעלד... „וואָס?" טראַכט ברוגז דער יונגער פּראָלעטאַריער, „גראַף שאַמ־פּאַנסקי! דער אַלטער אריסטאָקראַט, וואָס האָט א פּראָלעטאַריער קיין מאָל ניט איינגעלאַדען צו זיך אין שטוב? ביי דעם מהות מענשען ארבייט איך ניט. זאָל ער זיך ווענדען צו די פּראָלעטאַ־

ריער, וואָס האָבען ניט אַזוי פיעל אַהרענגעהיל און שפּיעלען מיט איהם אין איין קלוב...״ און ער הייסט געבען די קליינע און מיטעלע פּריצים׳לעך און פאַבריקאַנטלעך, וואָס וואַרטען אויף איהם אונטען, אין קאַרק אריין, אָגשרייבען דעם גראַף שאַמפּאַנסקי אַן איידעלען אָבזאָג, בעשטעלען אַ שעהנעם בוקעט בלומען דער קנאַיזשגע מעדי אוסטריצין און איינשפּאַנען דעם פאַיעטאָן. ארבייטען איז ער היינט גיט אויפגעראַמט, אָבער אריבערפאָהרען אַ קוק טהאָן די נייע וועבשטוהלען אין שינדערמאַנס נייער פאַבריק איז ער אַ בעלן...

מען דאַרף מעהר נישט, ווי אָנקוקען דאָס נאָר וואָס אָנגעמאָלטע בילד, „דער נצחון פון דער לוין־ארבייט״, כדי תיכף איינצוזעהען, אַז דער נצחון קען ניט בעשטעהן אין דער ב ע ה ע ר ש ו נ ג פון קניאַז אוסטריצין, גראַף שאַמפּאַנסקי און פאַבריקאַנט שינדערמאַן. כל זמן עס וועלען זיין קלאַסען, וואָס לעבען פון רענט און ריוח, קען דאָס פּראָלעטאַריאַט קעמפּפען מעהר נישט ווי פאַר די אָבשוואַכונג פון זייער הערשאַפט איבער איהם. קען ער אָבער ניט פיהרען אַ בעהערשונגס־קאַמפף אַנטקעגען זיי, און וויל ער אַליין ניט זיין קיין בעהערשטער, מוז ער פיהרען אַנטקעגען ביידע קלאַסען, וואָס שטעהען איבער איהם, אַן׳עקאָנאָמישען פּ ע ר ט י ל י ג ו נ ג ס־ק אַ מ פּ ף. און עקאָנאָמיש פערטיליגען זיי איז אַ זאַך, וואָס געהט ניט להיפך צו דער מציאות. דאָס עקאָנאָמישע לעבען, דאָס בעשאַפען פון רייכקייט פאַר דער גאַנצער געזעלשאַפט קען אויסקומען אָהן אַ לאַנד־בעזיצער און אָהן אַ סוחר, דער רויטער שטראָם פון לוין־ארבייט קען איינשלינגען אין זיך דעם בלאָהען און געלען שטראָם פון רענט און ריוח. ס׳איז געווען אַ צייט אין דעם לעבען פון דער געזעלשאַפט, ווען פון רענט און ריוח איז נאָך קיין סימן ניט געווען, ווען אַלע האָבען געאַרבייט אינאיינעם און האָבען אין פריעדען געטיילט די פּראָדוקטען צווישען זיך. אַ סך רעליגיעזע און קאָמוניסטישע סעקטען האָבען כמעט אין אַלע צייטען פון דער געשיכטע אַזאַ לעבען אויסגעפּרובירט, און דער סאָציאַל־עטהישער געדאַנק פון דער מענשהייט אַרבייט כמעט פון די אורעלטסטע צייטען אָן אויף דעם האַרבען לייענען ווי אַזוי אויסצוגעפינען די בעסטע פאָרמען פון אַ געזעלשאַפט, אין וועלכער עס זאָלען ניט זיין

קיין רענט און קיין ריוח, קיין הערשענדע און קיין בעהערשטע קלאַסען.

עס ליגט [illegible] טבע פון דעם פּראָלעטאַריערס קלאַסענ־קאַמפּף, ווי אין דער [illegible] קאַמפּף, אַוועקשטעלען [illegible] זיך דאָס העכסטע ציעל, וועלכען דער קאַמפּף קען דערגרייכען. איז דאָס העכסטע ציעל פון דעם אַדעל די בעהערשונג פון די צוויי אַנ־דערע קלאַסען, דאָס העכסטע ציעל פון דער סוחר'ישער בורזשואזיע די פערטיליגונג פון דעם אַדעל און די בעהערשונג פון דעם אַרביי־טער־קלאַס, איז נאָך דעם זעלביגען כלל דאָס העכסטע ציעל פון דעם פּראָלעטאַריאַט די עקאָנאָמישע פערטיליגונג פון די צוויי אַנדערע קלאַסען.

און צו דאָס העכסטען ציעל זיינעם טרייבט איהם דער תמצית פון זיין עקאָנאָמישער לאַגע, זיין סאָציאַל־פּאָליטישער שטאַנדפּונקט. פון דער אַנדערער זייט אָבער ענטפּלעקט אונז דאָס העכסטע ציעל פון זיין קלאַסענקאַמפּף די אמת'ע נאַטור פון זיין עקאָנאָמישען לע־בענספּרינציפּ, דעם ריכטיגען מהות פון זיין פּראָלעטאַרישען שטאַנד־פּונקט.

דאָס פּראָלעטאַריאַט, וואָס שטעהט אויף דעם שטאַנדפּונקט פון די אינטערעסען פון לוין־אַרבייט, שטעלט פאַר זיינע אויגען דאָס העכסטע ציעל, בעפרייען זיך אַליין פון די צוויי הערשענדע קלאַסען, עס זאָל בלייבען נור איינער — דאָס פּראָלעטאַריאַט. אָבער פער־וואַנדלען די געזעלשאַפט, וואָס איז צוטיילט אין דריי קלאַסען, אין אַ געזעלשאַפט, וואָס האָט מעהר נישט, ווי איין קלאַס — הייסט מבטל זיין די איינטיילונג פון דער געזעלשאַפט אין קלאַסען, הייסט מבטל זיין אויך דאָס פּראָלעטאַריאַט גופא. און אין דעם ליגט דער גרויסער פּרינציפּיעלער חלוק צווישען דעם פּראָלעטאַרישען קלאַסענקאַמפּף און דעם קאַמפּף פון די צוויי אַנדערע קלאַסען. יענע קעמפּפען פאַר דעם קיום פון זייער עקזיסטענץ. זייער קלאַס איז זייער אידעאַל, איהם אָבהיטען, זיין קיום פערוואַהרען — איז דער גאַנצער צוועק פון זייער פּאָליטיק, פון זייער היסטאָרישען לע־בען. דאָס פּראָלעטאַריאַט וויל גראַד דעם היפּוך פון דעם. מאַן קען איהם אָנרופען דעם חסיד צווישען די קלאַסען, ווייל ער [illegible] געלט זיך ניט פאַר דעם קיום פון זיין קלאַס, נאָר פאַר דעם ב[illegible]

זיין איצטיגען סאָציאַלען „יש“ : א געזעלשאַפט, וואָס האָט ניט קיין קאַפּיטאַליסטען, קען ניט האָבען קיין פּראָלעטאַריער, קיין לוין־ארבייטער. וואָס ווערט פון דעם פּראָלעטאַריאַט אַז ער הערט אויף צו זיין לוין־ארבייטער ? ער ווערט מגולגל אין „אַ מענש, וואָס ארבייט“, אָדער ריכטיגער : ער דאַרף גאָר ניט מגולגל ווערען אין איהם, ווייל אַ לוין־ארבייטער איז קודם כל אַ מענש, וואָס אר־בייט. דאָס איז אין איהם דער עיקר, זיין עקזיסטענץ בתור פּראָלע־טאַריאַט איז אַ היסטאָרישער טפל, אַ געוויסע היסטאָרישע פער־שווינדענדע פאָרם, וואָס דעקט איבער פון אויבען אויף זיין פער־באָרגענעם תוך. און זיין פערבאָרגענער סאָציאַלער תוך שפּרינגט ערשט יעמאָלט אין די אויגען, ווען מיר קוקען זיך צו צו דעם לעצ־טען תכלית פון זיין קלאַסענקאַמפּף, אקוראַט ווי דער פערבאָרגענער תוך פון די איבעריגע קלאַסען ווערט אונז ענטפּלעקט דורך דעם לעצטען תכלית פון זייער קלאַסענקאַמפּף.

מיר האָבען געזאָגט, אַז יעדער קלאַס ראַנגעלט זיך מיט די אַנ־דערע פאַר זיין אייגענעם לעבענספּרינציפּ, ער וויל, אַז דער לעבענס־פּרינציפּ פון זיין קלאַס זאָל זיין דער הערשענדער לעבענספּרינציפּ פון דער געזעלשאַפט. וואָס איז דער לעבענספּרינציפּ פון דעם פּראָ־לעטאַריאַט ? די לוין־ארבייט ! ווייל דאָס פּראָלעטאַריאַט, די לוין־ארבייט זאָל זיין דאָס הערשענדע פּרינציפּ פון דער געזעלשאַפט ? בשום אופן ניט . ווי באַלד עס ווערען אַבגעשאַפט קלאַסען, ווי באַלד מען ווערט פּטור פון קאַפּיטאַליזם, ווערט מען אויך ממילא פּטור פון לוין־ארבייט, פון ארבייט פאַר אַ פרעמדען בעל־הבית, וואָס דינגט איינעם און צאָהלט איהם לוין. דער לעבענספּרינציפּ פון דעם פּראָלעטאַריאַט ווערט דעריבער מגולגל אין אַן אנדער פּרינ־ציפּ. פון לוין־ארבייט ווערט מענשליכע ארבייט, ד. ה. ווידער : די לוין־ארבייט ווערט ניט מגולגל אין אַ זאַך, וואָס איז להיפך צו איהר נאַטור, זי וואַרפט מעהר נישט פון זיך אַראָב דעם שלייער, אין וועלכען זי איז געווען פערשלייערט אין אַ געוויסער היסטאָרישער צייט, און טרעט אַרויס אין איהר אמת׳ען, ניט מעהר פערדעקטען סאָציאַלען תוך, ווייל לוין־ארבייט איז קודם כל מענש־ליכע ארבייט. איז זי געווען, …ידער זי איז געוואָרען

לוין ארבייט, דאָס ווערט זי ווידער, אז זי וואַרפט פון זיך אַראָב דעם שלייער פון א געוויסער היסטאָרישער צייט.

דעריבער איז דער שטאַנדפונקט פון דעם פּראָלעטאַריאַט ניט די לוין־ארבייט, נאָר די מענשליכע ארבייט. דאָס איז דאָס לעבענספּרינציפּ פון זיין קלאַס, און אָט דאָס לעבענספּרינציפּ וויל ער מאַכען פאַר דעם הערשענדען אין דער געזעלשאַפט. דער מיוחס אין דער געזעלשאַפט דאַרף זיין דער מענש, וואָס ארבייט און לעבט פון זיין אייגענער מענשליכער ארבייט. אַלץ אין דער געזעלשאַפט מוז איבערגעבויט ווערען צוליעב דעם פּרינציפּ, אַלץ אין איהר מוז געשעהן צוליעב די אינטערעסען פון דער מענשליכער ארבייט...

6

מענשליכע ארבייט.

די רעזולטאַטען, צו וועלכע מיר זענען נאָר וואָס געקומען, זענען זעהר וויכטיג. אין זיי ליעגען איינגעוויקעלט א סך — א סך זאַכען, וואָס מען מוז ארויסברייגגען, אויב מען וויל באמת ריכטיג פערשטעהן דעם סאָציאַל־פּאָליטישען שטאַנדפּונקט פון דעם פּראָלעטאַריאַט. מחמת דעם גופא, וואָס זיי זענען וויכטיג, מוזען מיר זיך דאָ אָבהאַלטען א ווײַלע, כדי נאָך אמאָל איבערצוקוקען זיי און אָבצושאַפען די ספיקות, וואָס שטעלען זיך אונז אין וועג.

דעם פּראָלעטאַריערס שטאַנדפּונקט, ווייזט זיך ארויס, ליעגט ניט אין דער לוין־ארבייט, נאָר אין דער מענשליכער ארבייט. וואָס לוין־ארבייט איז, ווייס יעדער מענש, און אויף דערויף דאַרף מען קיין פּירושים ניט האָבען (ווענינגסטענס, מיינט מען אזוי). דער שטאַנדפונקט פון לוין־אַרבייט איז קלאָר, און דער וואָס שטעהט אויף איהם, ווייס, וואו ער האַלט אין דער וועלט (ווענינגסטענס, מיינט מען אזוי). אָבער מענשליכע ארבייט? איז דאָס ניט א מין „כצפיחית בדבש“, וואָס יעדער איינער קען אין איהם

אריינטייטשען דעם פּשט, וועלכער איהם געפעלט? איז ניט אויך דעם פאבריקאנטס ארבייט מענשליכע ארבייט? ארבייט ניט (מעשים) אויך דער אָפיציער, וואָס אָרגאניזירט אַ פּאָגראָם, דער קאָזאק מיט זיין בייטש, דער פּריץ, בעת ער עפענט אויף אַ פלאַש שאמפּאניער? דער שטאנדפּונקט פון „מענשליכע ארבייט" קען דעריבער ניט זיין קיין סימן מובהק פון דעם פּראָלעטאריאט, ווייל ער פּאסט אויך פאר דעם קאפּיטאליסט און פאר'ן פריץ.

עס האָט מיך תמיד גע'חדוש'ט אויסצוהערען אַזעלכע מיני טענות אַנטקעגען דעם פּרינציפּ פון „מענשליכע ארבייט" ניט נאָר פון מענשען, וואָס לייקענען לגמרי אָב דעם סאָציאליזם, נאָר אויך פון מאַרקסיסטען, תלמידים פון קאַרל מארקס, ביי וועמען דאָס פּרינציפּ פון „מענשליכע ארבייט" איז ניט נאָר דער גרונדשטיין, נאָר אויך די קרוין פון זיין גאנצען סאָציאל-פילאָזאָפישען געביי... ס'איז כ'לעבען ניט איבעריג, אומצוקעהרען זיך אביסעל צו דעם מאַרקסיסטישען אלף-בית, וואָס וועט אונז העלפען פערענטפערן ניט נאָר די „בצפּיחית-בדבש-טענה", נאָר אויך אַ סך אנדערע שאלות אין דעם ענין, וואָס אינטערעסירט אונז.

אויבען האָבען מיר דערמאָנט, אַז ווען מען קוקט **פון אויבען אויף** אויף דעם עקאָנאָמישען פּראָצעס, דוכט זיך אויס, אַז ער ווערט געמאַכט פון דריי שותפים, וואָס לעגען אריין אין דעם עסק — איינער **זיין** קרקע, דער אנדערער **זיין** קאַפּיטאל און דער דריטער די ארבייט. אָט די „דריי-שותפים-טעאָריע", ווי מען מעג זי אָנרופען, איז דער ליעבער „בן-זקונים" פון דער בורזשואזער וויסענשאַפט, איינער פון די טעאָרעטישע הויפּט-העלדען, וואָס קעמפּפען פאר די אינטערעסען פון דער אַלטער געזעלשאַפט, און וואָס שפּילט די הויפּט-ראָלע אין דער בורזשואזער ווערטה-טעאָריע.

אין דעם מקח פון יעדער פּיצעל סחורה אויפ'ן מארק, אויב זי ווערט פערקויפט נאָך איהר ווערטה נאָך, דארפען זיך געפינען, האָבען מיר געזאָגט, דריי חלקים: רענט, ריוח און לוין. „קיין חדוש ניט!", דערקלערט אונז דעם ענין די דריי-שותפים-טעאָריע. דער ווערטה ווערט אויפגעבויט אַ גאָרען נאָך אַ גאָרען פון די דריי שותפים. איין גאָרען בויט דער בעל-הבית פון די ערד, וואָס גיט

דעם רויה־מאַטעריאַל, נאָך אַ גאַרעז בויט דער קאַפּיטאַליסט, וואָס לעגט אוים זיין געלד אויף די הוצאות פון דער פּראָדוקציע, און דעם דריטען גאַרעז בויט אויף דער ארבייטער... ערד און קאַפּיטאַל לעגען צו אַ נייעם ווערטה צו דעם ווערטה, וואָס שטאַמט פון דער ארבייט. נאָך דעם מארק קומט יעדער שותף און נעהמט דאָס זייניגע, דאָס, וואָס ער האָט פריהער ארייננעטראָגען.

אַ סך מיה האָט געקאָסט דעם סאָציאַליסטישען געדאַנקען, ביז ער האָט פונאַנדערגעשלאָגען די דריי־שותפים־טעאָריע. בויענדיג ווייטער אויף דעם פונדאַמענט, וועלכען די גרויסע עקאָנאָמיסטען אדאַם סמיטה און ריקארדאָ האָבען אוועקגעלעגט, האָבען פּרודאָן, לאַסאַל און — מעהר פון אַלע — קאַרל מארקס בעוויזען, אַז דער איינציגער מקור פון ווערטה איז די מענשליכע ארבייט, אַז רענט און ריוח זענען ניט נאָר קיין נייע קוואַלען פון ווערטה, וואָס גיבען צו צו דער ארבייט אַזוינס, וואָס זי האָט פריהער ניט געהאַט, נאָר אומגעקערט, זיי רייסען פון איהר אָב, אַז די צוויי „שותפים" פון דעם ארבייטער נעהמען פשוט אראָב אַ חלק פון דעם געשאַפענעם ווערטה, ניט זיי לעגען צו אַ חלק צו איהם.*) וועלכע מענשליכע ארבייט, וואָס שאַפט ווערטה, האָט דאָ קאַרל מארקס אין זינען? די לוין־ארבייט? לחלוטין ניט! די לוין־ארבייט איז די געדונגענע ארבייטס־קראַפט, זי איז אויך מעהר נישט ווי אַ סחורה אויפ'ן מארק, וואָס האָט איהר אייגענעם ווערטה, וועלכען דער קאַפּיטאַליסט בעצאָהלט, ווי אַלץ, וואָס ער קויפט. איהר ווערטה בעשאַפט ניט קיין מעהרווערטה. די מענשליכע ארבייט, וואָס ליעגט אין איהר, בעשאַפט אַ סך מעהר, איידער עס איז ווערטה די ארבייט־קראַפט, וואָס איז בעלוינט מיט איהר געצאָהלט, און אָט דער מעהרווערטה, וואָס שטאַמט פון דער מענשליכער ניט־בעצאָהלטער, ניט־בעלוינטער ארבייט, שפּאַלט זיך פונאַנדער אין צוויי שטראָמען: ריוח און רענט. כמעט אויף יעדען שריט

---

*) אין דער אידישער ליטעראַטור זענען דאָ פּאָפּולערע ארבייטען מכח קאַרל מאַרקס' ווערטה־טהעאָריע. די בעסטע זענען דיקשטיינס „פון וואָס איינער לעבט" און באָך'ס „עקאָנאָמישע עטיודען".

און טריט אין „קאַפּיטאַל" וואָהרענט מאַרקס, מען זאָל חס־חלילה ניט צונויפמישען אַרבייטס־קראַפט און אַרבייט, „אַלגעמיינע מ ע נ ש ל י כ ע   אַ ר ב י י ט", דעם איינציגען מקור פון ווערט.

אויב „מענשליכע אַרבייט" איז אַזאַ כצפּיחית־בדבש־געדאַנק, ווי דאָס מיינען אַ סך איצטיגע מאַרקסיסטען אין רוסלאַנד, איז מה־רעש מיט דעם מאַרקסיזם און וואָס איז זיין גאַנצער גופטהו אין דער פּאָליטישער עקאָנאָמיע? דער ווערטה מעג זיך שטאַמען פון מענשליכער אַרבייט, אָבער די מענשליכע אַרבייט גופא שלאָגט פון פערשיעדענע קוואַלען; און צוויי פון זיי זענען די אַרבייט פון דעם קאַפּיטאַליסט און די אַרבייט פון דעם פּריץ...

און בעת קאַרל מאַרקס טענה'ט אין זיין פילאָזאָפיע פון דער געשיכטע, אַז איידער די מענשען האָבען זיך געקאָנט נעהמען פאַר פּאָליטיק און פילאָזאָפיע, האָבען זיי פריהער געדאַרפט עסען און טרינקען, דאָס הייסט אַרבייטען, און אַז אין דער אַרבייט ליגט דער גאַנצער שליסעל פון דער מענשליכער געשיכטע, קען מען איהם ווידער אַוועקשטעלען די זעלבע כצפּיחית־בדבש'יגע קלאָץ־קשיא: איז דען די אַרבייט פון דעם פּאָליטיקער און דעם פילאָזאָף ניט קיין אַרבייט?

האָט אפשר מאַרקס געמאַכט אַזאַ גראָבען טעות אין דעם פּשט פון דער מענשליכער אַרבייט? ניין! מאַרקס איז אין דערין ניט שולדיג.

די מעשה דערפון איז, וואָס איין און דערזעלביגער וואָרט האָט אַן אַנדער טייטש אין דער געוועהנליכער וואָכעדיגער שפּראַך און אַן אַנדער טייטש אין דער וויסענשאַפט, און אין דער וויסענשאַפט גופא פערשיעדענע טייטשען, עס ווענדט זיך אָן די פערשיעדענע וויסענשאַפטס־צווייגען, אין וועלכע מען בענוצט זיך מיט איהם.

דאָס וואָרט „קאַפּיטאַל", למשל, האָט אין לעבען אַ גאַנץ אַנדער פּשט, איידער אין דער נאַציאָנאַל־עקאָנאָמיע. אַן אַרבייטער, וואָס בעקומט זיין לוין, קען אָפטמאָל זאָגען, ער האָט אַ „קאַפּיטאַל" פון גאַנצע צעהן רובעלס אין דער טאַש. אין דער וויסענשאַפט אָבער איז „קאַפּיטאַל" נאָר דאָס געלד, וואָס ווערט אויסגעגעבען פון דעם בעל־הבית אויף די הוצאות פון דעם עסק און אויך אויף צו

דיגגען ארבייטער. בעת דער צעהנ־רובעל־שטיק איז אין די הענד פון דעם בעל־הבית, איז ער געווען א טייל פון זיין קאפּיטאל. ווי נאָר ער איז אריבער אין די הענד פון דעם ארבייטער, און איז בעשטימט געוואָרען פון איהם אויף הוצאות־חיונה, האָט ער אויפגעהערט צו זיין „קאפּיטאל", איז ער געוואָרען לוין.

אזוי איז אויך מיט דעם וואָרט ארבייט. אין דעם געוועהנליכען לעבען קען מען אָנרופען „ארבייט", אפילו אז איינער זיצט ביי דער גמרא און „ארבייט" געשמאַק אויף א הארבע שטיקעל מהרש"א. אין דער עקאָנאָמישער וויסענשאפט אָבער האָט דאָס וואָרט „ארבייט" א גאנץ בעזונדערען פּשט.

די ארבייט, נאָך דעם עקאָנאָמישען פּשט פון דעם וואָרט, איז די בענוצונג פון מענשליכע קערפּערליכע און גייסטיגע קראפט, כדי צו פערענדערן די מאטעריעלע זאכען, וואָס געפינען זיך אין דער נאטור, און די פּראָצעסען, וואָס קומען אין איהר פאָר, — פערענדערן נאָך א בעשטימטען פּלאן, וואָס איז אויסגעטראכט געוואָרען פון דעם מענשליכען שכל, — פערענדערן מיט דעם איינציגען ציעל צו בעפרידיגען די מענשליכע בעדערפניסען, בעשאפען אלץ, אין וואָס ער נויטיגט זיך, וואָס האָט א ווערטה אין זיינע אויגען, אלץ איינס, פון וואנען זיינע בעדערפניסען שטאמען: „פון זיין מאָגען אָדער פון זיין פאנטאזיע" (ווי מארקס דריקט זיך אוים).

עס ליגען וואָרצלען אין דער ערד, עס וואקסען פּירות אויף די בוימער, עס שווימען פיש אין וואסער, עס לויפען אום חיות און בהמות אין וואלד און פעלד, עס פליהען פויגעלעך אין דער לופט, דאָס זענען אלץ זאכען און פּראָצעסען, וואָס קומען פאָר אין דער נאטור. אויסגראָבען די וואָרצלען, אראָבטרייסלען די פּירות, פאנגען די פיש, יאָגען די חיות און חאַפּען די פויגעלעך — הייסט ארבייטען, ווייל אין אלע אָט די מענשליכע פּראָצעסען רייסט זיך די מענשליכע קראפט אריין אין דער נאטור און פערענדערט זי, בייט וועניגסטענס איבער די ערטער פון די זאכען, וועלכע די נאטור האָט בעשאפען, כדי דערמיט צו בעפרידיגען די בעדערפניסען פון דעם מענשען. אין אונזער משל ווערען די זאכען גופא כמעט ניט פערענדערט; וואָרצלען, פּירות, פיש, חיות און פויגעלעך זענען זאכען, וואָס די נא־

טור האָט בעשאַפען, און דער מענש, אין די ערשטע קינדער־יאָהרען פון זיין געשיכטליכען לעבען נעהמט זיי, ווי זיי זענען. וואָס ני־דעריגער דער מענש שטעהט אין זיין קולטור, אין זיין בילדונג, אלץ וועניגער פערענדערט ער די נאַטור, אלץ וועניגער שנוים ברייננט ער אין איהר אריין. אָבער אויך אויף די ערשטע טריט פון זיין קולטורעלען לעבען קען ער זיך ניט בענוגענען מיט די רויהע זאכען, וועלכע די נאַטור גיט איהם. געבראָטענע טייבעלעך זענען אויך יעמאָלט ניט אומגעפלויגען אין דער לופטען, צום ברעג פלעגען אויך יעמאָלט ניט צושווימען קיין געפילטע פיש. די לע־בעדיגע טויב, דעם לעבעדיגען פיש האָט מען בעדארפט פאנגען, און דער מענש האָט צוליעב דעם אויסגעטראכט פערשיעדענע כלים און געצייג, א נעץ, א פייל־און־בויגען, א שטריק. דאָס זענען שוין זאכען, וואָס די נאַטור ברייננט ניט ארויס, זאכען, וואָס זענען דורכגעגאנגען ניט נאָר די מענשליכע פינגער נאָר אויך דעם מענש־ליכען שכל, זאכען, אויף וועלכע ס׳ליגט אָפען די חתימה פון א מענשליכען פלאַן, — שטיקער מאַטעריעלע נאַטור, וואָס זענען פער־ענדערט געוואָרען דורך דעם מענשענס קלוגע האנד. און וואָס קליגער עס ווערט דער מענש, אלץ קליגער ווערט זיין האנד, אלץ טיעפער קריצט ער זיין חתימה אין דער נאַטור, אלץ מעהר שנוים ברייננט ער אין איהר אריין.

ארבייטען הייסט דעריבער אין דער עקאָנאָמישער וויסענ־שאַפט שאַפען מאַטעריעלע גיטער, גשמיות׳דיגע זאכען, וועלכע מיר נעהמען ארום מיט אונזערע פ י נ ף ח ו ש י ם. און נאָר אַט די מענשליכע ארבייט האָט די וויסענשאַפט אין זינען, בעת זי זאָגט, אז די מענשליכע ארבייט איז דער איינציגער קוואַל פון ווערטקייט, דער איינציגער מקור, פון וואַנען עס פליסט די רייכקייט פון דער געזעלשאַפט.

דער אינטערעסאנטער און נאָך זעהר וועניג אויסגעפאָרשטער טייל פון דער מענשליכער געשיכטע איז די געשיכטע פון דער מענשליכער ארבייט. צווישען יענעם מאָמענט, ווען עס האָט צום ערשטען מאָל א לייכט געטהאָן אין דעם האלב־בהמ׳ישען, האלב־מענשליכען פערשטאַנד, אז מען קען מאַכען ג ע צ י י ג, וואָס זאָלען פ ע ר ש פ אָ ר ע ן אזוי פיעל ארבייט דער מענשליכער

האַנד, און אַז מען קען פערענדערן די פערשפּאָרטע אַרבייט, כדי טיעפער אַריינצודרינגען אין דער נאַטור און ר י י כ ע ר מאַכען דאָס אייגענע לעבען, — צווישען יענעם מאָמענט און דער איצטיגער צייט פון עלעקטריציטעט און דאַמפּף, וואו איין דרעה מיט דעם מענשענס האַנד אויף דעם לאָקאָמאָטיוו איז גענוג אַריבערצופיה־רען מיט דער געשווינדקייט פון דעם ווינד טויזענדער פוד משא פון איין עק וועלט אין דעם אַנדערן, ליגט אַ לאַנגע־לאַנגע קעיט פון שווערע, האַרבע פיין, וועלכע דער מענש איז אויסגעשטאַנען, פאָרשענדיג, זוכענדיג, פּרובענדיג, ביז איהם האָט זיך איינגעגעבען מיט אַלץ מעהר מאַכט אַרויפלעגען זיין שטאָלצע האַנד אויף דעם נאַקען פון דער נאַטור, מיט אַלץ מעהר גבורה איינבויגען זי, איהרע קרעפטען זאָלען דיענען איהם אויסצופיהרען זיינע ציעלען. דאָס איז די ט ע כ נ י ש ע געשיכטע פון דער מענשליכער אַרבייט, די געשיכטע פון איהר קונציגקייט, פון איהר נצחון איבער דער נאַטור.

פאַרהאַן אָבער נאָך אַ זייט אין דער געשיכטע פון דער מענש־ליכער אַרבייט, איהר סאָציאַלע געשיכטע, און זי איז ניט וועניגער אינטערעסאַנט, איידער די טעכנישע. דעם מענשענס אַרבייט איז תמיד געווען אַ געזעלשאַפטליכע, ד. ה. אַ גאַנצע געזעלשאַפט (ווי גרויס אָדער קליין זי זאָל ניט זיין) איז געווען אין איהר פעראינ־טערעסירט, האָט געלעבט פון איהר, האָט זיך אַריינגעמישט אין איהר און האָט אויסגעאַרבייט די בעדינגונגען, אין וועלכע זי דאַרף ווערען אויסגעשטעלט, די כללים, ווי אַזוי און דורך וועלכע מיט־לען צו פערטיילען די פּראָדוקטען פון דער אַרבייט צווישען אַלע חברים פון דער געזעלשאַפט. אָט די סאָציאַלע געשיכטע דערצעהלט אונז, אַז אין די ערשטע צייטען פון דעם געזעלשאַפטליכען לעבען איז די מענשליכע אַרבייט געווען ג אַ נ ץ, ווי פון איין שטיק. ס׳איז נאָך ניט געווען דער חלוק צווישען קאָפּ־אַרבייט און האַנד־אַרבייט. ש[illegible] און מוסקעלן האָבען געאַרבייט אין איינעם אין איין נוף, ניט צושפּאָלטען ווי איצטער, אַזוי אַז דער אינזשינער, למשל, וויים ניט, ווי אַ האַמער אויפצוהויבען, און דער האַמערער איז מעהר נישט ווי אַ שטיקעל מאַשין, וואָס קלאַפּט אַריין טאָג־איין, טאָג־אויס שטיקער אָנגעברענטע אייזען אין אַ מאָוס׳דיגען אייזערנעם

פּאַס, אַליין ניט צו וויסען, וואָס איז דער שכל'דיגער פּלאַן פון דער גאַנצער ארבייט, פאַר וועלכער ער איז געצוואונגען אוועקצולעגען זיין לייב און לעבען. די מענשליכע ארבייט איז נאָך יעמאָלט געווען ניט צושטיקעלט אין צוריסען, ווי איצטער, ווען צ. ב. דעם סכום היטלען אָדער שטיוועל, וואָס די געזעלשאַפט דאַרף האָבען, לאָזט זי אויסארבייטען פון טויזענדער איינצעלנע, איינער פון דעם אַנדערן אָבגעריסענע בעלי־בתים קירזשנער און שוסטער, וואָס ווייסען ניט, וויפיעל היטעל און שטיוועל די געזעלשאַפט דאַרף איצטער, און פערלאָזט זיך אויף דעם בלינדען שפּיעל פון די עקאָנאָמישע קרעפטען, אויף דעם מ א ר ק, וואָס וועט שוין ווי עס איז פונאַנדערטראָגען די היטעל און די שטיוועל צו דעם, ווער עס דאַרף זיי. די מענשליכע ארבייט איז נאָך יעמאָלט געווען פ ר י י. דער ארבייטער איז געווען זיין אייגענער בעל הבית, און קיינער איז ניט געזעסען אויף זיין קאַרק, ארויסצורייסען פון זיינע הענד אַ טייל פון דעם ביסען, וואָס ער האָט געטראָגען אין זיין מויל אריין. דער ארבייטער איז געווען דער בעל־הבית פון זיינע געצייג און פון די ארבייטסמיטלען, מיט וועלכע ער פלעגט אויסארבייטען די פּראָדוקטען, ניט אזוי ווי איצטער, ווען איין טייל פון די ארבייטס־מיטלען, די ערד, ליגט אין די הענד פון דעם פריץ — דעם לאַנד־בעזיצער, און אַנדער טייל — די מאַשינען און געצייג — אין די הענד פון די קאַפּיטאַליסטען, און ער אליין האָט מעהר נישט ווי זיינע הייליגע פינגער. די מענשליכע ארבייט איז נאָך יעמאָלט געווען ב ע ו ו א ו ס ט, זי האָט געוואוסט די מענשליכע בעדערפניסען, וועלכע זי האָט געוואָלט בעפרידיגען. זי איז געשטאַנען פּנים אל פּנים צו די מענשליכע בעדערפניסען און האָט געאַרבייט פון זייערט־וועגען, ניט אזוי ווי איצטער, ווען צווישען דער מענשליכער ארבייט און די מענשליכע בעדערפניסען שטעהט דער מ א ר ק, די בלינדע, אומברחמנות'דיגע בריאה משונה, וואָס שלינגט פריהער איין אַלע פּראָדוקטען, וואָס דער מענש ארבייט אויס, און דערנאָך שפּייט זי זיי אויס צו דעם, וואָס נויטיגט זיך אין זיי, אויב ער האָט די נויטיגע מיטלען.

בעת די טעכנישע געשיכטע פון דער מענשליכער ארבייט, די געשיכטע פון דעם, ווי אזוי די א ר י ט ע מענשליכע אַר־

בײַם איז געוואָרען ר י י ך, איז א טריאומף־און א לויב־געזאַנג צוליעב דער גבורה פון דער מענשהייט, איז די סאָציאַלע געשיכטע פון דער מענשליכער ארבייט — איהר ט ר א ג ע ד י ע, די געשיכטע פון דעם, ווי אזוי די פרייע, גאַנצע, בעוואוסטע, זעלבסט־שטענדיגע ניט צופּיצעלטע מענשליכע ארבייט איז געוואָרען פער־שקלאַפט, צוריסען אויף שטיקער, אומבעוואוסט, בערויבט פון איהרע מיטלען און געצייג, און ווי אזוי איהרע פּראָדוקטען זענען געוואָרען פון חפצים און זאכען פאר דעם לעבעדיגען מענשענס בעדארף — טויטע סחורות פאר דעם בלינדען מארק.

און טראַגישער ווי אלץ איז די פערשקלאַפונגס־געשיכטע פון דער מענשליכער ארבייט, די דערצעהלונג וועגען דעם, ווי אזוי דער ארבייטענדער מענש איז פריהער מגולגל געוואָרען אין א שקלאַף, וואָס האָט בעלאַנגט צו זיין בעל־הבית, ווי עס בעל״נגט צו איהם אן אָקס אָדער אן אייזעל; ווי דער שקלאַף איז דערנאָך מגולגל געוואָרען אין א קנעכט, א האלב־פרייער, האלב־פערקויפטער ביי דעם פּריץ, אויף אייביג צוגעבונדען צו דעם פּריץ׳ס בעל־הבית׳ישקייט און צו דעם שטיקעל ערד וואָס דער פּריץ האָט איהם איבערגעלאָ־זען פאר זיך גופא; ווי דער האלב־פרייער האלב־פערקויפטער קנעכט איז דערנאָך מגולגל געוואָרען אין דעם גאַנץ־פרייען און צו דער זעלבינער צייט גאַנץ פערדונגענעם פּראָלעטאריער, וואָס איז צוגע־בונדען געוואָרען צו דעם קאַפּיטאַליסט אויף דער אייזערנער קעיט פון לוין־ארבייט...

קארל מארקס וויל האָבען, אז די סאָציאַלע טראַגעדיע פון דער מענשליכער ארבייט און איהר טעכנישער טריאומף־געזאַנג זענען פערבונדען איינער מיט דעם אנדערן אזוי, אז אָהן די קרבנות פון דער ערשטער וואָלט ניט געקענט זיין דער נצחון פון דעם אנדערן, אז די סאָציאַלע פערשקלאַפונג פון דער מענשליכער ארבייט איז געווען דער „בדמיך חיי״ !״ פון איהר טעכנישען טריאומף. דאָס אלץ האָט געמוזט זיין צוליעב דעם כדי דער לעצטער גלגול פון דער פער׳כשופ׳טער פערשקלאַפּטער ארבייט, דאָס פּראָלעטאריאַט, זאָל קענען אָנווענדען דעם טעכנישען טריאומף פון דער מענשליכער ארבייט, און אין גאַנצען בעפרייען זי פון אלע איהרע קייטען. „וואָלט ניט געווען די שקלאַפעריי אין דער אלטער וועלט״, זאָגט

מאַרקס'ס טרייער תלמיד, פרידריך ענגעלס אין זיין פּלוגתא אויף דיהרינגען, „וואָלטען מיר ניט געהאַט דעם סאָציאַליזם פון אונזער צייט".

מען איז ניט מחויב צו געהן מיט מאַרקס און ענגעלס אַזוי ווייט. מיר דוכט, די איצטיגע וויסענשאַפט האָט אַ סך טעמים, צו קוקען אַביסעל אַנדערש אויף די שייכות צווישען דער סאָציאַלער און דער טעכנישער געשיכטע פון דער מענשליכער אַרבייט. אויך בין איך שטאַרק מסופּק, צי קען די איצטיגע וויסענשאַפט וויסען אויף קלאָר און אין אַלע פּונקטען, וואָס וואָלט געווען, ווען עס וואָלט ניט געווען. אָבער דאָס איז ניט נוגע צו אונזער היינטיגען ענין. בלי שום ספק איז די לוין־אַרבייט איינע פון די היסטאָרישע פאָרמען פון דער פערשקלאַפּטער מענשליכער אַרבייט, די לעצטע היסטאָרישע פאָרם, אין וועלכער די מענשליכע אַרבייט רייסט זיך פון איהר פער'כשופ'טען גלגול מיט אַזאַ ענערגיע, ווי נאָך קיינמאָל ניט אין דער געשיכטע. רייסט זיך צו ווערן ווידער פריי, גאַנץ, זעלבסטשטענדיג און בעוואוסט, ווי זי איז געווען אַמאָל, און דערצו נאָך רייך, וואָס זי קען ווערען ערשט איצטער.

דער שטאַנדפּונקט פון „אַלגעמיין מענשליכער אַרבייט" איז דעריבער ניט קיין „כצפּיחית־בדבש־געדאַנק". עס איז די אַרבייט, וואָס האָט פון אָנהויב מענשליכער געשיכטע אָן ביז צו דעם היינטיגען טאָג, און וועט פון דעם היינטיגען אָן ביז דעם סוף פון אַלע דורות, בעשאַפען דורך דעם מענשענס קאָפּ און האַנד מאַטעריעלע, ממשות'דיגע גיטער, וואָס האָט אַרויסגעבראַכט און וועט אַרויס־ברענגען פּראָצעסען, וועלכע מיר שטודירען אין דער ע ק אָ נ אָ ־ מ י ש ע ר וויסענשאַפט. דער וואָס שמירט פונאַנדער די השגה: „מענשליכע אַרבייט" אַזוי ווייט, אַז זי מאַכט דעם פילאָזאָף, אויך דעם, וואָס שוויצט אויף אַ שטיקעל גמרא, פאַר אַן „אַרבייטער", דער זינגט אַ לידעל פון אַ גאַנץ אַנדער אָפּערא, וואָס פּאַסט ניט צו דעם טעקסט פון דער עקאָנאָמישער וויסענשאַפט; און דער וואָס מאַכט אויך דעם קאַפּיטאַליסט פאַר אַן אַרבייטער, דער האָט פער־געסען אָדער קיין מאָל ניט פערשטאַנען דעם אלף־בית פון סאָ־ציאַליזם, וואָס האָט בעפרייט די וויסענשאַפט פון דער דריי־שותפים־טעאָריע...

ד״ר. ח. זשיטלאָווסקי

7.

לוין־ארבייט אָדער מענשליכע ארבייט?

איצטער קענען מיר זאָגען נאָך א מאָל: דער שטאנדפונקט פון דעם פראָלעטאריאט, זיין עקאָנאָמישער תמצית, וואָס רופט ארויס זיינע סאָציאל־פּאָליטישע אידעאלען, איז ניט די לוין־ארבייט, וואָס וויל איינשפּאנען דעם בעל־הבית און קירעווען איהם, וואוהין עס ווילט זיך דעם פראָלעטאריער, — דאָס איז א קינדישע נאאיווע פאנטאזיע, נאָר די מענשליכע ארבייט, וואָס רייסט זיך צו פרייהייט, זעלבסטשטענדיגקייט, גאנצקייט, בעוואוסטקייט און גבורה, ד. ה., הערשאפט איבער די נאטור. דורך דעם גופא, וואָס די לוין־ארבייט איז ארויס אין א קלאסענקאמפף מיט די צוויי אנדערע קלאסען פון דער געזעלשאפט, דורך דעם גופא, וואָס עס איז פאר איהר בשום אופן ניט מעגליך צו בעהערשען די צוויי אנדערע קלאסען, מוז זי פיהרען א פערטיליגונגס־קאמפף אנקעגען זיי, מוז זי סוף כל סוף אויפהערען צו זיין לוין־ארבייט און ווערען מענשליכע ארבייט, מוז זי זיך צוהערען צו דער היסטאָרישער שטים, וואָס ברויזט אין איהר קאמפף און וואָס זאָגט־אָן איטליכען, ווער עס פערשטעהט איהר לשון, אז דאָס געהט די מענשליכע ארבייט איננעהמען די וועלט פאר אלע מענשען, וואָס ווילען ארבייטען.

ניט אלע מאל. אבער פערשטעהט דער פראָלעטאריער גופא די היסטאָרישע שטים, וואָס ברויזט אין זיין קאמפף. דער גלגול פון לוין־ארבייט, אין וועלכען עס געפינט זיך איצטער די מענשליכע ארבייט, לעגט ארויף זיין חתימה אויף דעם פראָלעטאריער און בערהויקערט אָפטמאָל זיין אייגענע טבע, די טבע פון דעם מענשען וואָס ארבייט, און וואָס דארף דעריבער שטענדיג האָבען אין זינען די אינטערעסען פון דער מענשליכער ארבייט. אין דעם פראָלעטאריער גופא קעמפּפען צוויי סאָציאלע טיפּען: דער לוין־ארבייטער און דער מענש, וואָס ארבייט, און ניט אלע

מאָל זענען ביידענס אינטערעסען די זעלביגע.

לאָמיר נעהמען קודם כל די הערשאַפט פון דער מענשליכער אַרבייט איבער די נאַטור, אָדער דאָס, וואָס מען רופט אין דער וויסענשאַפט די פּראָדוקטיוויטעט, די שפּאָרעוודיגקייט פון דער אַרבייט, וואָס שטאַמט פון דער ענטוויקלונג פון איהרע פּראָדוקטיוו-קרעפטען. אין וואָס בעשטעהט די פּראָדוקטיוויטעט פון דער אַרבייט? אין דער הערשאַפט פון דער מענשליכער קראַפט איבער די כחות פון דער נאַטור. וואָס מעהר כחות פון דער נאַטור זאָלען דאַרפען זיין איינגעשפּאַנט אין וואָס וועניגער מענשליכע קראַפט, מאַכט די מענשליכע אַרבייט אַלץ מעהר פּראָדוקטיוו. די מענשליכע קראַפט, ווי פערשיעדען זי זאָל ניט זיין, קען סוף כל סוף אויסגעמאָסטען ווערען דורך די צייט, וועלכע עס איז נויטיג כדי אַרויסצוברייגנען אַ געוויסען סכום פון פּראָדוקטען. די כחות פון דער נאַטור, ווי פערשיעדען זיי זאָלען ניט זיין, קענען סוף כל סוף אויסגעמאָסטען ווערען דורך דעם סכום פון פּראָדוקטען, וועלכע די מענשליכע אַרבייט ברייגנט מיט זיי אַרויס. די פּראָדוקטיוויטעט פון דער אַרבייט קען דעריבער אויסגעדריקט ווערען אין די ווערטער: וואָס מעהר פּראָדוקטען אין וואָס וועניגער צייט פון מענשליכער אַרבייט. זי וואַקסט, ווען די מענשליכע אַרבייט קען אין דערזעלביגער צייט אַרויסברייגנען מעהר פּראָדוקטען, איידער פריהער, אָדער דעמזעלביגען סכום פּראָדוקטען אין וועניגער צייט, איידער פריהער. זי פאַלט, ווען אין דערזעלביגער צייט בעקומט זי וועניגער פּראָדוקטען, אָדער ווען דיזעלביגע צאָהל פּראָדוקטען פערנעהמט ביי איהר מעהר צייט. בעת דער מענש האָט געדאַרפט מאָהלען זיין תבואה מיט אַ האַנדמיהל, פלעגט ער אין איין טאָג בעקומען, למשל, דריי זעק מעהל. שפּעטער, אַז עס זענען געוואַקסען זיינע פּראָדוקטיוו-קרעפטען, ד. ה. אַז ער האָט זיך אויסגעלערנט איינצושפּאַנען די נאַטורקראַפט פון דעם וואַסער-שטראָם אָדער די נאַטורקראַפט פון דעם ווינד און האָט זיי געצוואונגען צו דרעהען די רעדער פון זיין מיהל, האָט ער אין איין טאָג בעקומען אנשטאַט דריי זעק, לאָמיר זאָגען, ניין זעק. דאָס הייסט, אַז די פּראָדוקטיוו-קרעפטען פון דער מענשליכער געזעל-

שאַפט און די שפּאָרעוודיגקייט פון דער ארבייט, איהר גבורה איבער דער נאַטור איז אין דעם פונקט אויסגעוואַקסען אין ד ר י י ע ן. ס'איז ממילא קלאָר, ווי שטאַרק די מענשליכע ארבייט איז פעראינטערעסירט אין דעם, אַז איהר שפּאָרעוודיגקייט זאָל תמיד וואַקסען, אַז מיט דעמזעלביגען סכום פון איהר ענערגיע זאָל זי קענען בעהערשען אַ וואָס גרעסערען סכום פון נאַטור־קרעפטען, אַ וואָס גרעסע צאָהל פּראָדוקטען. קאַרל מאַרקס וואָס גלויבט, אַז די ג אַ נ צ ע געשיכטע פון דער מענשהייט איז געמאַכט געוואָרען פון דער מענשליכער אַרבייט, רעכענט די שפּאָרעוודיגקייט פון דער ארבייט פאַר דעם איינציגען גורם, וואָס טרייבט אַלע רעדער פון דעם מענשליכען געשיכטליכען לעבען, און אַלץ אין איהר ווערט געמאַכט צ ו ל י ע ב דעם וואַקסען פון יענער שפּאָרעוודיגקייט, אָדער איז אַ פּועל יוצא פון דעם דאָזיגען וואַקסען. אויף אַזוי פיעל בין איך געוויס ניט קיין מאַרקסיסט, די וויסענשאַפט האָט נאָך בשום אופן ניט בעוויזען די ריכטיגקייט פון דעם געדאַנק, אָבער די מאוים־דיגע וויכטיגקייט פון דער וואַקסענדער פּראָדוקטיוויטעט פאַר דעם מענשען קען קיין מענש, וועמעס פערשטאַנד עס איז ניט פער'שכור'ט דורך איבער־מענשליכע פאַנטאַזיעס (ווי צ. ב. טאָלסטאָי און אַלע מיסטיש־רעליגיעזע פאַנאַטיקער), געוויס ניט אָבלייקענען.

אין דעם וואַקסען פון דער פּראָדוקטיוויטעט פון דער ארבייט איז פעראינטערעסירט דער מענש, וואָס אַרבייט. איז אין איהר פעראינטערעסירט אויך דער פּראָלעטאַריער? בתור מענש, וואָס אַרבייט, גאַנץ געוויס, אָבער ניט בתור ל ו י ן ־ א ר ב י י ט ע ר. בתור לוין־ארבייטער איז דער פּראָלעטאַריער אריינגעטאָן אין דעם, דער קאַפּיטאַליסט זאָל דאַרפען האָבען ו ו אָ ס מ ע ה ר מ ע נ ש ל י כ ע א ר ב י י ט; ער ווייס, אַז יעדע נייע מאַשין, יעדע נייע המצאה, יעדער נייער אָנוואַקסען פון די געזעלשאַפטליכע פּראָדוקטיוו־קרעפטען מאַכט איבעריג מענשליכע „הענד“, און דער קאַפּיטאַליסט וואַרפט זיי ארויס אויפ'ן גאַס. דעריבער איז דער לוין־ארבייטער בטבע אַ פ י י נ ד דער פּראָדוקטיוויטעט פון דער מענשליכער אַרבייט. אין די ערשטע צייטען האָט ער זיך געראַנגעלט אַנקעגען די מאַשינען, וואָס שטו־

פען איהם ארויס פון דער פּראָדוקציע, און אויך איצטער ווערט איהם קאַלט ארום הארצען, ווען ער דערהערט, אז אין זיין פאך איז אויסגעטראַכט געוואָרען א נייע מאַשין. אָבער איצטער קעמפּפט ער שוין ניט אנקעגען איהר, ניט נור דערפאַר, ווייל ער ווייס, אז זי איז שטאַרקער פאַר איהם, נור אויך דערפאַר, ווייל אין איהם רעדט ניט נור דער לוין־ארבייטער, נור אויך דער מענש, וואָס ארבייט, און די אינטערעסען פון דער מענשליכער ארבייט זענען ביי איהם גובר די אינטערעסען פון דער לוין־ארבייט.

אגב אורחא וויל איך דאָ אויפווייזען אויף דעם טעות, אין וועלכען אפולע פאַלען אריין, ווען זיי מיינען, אז דער קאַפּיטאַליסט איז פּעראינטערעסירט אין דעם וואַקסען פון די געזעלשאַפטליכע פּראָדוקטיוו־קרעפטען. היות, מיט יעדער נייער מאַשין דאַרף ער ו ו ע נ י ג ע ר מענשליכע ארבייט, ד. ה. צאָהלען ווייניגער לוין און קען מאַכען וועלוועלער זיינע פּראָדוקטען, לוינט איהם, די פּראָ־דוקטיוויטעט פון דער ארבייט זאָל אַלץ מעהר וואַקסען. דאָס דוכט זיך אזוי. אין תוך אריין איז דער פאַבריקאַנט פּעראינ־טערעסירט ניט אין דער פּראָדוקטיוויטעט פון דער ארבייט, נאָר אין בעסערע בעדינגונגען פאַר זיין קאָנקורענץ אויפ'ן מאַרק מיט די אנדערע פאַבריקאַנטען. דורך איהר וואָלוועלקייט, האָפט ער, וועט זיין סחורה אין גאַנצען ארויסשטופען פון מאַרק די סחורות פון די קאָנקורענטען, אָדער אריבעריאַגען זיי אין זייער געלאָף צו דעם קונה. דאָרטען, וואו ער האָט ניט וואָס מורא צו האָבען פאַר דער קאָנקורענץ, ריהרט איהם די פּראָדוקטיוויטעט פון דער אר־בייט, ווי די וואַנד, אָדער ער קוקט אויף איהר מיט קרומע אויגען. קען ער מיט הויכע אָבצאָהלונגען ארומצאַמען זיין לאַנד פון דער אויסלענדישער קאָנקורענץ, אָדער גיט זיך איהם איין מאַכען יד־אחת מיט אַלע פאַבריקאַנטען פון זיין פאך, יעמאָלט דאַרף ער אויף כפּרות וואָלוועלע סחורה, יעמאָלט, זיי געזונד, פּראָדוקטיווי־טעט!

די פּראָדוקטיוויטעט פון דער ארבייט הענגט אָב ניט נור פון דעם הוילען „וואָס ווייניגער מענשליכע ארבייט“ אויף וואָס מעהר קרעפטען פון דער נאַטור. מען דאַרף פערשטעהן דורך א קלוגע בעל־הבית'ישקייט גוט אויסנוצען די ביידע פאַקטאָרען פון דער

פּראָדוקציאָן. אין א גרויסער פאבריק, װאו מיט די בעסטע מאַ־שינעס ארבייטען טויזענדער הענד אין איינעם, לאָזט מען בעסער אויסנוצען די כחות פון דער נאַטור און די מיטלען, וואס זי גיט אונז, איידער אין א טפח־על־טפח׳דיגער בעל־הבית׳ישקייט. דאָס צונויפגיסען אין איינעם פון מעהרערע מענשליכע כחות, דאָס ריכ־טיגע פאנאנדערטיילען פון די ראָליער אין דער פּראָדוקציע, דאָס צופּאסען פון יעדער ראָליע צו דעם אַלגעמיינעם פּלאַן טרייבען ארויף די פּראָדוקטיוויטעט פון דער ארבייט גאָר אויף א געהויי־בענע מדרגה. די לעהרביכער פון דער עקאָנאָמישער וויסענשאפט זענען פול מיט דער בעשרייבונג פון חדושים, ווי וואונדערליך עס שטייגט די פּראָדוקטיוויטעט פון דער מענשליכער ארבייט, ווען זי נעהמט זיך פאר דעם כלל: „ניט יעדערער פאר זיך, נור אַלע אין איי־נעם!" די סאָציאַליסטישע וויסענשאפט בעווייזט דאָס אויף יע־דען שריט און טריט. אין דערינען ליגט איינער פון איהרע שטארק־סטע טעמים, ווייל צווינגען דעם מענשליכען שכל אָנצונעהמען, אז אין די אינטערעסען פון דער מענשליכער ארבייט און, הייסט עס, אויך אין די אינטערעסען פון דעם מענשענס לעבען אויף דער וועלט, ליגט איהר צונויפגיסונג אין גרויסע עוג־מלך־הבשן־דיגע בעל־הבית׳ישקייטען. אין דעם פּונקט, איינעם פון די וויכטיגסטע, איז דעם פּראָלעטאריערס נשמה גאַנץ, אָהן א שום פגימה, אָהן א ברעקעל צוריקגעהאלטענקייט, וואס קומט פון פערשיעדענע אינטערעסען. סיי בתור לוין־ארבייטער, סיי בתור מענש, וואָס ארבייט, איז דער פּראָלעטאריער אינטערעסירט אין דעם, די מענשליכע ארבייט זאָל אויפהערען צו זיין צובראָכט, ווי איצטער אין קליי־נינקע קלייטעלעך פאר קליינינקע בעלי־בתים׳לעך. אפילו בתור לוין־ארבייטער לוינט איהם בעסער צו ארבייטען אין א גרויסער פאבריק. אין א גרויסער פאבריק קענען זיך די ארבייטער גרינגער דערשלאָגען צו העכערע שכירות און בעסערע בעדינגונגען. די לוין־ארבייט איז „פרייע" ארבייט, וואָס האָט ניט קיין אייגענע טפח־על־טפח׳דיגע פּראָדוקטיווע בעל־הבית׳שקייט. אָט פאר וואָס אויף דעם פּראָלעטאריער האָט ניט קיין שליטה דער אידעאל: „איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו" — „יעדער איינער מיט זיין פייג אונ־טער זיין אייגענעם דעכעלע", — אָט פאר וואָס ער איז בטבע זעהר

גוטה צו דעם סאָציאַליזם. אָבער דאָס אַליין איז נאָך וויט — וויט פון דעם סאָציאַליזם. בלייבט דער פּראָלעטאַריער שטעהן ביי זיין לוין־אַרבייט, פערגעסט ער אויף די אינטערעסען פון דעם מענשען, וואָס אַרבייט, קען דאָס איהם פיהרען מעהר ניט ווי צו טרייד־יוניאָניזם, צו אַ גוטער שטאַרקער אַרבייטער־אָרגאַניזאַציע, וואָס איז פּעראינטערעסירט אין דעם וואַקסען פון גרויסע פאַבריקען מעהר נישט, ווי צוליעב דעם, דער לוין־אַרבייטער זאָל האָבען אַ בעסערען מאַרק, וואו צו פערקויפען זיין סחורה — „אַרבייטס־קראַפט". פאַר אַ סאָציאַליסט מאַכט איהם אויך אין דעם פונקט ניט זיין לוין־אַרבייטער־שטאַנדפּונקט, נור דער שטאַנדפּונקט פון דעם מענשען, וואָס אַרבייט.

לאָמיר נעהמען נאָך אַ פּונקט. די אינטערעסען פון דער מענש־ליכער אַרבייט, ווייל זי אַרבייט צוליעב בעפרידיגען מענשליכע בעדערפעניס, פאָדערען, האָבען מיר געזאָגט, אַז צווישען איהרע פּראָדוקטען און דעם מענשען, וואָס נויטיגט זיך אין זיי, זאָל ניט ליגען דער גיהנם פון מאַרק, וואו זיי ווערען מגולגל אין „סחורה". דער מענש, וואָס אַרבייט פּראָדוקטען, כדי צו שטילען די מענש־ליכע נויט, פרעגט זיך קודם כל, אין וואָס נויטיגט זיך דער מענש? וועלכע פון זיינע בעדערפניסען זענען ווערטה, זיי זאָלען בע־פרידיגט ווערען און וועלכע ניט? דער פרייער מענש, וואָס אַר־בייט פריי, וואָס איז דורכגענומען מיט דער הייליגקייט און דער וויכטיגקייט פון זיין טהאָן, ענטפערט אויף די שאלות לויט זיין שכל, לויט זיין יושר, לויט זיין פערשטאַנד, וואָס ער האָט, וועגען דעם מענשען און וועגען דעם, וואָס פאַר איהם איז גוט אָדער שלעכט, וואָס איהם דאַרף אָנשטעהן אָדער ניט. גלויבט ער, ווי אין דעם דור־הפלגה, אַז עס איז גוט, שעהן, אַ יושר פאַר דעם מענשען און קלוג פון איהם אַרויפקריכען אויפ'ן הימעל און האַמפּערען זיך דאָר־טען מיט'ן רבונו־של־עולם, וועט ער אין איינעם מיט זיינע ברידער, אַרבייטענדע מענשען, ווי ער, אָנהויבען בויען דעם טורעם פון בבל, וואָס זאָל מיט'ן שפּיץ דערגרייכען דעם הימעל. מיינט ער, אַז דאָס איז אַן עולה אָדער אַ נאַרישקייט, וועט ער בשום אופן ניט העלפען זיינע ברידער און וועט זיי נאָך צורעדען, זיי זאָלען ניט טהאָן קיין זינד אָדער קיין טפשות. האַלט ער, אַז טליתים איז אַ נויטיגע זאַך,

וועט ער וועבען טליתים, און בשום אופן וועט איהר ביי איהם ניט פועל'ן, ער זאָל ארבייטען צלמים, ווייל, לויט זיין ריכטיגער אָדער פאַלשער מיינונג, דאַרף דאָס דער מענש ניט האָבען. און אויב ער איז אזוי ווייט געבילדעט אין כאַראַקטער, אז ער פערשטעהט צו שעצען דעם אנדערנס פרייהייט, וועט ער געוויס ניט שטערען זיי אין זייער ארבייט, אויב זיי מיינען, אז דאָס איז נויטיג פאַר זיי, וויען אפילו ביי איהם קומט אויס, אז זיי האָבען אַ שטאַרקען טעות אין דעם, וואָס דער מענש בעדאַרף. על כל פנים פערשטעהט דער מענש, וואָס ארבייט צוליעב שטילען דעם מענשענס נויט, אז דאָס וואָס ער טהוט, איז גוט פאַר איהם און גוט, שעהן, נויטיג פאַר די אנדערע מענשען.

אזוי קוקט דער מענש, וואָס ארבייט. ניט אזוי פערשטעהט זיין חוב דער לוין־ארבייטער, וואָס ארבייט ניט פּראָדוקטען, נאָר „סחורה", ניט פאַר דעם מענשען נור פאַר דעם מאַרק. איהם אַרט ניט, וואָס עס ווערט פּראָדוצירט, ניט זיין דאגה, אין וועלכע „סחורה" עס טריפט די ארבייטס־קראַפט פון זיינע פינגער: אין פודרע און פאַרב פאַר די בתי הזונות, אָדער אין שווערדען, ביקסען, שפּיזען און הארמאַטען אויף אויסצוקוילען און אויסצושיסען טויזענדער מענשען. זיין ציעל איז לוין, דער „מזומן", די קלינגענדע מטבעה! און ער איז ניט וועניגער להוט נאָך איהר, איידער דער ערשטער בעסטער בורזשוא. וואָלט אין דעם פּראָלעטאַריער געגומען די אויבערהאַנד דער מענש, וואָס ארבייט, איבער דעם לוין־ ארבייטער, וואָלטען אַ סך — אַ סך איצטיגע סחורות לגמרי פערשוואונדען ווערען פון דעם מאַרק. און איך ווייס, אז ביי אַ סך ארבייטער קלעמט דאָס האַרץ, בעת זיי געהען אויסארבייטען זאַכען, וואָס זענען נאָך זייער מיינונג שעדליך פאַר דעם מענשען. אָבער דאָס פּראָטעסטירט אין זיי ניט דער לוין־ארבייטער, נור דער מענש, וואָס ארבייט, וואָס וויל, זיין ארבייט זאָל זיין בעוואוסט, ער זאָל פערשטעהן איהר נוצען, און וואָס וויל זיין נוצליך סיי זיך, סיי דעם אנדערען.

די סתירה צווישען די אינטערעסען פון לוין־ארבייט און די אינטערעסען פון ארבייט טרעט כמעט אין קיין פונקט ניט אזוי אָפען ארויס, ווי אין דעם, ווי אזוי דאָס פּראָלעטאַריאַט פון די גרויס־קאַפּיטאַליסטישע לענדער קוקט אויף די קאָלאָניזאַ־

צ י אַ נ ס ־ פּ אָ ל י ט י ק פון זיין בורזשואַזער רעגירונג. ווי די לעזער ווייסען, זענען כמעט אַלע איצטיגע רעגירונגען שטאַרק אריינגעטהאָן אין דעם עסק—פערהאַפּען אין זייערע הענד וואָס מעהר ווילדע און בארבארישע לענדער, כדי צו פערשפּרייטען דאָרטען די „ליכטיגע שטראַהלען פון דער ציוויליזאַציאָן". אויף וואָס פאר אַ אופן עס ווערען קאָלאָניזירט יענע לענדער, ווי עס ווערען דאָרטען פערשפּרייט די ליכטיגע שטראַהלען פון דער ציוויליזאַציאָן, — וועגען דעם קען מען לייענען אין אַ שאָק ספרים מיט אַ מבול פון ציפערען ; און פון אַלע ספרים און ציפערען שטייגט ארויס אַזאַ מאוים'דיג בילד פון מענשליכע צרות, פּיין און אונגערעכטע ליידען פון איין זייט, און רציחה, גנבה, גזלה פון דער אַנדערער, אז דער „ראשית חכמה" מיט זיינע שבעה מדורי גיהנם ווייזט אויס, ווי אַנ'אידילישע קינדערשפּיעל. וואָס מאַכט דאָס אָבער אויס ? דער קאַפּיטאַל דאַרף האָבען אַ מארק, וואו ער זאָל קענען פערקויפען זיינע כחורות ; ער מוז פערשפּרייטען זיין מאַכט — און די „עשרת־הדברות" זענען ניט געשריבען געוואָרען פאר אַ קלאַס, וואָס לעבט פון מעהר־ווערטה. ערגעץ אין דער וועלט ווערט די מענשליכע ארבייט ניט אַזוי אויסגעזויגט און אונטערדריקט, ווי אין די קאָלאָניעס, וואָס געהערען צו די געבילדעטע מלוכות. וויל זיך דער פּראָלעטאַריער שטעלען אויף דעם שטאַנדפּונקט פון לוין־ארבייט, דאַרף ער געהן האַנד אין האַנד מיט זיין רעגירונג אין דעם ענין פון אויסזויגען פרעמדע לענדער : דאָס שטאַרקט די מאַכט פון דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן, רופט ארויף אַ בעדאַרף פון מעהר לוין־ארבייט אין דער היים און גיט דעם פּראָלעטאַריאַט, פון וואַנען צו לעבען. שטעלט ער זיך אָבער אויף דעם שטאַנדפּונקט פון מ ע נ ש ל י כ ע א ר ב י י ט, וואָס האַסט אומעדום דעם אויסזויגער און בעדריקער, וואָס פערטיידיגט אומעדום איהרע אינטערעסען, מוז ער קעמפּפען אויך אין דער קאָלאָניזאַציאָנס־פּאָליטיק אַנטקעגען דער בורזשואַזיע, ווען אַפילו דאָס געהט להיפך צו די אינטערעסען פון זיין לוין־ארבייט. אין דעם לעבען פון דעם פּראָלעטאַריאַט זעהען מיר, אַז ביי איהם קומט דאָ פאָר אַנ'אינעווייניגסטער קאַמפף צווישען די צוויי שטאַנדפּונקטען. אַ טייל פון איהם האַלט שטאַהל און אייזען מיט דער רעגירונג אין איהר קאָלאָניאַל־פּאָליטיק און אַ טייל

קעמפּפט אַנטקעגען איהר ; און וואָס שאַרפער ביי דעם פּראָלע־טאַריאַט טרעט אַרויס זיין קלאַססענבעוואוסטזין, וואָס העכער ער שטעהט אין זיין פּאָליטישער ענטוויקלונג, אַלץ מעהר איז ער מקריב די אינטערעסען פון דער לוין־אַרבייט צוליעב די אינ־טערעסען פון דער מענשליכער אַרבייט.

איך וואָלט געקענט ברייננען נאָך א סך ראיות, דערהויפּט פון דעם טרייד־יוניאָן־לעבען, פון דעם פּראָלעטאַריערס עקאָנאָמי־שען קאַמפּף פאַר גרעסערען לוין און בעסערע בעדינגונגען, וואָס בעווייזען דעם טיעפען חלוק פון לוין־אַרבייט און מענשליכע אַרבייט, — א חלוק, אויף וועלכען דער סאָציאַליסטישער וויסענשאַפטליכער געדאַנק וועט זיך מוזען אָבשטעלען, וואָס ווייטער — אַלץ מעהר. איך רעכען אָבער, ס'איז גענוג שוין דאָס אויבענגעזאָגטע צו פער־שטעהן, פאַר וואָס „דער שטאַנדפּונקט פון דעם פּראָלעטאַריאַט" קומט אויס אַזוי פערקניפּעלט און פערפּלאָנטערט ביי אַלעמען, וואָס האָבען זיך נאָך ניט דערגראָבען ביז צום אמת'ען גרונד פון איהם — די אינטערעסען פון דער מענשליכער אַרבייט. ביי זיי באַמבעלט זיך אין מוח די לוין־אַרבייט, ד. ה. די איצטיגע היסטאָרישע פאָרם פון דער מענשליכער אַרבייט גופא, וואָס רייסט זיך מיט אַלע כחות, אַראָבצואוואַרפען פון זיך די דאָזיגע היסטאָרישע פאָרם. די גאַנצע געשיכטע פון דער אַרבייטער־בעוועגונג און דעם סאָציאַליזם ווערט אונז קלאָר, ווען מיר בעטראַכטען זי אין דעם שיין פון דעם „ויתרוצצו", וואָס קומט פאָר אין דעם פּראָלעטאַריאַט גופא. אין אָנהויב, בעת די לוין־אַרבייט האָט ניט געקענט האָפען אָבצושוואַ־בען די הערשאַפט פון דעם קאַפּיטאַל איבער איהר, איז זי אין גאַנ־צען געווען דורכגענומען מיט די אינטערעסען פון דער מענשליכער אַרבייט און האָט געהאַט נור איין געדאַנקען אין זינען — פערטיליגען די צוויי הערשענדע קלאַסען. שפּעטער, אַז עס האָט אָנגעהויבען לוינען צו קעמפּפען פאַר אינטערעסען פון דער לוין־אַרבייט, זענען די אינטערעסען פון דער מענשליכער אַרבייט אַביסעל פערטונקעלט געוואָרען. עס האָט זיך בעוויזען א היפוך צווישען דער געווערקשאַפטס־בעוועגונג, וואָס האָט אָנגעשריבען אויף איהר פאָהן די אינטערעסען פון דער לוין־אַרבייט, און דער סאָציאַליס־טישער פאַרטיי־בעוועגונג, וועמעס אַלע פּרינציפּען און אויפטהועב־

צען קענען דערקלערט ווערען מעהר נישט, ווי דורך די אינטערעסען פון דער מענשליכער ארבייט. גראָד אין אונזער צייט קאָכט די מלחמה צווישען די צוויי פּרינציפּען אין דעם פּראָלעטארישען לאַגער. דער בערנשטייניאַניזם האלט זיך שטאַהל־און־אייזען פאַר דעם פּרינציפּ פון לוין־ארבייט. ער איז דערגאַנגען אַזוי ווייט, אַז ער לייקענט ניט אָב דעם דאָזיגען פּרינציפּ אפילו פאַר דער צוקונפטיגער סאָציאַליסטישער געזעלשאַפט: אויך דאָרטען, זאָגט בערנשטיין, אין איינעם פון זיינע לעצטע ארטיקלען אין די „סאָציאַליסטישע מאָנאַטס־העפטע", וועט נאָך הערשען די לוין־ארבייט. דער „אָרטאָדאָקסער" מארקסיזם זעהט איין די געפאַהר פון דער אָפּאָרטוניסטיש־עקאָנאָמישער בעוועגונג אומעדום, האָט נאָך אָבער ניט ארויסגעפונען איהר אמת'ען טעם און האָט נאָך אליין ניט אין גאַנצען אָבגעטרייסעלט פון זיך דעם לוין־ארבייטער־פּרינציפּ פון דעם פּראָלעטאַריאַט. די רעוואָלוציאָנערע סינדיקאַליסטישע בעוועגונג, די „אַנאַרכאָ־סאָציאַלען" און נאָך אַזעלכע „נייסען" אין דער ארבייטער־בעוועגונג זענען א סימן, אַז דער עקאָנאָמישער תמצית פון דעם פּראָלעטאַריאַט, די „פרייע" מענשליכע ארבייט, וואָס האָט ניט קיין אייגענע טפח־על־טפח'דיגע פּראָדוקטיווע בעל־הבית'שקייט — הויבט אָן אויפצוהויבען איהר קאָפּ און זוכט מיטלען און וועגען, ווי אַזוי אין גאַנצען צו ווערען דער אויבער־האר איבער די היסטאָרישע פאָרם, אין וועלכע זי איז ארייגעוואַקסען.

אָבער לאָמיר דאָס לאָזען אָן א זייט. ניט ווייל דאָס האָט ניט קיין שייכות צו אונזער ענין, נור ווייל עס פּערדיענט, מען זאָל עס אייגענס אויסשטודירען אין א בעזונדער ארטיקעל. איצטער קענען מיר נאָר זאָגען: וואָס גיכער דער פּראָלעטאַריאַט וועט איינזעהן, אַז זיין קלאַסענפּרינציפּ און דערמיט גופא זיין קלאַסענשטאַנדפּונקט איז ניט די לוין־ארבייט, נאָר די גאַנצע, פרייע, זעלבשטענדיגע, בעוואוסטע און רייכע מ ע נ ש ל י כ ע ארבייט, אַלץ קלאָרער וועט איהם ווערען זיין איצטיגע לאַגע, אַלץ טיעפער וועט ער פערשטעהן דעם מהות פון זיין קלאַסענקאַמפּף, אַלץ גיכער וועט ער דערגרייכען זיין ציעל — די בעפרייאונג פון דער מענשליכער ארבייט.

אויס פרעמדע לשונות

1) אויס שצעדרין: די מסירת נפש פון א האָז.

2) אויס פרידריך פאָן סאללעט: „און אויב איהר וועט מיין אויג שוין בלינדען“.

3) אויס סיוללי פריודאָם: דער חלום.

4) אויס היינריך היינע: א) די וועבער; ב) דער שקלאַווען־שיף.

5) אויס געאָרג הערוועגה: „און דו אַקערסט, און דו זעיסט.“

די מסירת נפש פון אַ האָז

(אוים דעם רוסישען נאָך שצעדרין. *)

„אַ מיהל—אַ מאָהל“ האָט זיך אַ האָז פערזינדיגט פאַר אַ וואָלף. ער איז זיך געלאָפען, פערשטעהט איהר מיך, ניט ווייט פון דעם וואָלף'ס גרוב; האָט איהם דער וואָלף דערזעהן און האָט גענומען רופען: „האָזעלע! שטעל זיך אָב, נפש'על מיינער!“ — און ער, דער האָז איינער, לאַ די, וואָס ניט געבליבען שטעהן, לאָזט ער זיך נאָך מיט מעהר אימפעט לויפען. אָט האָט איהם דער וואָלף אין דריי שפּרינג געכאַפּט און האָט צו איהם געזאָגט: „דערפאַר, וואָס דו האָסט זיך ניט אָפּגעשטעלט צום ערשטען וואָרט, איז — נאַ דיר מיין גזר־דין. איך פער'משפּט דיך צום טוידט דורך פאַ־נאַנדערדרייסען. נאָר היות, ווי איך בין איצטער זאַט און מיין וועלפינטע איז אויך זאַט און עסענוואַרג וועט נאָך קלעקען אויף אַ טעג פינף, טאַ זעץ זיך, זיי מוחל, דאָ אונטער דעם בוימעלע און וואַרט אויף דיין צייט. עס קען נאָך זיין... חאַ־חאַ־חאַ!... אפשר וועל איך דיר מוחל זיין!“

דער האָז זיצט נעביך אונטער'ן בוימעלע אויף די הינטער־שטע פיסעלעך און גיט זיך ניט אַ ריהר. איין געדאַנקען געהט איהם פון מוח ניט ארוים: אין אַזוי פיעל און אַזוי פיעל מעת־לעת, אין אַזוי פיעל און אַזוי פיעל שעה וועט ער איינגעהמען אַ מיתה משונה. ער טהוט אַ בליק אַהין, אויף דעם וואָלף'ס גרוב, ערשט פון דאָרטען קוקט אויף איהם דאָס ליכטיגע וואָלפישע אויג. און אַנדערס מאָל טרעפט זיך נאָך ערגער: דער וואָלף מיט דער וועלפינטע געהען ארוים פון גרוב און נעהמען זיך שפּאַציערען אַרום איהם. זיי וואַרפען אַ בליק אויף זיין טרויעריגען פּנים און דער וואָלף זאָגט עפּעס דער וועלפינטע אויף זייער לשון, און ביי־

---

*) צום ערשטען מאָל געדרוקט אין „פאָרווערטס“ — ניו־יאָרק, אויב איך מאַך ניט קיין טעות, אין 1903.

די קייפען פון געלעכטער. און די וועלפעלעך זייערע זיינען אויך מיט זיי. זיי שפּיעלען זיך, לויפען צו צו איהם, קלאַפּען מיט די ציינער, — עס פאַלט ביי איהם איין דאָס האַרץ.

קיין מאָל האָט ער אַזוי ניט האָלד געהאַט דאָס לעבען, ווי איצטער. געווען איז ער אַ בעל־הבית'ישער האָז, האָט זיך אויס־גע'שדכנ'ט אַ כלה ביי אַן אלמנה אַ האָזענטע און האָט געוואָלט חתונה האָבען. צו איהר, צו דער כלה זיינער, איז ער יעמאָלט געלאָפען, בעת דער וואָלף האָט איהם געכאַפּט פאַר'ן קאָלנער. זי מוז נעביך וואַרטען אויף איהם, זי מוז נעביך טראַכטען: „ער האָט חרטה, דער פיינער יונג!" און אפשר האָט זי געוואָרט־געוואָרט און האָט מיט אַן אַנדערען געשריעבען תנאים, און אפשר האָט זי גאָר געשפּיעלט זיך אַזוי איין גראָז — און דאָ איז גע־קומען אַ וואָלף און האָט פון איהר געמאַכט אַ תכלית.

אַזוי זיצט ער זיך נעביך און בעטראַכט זיין פינסטערן גורל און פערבלינעט זיך מיט טרערען: „אָט איז דיר, מישטיינס געזאָגט, האָזענע חלומות! געוואָלט חתונה האָבען, אַ טלית און קיטעל געקויפט, געטראַכט, ווי ער וועט דאָס איין ערך מיט זיין יונגער האָזענטע סדר אַבריכטען. און אין מיטען דערינען דאַרף זיך מיט איהם טרעפען אַזאַ מעשה! וויפיעל שעה איז דאָס, מחשבות'ן, צום טויט געבליעבען?"

איין מאָל זיצט ער אַזוי ביי דער נאַכט און דרעמעלט. עס חלום'ט זיך איהם, אַז דער וואָלף האָט איהם געמאַכט פאַר אַ משולח ביי זיך, און ווי ער פאָהרט אַזוי אום אין געשעפט, געהט דערוויילע דער בעל־הבית צו זיין האָזענטע צו גאַסט. אין מי־טען הערט ער, איינער טהוט איהם אַ שטויס אין זייט. ער גיט אַ קוק, ערשט דאָס איז דער כלה'ס ברודער.

— „דיין כלה, זאָגט ער, האַלט ביים שטאַרבען, זי האָט דער־הערט, וואָס פאַר אַ סבה מיט דיר האָט זיך געטראָפען, איז זי אין איין שעה אַריין אין די ערד. זי טראַכט מעהר נישט וועגען איינס: נישיים וועל איך דאָס שטאַרבען, ניט געזעגענט זיך מיט מיין טייערינקען העזעלע?!"

דער פער'משפּט'ער הערט אויס די ווערטער, און זיין האַרץ צורייסט זיך אויף שטיקלעך. „פאַר וואָס? פאַר וואָס קומט איהם

אזא בימערער מזל? זיין לעבען האָט ער געלעבט, ווי גאָט האָט געבאָטען, קיין רעוואָלוציעס און סטרייקס האָט ער ניט געמאַכט, מיט בלי־זין אין האַנט פלעגט ער ניט ארויסגעהן. ער איז זיך געלאָפען פאר זיך אין זיינע אייגענע עסקים — נו שוין קומט דערפאר דער טויט? דער טויט! בעטראַכט נאָר גוט, וואָס דאָס איז פאר א ווערטעל. און ניט איהם אליין א טויט, איהר אויך! איהר, דער גראָהער העזעלע, וואָס האָט נאָר דערמיט הוטא בעגל געווען, וואָס זי האָט איהם האָלד געהאַט מיט'ן גאַנצען הארצען. ער וואָלט דאכט זיך, אוועק געפלויגען צו איהר, גענומען זי, די העזעלע, מיט די פאָדערשטע פיסלעך פאר די אויערלעך און וואָלט זי געקושט און פאר'ן קעפעלע געגלעט."

— „לאָמיר אנטלויפען!" האָט דערוויילע געזאָגט דער שליח.

ווי דער האָז האָט דערהערט די ווערטער, האָט ער אין איין מינוט בעקומען אן אנדער פנים. ער האָט זיך צונויפגערוקט, ווי א קייקעלע, די אויערען פערוואָרפען אויפ'ן רוקען, אָט־אָט מאכט ער א האָזען־שפרונג — און זוך איהם דערנאָך! ניט געדאַרפט האָט ער בעת־מעשה א קוק טאָן אויף דעם וואָלף'ס גרוב! אָבער ער האָט א קוק געטאָן און דאָס הארץ איז איהם איינגעפאלען

— „איך קען ניט", זאָגט ער. „דער וואָלף האָט ניט געהייסען".

דער וואָלף הערט דערוויילע אלץ און זעהט אלץ און פרעפעלט עפעס שטילערהייט דער וועלפינטע. אפנים, ער לויבט איהר דעם האָז פאר זיין איידעלקייט.

— „קום!" זאָגט נאָך אמאָל דער שליח.

— „איך קען ניט!" זאָגט ווידער דער האָז.

— „וואָס סור'עט איהר זיך דאָרטען? וואָס פערפיהרט איהר פאר שטיק?" האָט מיט א מאָל א געשריי געטאָן דער וואָלף.

ביידע האָזען זיינען שיער ניט געשטאָרבען פאר שרעק. דער שליח האָט זיך אויך אריינגעכאַפט! צוריידען די שומרים אנט־לויפען... הם! וואָס קומט דערפאר „על פי זאקאָן"? אך, די גאָרעמע העזעלע! זי וועט שוין ניט האָבען ניט קיין חתן, ניט קיין ברודער: ביידע וועט דער וואָלף מיט דער וועלפינטע אויפ־פרעסען.

גאָר וואָס די האָזען זיינען געקומען צו זיך, ערשט אנקעגען

זיי שטעהט דער וואָלף מיט דער וועלפינטע און ביידע קנאַקען מיט די צייהן און די אויגען זייערע לייכטען אין דער פינסטער, ווי לאַנטערנעס.

— „כ'לעבען, ר' וועלוועל, גאָר נישט!" — שטאַמעלט דער האָז: „אַזוי, מיר שמועסען דאָ צווישען זיך. אַט — אַ קרוב איז געקומען מיך געוואָר ווערען", — זוכט זיך דער האָז אַרויס־צודרעהען און געהט שיער אויס פאַר שרעק.

— „גאָר נישט!" — מאַכט איהם איבער דער וואָלף. „איך קען אייך, חברה לייט! אייך טאָר מען אויך אַ פינגער אין מויל ניט לעגען. דערצעהלט, וואָס איז אַזוינס געשעהן?"

— „אַזוי און אַזוי, ר' וואָלף", האָט זיך דאָ איינגעשטעלט דער כלה'ס ברודער. „מיין שוועסטער, ד. ה., זיין כלה שטאַרבט אַוועק, ניט פאַר אייך געדאַכט... בעט זי, אפשר קענט איהר איהם אָפּלאָזען זעהן זיך פאַר'ן טויט."

— „המ... דאָס איז שעהן פון איהר, וואָס זי האָט האָלד דעם חתן", מאַכט די וועלפינטע. „דערפון וועט ווערען אַ סך העזע־לעך, מעהר חיונה פאַר די וועלף. אַט ביי מיר מיט דעם וואָלף איז אויך אַ גוט לעבען, איז טאַקי ביי אונז אַהן עין הרע אַ היבשע משפחה'לע. אַ סך קינדער פערדיענען שוין אַליין זייער פרנסה און פיער זענען נאָך חדר־אינגלעך. וועלוויל, אַ, וועלוויל, לאָמיר איהם לאָזען צו דער כלה זעגענען זיך."

—„מען האָט דאָך אָבער אָבגעלעגט אויף איבערמאָרגען עסען איהם"...

— „על אמונתי, ר' וואָלף, איך קום צום טערמין", — האָט זיך אַ כאַפּ געטהאָן דער האָז. „אין איין הרף־עין בין איך ווי־דער דאָ... ביי מיר איז דאָס בפועל ממש... אַט, ווי איך בין אַ האָז, איך קום צוריק!"

און כדי דער וואָלף זאָל ניט זיין אין ספק, אַז ער קען קומען אין איין מינוט צוריק, האָט זיך דער האָז אַרויסגעשטעלט פאַר אַזאַ בריה, אַז דער וואָלף אַליין האָט גענומען קלייבען נחת פון איהם.

די וועלפינטע האָט זיך אַביסעל פערטרויערט און האָט אַ זאָג

געטאָן: „אָט נא־דיר! דאכט זיך, ניִשט מעהר, ווי א האָז, אָבער ווי ער תלש׳ט דאָס נאָך זיין האָזענטע!“

דער וואָלף איז מרוצה געוואָרען אוועקלאָזען דעם האָז צו דער כלה, נאָר אויף דעם תנאי, ער זאָל קומען צוריק צו דער צייט. דעם ברודער דער כלה׳ס, האָט ער געלאָזען ביי זיך פאר א משכון.

— „אויב דו וועסט ניט קומען צוריק אין צוויי מעת־לעת ארום, צו זעקס א זייגער אין דער פריה, וועל איך איהם אויפ־עסען אנשטאט דיך, און אויב דו וועסט קומען, וועל איך מיט אייך ביידען שלאָגען כפרות, און אפשר... חא־חא־חא!... אפשר וועל איך אייך מוחל זיין!“

ווי א פייל פון בויגען האָט זיך דער חתן א לאָז געטאָן אין וועג. ער לויפט און די ערד ציטערט אונטער זיינע פיס. טרעפט זיך א בארג אויפ׳ן וועג, נעהמט ער זי „מיט געוואלט“, טרעפט זיך א טייך, זוכט ער גאָר ניט קיין זאמדיגע ערטער, — גלייך לאָזט ער זיך שווימען, מאכט זיך א זומפ, שפרינגט ער פון דער פינפטער בערגעלע אויף דער צעהנטער... א שפאס אביסעל! ער דארף קומען אין די דרייסיגטע מדינה, דארף אין באד אריבערגעהן, חתונה האָבען (חתונה האָבען! ניט אנדערש, טענה׳ט ער צו זיך יעדע מינוט!) און דערנאָך צוריקקומען צום וואָלף אויף אָנבייסען!

פלינק איז ער געפלויגען, פייגעלעך זענען פערוואונדערט גע־וואָרען: „זעהט!“ — זאָגען זיי, — „אין ראשית חכמה שטעהט, די האָזען האָבען קיין נשמה ניט, קוקט אָקארשט, ווי ער ווארפט פיסלעך!“

געלויבט איז דער אויבערשטער, געקומען אהיים! וואס פאר א שמחה דאָרטען האָט זיך אָפּגעטאָן, איז ניט מיט א מויל צו דערצעהלען, ניט מיט א פען צו בעשרייבען.

די יונגע האָזענטע, קוים דערזעהן דעם חתן איהרען, איז איהר קרענק ווי מיט א האנט אוועקגענומען געוואָרען. זי האָט זיך אוועקגעשטעלט אויף איהרע הינטערשטע פיסלעך, האָט אָנ־געטאָן אויף זיך א פייקעלע און האָט גענומען ארויסווייזען די קונצען, וואס זי קען: דאָס האָט זי דעם חתן א סורפריז גע־מאכט.

און די מוטער, די אלמנה, האָט זיך גאָר שוין ארט ניט גע־

פונען, ניט געוואוסט וואו אוועקזעצען דעם קינפטיגען איידעמעל, מיט וואָס איהם מכבד צו זיין. באלד זיינען געקומען צו לויפען פון אלע זייטען מוהמעס, חברת'עס, שוועסטער. אלעמען ווילט זיך א קוק טאָן אויף דעם חתן און אנב דערוויילע כאפען אביסעל כבוד.

מעהר נישט דער חתן זיצט ווי אויף הייסע קוילען. נאָך ניט צייט געהאט אָנצוקוועלען זיך מיט דער כלה, האָט ער שוין גענומען טענה'ן: „וואָס גיכער אין באָר אריין און צו דער חופה געהן!“

— וואָס האָט דיר אזוי אָנגעשפּארט? — וויצעלט די אלמנה.

— איך דאַרף לויפען צוריק! נאָר אויף איין מעת־לעת האָט מיך דער וואָלף אָבגעלאָזען.

און דאָ האָט ער דערצעהלט אין גאנצען, וואו ער האלט אין דער וועלט. ער דערצעהלט און אליין גיסט ער זיך מיט ביטערע טרעהרען. צוריקלויפען ווילט זיך ניט, אָבער צוריקלויפען מוז מען. פערשטעהט איהר מיך: ער האָט א וואָרט געגעבען, און יעדער האָז איז א בעל־וואָרט. די מוהמעס מיט די שוועסטער האָבען גוט פאנאנדער געקייט דעם ענין, געטראכט אהין, געקלערט אהער, און צום סוף איז ביי זיי אזוי געבליבען: „אמת, האָז! געזאָגט איז געזאָגט! סע האָט נאָך קיין מאָל ניט פּאסירט, האָזען זאָלען אָבנארען!“

גיך רערט זיך, אָבער ביי די האָזען טוט זיך נאָך גיכער: אין דערפריה איז מען געגאנגען פון דער חופה און פארנאכט האָט ער שוין געזעגענט זיך מיט זיין יונגער ווייב!

— משמעות, דער וואָלף וועט מיך אויפעסען, — זאָגט ער צו איהר, — זאָלסטו מיר בלייבען געטריי און אויב ביי דיר וועלען זיין מיט מזל קינדערלעך, זאָלסטו אויף זיי גוט אכטונג געבען; בעסער פאר אלץ גיב זיי אוועק צו א בעל־מלאכה, וועלען זיי מעגען אין ראסיי וואוינען. — און אין מיטען גיט ער זיך א כאפ (ער האָט זיך אפנים דערמאָנט אויפ'ן וואָלף), און זאָגט:

— און אפשר וועט מיך דער וואָלף... חא! חא! חא! חא! אפשר וועט ער מוחל זיין!

און אזויפיעל האָט מען איהם אין די אויגען געזעהן.

דערוויילע, בעת דער האָז האָט געשפּיעלט חתונה, זיינען גרויסע אומגליקען פּערלאָפן אין די לענדער, וואָס ליגן צווישן דער דרייסיגסטער מדינה און דעם וואָלף׳ס גרוב.

אין איין אָרט האָט געגאָסן אַ שלאַגס־רעגן, און דער טייך, וואָס דער האָז האָט מיט אַ מעת־לעת צוריק אריבערגעשוואומען שפּיעלענדיג, איז געוואָרן ברייט און האָט פערפלייצט גאַנצע צעהן מייל. אין אַן אַנדער אָרט האָט דער מלך אייכעל געפיהרט מלחמה מיט דעם מלך גרין, אַקוראַט אויף דעם וועג, וואו דער האָז האָט געדאַרפט לויפען. אין דעם דריטען אָרט האָט זיך בעוויזען אַ מגפה, האָט ער געמוזט ארומלויפען דעם קאַראַנטין אויף גאַנצע הונדערט מייל ארום. און אחוץ דעם האָבען וועלף, פּיקס און שפּאַרבערס געהיט איהם אויף יעדען טריט.

אונזער העלד איז געווען אַ פּקוח פון אַ האָז! ער האָט אַלץ אַפריהער אויסגערעכענט, ביי איהם זאָל בלייבען אַ דריי שעה איבעריגע. נאָר אז סע האָבען זיך גענומען שיטען איין צרה נאָך דער אַנדערער, איז ביי איהם דאָס הארץ געוואָרען אַ שטיק אייז.

ער לויפט דעם אָוועגד, לויפט אַ האַלבע נאַכט, די פיס זיינען צוהאַקט פון די שטיינער, אויף די זייטען הענגט דאָס פעל שטיקערווייז, מחמת די שטעכיגע צווייגען; די אויגען האָבען פערלאָרען זייער קלאָרקייט, פון מויל רינט בלוטיגער שוים... און ער דאַרף נאָך לויפען... אַ שפּאַס, וויפיעל ער דאַרף נאָך לויפען! דער פריינד, זיין ערב, שטעהט ווי אַ לעבעדיגער פאַר זיינע אויגען. ער שטעהט דאָרטען לעבען דעם וואָלף׳ס גרוב און טראַכט: „אין אזוי פיעל און אזוי פיעל שעה ארום וועט מיין גיסי היקר קומען מיך אויסלייזען."

ווי נאָר דער האָז דערמאָנט זיך דערויף, גיט דאָס איהם צו נאָך מעהר אימפּעט. ער פליהט איבער בערג, איבער טאָלען, דורך וועלדער, איבער זומפּען, קיין זאַך שטעלט איהם ניט אָפּ.

וויפיעל מאָל איז דאָס הארץ שיער ניט צושפּרונגען. ער האָט אָבער גובר געווען דאָס הארץ: דאָס הארץ־קלעמעניש טאָר איהם ניט אָפּרייסען פון זיין ציעל. עס איז ניט אַ צייט אויף לויידען, ניט אַ צייט אויף טרעהרען. לאָזען שטום ווערען אַלע גע־

פיהלען: דעם פריינד דאַרף מען אַרויסרייסען פון דעם וואָלף'ס ציינער.

עס הויבט שוין אָן צו טאָגען. פלעדערמייז און נאַכט־פויג־לען פליהען אַהיים אין זייערע לעכער. אין דער לופט בלאָזט אַ קאַלטער ווינט. מיט אַ מאָל איז אַרום און אַרום געוואָרען שטיל, אַקוראַט ווי אַלץ וואָלט אָבגעשטאָרבען: דער האָז לויפט אָהן און אָטהעם און קלערט איין געדאַנקען: „נישיים וועל איך מיין פריינד ניט אויסלייזען?"

איין זייט הימעל איז געוואָרען רויט. ווייט, ווייט אויף די וואָלקענס האָט די זון ווי מיט פייער אַ שפּריץ געטאָן, וואָס ווייטער אַלץ מעהר און מעהר, ביז עס איז געוואָרען אַ גאַנצער פלאַ־קער. אויף דעם גראָז האָבען זיך אָנגעצונדען די טראָפּען טהוי. עס שטעהען אויף פון שלאָף די בייטאָגיגע פויגלען. עס הויבען אָן אַרויסקריכען מילבען, ווערעם, משה רבינו'ס בהמה'לעך. אַ קליינער רויך האָט זיך גענומען ציהען פון ערגעץ וואו. אין די קאָרען און אין די האָבער האָט זיך דערהערט ווי אַ מין סודה'ן זיך, אַלץ העכער און העכער. דער האָז הערט גאָר נישט און זעהט גאָר נישט. ער טענה'ט נאָר איין זאַך: אַ תל האָב איך געמאַכט פון מיין שוואָגער, אַ תל!

נאָר אָט איז למזל די באַרג, און הינטער דער באַרג דער זומפּ און אין דעם זומפּ דעם וואָלף'ס גרוב.

ווערסט פערשפּעטיגען, העזעלע, ווערסט פערשפּעטיגען!

ער ווענדט אָן די לעצטע כחות אַרויפצושפּרינגען אויפ'ן שפּיץ באַרג... אַרויפגעשפּרונגען! אָבער ער קען שוין ניט לויפען, ער פאַלט פון מאַטקייט... נישיים וועט ער ניט דערלויפען?

דעם וואָלף'ס גרוב ליגט פאַר זיינע אויגען, ווי אויף אַ טע־לערעל. ערגעץ וואו אין דער ווייט שלאָגט זעקס אַ זייגער און יעדער קלאַפּ גיט זיך אָפּ ווי מיט אַ האַמער אין האַרצען פון אונ־זער איינגעמאַטערטער חיה'לע; מיט דעם לעצטען שלאָג הויבט זיך אויף דער וואָלף פון גרוב, ציהט אויס זיינע גלידער און דרעהט מיט'ן עק פון פערגעניגען. אָט געהט ער צו צו דעם ערוב, נעהמט איהם אין די איידעלע הענטלעך פאַנאַנדערריסען איהם אויף צוויי העלפט: איינע פאַר זיך, די אַנדערע פאַר דער ווערלפינטע. די

וועלפעלאך זענען אויך דערביי; זיי זיצען ארום דעם טאָטען־מאַ־מען, קנאַקען מיט די צייהן און לערנען זיך הלכות שחיטה.

— אָט בין איך! אָט! האָט אַ געשריי געטאָן דער האָז, ווי הונדערט טויזענד האָזען אין איינעם, און האָט זיך פון באַרג אַראָפּ־געקייקעלט ווי אַ קייקעל אין זומפּ.

דער וואָלף האָט איהם גריילאך געלויבט.

— איך זעה, זאָגט ער, אז אַ האָז מעג מען גלויבען; אָט איז אייך דערפאַר מיין פּסק־דין. זיצט איהר דערוויילע ביידע ביז אַ צייט אונטער דעם בוימעלע. שפּעטער וועל איך אפשר... האַ־סאַ־חאַ! אפשר וועל איך אייך מוחל זיין. —

דר. ח. זשיטלאָווסקי

„און אויב איהר וועט מיין אויג שוין בלינדען"

אוים פרידריך פאָן סאללעט*)

און אויב איהר וועט מיין אויג שוין בלינדען, —
וועט פינסטער ווערן די זונן דערביי ?
און טהוט איהר מיך אין תפיסה ווארפען,
די וועלט וועט ווערן אויך אָהן מיר פריי.

און אויב איהר טהוט די הענד מיר בינדען,
וואָס שרייבט און שטרייט ווי מיט א שווערד,
עס וועלען אנדרע שטרייטער קומען,
ווי באלד דאָס פאָלק די זונן בעגעהרט.

און ווען אפילו מיינע ווערטער
פארשטומען אין דער פינסטערקייט, —
עס וועלען אויפשטעהן טויזענד שטימען
און וועלען דוננערן ברייט און ווייט.

איהר וועט דעם זומער ניט פארטרייבען
און מיינט ניט, אז איהר האָט געזיעגט,
אויב איהר'ט, פון כעס אויף דעם זומער,
א הילכיגם פויגעלע דערשטיקט.

*) „דער אידישער ארבייטער", (1898).

דער חלום

(פריי נאך סיוללי פרידאם)*)

מיר האט דער גראבער פויער
א זאג געטהאן אין שלאף:
„גענוג אויף דיר צו שינדען זיך!
עס מעג שוין זיין א סוף.

אין רעגען און אין שטורעם,
אין קעלטען און אין היטץ,
אליין געה מיט דעם אקערשפאן,
אליין, רב פריץ, שוויטץ!"

דער שוסטער האט מיט כעס
א װארף געטהאן די נאל:
„מיר װילט זיך אויך, צו לייטען גלייך,
או עטהעם טהאן א מאל!"

*) די „פרייע װעלט", (1890).

דער שמיעד, דער עזות פנים,
ער שפּרינגט פון הויט ארויס ;
א שליידער מיט די שמיעד־געציינ :
„בין איינגעמאַטערט ! אוים !"

איך האָב מיך מיט תחנונים
אומזיסט צו זיי געווענדט :
„מיר לאָכען פון דיין היטעלע !"
איך וויין און ברעך די הענד.

פאַרשמאַכט פון דאָרשט און הונגער,
לויף אום איך איבער שטאָדט
און שילט די ערד, די אַרבייטער,
דעם הימעל און אויך גאָט.

איך עפען אויף די אויגען...
אַי ! גלויבען אָדער ניט ?
עס שיינט די זון, ווי אַלע מאָל ;
אויף יעדען שריט און טריט

דערזעה איך ווייטער ארבייט,
ס'האט קיינער ניט געפעהלט
דער פויער, א פארשלאפענער
בעאקערט מיר דאס פעלד ;

שוין אנגעפראפט מיט מענשען
די פאבריק, און דער רויך
פון קוימענס הויכע, ברודיגע
שפארט האסטיג אין דער הויך,

די גאנצע וועלט, זי ארבייט...
געזונד און פריש, און פעט
פארברייננג איך מיר ביז האלבען טאג
אין ווארעם־ווייכען בעט.

עס איז מיר אויף דעם הארצען
א חיות : רוהיג, העלל...
דעם חלום מיט די ארבייטער
פערגעס איך אויפ'ן שטעל.

אוים היינריך היינע

א) די וועבער.*)

מיט פינסטערע אויגען, וואָס טרעהרען שוין ניט,
ביים וועבשטוהל זיי זיצען און זינגען אַ ליעד:
אַלט־דייטשלאַנד, מיר וועבען תכריכים פאַר דיר!
אַ דרייפאַכע קללה אין זיי וועבען מיר:
מיר וועבען! מיר וועבען!

אַ קללה דעם אָבגאָט, צו וועמען מיר בעטען
אין שרעקליכע קעלטען, אין הונגער און נויטהען!
מיר האָבען אומזיסט נאָר געהאָפט און געוואַרט, —
ער האָט אונז געפיהרט פאַר די נאָז און גענאַרט!
מיר וועבען! מיר וועבען!

*) מעהרערע מאָל אָבגעדרוקט אין די בונדיסטישע אויסגאַבען. געשריבען 1893.

א קללה דעם קיסר, דעם הארר פון די גביר'ען,
וואס איהם טהוט דעם ארבייטער'ס צער גאר ניט ריהרען,
וואס פרעסט אוים דעם גראשען, דעם לעצטען געשווינד
און לאזט אונז דערשיסען, דערשיסען, ווי הינד!
מיר וועבען! מיר וועבען!

א קללה דעם פאלשען, צבויעקישען לאנד,
אין וועלכען עס וואקסען בזיון און שאנד;
וואס ציעהט אויף נאר ווערים אין פוילקייט און מיסט
און וואו יעדע בלום ווערט פערוועלקט און פערוויסט!
מיר וועבען! מיר וועבען!

עס פליהט אום דאס שיפעל; דער טיש טאראראכט,
מיר וועבען, מיר וועבען דורך טאג און דורך נאכט...
אלט־דייטשלאנד, מיר וועבען תכריכים פאר דיר!
א דרייפאכע קללה אין זיי וועבען מיר.
מיר וועבען! מיר וועבען!

כ) דאָס שקלאפען־שיף *)

1.

אליין אין קאיוטע זיצט מינהער וואן־קוק.
ער האָט זיך גענומען בעזינען,
וואָס סחורה ער פיהרט דאָ מיט זיך אויף דעם שיף
און וויפיעל ער האָט צו פערדיענען:

„דער גומי איז גוט און דער פעפער איז גוט
אין דריי הונדערט קאסטענס און פעסער,
אויך העלפאנט־ביין האָב איך און גילדערנעם שטויב;
דער שווארצער ארטיקעל — נאָך בעסער!

„אכט הונדערט מורינעס האָב איך אין א בייט
אין אפריקא, בעת מיינע רייזען,
געהאפט א מציאה: די סחורה — אנטיק,
געזונד, ווי געגאָסען פון אייזען.

„נאָר גלעזערנע פעריל און בראָנפען, און שטאָהל
האָב איך פאר די נעגער געגעבען.
איך וועל דאָ פערדינען אכט הונדערט פראָצענט
ווען ס'בלייבט נאָר א העלפט פון זיי לעבען.

---

*) די „פרייע וועלט" (לאָנדאָן) ? 1890. פארבעסערט איבערגעדרוקט אין „פריינד", (1907).

„און בלייבען ביי מיר נאָר דריי הונדערט פון זיי
ביז'ן קומען קיין ריאָ־זשאַניירא, —
בעצאָהלט ער מיר הונדערט דוקאַטען פער שטיק,
דער סוחר גאָנזאַלעס פעררייראַ".

נאָר פּלוצלונג איז מינהער געוואָרען צושטערט
אין זיינע געדאַנקען די זיסע:
דער דאָקטאָר פון שיף האָט געעפענט די טהיר,
זיין נאָמען איז הערר וואַן־דער־שמיסען.

מיט וויינפערלעך איז איהם די נאָז פול בעזעצט,
אליין איז ער דאַר, ווי א פּגר.
— „נו, זוי, וואַסער־פעלדשער?" הויבט אָן צו איהם קוק:
„וואָס מאַכען די טייערע נעגער?"

— „א דאַנק פאַר דעם נאָכפרעגען," ענטפערט ער איהם:
„איך בין אייך צו מעלדען געקומען,
אַז היינט האָבען נעגער א סך מיט אַמאָל
א פּגירה ביי־נאַכט איינגענומען.

„עס פּלעגען נור שטאַרבען צו פיער אַלע טאָג,
היינט זענען געשטאָרבען שוין זיעבען, —
פיער מאַנסביל, דריי ווייבער. דעם היזק האָב איך
פערשטעהט זיך, אין לייסטער פערשריבען.

„און איך האָב די מתים אָרומגעטאַפּט גוט,
איך ווייס, אַז די שוואַרצע גנבים
פערשטעלען זיך, מען זאָל זיי וואַרפען אין ים, —
זיי ווילען ניט לעבען, די כלבים.

„די אייזענס האָב איך פון זיי באַלד אויסגעטהאָן —
איך בין שוין געניט אין דערינען —
מען האָט שוין די פגרים געוואָרפען אין ים —
אויף מאָרגען נאָך אָקאָרשט בעגינען.

„און באַלד פון דעם ים זענען גלייך צו דעם שיף
ים־חיות געשווינד צוגעשוואומען —
דאָס נעגער־פלייש האָבען זיי מורא'דיג האָלט,
אויף קעסט האָבען מיר זיי גענומען:

„זיי נאָר אונזער שיף האָט פערלאָזען דעם ברעג,
אין *) — שווימען זיי נאָך נאָך אונז שטענדיג.
אַפּנים, זיי הערען דעם מתים־געשמאַק,
זיי וואָלטען אַלץ איינשלינגען, קענטיג.

„עס איז אַ קאָמעדיע צו זעהן, ווי אַזוי
זיי יאָגען זיך נאָך נאָך די פגרים,
ווי דער האַפּט דאָס קעפּעל און דער צופּט דעם פוס:
מען רייסט און מען שלינגט די אברים".

---

*) זעה דאָס פּאָסט־סקריפּטום.

וואן־קוק אָבער פאַלט איהם אריין אין די רייד.
— „אַן עצה געפינט־זשע מיר", זאָגט ער
און זיפצעט: „ווי מאַכט מען, אז זיי
זאָל'ן וועניגער שטאַרבען, הערר דאָקטאָר?"

— „אַ מאַסע פון זיי זענען שולדיג אַליין
אין דעם, וואָס זיי זענען געשטאָרבען,"
ערקלערט איהם דער דאָקטאָר: „זיי האָבען די לופט
מיט זייערע אָטעמס פערדאָרבען.

„און פון מעלאַנכאָליע פאַלען א סך,
ווייל אומעטיג איז זיי, ווי קינדער:
מיט פרישערע לופט, מיט מוזיק און מיט טענץ
איז *) — קאָן מען זיי מאַכען געזינדטער".

— „אַ טייערע עצה!" זאָגט מינהער וואן־קוק:
„איהר האָט גאָר א גילדערנעם מוח;
היבש קלוג איז געוועזן אריסטאָטעלעס,
א י ה ר זענט נאָך א גרעס'רער פקות.

„העי, מוזיקע! טרייבט די מורינעס ארויף
און לאָז מען זיי שפּילען און זינגען,
און טאָמער איז שפּילען פאַר זיי ניט גענוג,
איז * — זאָל זיי די בייטש לערנען שפּרינגען!"

---

*) זעה דאָס פּאָסט־סקריפּטום.

2.

עס קוקען פון בלאָהליכען הימעלס־געצעלט
פיעל שטערענדלעך קלוגע און ריינע.
זיי לויכטען און בענקען — נאָך וועמען? ווער ווייסט! —
ווי אויגען פון פרויען פון שעהנע.

עס קוקען פון הימעל אריין אין דעם ים
די ליכטיגע, בענקענדע אויגען.
עס זיפצען די חוואַליעס, און עס איז דער ים
מיט פורפורנעם טהוי ווייט פערצויגען.

די לייוועננטס פון אָקרענט, זיי צאַפּלען זיך ניט,
מען האָט זיי צוזאַמענגעבונדען.
א שמחה א גרויסע איז היינט אויף דעם שיף,
לאַמטערנעס א סך אָנגעצונדען.

דער רודער־מאַן שפּיעלט אויף א פיעדעל; עס איז
דער סאַרוועך געוואָרען א פלייטער;
דער משרת, ער פּויקט מיט התמדה אין פויק;
דער דאָקטאָר, ער בלאָזט אין טרומייטער.

סיי מאַנסביל, סיי ווייבער — ביי הונדערט פּאַרשוין —
זיי דרעהען זיך, קוועלען און שפּרינגען
משוגענערווייז; און ביי איטליכען שפּרונג
די קייטען, די שווערע, זיי קלינגען.

מען טאנצט און מען טופּעט פונאנדערגעהיצט;
און עטליכע שעהנע נעגרינעז,
זיי האַלזען מיט אימפּעט די נאקעטע פריינד —
מען קרעכצעט אין מיטען דערינען.

דער תּלין איז דאָ דער בעל־שמחה. ער זעהט,
דער עולם זאָל שטענדיג זיין מונטער.
און ווער עס פערגעסט זיך נאָר פרעהליך צו זיין, —
דאָס בייטשעלע טרייבט איהם שוין אונטער.

הלולאָ וחינגאָ! עס קעהרט זיך די וועלט!
עס זענען צום שיף צוגעשוואומען
די בריאות פון ים, פון דעם טיעף־טיעפסטען גרונד,
זיי זענען צום ליארעם געקומען.

מען האָט זייער חברה פון שלאָף אויפגעוועקט.
די וואסער־וועלף — עטליכע הונדערט —
זיי גלאָצען די אויגען ארויף אויף דאָס שיף
און זענען נתפּעל, פערוואונדערט.

זיי זעהען, עס איז גאָר נאָך גאנץ ווייט צו טאָג,
ניטאָ נאָך די צייט, וואָס זיי פלעגען
בעקומען צו פרעסען; זיי געניצען שטארק,
עס זעהען זיך צייהנער, ווי זעגען.

הלולאָ וחינגאָ! עס קעהרט זיך די וועלט!
די שמחה, זי וויל גאָר ניט עקען.
די וואַסער־וועלף האָבען שוין ניט קיין גערולה
און בייסען די אייגענע עקען.

מיר דוכט, אַז ווי פיעלע פון זייער נאַטור,
איז שווער זיי, מוזיק צו פערטראָגען.
„דו טרוי ניט דער בעסטיע, וואָס ליעבט ניט מוזיק" —
פלעגט, דוכט זיך מיר, בייראָן אונז זאָגען.

הלולאָ וחינגאָ! עס קעהרט זיך די וועלט!
עס טאַנצען און שפּרינגען די שוואַרצע...
און לעבען אַ זעגעל־בוים שטעלט זיך וואַן־קוס,
בעט גאָט מיט אַ ביטערן הארצען:

„רבונו־של־עולם! פערהיט, אָ! פערהיט
דאָס לעבען פון די שוואַרצע זינדער,
און האָבען זיי אפשר געזינדיגט פאַר דיר,
פערגיב זיי, זיי זענען דאָך קינדער...

די נפשות פערהיט צוליב קריסטוס, דיין זוהן,
וואָס איז אויך פאַר זיי דאָך געשטאָרבען...
ווייל, בלייבט ניט, חלילה, קיין דריי הונדערט, איז
מיין גאַנצעס געשעפט מיר פערדאָרבען"...

פאָסט־סקריפּטום צו דער איבערזעצונג.

איך בין אליין נאָך ניט גאַנץ פעסט אין דער דעה: לאָזט־צו אונזער גראַמאַטיק אַזאַ מין בנין, ווי: „איז — שווימען זיי נאָך"... „איז — קאָן מען"... „איז — זאָל זי", אָדער ניט? געוויס איז, אַז אין אַ סך פעלען איז אַזאַ בנין אין דער אידישער שפּראַך דורכאויס ריכטיג. „אַזוי ווי ער האָט געלאַכט פון'ם רבי'ן, איז — קומט איהם קאָרקעס". דאָס ווערטיל „איז" האָט אין אַלע אַזעלכע בנינים דעם פּשט פון: „דעריבער", „אויף אַזאַ אופן", „אין דעם פאַל", וכדומה. אָדער זיין פּשט פאַלט צונויף מיט דעם דייטשען „זאָ" און דעם רוסישען „טאָ". ס'איז אפשר אַ סברא, אַז דער משונה'דיגער „איז" שטאַמט גאָר ניט פון דעם שורש „זיין", ווי זיין כשר'ער ברודער, נאָר ער וואַקסט אַרויס פון אַ גאַנץ אַנדער וואָרצעל. ס'איז אָבער ניט דאָ דער אָרט צו ריידען וועגען דעם באריכות. על כל פּנים האַלט איך, אַז אַריינפיהרען דעם דאָזיגען ווילדען אידישען „איז" אין דער ליטעראַטור־שפּראַך איז ניט קיין גרויסער חטא, דערהויפּט אין שירים, און בפרט אין אַ געשמועס; ערשטענס, צוליב דעם מאָס פון דעם פערז, און צווייטענס — מחמת דעם אויבער־כלל פון אַלע כללים: ווייל „ע ס ר ע ד ט ז י ך א ז ו י". די וויסענשאַפט האָט דאָ מעהר ניט, ווי אויסצוזוכען, פון וואַנען עס נעהמט זיך דער מנהג און וואָס פאַר אַ גראַמאַטי־קאַלישער שכל עס ליגט אין איהם פערבאָרגען. קורץ: אויב דאָס פאָלק רעדט אַזוי, „איז — מעג מען".

דר. ח. זש.

ד"ר ת. זשיטלאָווסקי

„און דו אַקערסט און דו זעיסט“

פריי נאָך געאָרג הערוועגה*)

און דו אַקערסט, און דו זעיסט,
און דו פיטערסט, און דו נעהסט,
און דו האַמערסט, און דו שפּינסט, —
זאָג, מיין פאָלק, וואָס דו געווינסט ? !

וועבסט ביים וועבשטוהל טאָג און נאַכט,
שלעפּסט אונז אייזען פון דער שאַכט,
ברענגסט די שפע אונז אַריין,
פול מיט תבואה און מיט וויין...

נאָר וואו איז ד י י ן טיש געגרייט ?
נאָר וואו איז ד י י ן יום־טוב־קלייד ?
נאָר וואו איז ד י י ן שאַרפער שווערד ?
וואָסער גליק איז ד י ר בעשערט ?

---

*) צום ערשטען מאָל געדרוקט אין „פאָרווערטס“ (אָדער „אַרבייטער־צייטונג“ ?) אין דעם אָנהויב נײַנציגער יאָהרען ; אָפטמאָל איבערגעדרוקט אין רעוואָלוציאָנערע ליעדער־זאַמלונגען אָהן מיין נאָמען.

שאפסט אונז אוצרות אהן א שיעור, —
אל־דאס־דינג, נאר ניט פאר דיר;
און פאר זיך האסטו אין נויט
נאר געשמיעדט א שווערע קעיט...

ארבייטארער, אויפגעוואכט!
און דערקען דיין גרויסע מאכט!
אלע רעדער שטעהען שטיל,
אויב דיין שטארקער ארעם וויל!...